

16

GOSPODARSKA,
KULTURNA
IN ZGODOVINSKA
KRONIKA

Grosuplje 1990

**ZBORNIK
OBČINE
GROSUPLJE**

ZBORNİK
OBČINE GROSUPLJE
16, 1990

ZBORNİK
OBČINE GROSUPLJE

GOSPODARSKA, KULTURNA IN ZGODOVINSKA KRONIKA

16

ZBORNIK
OBČINE GROSUPLJE
18. 1990

*Izdano
ob prazniku občine Grosuplje
1990*

ZBORNIK OBČINE GROSUPLJE

GOSPODARSKA, KULTURNA IN ZGODOVINSKA KRONIKA

16

Glavni urednik

Stane Valentinčič

prof. Mirjam Glavan

Urška Kriva

61297 Ivančna Gorla, Tel. (061) 783-232

Cvetko Budkovič

Qdgr... 0521

Jakob Müller

61290 Grosuplje, Taborska 17, tel. (061) 771-117

Lektor

NAŠA OBČINA IN OBČANI

prof. Marjeta Glavan

Korektor

Miro Pavic

1961-1961 prof. Jakob Müller, prof. Marjeta Glavan

Antoni Strina

55

Stane Valentinčič

61290 Grosuplje, p. p. 11 551212

Jakob Müller

61290 Grosuplje, Taborska 17, tel. (061) 771-117

Jakob Müller

61290 Grosuplje, Taborska 17, tel. (061) 771-117

Stane Valentinčič

61290 Grosuplje, Taborska 17, tel. (061) 771-117

Jakob Müller

61290 Grosuplje, Taborska 17, tel. (061) 771-117

Jakob Müller

61290 Grosuplje, Taborska 17, tel. (061) 771-117

Skupina avtorjev

611

GROSUPLJE 1990

ZBORNİK OBČINE GROSUPLJE

Izdaja Občinska konferenca SZDL Grosuplje, ureja uredniški odbor: France Adamič, Ivan Ahlin, Cvetko Budkovič, Mihael Glavan, Ive Krevs, Tine Kurent, Jakob Müller in Stane Valentinčič.

Glavni urednik
prof. Mihael Glavan
61295 Ivančna Gorica, Stična 140, tel. (061) 783-232

Odgovorni urednik
Ivan Ahlin
61290 Grosuplje, Taborska 17, tel. (061) 771-117

Lektor
prof. Marjeta Glavan

Korektor
prof. Jakob Müller, prof. Marjeta Humar

Naslov uredništva in uprave: 61290 Grosuplje, p. p. 11

Žiro račun pri SDK Grosuplje 50100-620-107-skl. št. 05-1022113-432202

Zbornik občine Grosuplje izhaja s prispevkom SO Grosuplje, Občinske izobraževalne skupnosti Grosuplje, Občinske kulturne skupnosti Grosuplje in s prispevki organizacij združenega dela, ki so navedene v oglasnem delu.

Tisk
Tiskarna Ljubljana, Ljubljana, Tržaška 42
800 izvodov

Na podlagi 7. točke prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčevanju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33-316/72) daje Republiški komite za kulturo na vlogo ZBORNİK OBČINE GROSUPLJE mnenje, da šteje publikacija: 16. ZVEZEK ZBORNIKA OBČINE GROSUPLJE med proizvode iz 7. točke prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčevanju proizvodov in storitev v prometu, za katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov.

(Mnenje Rep. komiteja za kulturo, št. 415-236/90 z dne 25. 4. 1990)

127	Spornost slovarstva	Goran Glavič
129	Osmarec	France Jelar
160	Ti pesmi	Ivo Focčan
161	Prata Janova Lučarja	Mila Štraber
163	Knjigopisec	Linke Wilten
173	Hlapci	Ivan Jost

KRONIKA, JUBILEJI, KULTURNI DOGODKI
 VAŠINJERU BEMEMBERSKO NI UJELBUJ OPA

VSEBINA

Uredniško sporočilo — Po jubileju in ob spremembi uredništva 7

PODROČNA ZGODOVINA

Stane Valentinčič	Spomin na Radka Poliča	9
Urška Krevs	Leposlovje Radka Poliča	13
Cvetko Budkovič	Jacobus Gallus - Carniolanus v domovini (Carniola 1550 — Praga 1591)	19
Jakob Müller	Bambičeva politična, družbena in kulturna kronika (1920—1939)	37

NAŠA OBČINA IN OBČANI

Miro Pavič	Gospodarstvo občine Grosuplje v letih 1987—1988	49
Andrej Struna	70 let tovarne Motvoz in platno	55
Stane Valentinčič	Gospodarske organizacije v občini Grosuplje, njihov nastanek in razvoj do leta 1985	59
Aleksander Bassin,		
Jože Novak	Naravna in kulturna dediščina v občini Grosuplje	71
Vinko Petrič	Nastanek in razvoj geodetske uprave občine Grosuplje	89
France Adamič, Ive Krevs	Delež Višnjjanov v slovenskem športu	97
Jakob Müller	Kovači in kovačije v Radohovi vasi, Temenici in na Bregu	109
Skupina avtorjev	Družbene in geografske značilnosti naselij Obolno, Planina in Osredek	119

KULTURA IN KNJIŽEVNOST

Tone Pretnar	Ti si nas zbudil, zbral ob hudim časi	133
Lojze Uršič	Spomini na domače narečje in krško-muljavski govor	139
Edo Škulj	Rekonstruirane orgle v Grosupljem	145
Ivanka Kozlevčar-Černelič	Slovenist Martin Jevnikar	149

Goran Gluvić	Spretno sleparjenje	157
France Lokar	Osmrtnice	159
Ivo Ferbežar	Tri pesmi	160
Mila Škrabar	Bratu Janezu Lužarju	161
Hinko Wilfan	Knjigoljubca	163
Ivan Trošt	Hlapček	173

KRONIKA, JUBILEJI, KULTURNI DOGODKI

France Adamič	Dr. Fran Kos	179
Jože Gregorič	Pavel Perko	183
France Adamič	Jubilej Metoda Dularja. Ob 90-letnici	187
Janez Šeme	Profesor Lojze Uršič — osemdesetletnik	189
Tine Kurent	Sedemdeset let Cvetka Budkoviča	191

GRADIVO

Tine Kurent	Dela Louisa Adamiča med viri za ameriško zgodovino	193
Tine Kurent	Louis Adamič v japonščini	193
Mihaela Zajc	Utrinki iz stare Višnje Gore. Pregovori iz okolice Višnje Gore	197
France Adamič	Bibliografija občine Grosuplje 1987—1989	199
Mihael Glavan	Bibliografski popis 15 letnikov ZOG z avtorskim in vsebinskim kazalom	205

PODROČNA ZGODOVINA

SPOMIN NA RADKA POLIČA

PO JUBILEJU IN OB SPREMEMBI UREDNIŠTVA

Občina Grosuplje je ena od tistih redkih slovenskih občin, ki redno izdajajo svojo gospodarsko, kulturno in zgodovinsko kroniko v knjižni obliki. **Zbornik občine Grosuplje** je v letu 1988 dosegel svoj dvojni jubilej, 20-letnico izhajanja in okroglo številko 15 zvezkov, in sedaj stopa v svoje tretje desetletje, v katerem od njega pričakujemo trdno zrelost in nezmanjšano ali še večje vsebinsko bogastvo, primerno publikaciji, ki se je že vrstila v lokalno in vseslovensko zavest. Za to imata gotovo odločilne zasluge njegov prvi in dolgoletni glavni urednik prof. dr. France Adamič in odgovorni urednik Ivan Ahlin, pri čemer ne moremo meriti trdnosti enega ali drugega stebra, kajti le oba skupaj sta lahko postavila in obdržala zgradbo trdno.

Letošnja 16. knjiga nadaljuje vsebinsko preizkušeno zasnovo, ki je na kratko izražena v podnaslovu. V koncept kroničnosti, ki ga uredništvo razume široko in nazorsko odprto, sodi tako strokovno-znanstveno kakor tudi poljudno obravnavanje snovi, ki je vsebinsko ali avtorsko povezana z občino Grosuplje. Nekoliko natančnejša notranja členitev vsebinskih razdelkov hoče doseči, da bi posamezna poimenovanja boljše odrazila vsebino prispevkov, nova skupina Gradivo pa je namenjena predvsem tistemu raznovrstnemu gradivu, ki samo po sebi ni vsebinsko zaključeno sporočilo, je pa dragocen vir, pripomoček, zasnova ali sestavina za širše tematske obravnave katerega področja.

Zbornik je periodična publikacija, ki izhaja dveletno, zato ne more biti aktualna in ažurna v dnevopolitičnem smislu, čeprav upošteva sprotno dogajanje s svojo tekočo bibliografijo vsega, kar je bilo napisano o naši občini in občanih. Umetniško ustvarjanje, npr. književno, glasbeno, likovno ipd., je lahko reprezentirano le v izsekih, sicer pa morajo ta področja imeti svoja glasila in druge načine za polno uveljavljanje.

Zbornik občine Grosuplje si je doslej zmeraj znal najti pot do bralca, v našem primeru morda bolje rečeno uporabnika, kajti gre za knjige, ki niso namenjene branju na dušek in v celoti, temveč so predvsem vir informacij in vzpodbud za poglobljanje in razširjanje znanja o starejši in sodobni zgodovini, gospodarstvu in kulturi naše občine in njenih občanov, zaradi svoje dokumentarne in povezovalne vrednosti pa tudi pomembno sredstvo za ozaveščanje naših občanov o svoji skupnosti. Takšen Zbornik je zato nepogrešljiv v vsaki šoli, v priročni knjižnici vsake delovne organizacije in v vsaki družini, ki spremlja dogajanje v svojem okolju.

Uredništvo je prepričano, da tudi v prihodnje ne bo manjkalo ne snovi, ne sposobnih oblikovalcev, ne materialne in moralne podpore naših občanov in tudi ne bralcev. S tako mislijo se uredništvo Zbornika zahvaljuje vsem svojim sodelavcem, vsem občanom, ki so ga doslej finančno podpirali in ga bodo prav gotovo še naprej, obenem pa vabi k sodelovanju vse tiste, ki hočejo z resnim delom s kateregakoli področja prispevati k njegovi vsebinski podobi.

Uredniški odbor

PODROČNA ZGODOVINA

SPOMIN NA RADKA POLIČA

Stane Valentičič*

Dne 19. julija 1988 smo pokopali Radka Poliča, slovenskega pisatelja, partizana, idealističnega revolucionarja, mojega prijatelja.

V njegov trajni spomin bi rad izrazil nekaj razmišljanj o njem, da dopolnim tisto, kar sem mu govoril ob preranem grobu, zavedajoč se, da to ni vse, kar je o njem treba reči in vedeti.

V moje življenje je prišel kot kratkohlačnik 16 let, ko je, skupaj s staršema — Antonom in Ružo — ter malo starejšima bratoma Milošem in Svetkom prišel leta 1935 na Grosuplje, kamor je bil njegov oče prestavljen s Ptuja za železniškega prometnika.

Prvi moji oziroma naši stiki s Poliči so bili »familijarni«, saj smo kmalu spoznali, da smo enaki po barvi. Kot pravkar dozorevajoči fantje — jaz rahlo starejši — smo se hodili skupaj kopat, v sokolski dom telovadit in vadit igre, skupaj smo proslavljali Antonov god in pri tem debatirali o tedanji politiki. Kmalu se je Radko, ki je bil vedno bolj resen in razmišljajoč, tako da se je zabrisala razlika tistih nekaj let med nama, začel odpirati. Še več: kmalu, po letih še zelo mlad, se je začel izražati družbenopolitično. V kasnih tridesetih letih se je na Grosupljem do take mere družbeno uveljavil, da se je, od tedaj pa do konca vojne, čutil, včasih pa celo dominiral njegov družbeni vpliv.

*Ljubljana, YU 61000, Titova 25; dipl. vet., dr. sc., redni prof. Biotehniške fakultete v Ljubljani

Potem ko je Radko določen čas deloval v Sokolu, ki je bil ves čas poprej in še tedaj pod vplivom tako imenovanih naprednjakov (iz JNS ali iz JRZ, kot je boljše kazalo), je začel vanj vnašati svoje, za takrat revolucionarne poglede, zlasti potem, ko je starešina Sokola postal dr. Franjo Podkoritnik in ko je Polič vzel v svoje roke kulturo; igre, ki smo jih od tedaj dalje igrali, so imele napredno socialno vsebino.

Angažiral se je tudi v tovarni Motvoz in platno, pri ustanovitvi in delu Delavske enotnosti, ob volitvah 1938, pri vsem tem pa pridno obiskoval gimnazijo v Ljubljani. Starši niso imeli z njim skrbi, nikoli ni bilo treba hoditi v šolo spraševat, kakšne ocene ima.

Tako ni nič čudnega, da je tistega 27. marca 1941 z nami vred korakal na čelu povorke na Grosupljem, ko smo manifestirali »bolje rat, nego pakt«.

In je potem res kmalu prišel. Radko pa, ki je bil še kot študent prava sprejet v KP, je bil v prvih, tedaj še zelo redkih bojnih vrstah. Najprej v organiziranju komunistične partije in OF na območju grosupeljskega oziroma grosupeljsko-stiškega okrožja. Sodeluje v prvi vrsti z Dolfom Jakhlom, drži zvezo s centri v Ljubljani ter razpreda organizacijo vstaje na Dolenjskem. Prav Radko Polič je bil tisti, ki je nekega zgodnjega julijskega dne leta enainštirideset prišel k meni in me animiral za aktivno sodelovanje v OF, za vstajo. Meni tega ni bilo treba, saj sem bil že kar dobro situiran živinozdravnik na Grosupljem, ampak Radko je znal prepričati. On je bil tudi ta, ki me je poleti 1941 vprašal, če bi pri nas sprejeli pod streho ilegalca »profesorja Kvasa«, ki je dotlej bil pri njih, pri Poličevih. Sprejeli smo ga, ne da bi vedeli, da smo sprejeli Dolfga Jakhla, opolnomočenega aktivista KPS, ki je imel skupaj z Radkom nalogo organizirati vstajo na Dolenjskem. Ves čas bivanja pri nas — in to je bilo tja do jeseni 1941, ko se je rodila grosupeljska partizanska četa — nismo vedeli, da je naš stanovalec Jakhel; resnici na ljubo je treba dodati, da je bil malokdaj pri nas, ko pa smo s »profesorjem Kvasom« sedeli pri jedi, je bil na moč redkobeseden, kot se za revolucionarja spodobi. Ime je imel spojeno od Radkove žene Miljeve, ki se je kot dekle pisala Kvas.

Videl sem ju tudi tistega 27. oktobra 1941, ko sta mimo našega brinjskega gradu, po cesti, ki je ni več, zatopljena v razgovor, spešila proti Perovem, vračala pa se že v spremstvu karabinerjev — aretirana. Ne za dolgo. Naslednjo noč so jetniki iz zapora pobegnili, potem ko so izpulili železne križe v oknu. Odšli so v luške gozdove in tam formirali Grosupeljsko četo (pripravljeno že nekaj časa); Radko je postal njen komisar, Dolfe pa komandir.

Potem se nisva videla več kot dve leti, ker so me Italijani zaprli in obtožili na dosmrtno ječo. Šele leta 1944, ko sem prišel iz zapora, sva se za kratek čas zopet srečala v Črnomlju pri Kvasovih. Vojna je bila mimo. Zmagali smo. Smo res zmagali?

Ko sem bil leta 1946 premeščen v Beograd v generalštab, sem tam zopet srečal Radka v političnem oddelku generalštaba JA. Najini stiki so bili redki in ne za dolgo, ker je bil leta 1949 poslan v Nemčijo za vojnega atašeya v Berlin.

Tam ni bil dolgo. Bil je prepošten, preodkrit. Kot zmeraj je tudi takrat povedal svoje mnenje glede tistega, kar je pričel pisati Djilas. To pa ni bilo mnenje UDV, zato je bil vrnjen v Beograd, pa zopet ne za dolgo. Sledila je — prevedba v rezervo.

Radko, čeravno na visokem vojaškem položaju in v činu polkovnika, kar je bil čisto rad — pa je imel globoko v svoji duši vendar rad svojo Slovenijo, ni pa si mogel misliti, ne on in ne njegovi bližnji, da se bo vrnil tako, kot se je. Na »razpoloženje«, brez službe...

V Ljubljani so se našli nekateri njegovi prijatelji in »uhlebljenje« je našel v kulturi. Do svoje upokojitve.

Morda bi si kdo mislil, da bo Radko zaradi takega, več kot mačehovskega, odnosa do njega to državo zasovražil in menjal barvo. Kje pa! Saj pravzaprav to ni bila njegova država, vsaj za tako se ni tolkel. Država, za katero se je tolkel, je bila idealna, je bila poštena, kot je sam vedno bil. Čez vse tak. Ni je zasovražil. Potem, ko se je s svojo Miljevo preselil na Stražnji vrh nad Črnomljem in sta se naselila v znamenitem »sodu« sredi vinogradov in zelenja, se je v njemu prebudila pisateljska žilica. Pomagala mu je, da se je izpovedal. Dal nam je epopejsko trilogijo dolenjskega partizanstva, ki ga je sam usodno sooblikoval: **Čudežna pomlad**, **Zita zorijo**, **Sonce in ceste** in druge knjige.

Vendar, osebno se je moje duše in srca najbolj dotaknila prva — Čudežna pomlad. Kdor je ni doživel, razen tistih tedaj maloštevilnih, ki so v okupatorju videli svojo bodočnost, ne more vedeti, lahko pa verjame, kaj tiči v slovenskem ljudstvu, česa je sposobno, ko mu kdo stopi na glavo. Le luč mu je treba prižgati ali pa posvetiti mu, kar je tedaj naša mladina z Radkom vred znala in napravila. Od besed k dejanjem. Vstaja!

Nastala je pesem Vsi v partizane. Titovk še ni bilo in, ker takrat naš Dolenjec ni nikoli hodil razoglav na manifestacije (kuštravcev pa še ni bilo), je v začetku pomladi 1942 v partizane prišel v klobuku. Množično. O tem ni mnogo pisanega, da so namreč bili prvi partizani v klobukih, vendar bilo je tako. V tisti čudežni pomladi, ob vstaji. Naša Kozara, več kot leto dni prej!

Radko je preučeval zgodovinske dokumente in dogodke in nadaljeval s pisanjem. Ob tem sva se zopet srečala, ko smo si leta 1982 zastavili za nalogo napisati Monografijo grosupeljsko-stiškega okrožja OF. Radko Polič je sodeloval v več komisijah, ki so zgodovino pisca pomagale pri delu, ki pa še ni končano.

Končano pa je drugo delo iz partizanskih časov, h kateremu je Radko dosti pripomogel, to so **Pomniki NOB v občini Grosuplje**.

Njegovo partizansko pero še ni bilo suho, ko mu je nenadna smrt pretrgala nit življenja. Odšel je od nas in pustil za seboj trajen spomin.

Skoraj sami »stari partizani« smo ga pospremili na njegovi zadnji poti na črnomaljsko pokopališče v njegovi Beli krajini, kjer je bil rojen v Rožnem dolu leta 1919, ki ji je posvečal svojo pisateljsko pozornost in od koder je prišel k nam na Grosuplje, kjer se je začela njegova, vse življenje partizanska pot.

partizanskih in italijanskih okupacijskih povezovalci in se tako postavlja čim bolj objektivno prikazati strpnost dogajanja v delu Slovencev.

Snov, ki stopi v tem primeru v ospredje, je osrednjiv del zgodovine v letih med leti 1941—1945. Gre za prihod Nemcev in Italijanov na Dolenjsko in organiziranje osvobodilne fronte na zahodnodolenjskem področju, ki se je med prebivalstvom grosupeljskega in stiškega okrožja naglo razširjala. Opilce prvo partizansko formiranje na tem ozemlju, ustanovitev stiške in grosupeljske čete. Tudi sam naslov knjige Čudežna pomlad kaže na razmah partizanskih akcij po zmagi 1941/42, ki so postale komunistarne, nastalo je prva osvobodjena ozemlje, med borec je po jasnem svetu zavel nov optimizem, pomlad pa jim je prinesla starih moči, tako da so imeli partizanski posreji več uspeha. Širše zapame boje, ki so imeli svoj tragični vrh v rudi ofenzivi. Hkrati se osniva pri oblikovanju II. italijanskega bataljona in nastanku SNOUB Mauja Gubec septembra 1. 1942. V vse to oblikovanje se vključuje avtorjevo osebno doživljanje, saj je bil v tih krajih politično aktiven. Radko Polič je bil organizator osvobodilne fronte, politični komitar in propagandni delavec na širokem ozemlju in je kot tak imel temeljni praged nad širšim dogajanjem, pa čeprav sam ni bil prisoten v nekaterih situacijah. Stalo je bil v stikih z glavnim poveljstvom, kjer se je srečeval z voditelji slovenskega osvobodilnega gibanja.

Pri vojnih delu se je srečeval s preprostimi ljudmi, delavci, kmeti in intelektualci, spoznaval je njihove individualne težave in usode. Slovenski kmetje so bili poglavitni vir vojaške sile tako za partizansko kot za belogardistično vojsko. Domobranci so v tej knjigi prikazani skoraj tonko tona kot Italijani in Nemci. Nihane domačincev na to ali ono stran pa je bilo presvetno težko dojeti, dokler ni bilo mogoče jasno razbrati izide vojne.

ČUDEŽNA POMLAD je dokument pomembnega zgodovinskega dogajanja, zato ostaja v ospredju pripovedovanja konkretno dogajanje. V tem delu pa se pisatelj večkrat sprakuje tudi o temeljnih pojavih življenja in smrti, kot so vojna, nasilje, strah, smrt. Nasilna mucedna in doživljajska razpoloženja v ljudih in vključni tudi Slovencev odziva do narave in človeka samega. To daje delu bolj liričen, poetičen ton. Kljub takšnemu tonu pa je čudno, da vojna in njene posledice niso niti malo porušile. To je posebej velja za umirane, ki so spoznavali del vojaškega spopada. V tih spominih se dotikne tudi takih dogodkov. Človek se v vojnih razmerah

LEPOSLOVJE RADKA POLIČA

Urška Krevs*

Literarno ustvarjanje Radka Poliča se giblje znotraj literarne vrste, ki se imenuje spomini; ti posredujejo spominsko ohranjeno zgodovinsko dogajanje na literaren način. Avtor v njih uresniči možnost, da v književnem delu nastopi sam, svoj pogled pa usmeri v tisto, kar je zanj najzanimivejše in najusodnejše. Čeprav je zgodovina vrednotena z avtobiografskega zornega kota, pa avtor kot pišoči ohranja distanco do doživljajočega subjekta. Tudi Poličevo pripovedno delo odkriva namen, pokazati na zgodovinske dogodke in jih označiti.

Njegovo prvo književno delo, ČUDEŽNA POMLAD, je izšlo v treh delih: ČUDEŽNA POMLAD, ŽITA ZORIJO in SONCE IN CESTE. Radko Polič je izbral kronološko načelo, po katerem je z veliko natančnostjo nanizal dogodke, kot so se zvrstili in kot se jih spominja. Kot sam pravi, jih je zapisoval predvsem po spominu, le nekatere nejasnosti so mu pomagali osvetliti njegovi soborci. Dogodke, v katerih pisec ni bil sam udeležen, a se je razpisal o njih, pa je dokumentiral s poročili partizanskih in italijanskih okupacijskih poveljstev in se tako potrudil čim bolj objektivno prikazati strnjeno dogajanje v delu Slovenije.

Snov, ki stopi v tem primeru v ospredje, je neovrgljiv del zgodovine v času med leti 1941—1945. Gre za prihod Nemcev in Italijanov na Dolenjsko in organiziranje osvobodilne fronte na zahodnodolenjskem področju, ki se je med prebivalstvom grosupeljskega in stiškega okrožja naglo razširjala. Opiše prvo partizansko formiranje na tem ozemlju, ustanovitev stiške in grosupeljske čete. Tudi sam naslov knjige Čudežna pomlad kaže na razmah partizanskih akcij po zimi 1941/42, ki so postale kontinuirane, nastalo je prvo osvobojeno ozemlje; med borci je po južnem snegu zavel nov optimizem, pomlad pa jim je prinesla novih moči, tako da so imeli partizanski posegi več uspeha. Širše zajame boje, ki so imeli svoj tragični vrh v roški ofenzivi. Hkrati se ustavi pri oblikovanju II. štajerskega bataljona in nastanku SNOUB Matija Gubec septembra l. 1942. V vse to oblikovanje se vključuje avtorjevo osebno doživljanje, saj je bil v teh krajih politično aktiven. Radko Polič je bil organizator osvobodilne fronte, politični komisar in propagandni delavec na širokem ozemlju in je kot tak imel temeljit pregled nad širšim dogajanjem, pa čeprav sam ni bil prisoten v nekaterih situacijah. Stalno je bil v stikih z glavnim poveljstvom, kjer se je srečeval z voditelji slovenskega osvobodilnega gibanja.

Pri svojem delu se je srečeval s preprostimi ljudmi, delavci, kmeti in intelektualci, spoznaval je njihove individualne težave in usode. Slovenski kmetje so bili poglaviti vir vojaške sile tako za partizansko kot za belogardistično vojsko. Domobranci so v tej knjigi prisotni skoraj toliko časa kot Italijani in Nemci. Nihanje domačinov na to ali ono stran pa je bilo prisotno tako dolgo, dokler ni bilo mogoče jasno razbrati izida vojne.

ČUDEŽNA POMLAD je dokument pomembnega zgodovinskega dogajanja, zato ostaja v ospredju pripovedovanja konkretno dogajanje. V tretjem delu pa se pisatelj večkrat sprašuje tudi o temeljnih pojavih življenje in sveta, kot so vojna, nasilje, strah, smrt. Naslika miselna in doživljajska razpoloženja v ljudeh in vključi tudi človekov odnos do narave in človeka samega. To daje delu bolj liričen, poetičen ton. Kljub takšnemu tonu pa je čutiti, da vojna in njene posledice niso niti malo poetične. To še posebej velja za umiranje, ki ni neposredno del vojaškega spopada. V teh spominih se dotakne tudi takih dogodkov. Človek se v vojnih razmerah

*Študentka slavistike in germanistike, Grosuplje Yu, 61290, Pod gozdom V7

spremeni, ima drugačen odnos do življenja in smrti. Vojak revolucije je bil prisiljen sprejemati smrt, smrt kogarkoli, kot nujnost. Komandir Oskar je imel nalogo, da s svojo četo nabere nove prostovoljce in hrano na dolenskem območju. Dopustil je, da je četa prenočevala na skednju in s tem zakrivil smrt dvanajstih tovarišev.

Pribežal je nazaj v taborišče, edina kazen, ki je temu lahko sledila, pa je bila smrt (poglavje VETER IN DREVEŠA). Avtor načne tudi problematiko domnevnih izdajalcev. Partizani so prijeli svojega tovariša Matevža, ki so ga s soborcem ujeli Nemci. Ti so ju spustili in ju poslali nazaj med partizane, da bi zanje izdajala (poglavje ŠTOR V MESEČINI).

Iz takšnih napetosti so nastajale tudi prekoračitve zakona. V pripovedi IN ZAPLAHUTALA JE SMRTNA PERUT (objavljena v Sodobnosti l. 1967) poskuša pisec vzpostaviti bralcu še bolj živo predstavo o teh dogajanjih. Radko Polič ubesedi zgodbo o dekletu, ki naj bi imelo razmerje z italijanskim vojakom in mu tudi izdajalo. Že samo stiki s tujimi vojaki so pomenili v partizanih nekaj sramotnega. Avtor je bil takrat politični komisar voda. Dobil je nalogo, da s skupino partizanov poišče v vasi osumljeno dekle in jo privede v tabor. Dekle se ni upiralo in zavedal se je, da jo opazuje prizadeto in nemočno hkrati. Pripovedovalec se je posvetil mnogim podrobnostim in opisom, predvsem narave, kar pa učinkuje kot kontrast situaciji, v kateri se je dekle znašlo, in še stopnjuje njeno napetost. Vendar je dramatični položaj že določil njeno usodo. Ustrelili so jo, čeprav njena krivda ni bila nikoli dokazana.

V ČUDEŽNI POMLADI ostaja v ospredju pripovedovanja konkretno dogajanje. Pisec je popolnoma uspel z nekaterimi popisi usod ali svojih doživetij. Že v tem delu je rahlo zaznati, da je tudi med trajanjem revolucije prišlo do diferenciacije med partizani. V Rogu so posamezniki že imeli svoje rezidence. Ti so postajali oblast, drugi pa le izvrševalci.

Poličevo delo je tako predvsem dokument o slovenskem partizanstvu, ki skuša z umetniškimi sredstvi poročati z mesta samih dogodkov. Hkrati pa gre za osebno videnje razburljivega dogajanja v nekem obdobju. To literarno doživetje večkrat pogumno osvetljuje nekatere kočljive dogodke iz narodnoosvobodilnega boja, večkrat pa v njem tudi kritično pretehta lastno vest. Pri tem ne moti avtorjevo nazorsko prepričanje, ki je vseskozi trdno zavezano idealom revolucionarnega boja.

Naslednje Poličevo delo, PARTIZANOVI OBISKI, je izhajalo v podlistkih v Nedeljskem dnevniku že leta 1961, leta 1964 pa je izšlo v knjižni obliki. Avtor je po vojni obiskal kraje, v katerih se je med vojno dlje časa zadrževal. Lahko ga označimo kot potpisne spomine, saj pisec ne ostaja le pri golem opisovanju poti, marveč na prijeten način poveže sedanost in preteklost. Radko Polič se ustavi tako na štirinajstih krajih: na Plešivici, Ilovi gori, na Korinju, na Farškem kalu, Srebotnici, Znojilah, Oslici, Pugledu, v Bilpi, Kostelu, Dragi, Grižah, Podstenicah in Lokvah. O vsakem oblikuje zaključeno poglavje. Ponovno se sreča z ljudmi in se z njimi pogovarja, se spominja padlih in spet osveži spomin na dogajanje v teh krajih med vojno in podrobnosti, ki so že zbledele. Ob spominih na Kostel naredi celo diskurz v zgodovino te graščine in trga od 14. stoletja naprej.

Hudomušno pa pripoveduje o dogodku, neverjetnem za vojne razmere. Spomladi l. 1942 je vlak iz Ljubljane pripeljal za partizane kar tri vagone oblek, obutve, zdravil in sanitarnih potrebščin. Ustavil se je v Ivančni Gorici, pošiljka pa je bila naslovljena na avtoprevoznika Gabra s Hudega. Nenavadno je, da se je to lahko zgodilo, saj je v sokolskem domu v Ivančni Gorici bivala italijanska posadka, v Stični pa cel italijanski garnizon. Da je zadeva še bolj napeta, so italijanski vojaki hiteli ob razkladanju celo pomagati. Gaber je pošiljko hladnokrvno sprejel in s svojim tovornjakom prepeljal zaboje domov na Hudo. Tam so jih naložili na vozove in jih hitro, kot je bilo mogoče, odpeljali do Znojil, ki so bile spomladi l. 42 »glavno mesto« zahodnega dela Dolenjske in kjer je takrat bivala tudi štajerska grupa. Čisto gotovo je, da so Italijani morali sumiti, komu so bili zaboji namenjeni, vendar takrat niso reagirali. Morda tudi zato, ker so se v tistem času partizanske akcije močno razmahnile.

Drugačen, bolj grenak priokus pa ima spomin na Pugled, kjer se je avtor prvič na lastni koži srečal z »vojevodstvom«. Malo je manjkalo, pa bi bil aretiran, ker je v štab stopil v civilu.

Zato pa ga je moral takoj zapustiti. Razbohoteni komandanti so se do svojih podrejenih in ostalih radi obnašali kot »vojvode« in okrožna partijska vodstva so se morala kar potruditi, da so preprečila njihovo vplivanje.

Avtor tudi v tem delu povezuje potopisno opisovanje z globokimi opisi pokrajine in celo podoživi občutenje narave med vojno. Takšno povezovanje opisovanja, spominov in narave naredi tekst liričen in tudi razgiban. Kot je avtor sam povedal, pa je z obiski zbral nove podatke o nekaterih podrobnostih med vojno, ki jih je kasneje uporabil za predelavo ČUDEŽNE POMLADI. Obnemem pa v PARTIZANOVIH OBISKIH povabi bralce k branju teh obširnih spominov.

Pomembna pa je tudi Poličeva knjiga SPOZNANJA, ki je nastajala v več delih: VČERAJ IN DANES, DOBRA REKA, tretji del ,DOTIK, pa je izšel prvič ob skupni izdaji. SPOZNANJA nosijo značilen podnaslov: Spomini, tudi grenki 1945—1954.

Tokrat se loteva svojega političnega in privatnega življenja, kot se je odvijalo takoj po vojni od prihoda v Beograd do vrnitve v Ljubljano.

Še pred koncem vojne je bil premeščen v politični oddelek generalštaba jugoslovanske armade v Beogradu in tam dočakal osvoboditev. Po vojni je hitro uredil tudi družinske razmere, žena Miljeva je z otroki prišla za njim v Beograd. Navdušeno se je poprijel dela v spremenjeni domovini, vendar pa spet ni mogel mimo vsega, kar se je pri nas tedaj dogajalo, tudi z njim osebno. Ko je iskal stanovanje za svojo družino, je začudeno ugotavljal, da imajo funkcionarji vse mogoče privilegije pri preskrbi, razdeljevanju stanovanj in pri dostopu do posebnih magacinov. Imel je neprijeten občutek, da se to dogaja v deželi, ki je šele začela graditi socializem. V času informbirojevskih dogodkov se je udeležil znamenitega vsesokolskega srečanja v Pragi, leta 1950 pa se je moral nenadoma preleviti v diplomata. Postavili so ga za šefa vojne misije v Berlinu, s tem pa se je začelo obdobje trdih preizkušenj, ki so v njem načenjale zaupanje v poštenost nosilcev revolucije in graditeljev nove socialistične družbe.

Ob prihodu v Berlin z ironijo ugotavlja, da so se na konzulatu začeli pojavljati »folksdojčerji«, ki so ob začetku vojne zbežali v Nemčijo. Konzularna hiša pa jih je bila sedaj še vesela, saj so lahko s svojim znanjem nemščine in srbohrvaščine lahko samo koristili. Avtor zabavno popisuje družabna srečanja, sprejeme, čajanke in zabave, ki se jih je moral udeležiti po uradni dolžnosti. Ob spomenu na pogovor s tujimi diplomati se trpko nasmehne tudi takratni naivni veri, da je pripoved o Stalinovih koncentracijskih taboriščih zelo pretirana sovražna propaganda ali pa celo neresnica.

Najbridkejšo spoznanje pa mu je pripravila udba, ker ni dopustil nekorektnega ravnanja s svojimi sodelavci. Pri tem se je izkazal kot miren, vendar prizadet človek, ki gleda na vse, tudi na spopad z udbo, z očmi partizana. Ugotovi, da so bile takšne organizacijske oblike v svojem času nujne, da pa v spremenjenih okoliščinah delujejo nepravilno, togo in da pozabljajo na človeka. Poliču so v »pomoč« poslali novega konzula, ki ni znal nobenega tujega jezika, kar pa se nadrejenim ni zdelo pomembno. Udba Poliču ni ostala dolžna, očrnila ga je pri partiji, tako da so ga že po enem letu službovanja v Berlinu poklicali nazaj v domovino. Pri tem ni mogel ostati neprizadet in spoznal je, da je posameznik vržen v »deročo reko« in »če se obrneš proti toku, ti voda neusmiljeno pokaže svojo moč«.

Po vrnitvi je obiskoval vojaško akademijo in še naprej opravljal svoje posle v generalštabu. Mislil je, da se mu bo življenje spet umirilo. Vendar je kmalu opazil, da so se do njega spremenili tudi stari tovariši in prijatelji. Polič se je nekje neprevidno izrazil o Djilasovi zadevi, nekdo ga je očrnil in vojaška komisija ga je obtožila, da je Djilasov pristaš. Na partijskem sestanku so obravnavali le njegov primer, označili so ga za politično oporečnega in prejel je ostro partijsko kazen. Izgubil je tudi službo v generalštabu. Avtor se s takšno obsodbo ni mogel strinjati, ker se je vedno ravnal po načelih, ki so mu jih narekovali ideali revolucije. Prizadet je zaradi nepoštenja navideznih prijateljev. Dokončno uvidi, da so nekateri svojo vero v skupne ideale, ki je bila gonilna sila v boju med vojno, spremenili celo v njeno nasprotje. Trpko se nasmehne svojemu naivnemu zaupanju.

Gre torej za korenit preobrat v avtorjevem življenju, ki mu je prinesel drugačen pogled na politično resničnost. Opaziti je posebno občutljivost za psihične pretrese, ki se kot rdeča nit vleče skozi vse politično življenje. Faktografsko poročanje in opisovanje se prepletata z intimnostmi in retrospektivami. Takšni monologi se naravno vključujejo v živi tok pripovedovanja, tako da delo ob vsej tej razgibanosti vsebuje tudi izpoved. Pisec je ostro karakteriziranje mestoma obogatil z vitalnim smehom, mestoma pa ga je spremenil v trpki humor.

Videti je, da je odkrivanje resnice z ocenjevanjem razmer iskren Poličev namen. Prepoznal je praznino, ki je nastala med nekdanjimi ideali in stvarnostjo. Začudeno in potem celo ironično opazuje obnašanje in napuh sovjetskega para, pisatelja Leonida Iljiča Soboljeva in njegove žene Olje Ivanovne, ki ju je moral spremljati na potovanju po Jugoslaviji. Močno ga je presenetilo pripovedovanje Leonidovega šoferja Saše, da se sovjetski komunistični funkcionarji prav nič ne razlikujejo od nekdanjih plemičev, Polič pa temu pridaja še svoje spoznanje, da je revolucija na novo ustvarila »gospodo« in njej podložen razred in da so privilegirani večinoma neznačajneži, koločarji, ljudje z dvema obrazoma. Polič je šel v tem valovanju svojo, nekonformistično pot, tako da ga je kolesje tega dela zgodovine nujno potisnilo na stranski tir. SPOZKANJA so predvsem moralna obsodba vsega nečloveškega, ki se dogaja povsod po svetu, torej tudi pri nas. Avtor pa ob vsem tem verjame v pravičnost zgodovinskega toka, ki se bo izkazala slej ali prej in kaže prepričanje v pristno človečnost.

Hkrati pa so SPOZKANJA zanimivo literarno delo, ki občuteno govori o življenju, tako da se piščeva perspektiva mestoma identificira z doživljajočim jazom, pripovedovalcem, kar delo močno literarno obogati. Ne gre več samo za spomine, ki želijo predstaviti neko zgodovinsko dogajanje.

Literatura Radka Poliča ves čas niha med leposlovjem in dokumentarnim spominjanjem. Slovenska spominska literatura se je po vojni naglo širila, hkrati pa je širok krog bralcev kazal na močno zanimanje zanjo. S Poličevim ustvarjanjem se je ta literarna vrsta obogatila tudi kvalitativno.

BIBLIOGRAFIJA RADKA POLIČA

PERIODIKA

- Dokumenti izdaje. Borec I/1949, št. 2, str. 5—6.
 Stanetova grupa na Štajerskem. Borec I/1949, št. 3, str. 13—15; II/1950, št. 1, str. 7.
 Dve Stanetovi bitki. Tovariš X/1954, št. 38, str. 831. (Odlomek iz osnutka Preprosta kronika.)
 Grosupeljska partizanska četa. Slovenski poročevalec XV/1954, št. 253.
 Volitve 1942 NOO. Prva srečanja s Petrom. Slovenski poročevalec XV/1954, št. 170. Odlomek iz osnutka Preprosta kronika.
 Majniško srečanje. Tedenska tribuna IV/1956, št. 17, str. 7.
 Stiška in Grosupeljska četa. Borec VIII/1956, št. 7, str. 262—266.
 Še tri dni muljavske bitke. (Malo iz spomina, malo iz arhivov.) Tedenska tribuna IV/1956, št. 24, str. 5.
 Štor v mesečini (14 let star magnetofonski posnetek). Tedenska tribuna IV/1956, št. 26, str. 4.
 Med roško ofenzivo. Borec IX/1957, št. 7, str. 306—307.
 Akcija v Višnji Gori. Delo I/1959, št. 38, str. 2.
 Ko smo postali novinarji. 15 let Slovenskega časnikarskega društva. Novinar 1959. December, str. 1.
 Moja domovina. Slovenski poročevalec XX/1959, št. 71. (Iz knjige: Čudežna pomlad.)
 Zidovi se umikajo. Borec XI/1959, št. 3, str. 122—125.
 O slovenskem kratkem filmu. Delo II/1960, št. 50, str. 6.
 Jama. Iz knjige Sonce in ceste. Delo II/1961, št. 48, str. 5.
 Obiski partizana. Ljubljanski dnevnik XI/1961, št. 155, 161, 167, 172, 178, 184. XII/1962, št. 149, 156, 163, 170, 177, 183, 190, 197, 204, 211, 225; 315, 322, 326, 333, 340, 347, 354. XIII/1963, št. 4, 11, 18, 25, 32, 39, 46, 53, 60, 67.

- Turjaški godec. Delo III/1961, št. 158, str. 5.
- Za kulturo pol odstotka. Delo V/1964, št. 270, str. 5.
- Sedma zvezda. Naši razgledi XIV/1965, št. 9, str. 184—185.
- In zaplahutala je smrtna perut. Sodobnost XV/1967, št. 1, str. 28—48; str. 173—189; št. 3, str. 239—255.
- Štiglic, France: Kultura v predlogu družbenega plana. (Soavtor.) Naši razgledi XVI/1967, št. 3, str. 54—55.
- Berlinski triptih. Sodobnost XVII/1968, št. 7/8, str. 734—749.
- Grosupeljska četa. Zbornik občine Grosuplje 1969, str. 17—27.
- O delu Muzeja ljudske revolucije Slovenije. TV-15 VII/1970, št. 50.
- Nesrečna noč. Odlomek, prirejen iz osnutka kronike Belokranjski odred. Dolenjski list XXII/1971, št. 43, str. 6.
- Nesrečni poraz 1. belokranjske partizanske čete na Gornjih Lazah. Delo XIII/1971, št. 296, str. 22.
- Prvi belokranjski partizani. Borec XXIII/1971, št. 11, str. 657—674.
- Ustanovili smo Grosupeljsko četo. Borec XXIII/1971, št. 3/4, str. 290—296.
- Napad pri Rožnem dolu. Odlomek iz osnutka kronike Belokranjski odred. O bitki 20. junija 1942. TV-15 X/1972, št. 30, str. 6.
- Ob tridesetletnici velike odločitve. Borec XXIV/1972, št. 1, str. 45—49.
- Ustanovitev belokranjskega partizanskega odreda. Borec XXIV/1972, št. 8/9, str. 473—484.
- Ustvarjalne dileme, Naši razgledi XXI/1972, št. 3, str. 74—76. (Sodeloval.)
- Velika zmaga pri Kvasici. Borec XXV/1973, št. 8/9, str. 457—468.
- O ustanovitvi časnikarskega društva. (Zapisal Igor Longyka.) Pionir 30/1974—75, 1. posebna št., str. 4.
- Tretji sovražni vdor v Belo krajino. Borec XXVI/1974, št. 12, str. 641—661.
- Štajerski bataljon. Dialogi 11/1975, št. 4, str. 254—258.
- Pisma iz okrogle hiše. Dolenjski list 27/1976, št. 24, 26, 28, 30, 32, 34.
- Pismo uredništvu (k članu Jožeta Korena Kri na časnikih, Borec 1976, št. 2). Borec 28/1976, št. 4, str. 255—256.
- Govorijo dobitniki nagrad vstaje slovenskega naroda. Delo 18/1976, št. 171, 177.
- Kolonelica. Sodobnost 24/1977, št. 7, str. 696—716.
- Partijski posvet na Jordan kalu. Borec 29/1977, št. 5, str. 295—296.
- Po vijugasti cesti do resnice (k članku Janeza Kramarja, Prezgodnje posledice, Borec 1978, str. 539—556 in 587—594). Borec 31/1979, št. 1, str. 55—58.
- Roške samote. Borec 31/1979, št. 4, str. 201—211.
- Natančno o zgodovini (Odmev na Izkušnje prenašajo na mlajše rodove, TV-15 18/1980, št. 13). TV-15, 18/1980, št. 21, str. 2.
- Gornje Laze — bolečina in ponos Belokranjcev. (O dogodkih novembra 1941.) Komunist 39/1981, št. 26, str. 23.
- »Punk« je krik brez končne pike. (Zapisal Miroslav Slana.) 7D 9/1981, št. 29, str. 22—23.
- Spoštovano uredništvo! Nova revija 2/1983, št. 19/20, str. 2038. (K sestavkom ob obletnici smrti Edvarda Kocbeka.)
- Kje je tretji del Kocbekovega dnevnika? Nova revija 3/1984, št. 19/20, str. 2039—2040.
- Dnevniške skice. Nova revija 4/1985, št. 39/40, str. 988—1001.
- Pogovor. Spraševal je Mate Dolenc. Nova revija 5/1986, št. 48/49, str. 639—652.
- Prevladuje mnenje, da je potrebno nekaj ukreniti. (Pogovor.) Neugotavljen vir.

KNJIŽNA DELA

- Čudežna pomlad. Zapis osvobodilnega boja v grosupeljskem in stiškem okrožju 1941—1942, I. del. Ljubljana, Borec 1959. (Knjižna zbirka Borec.)
- Žita zorijo. Zapis osvobodilnega boja v kočevskem okrožju 1942—1943. Čudežna pomlad II. del. Ljubljana, Borec 1960.
- Ilova gora. Grosuplje, Občinski odbor ZB NOV, Kočevski tisk 1961.
- Sonce in ceste. Zapis osvobodilnega boja 1943—1945. Čudežna pomlad III. del. Ljubljana, Borec 1961.
- Partizanski obiski. Ljubljana, Mladinska knjiga 1964.

Sunce i putevi. Zapis iz oslobodilačkog rata 1943—1945. Čudesno proleće III. Prevela Jelena Križaj-Stefanović. Beograd 1964. (Svedočanstvo VI/4.)

Včeraj in jutri. Zapis iz dnevnika spomina 1945. Ljubljana, Cankarjeva založba 1965.

Dobra reka. Zapis iz dnevnika spomina 1948—1951. Maribor, Obzorja 1969.

Belokranjski odred. Ljubljana, Partizanska knjiga; v Črnomlju: odbor Belokranjskega odreda 1975. (Knjižnica NOV in POS; 30/1.)

Čudežna pomlad. 2. izdaja. Ljubljana, Borec 1979.

Gornje Laze. Maribor, Obzorja 1981. (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 109.)

Spoznanja: spomini, tudi grenki 1945—1954. Ljubljana, Borec 1983.

JACOBUS GALLUS-CARNIOLUS V DOMOVINI

Carniolia 1550 — Praga 1591

Cvetko Budkovič*

Družbenopolitična podoba časa

Gallusov čas je bil poln junaških dejanj, družbenih in verskih pretresov, odkritij, znanstvenih in umetniških dosežkov. Fevdalni sistem se je izčrpaval, naraščala je moč meščanstva, moč plemstva je bila še v ospredju, pojavijo se začetki zgodnjekapitalističnega gospodarstva. Človek se je zanimal za tostransko življenje, književnost prikazuje strasti in realistično opisuje dogajanja. V tem času so živeli Miguel de Cervantes, William Shakespeare, še prej Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio. Nikolaj Kopernik je ovrgel geocentrični sistem, zemlja, kraj čudežev in razodetij, se znajde v vrsti drugih planetov; Giordano Bruno je odkril, da je sončni sistem le eden med številnimi drugimi v vesolju. Zakone težnosti je utemeljil Galileo Galilei. Ivan Gutenberg je iznašel tisk z gibljivimi črkami, Ottavio Petrucci tiska nje not. Nesmrtno likovne lepote so ustvarili Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarotti, Rafael Santi, Alessandro Ballarin Tizian.

Jakob Petelin-Gallus-Carniolus

(1550 - 1591)

Krištof Kolumb je odkril Ameriko, izumili so kompas, smodnik, iz Amerike so prinesli krompir, koruzo, kakav, bombaž, kavčuk.

Posebna nadloga za naše kraje so bili Turki, ki so prodirali celo proti Dunaju. Po naši deželi so ropali in pobijali (J. Jurčič: Jurij Kozjak). Španci, Benečani in zavezniki so jim v bit-

*Ljubljana, Yu 61000, Šišenska 2; prof. glasbe, publicist

ki pri Lepantu uničili brodovje (1571); vseeno niso klonili, ampak še bolj okrepili svojo osvajačno moč. Turčija je bila v prvi polovici 16. stoletja velesila, enakovredna Kitajski in habsburški monarhiji. Španija je imela 5, Anglija 2,5, Turčija 14 milijonov prebivalcev.¹

V verskih bojih so katoliki v Šentjernejski noči pobili Hugenate, kraljica Elizabeta je v Angliji obglavila Marijo Stuart in razbila armado Filipa Španskega.

Poleg turških vpadov in kmečkih puntov je zajelo naše kraje protestantsko versko gibanje. Lutrov nauk je pri nas širil Primož Trubar (1508—1586), utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika in avtor prve slovenske pesmarice z notnim gradivom Ene pejsmi. Prav ta novi nauk je bil povod za to, da je Handl (Gallus) kot mladenič odšel na tuje.

»To je bil največji napredni prevrat, ki ga je človeštvo do tedaj doživelo, čas, ki so mu bili potrebni velikani in ki jih je tudi rojeval — velikani po moči mišljenja, po strasti in značaju, po vsestranosti in učenosti...« kot je zapisal Friedrich Engels.

Slovenske dežele: Goriška, Kranjska, Koroška in Štajerska so bile tačas združene pod habsburškim cesarstvom, v enoti Notranja Avstrija. Po smrti cesarja Ferdinanda I, 1564, je prevzel oblast njegov drugi sin nadvojvoda Karel. Isto leto je postal cesar prvi Ferdinandov sin Maksimiljan II., za njim pa 1576. Rudolf II. Gallus je živel v deželah, ki so bile takrat združene v Avstriji.

Ko je bil Gallus še otrok in mladenič, se je protestantizem v naših deželah okrepil. Katoliki so bili, vsaj med plemstvom in meščani, v veliki manjšini.² Navzlic preganjanju položaj protestantov ni bil kritičen, celo po augsburškem miru 1555, ki je proglasil načelo »čigar dežela, tega vera«, ne. Cesar Maksimiljan je bil protestantom naklonjen, popustljiv do njih je bil nadvojvoda Karel, šele Rudolf II., vzgojen v jezuitskem duhu, je v cesarstvu preganjal protestante. Karlov naslednik Ferdinand pa je po letu 1596 nasilno pokatoličnil večino prebivalstva.³

Reformacija je bilo tisto versko in družbeno gibanje, ki je posegalo v usodo posameznika, torej tudi v Gallusovo.

Brez poznavanja opisanih zgodovinskih razmer, umetniških in znanstvenih dosežkov tistega časa, Gallusova podoba ne bi zaživela pred bralcem v dovolj osvetljeni luči. Naj omenim Fajglav članek v Ljubljanskem zvonu, Poročilo v Ukmarjevi Zgodovini glasbe in Mantuanijevo razpravo, vsi ti in še drugi pisci poročajo, da se je Gallus umaknil z rodne zemlje med drugimi tudi zaradi pritiska nove vere, ki ga je razumel kot protipritisk. Vse življenje je živel kot gost v samostanih in užival katoliško vzgojo, zato se je rajši umaknil, kot da bi se upiral protestantizmu. Seveda so bili vzroki za odhod še drugje in morda še bolj prepričljivi. To je bila želja po še večji humanistični in predvsem glasbeni izobrazbi, zavest o moči glasbene govornice, o kateri je spregovoril tako prepričevalno v Beneškem trgovcu W. Shakespearu:

Človek, ki nima v sebi muzike,
ki ga ne gane sladkih zvokov sklad,
je zrel za izdajo, za razboj in hlimbo,
vzgibi duhá so temni mu kot noč
in čustva so mu mračna kakor Ereb.
Nanj se zanesti ni.

Rod in zgodnja mladost

Gallusovi življenjepisni podatki so skopi in pomanjkljivi, kar velja še posebej za ugotavljanje rojstnega kraja in zgodnjo mladost. Sicer je gradiva o njem v časopisih, revijah, leksikonih in enciklopedijah kar precej. Obširne razprave so pisali muzikologi: dr. Josip Mantuani in dr. Paul Amadeus Pisk (oba sta znana po originalnih virih), Rafael Ajlec, več razprav in 3

knjige je o Gallusu napisal akademik dr. Dragotin Cvetko. Njihovi izsledki (in tudi ta razprava) so znanstveno dokumentirani, medtem ko se opirajo prispevki drugih piscev, glasbenikov in ljubiteljev glasbe, kot so Jožef Zazula, Anton Skubic, Karel Bezek (C. Beseggi) bolj, ali predvsem, na ustna izročila in na matrike, ki ne segajo v Gallusov rojstni čas. V najnovejših prispevkih sta opozorila na Gallusov rod dr. Jože Mlinarič iz Maribora (7D, 5. XII. 1983) in posredno p. Peter Maver Grebenc v delu Dokumentirana Stična in v korespondenci s podpisanim (Huben, 20. II. 1989).

Ugibanja o tem, kje je bil skladatelj rojen, odkod izvira njegov rod, kje se je v mladosti izobraževal, so burila duhove raziskovalcem prejšnjega in sedanjega stoletja. Ob prebiranju doslej napisane literature je zanimivo to, da so nekateri pisci, navzlic pomanjkljivi dokumentaciji, vztrajali pri svojih trditvah. Jožef Zazula, Ivan Laharnar, Danilo Fajgelj in Karel Bezek trdijo, da je bil Gallus rojen v Idriji ali na Šentviški Gori nad Idrijo, medtem ko je bil dekan Anton Skubic prepričan, da je bil rojen v Ribnici na Dolenjskem. Opira se na matrike; v katerih je našel rod Petelinov v nepretrgani vrsti do Matije Petelina, to je do leta 1625; zmanjkalo mu je 35 let, da bi neizpodbitno dokazal, kje in kdaj je bil rojen. A matrike od 1625 nazaj ne segajo več ali pa so izgubljene. Tudi Zazula je obupal, da bi lahko na podlagi krstnih listin dobil željene podatke. Te so Idrijci dobili leta 1596, v Spodnji Idriji in pri Fari so zgoarele.⁴

Prvi, ki je Slovence ob prebiranju nemških glasbenih zgodovin opozoril na Gallusa, je bil Kamilo Mašek, skladatelj in učitelj na Javni glasbeni šoli pri ljubljanski normalki. Potožil je, da se mora zadovoljiti s tem, kar so ugotovili drugi biografi; navzlic trudu mu ni uspelo najti podrobnejših podatkov.⁵ Ti so razvidni iz Gallusove slike, vrezane v les. Ob celem ovalnem robu podobe je obsežen napis:

IACOBUS HÄNDL, GALLVS DICTVS CARNIOLVS: AETATIS SVAE XL:

ANNO: MDXC (Jacob Händl, imenovan Gallus, Kranjec, v svojem 40. letu). Iz tega originalnega dokumenta razberemo pravzaprav vse, kar še danes vemo o skladateljevem imenu, priimku, rojstnem letu (ne o dnevu in mesecu rojstva), o rodni pokrajini in nič o rojstnem kraju. Priimka Petelin sam nikdar ni uporabljal. Vsebinski pomen »petelina« zasledimo v zbirki Opus musicum, tom I., kjer neznan avtor (S.I.S.) v slovenskem prevodu takole opisuje skladatelja: »Kaj pa dela Petelin? Ali ne budi src s svojim petjem? Ali jih ne dviga, ko so premagana od lenive zaspanosti?« — Sam se je največ podpisoval latinsko: Jacobus Gallus Carniolus ali Carniolanus. Tako ga je imenoval tudi škof Pavlovski iz Olomouca.⁶ V humanizmu in renesansi (15. in 16. stol.) so znanstveniki in umetniki iz plemiških in meščanskih družin latinili priimke in imena. Gallus je pogosto zapisan v nemških inačicah: Handl, Händl, Han, Haehn, Händel, Hänel, po latinsko Handelius, v francoščini Coq, Le Coq, češko Kohoutek.

Drugi, ki je na Slovenskem pisal o Gallusu, je bil Franc Malavašič (Novice, 1858), in tretji zgodovinar Peter (Pavel) Radics v knjižici Frau Musica in Krain, Laibach 1877. Nato skoraj 10 let nihče ni omenil skladatelja. Na bližajočo 300-letnico rojstva (1891) je opozorilo uredništvo Cerkvenega glasbenika in prosilo duhovnike, da pregledajo glede priimka in rojstnega kraja matrike in cerkvene arhive. A uspeha ni bilo. Nekaj glasbenikov in piscev pa je le poslalo uredništvu CG, Ljubljanskemu zvonu, Domu in svetu in Slovincu članke, v katerih so poskušali pojasniti skladateljev rod in rojstni kraj.

Učitelj, pesnik in skladatelj Janko Leban iz Kanala na Tolminskem je v Ljubljanskem zvonu omenil (po Mašku) že znane podatke in to, da so pesniki po Gallusovi smrti objavili nanj naslovljeno zbirko pesmi, ki jo hrani Strahovska biblioteka v Pragi. Osemnajst latinskih verzov hrani z malim portretom Ernst Ludwig Gerber v lastni biblioteki in zbirki muzikalij. Gerber je izdal več leksikonov, v katerih omenja Gallusa.⁷

Kamilo Mašek je v Vodnikovem Spomeniku oz. Albumu (v izdaji dr. Etbina Henrika Coste) iz leta 1859 na str. 177, 178 pod naslovom Gallus, ein grosser Tonkünstler Krains napisal, da v svoji domovini veliki talenti ne dobijo priznanja, zato se čuti dolžnega, da reši od pozabe ime, ki se sme primerjati s prvimi glasbeniki vsega sveta.

Lovro Žvab navaja v Ljubljanskem zvonu nekaj leksikonov, ki predstavljajo našega skladatelja v najlepši luči.⁸

V isti reviji se je ponovno oglasil J. Leban. V prispevku Še jedenkrat o Gallusu sporoča, da je pisal glede Gallusovih podatkov na F. E. Consistorium v Olomouc. Tamkajšnji knezoškofijski ordinariat mu je odgovoril, da njihove matrike ne segajo tako daleč nazaj in da nima jo glede Gallusovega življenjepisa nobenih podatkov. Podpisal se je Emmanuel Graf, Pötting, generalni vikar. Iz Prage ni dobil Leban nobenega odgovora, prav tako ne od župnika iz Šentviške Gore. Pisal je v Gorico, od koder mu je takratni kaplan Grbec odgovoril enako kot Pötting iz Olomouca. Iz Ljubljane so sporočili, da na Kranjskem skoraj ni kraja, kjer segajo do sti nazaj od leta 1600.⁹

S prispevkom Zopet nekaj o Gallusu se je oglasil Danilo Fajgelj. Njegovo pripoved je prevzel Fran Rakuša v knjižici Slovensko petje v preteklih dobah. Skladatelj D. Fajgelj je bil doma iz Idrije. Kot 8-letni otrok je obiskoval sorodnike. K njim je zahajal 90-letni Tobija, velik poznavalec domače kronike. Ko je hišni gospodar govoril o organistih Viktorju Robi in Antonu Krašnerju, je Tobija pristavil, da je imela Idrija muzikanta, ki mu ga ni bilo para na svetu. Tudi stari oče je Danilu večkrat pripovedoval, da sta nekdanj živel v Idriji brata, učitelja Petelina, ki sta bila v muziki na silnem glasu. »Posebno se je odlikoval mlajši, kateremu so ljudje rekli Petelinov Jakob. Ta je bil tako umeten, da je znal sam muziko napisati. Pozneje so Jakoba iz Idrije zapodili zato, ker se ni hotel v lutrovsko vero zapisati, kakor je to storil njegov brat. Od tistega časa se je izgubil in ljudje so mislili, da si je kje življenje vzel.« Skladatelj Fajgelj je zapisal, da je slišal v Idriji škofa (K. Bezek popravlja, da je bil to kanonik iz Gorice), ki je v pridigi omenil v vrsti znamenitih mož tudi muzikanta, po imenu Galumbus. Ljudje so takoj uganili, da je bil to Petelinov Jakob iz Idrije. V istem prispevku beremo, da je šolski nadzornik Lapajne v nekem spisu (a ne pove, v katerem) dokazal, da je v času verske reformacije učiteljval na protestantski šoli v Idriji Petelin, da je imel zadnji potomec te rodovine prodajalno (trgovino) na trgu blizu farne cerkve. Ko je po njegovi smrti to hišo in prodajalno kupil Kagnus, je stal nad njo železen petelin.¹⁰

Naslednji, ki se je odzval Lebanovem povabilu, naj objavljajo članke o slavnem skladatelju, je bil Vojteh Valenta, eden od ustanoviteljev in prvi tajnik društva Glasbene matice, zborovodja in skladatelj. Tudi ta je navedel literaturo, predvsem nemško, ki govori o Gallusu. Omenil naj članek v Neues Universal-Lexikon der Tonkunst E. Bersdorfa o že znani zbirki pesmi, ki opevajo velikega skladatelja, zanimiva pa je navedba Emila Naumanna v Illustrierte Musikgeschichte, kjer piše o beneški šoli, v kateri so se glasbeno izobraževali nadarjeni učenci iz Nemčije. Eden prvih med njimi bi utegnil biti J. Gallus. Tej trditvi v prid govori velik del njegovih skladb. Med njimi so trije 8-glasni moteti in več drugih, ki so komponirani v stilu, A. Willaerta, ustanovitelja beneške šole. Naumann namiguje, da bi lahko bil Gallusov učitelj Andrea Gabrieli, drugi najpomembnejši skladatelj beneške šole, takrat na višku slave.¹¹

Vse te trditve je ovrgel že Mantuani z ugotovitvijo, da Gallus v nobenem dokumentu, zlasti pri uvodnih besedah svojih del in zbirk, ne omenja bivanja v Benetkah.¹²

V slovníku M. Brockhausja je Valenta našel podatek, da je Gallus ostal kot Nemeč z juga (sic!) in katolik nedotaknjen od Lutra in protestantske umetnosti. Toliko bolj je zanimivo, da je dovolil protestantskemu mojstru Erhardu Bodenschatzu v zbirki Florilegium Portense (tako imenovan po kraju Schupforta, kjer je bil okoli 1600 kantor) objaviti nič manj kot 19 Gallusovih skladb. Ta natis nam dokazuje, kako daleč je segla mojstrova slava kmalu po njegovi smrti. Kdor je samo enkrat slišal oba čudovita moteta Vespere autem Sabbati in Ecce quomodo moritur iustus, je takoj ugotovil, da je to objavo zaslužil.

K razpravi se je prigrasil v Cerkvenem glasbeniku tudi duhovnik, pisatelj in skladatelj Josip Lavtižar. Na prošnjo, naslovljeno duhovnikom ljubljanske škofije, omenja iz Zgodovine Nakeljske fare, da je tam naveden Jakob Petelin (Gallus), rojen 15. I. 1565, katerega je priporočil nadvojvoda Karel ljubljanskemu kapitlu za župnika v Naklu. S 15 leti pa ni mogel biti imenovan za župnika, pripominja sam Lavtižar. Nato navaja, da je v letih 1885, 1886, ko je bil

v Regensburgu, našel v cerkvenoglasbeni knjižnici (ne pove pa, v kateri knjigi) podatek, da ne smemo Jakoba Gallusa s pristavkom Carniolus, večkrat imenovanega tudi Hand'l, zamenjati z znamenitim nemškim skladateljem Georgom Friedrichom Händlom, rojenim v Halleju 1685. Nadalje navaja, da se je Gallus šolal verjetno v Benetkah, pri nas pa je znan po motetu *Ecce quomodo moritur iustus*, ki je »v vsej prostosti skoraj nepresegljiv«.

Za Slovence je pomembna ocena Karla Proskeja (1794—1861), nedvomno največjega poznavalca glasbe 16. stoletja. Po originalnih virih v najbogatejših knjižnicah Nemčije in zlasti Italije je Proske v publikaciji *Musica divina* nadrobno obravnaval nad 30 za razvoj renesančne glasbe pomembnih skladateljev, med njimi Gallusa¹³. Ugotavlja, da za zgodovinarja vzdevek Carniolus malo pove glede določitve rojstnega kraja. Gallus je v kratkem življenju (41 let) ekstenzivno in intenzivno toliko storil, da ga lahko imenujemo prvega skladatelja svojega časa. Cesar Rudolf II. mu je dodelil privilegij za izdajo njegovih opusov, ki obsegajo štiri zvezke in 374 štiri, pet, šest, osem- in večglasnih skladb. Kdor Gallusovo glasbo pozna, spoštuje njegovo nadarjenost. Vendar ga ne bo povzdignil in ga stavil v enako vrsto s Palestrino. (V celotnem konceptu in gradnji kompozicijskega stavka so med Palestrino in Gallusom v resnici dokajšnje razlike).¹⁴

Če uvrstimo raziskovalca Mantuanija v kasnejši čas, so se pojavili pred 2. svetovno vojno še trije borbeni pisci, ki so vsak s svojega vidika zagovarjali tezo o skladateljevem rojstnem kraju.

Jožef Zazula, po poklicu davčni upravitelj, poznavalec Idrije, je navedel tri Galluse: Jakoba, Petra in Jurija; slednji je živel v Nürnbergu (Norimberg) kot idrijski Silberverwesser (skladiščnik živega srebra). S priimkom Petelin so stanovali v hiši št. 80 pred cerkvijo sv. Barbare. Učitelj Peter je ves čas poučeval v Idriji, nekaj desetletij se je tam in v Benetkah izobraževal tudi Jakob, nikoli pa v Ribnici ali v Stični.¹⁵ Nato opisuje, kakšno cestno povezavo je imela Idrija čez Gorenjsko, Karavanke, Spittal, Sevodenj v Solnograd in na Bavarsko, na zahod pa v Benetke. Ne pozabi omeniti posestva graščakov in možnosti (zasebnega) šolanja; na Primorskem in Kranjskem je bilo takrat malo šol in še manj orgel. V Idriji je bila rudniška šola, v trgu Vipava od 1486 grofovsko, last Herbersteinov, ki so imeli svoj grad tudi v Linzu na Tirolskem. Po gradovih so učili domači učitelji (kot še dosti kasneje Levstik pri Vilharju na Kalu pri Pivki). Glede tega, da zanika, da bi bil Petelin rojen na Kranjskem, pripominja urednik Cerkevne glasbenika, profesor Stanko Premrl, da sam Gallus navaja, da je bil iz Carniolije, to je iz Kranjske, in da je imel brata Jurija. Ni pa dokazano, ali je bil Peter njegov brat, niti to, ali je bil le-ta rojen v Idriji. Če bi pa dokazali, da je bil res rojen prav tam, potem bi njegov Carniolus pomenil Slovenca, podobno kot so se nekateri rojaki iz Spodnje Štajerske imenovali Kranjce, čeprav so bili po kronovini stare Avstrije Štajerci. Končno Premrl dodaja, da bodi študija Zazule vzpodbuda za nadaljnja raziskovanja o našem slavnem rojaku.¹⁶

Omeniti velja še pismo Ivana Laharnarja s Šentviške Gore Romanu Pahorju, v katerem pojasnjuje, da so Laharnarjevi svaki, stara mati, prababica itd. (tri stoletja nazaj) pomenili ime, hišo, število sinov, selitev Petelinove družine s Šentviške Gore v Idrijo in Jakoba na Češko. Izročila starih ljudi potrjujeta cerkvena pevka Jera Lapajne in Matevž Vogrič.¹⁷

Na Zazulovo izvajanje je v dnevniku Slovenec obširno odgovoril Anton Skubic.¹⁸ Ugotavlja, da Gallus ni bil Idrijec, ker Idrija ni bila, in tudi danes ni, na Kranjskem. V tem primeru istoveti narodno, pokrajinsko in državno pripadnost. Tako gledanje ali razumevanje je zavedlo tudi nekatere druge, na primer tuje raziskovalce. Zmotno so skleпали, da je bil Gallus avstrijskega ali nemškega rodu. Franco Abbiati v *Storia della musica* navaja, da je bil »maggiore musicista tedesco«, J. H. Moser pa ne dvomi, da je bil Handl nemškega rodu... »so liegt kein Anlass vor, an Handls Deutschheit zu zweifeln« (... ni nobenega vzroka dvomiti, da je bil Handl Nemeč). Massimo Milla navaja v *Breve storia della musica*, da Gallus ni bil Nemeč, ampak Hrvat... »non tedesco, ma croato«.

V češki literaturi ni primera, da bi si ga prisvajali, četudi je prav na Češkem in Moravskem napisal največ svojih del. Karel Konrád in Zikmund Winter navajata, da je bil Gallus

Slovenec, slednji ga je imenoval Slovinc. Ta podatek iz leta 1896 so povzeli tudi drugi avtorji novejšje literature. Donald Jay Grout pravi v *History of Western Music*, da je bil »a Slovenian by birth«. Adelmo Damerini ga omenja v *Histoire de la musique* kot »compositeur d'origine slovène«. Gustav Reese opozarja, da Gallusa nekateri moderni pisци nepravilno vključujejo v nemško glasbo, saj je Carniola slovenski prostor.¹⁹

Sam Gallus se je podpisoval Carniolus, redko samo s «C», v predgovoru k mašam (1580) kot *Jacobus Handl, Gallus vocalus Carniolanus*. V 4. knjigi *Opus musicum* (1591) je bil vrezan v les že prej imenovani napis. Da je bil Gallus Kranjec, pojasnjuje tudi v predgovoru h *Quatuor v vocum lib. I. Harmoniarum moralium* (1589). Iz njegovih besed je razvidno, da se njegov rod (lat. *ostrades*) zemljepisno loči od velikih, glasbo ljubečih narodov Italijanov, Nemcev in Francozov. Sebe označuje Kranjca zemljepisno. Četudi je govoril in pisal nemško, je uporabljal v svojih opisih latinščino — kraljico jezikov. Ta jezik je bil v srednjem veku in še v pozni renesansi najbolj znan, razširjen in domač. V uvodu k madrigalom je hudomušno pristavil: »Ne manjka ljudi, ki z raskavami glasovi vmes renčijo, ko Petelin poje (*Non qui interdum Gallo cantati raucibus vocibus immurmurent, non desunt*). Večina leksikonov (ne vsi, kot trdi Skubic!) navaja Ribnico za Gallusov rojstni kraj (četudi ni 100 % dokazan), nekaj od njih imenuje le Kranjsko brez označbe kraja, na primer Nemci: »aus Krain«. Francoski muzikolog Francois-Joseph Fétis, po rodu Belgijec, omenja, da je bil rojen »né à Crain, dans la Carniole« (na Kranjskem v Kranjski, kar je nesmisel). Še večji nesmisel objavlja *Allgemeine deutsche Biographie* (VIII., 346), da je bil rojen »zu Krain in Steiermark« — na Kranjskem v Štajerski.²⁰

Drugače je ravnal naš glasbeni zgodovinar Mantuani. Ker ni nikjer našel pisanih dokumentov, je pač namignil, da vodi sled skladateljevega rojstva v Ribnico in to domnevo objavil v *Denkmäler der Tonkunst in Österreich* (Ic, XII). Ta podatek (Reifnitz — Ribnica) so objavili številni leksikoni in enciklopedije. V isti reviji je tudi zapisal, da vedo stari ljudje povedati, da je bil v Ribnici pred petimi ali šestimi rodovi rojen deček, ki je še mlad odšel od hiše št. 40, kjer je bivala družina Petelin. Potoval je na Gorenjsko, živel po samostanih in daleč od domovine, neznano kje, kot slaven muzik umrl. Na podlagi tega izročila je napisala dr. Elsa Dienerfeld, da je bil rojen 1550 na Kranjskem v Ribnici kmečki sin, ki je odšel na tuje.²¹

Skubic se je odločil natančno pregledati vse ribniške matične krstne in mrliške knjige (matrice, matrikule). Numeracija v teh maticah takrat še ni bila tako zaznamovana kot danes. Skubicu se je posrečilo odkriti očete (prednike) Petelinov, strnjeno od leta 1910 nazaj do Matije Petelina; ta je bil rojen okoli leta 1625, poročen z Gertrudo (Jero). Matrice prenehajo s podatki nekako 35 let po Gallusovem rojstvu, ker jih prej niso pisali. Tako ostane raziskovanje od tega leta nazaj prepuščeno domnevam. Skladateljeva rojstnega kraja ni mogoče razbrati niti iz prošnje, ki jo je Gallus napisal olomouškemu škofu Stanislavu Pavlovskemu, ko ga je 26. VII. 1585 odpustil iz službe na lastno željo. Olomouc je zapustil, ker mu zrak tam ni ugajal in zaradi drugih opravil, ki v dekretu niso posebej omenjena. Ali je imel starše v Ribnici, v imenovani prošnji ne omenja. Tudi zelo stara listina Gallusovega praočeta z imenom Antonius, najdena v »Kirche sancti Stephani in Reifnitz«, je prešla, ker jo je z ostalimi starimi dokumenti stari oče, iz nevednosti, da je dragocenost, zažgal. — Nadaljnje Skubičovo pojasnjevanje o očetu Juriju in rojstni hiši je informativno zanimivo, a premalo dokazljivo, da bi bralca prepričalo o rojstnem kraju velikega skladatelja.²²

Približno dve leti kasneje (1940) se je v Cerkvenem glasbeniku oglasil Karel Bezek — Carlo Beseggi in omenil, da so Petelinu v Ribnici postavili spomenik. Nemški časopis *Gottscheer Zeitung* je objavil o Gallusu nekaj netočnih podatkov: v zvezi s priimkom Handl je namignil, da je bil Gallus prej Kočevar kot Ribničan: »Kot je znano, so potomci nekega Handla naši Handlerji s krajem Handlern vred. Ribničani so nacionalizirali slavnoznanega komponista, prevdli njegovo humanistično latinsko ime Gallus, to je Hahn, v svoj jezik in ga predstavili kot Petelina na spominski plošči, namenjeni kasnejšim rodovom. Toda priimek Handl bi morali prevesti kot Petelinček. No, res je, da bi tudi to ime ne imelo veliko obeta za vstop v sve-

točno zgodovino«. Ta zafrkljivi odnos do Gallusovega priimka in slovenskega rodu je značilen za čas, ko je nemški naci-fašizem prehajal v napad tudi na kulturnem področju.²³

Ko Bezek v nadaljevanju svoje študije spodbija Skubičeve izsledke, se opira na Mantuanijevo razpravo in iz nje povzema, da je leta 1574 Gallusov oče Jurij Petelin (Georg Hahn) obiskal na Dunaju sina Jakoba, ki je bil tam v cesarski kapeli pevec (capelnsingerknabe). Za to pot je očetu Juriju Petelinu izplačalo dunajsko dvorno računovodstvo 20 renskih goldinarjev denarne podpore. Očeta je spremljal sin Jurij. Nikjer ni navedeno, iz katerega kraja sta prišla, in tudi ne, kam se je oče (po drugem obisku) vrnil. Znano je le, da je Jurij nadaljeval pot v Prago, kjer se je učil tiskarske obrti. Bezku ni jasno, zakaj se je brat Jurij tako naglo odločil za tiskarski poklic.

Pojasneno ni, zakaj sin Jakob ni prišel na obisk v domovino. V Ribnici še vedno ni znano, poroča Bezek, kje so Gallusovi starši stanovali, čeprav Skubic sodi, da je bila to hiša št. 40.

V literaturi se kot rojstni kraj še najmanj omenja starodavna Šentviška Gora; omenili so jo — v lokalnem območju — Zazula, Fajgelj in Laharnar. Bezek se opira na njihove izjave in pristavlja, da je stala Gallusova rojstna hiša na Šentviški Gori sredi vasi in imela št. 105. Na pročelju sta bila upodobljena petelin in črka M. Skladatelju Janezu Laharnarju (1866—1945) je leta 1890, ko je bil star 34 let (Bezek navaja napačno 24 let)²⁴ pripovedoval, da je šel iz te hiše en sin v šolo v Idrijo in zaslovel kot najboljši organist svojega časa; za njim je prišel brat in nato vsa družina. Ker je oče odprl trgovino, je družina razmeroma dobro živela. Nekoč se je izvedelo, da se je organist Petelin zgubil in šel menda na Češko, a nihče ni vedel, v kateri kraj.²⁵

Zadnji človek, s katerim je Bezek govoril o Gallusu, je bil muzikalični trgovec in posestnik Ludvig Goli, rojen 1891. Stanoval je v hiši svojega očeta, trgovca Franca Ksaverja Golija. Hiša s št. 80 je stala na Velikem trgu pred cerkvijo v Idriji. Na tem prostoru je bila pred sedanjjo hišo trgovina, kateri so rekli Pri petelinu. Tu naj bi bil po besedah Golija rojen Jakob Petelin-Gallus.

Hiša je medtem menjala lastnike. Od trgovca Petelina jo je kupil Jožef Kagnus, zadnji potomec rodbine, iz katere naj bi izšel Jakob. Med to hišo in ono na Šentviški Gori je očitna zveza. Obe imata skupen znak, podoba petelina in črko M (Mercator, trgovina), v obeh je stanovala ista rodbina, ki se je iz Šentviške Gore preselila v Idrijo. Možna je tudi povezava med ribniško rodovino Petelinov, kot je avtor te teze že nakazal.²⁶

V nadaljevanju razprave omenja Bezek obstoj orgel v cerkvi sv. Trojice. Ko je njegov oče nastopil v Idriji službo organista (1876), mu je povedal, da so bile tako stare, da so se strohnjene tipke kar lomile pod prsti, nakar so jih podrli. Na te orgle naj bi pred približno 210 leti (tu je napaka, prav je 310 leti) igral Gallus. Oba z bratom Petrom sta bila učitelja, le da ni nikjer navedeno, kje sta se izobraževala.²⁷

Glede vzdevka Carniolus in Skubičeve trditve, da je Ribnica na Kranjskem, Idrija pa na Primorskem, Bezek pojasnjuje, da je želel Gallus s tem vzdevkom označiti le narodno in ne zemljepisno pripadnost.

Imena, kot so: Kranjska, Kranjec, kranjščina, Slovenec, slovenščina so uporabljali še pred 150 leti, ko so (1840) izšle v Blasnikovi tiskarni Pesmi Kranjskega naroda; do Prešerna je bil izraz Slovenec zelo redko v rabi. 340 let prej (1555) je Trubar napisal Kerscenikom tiga Krainskiga jesika, Krelj je govoril o Truberiovi Krajnschini (1567), Bohorič pa o Carniolana vel rectius slavonica biblia (1584) in še leta 1725 je izšla v Augsburgu Nova Krainska Pratika. Vzdevek Carniolus nastopi šele leta 1580. V latinščini, v kateri je Gallus mislil in pisal, pa sploh ni bilo izraza za Slovenca. Bezek pripominja, da je cesar Friderik, dedič goriških grofov leta 1516 združil Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko v novo politično enoto, imenovano Vojvodina Kranjska. On celo trdi, da so se Idrijci počutili zaradi cestne povezave Čedad—Kobarid—Tolmin—Škofja Loka bolj Kranjci kot Primorci.

Bezek sklepa, da je izvirala rodbina Petelinov iz Ribnice. Z njo so bili povezani dedje na Šentviški Gori, odkoder so prišli v Idrijo, kjer se je Jakob udomačil, pa tudi odšel na tuje. Za-

četno vzgojo, pomoč za poznejšo izobrazbo, je prejel v Idriji. Zelo vprašljivo pa je, kje in pri kom se je izšolal za učitelja, zlasti še, če je že med 15. in 16. letom — po drugih pa okoli 20. leta življenja — zapustil domovino, o čemer bo še govor.

Skoraj vse Bezkove trditve in dokazovanja izvirajo iz ustnega izročila, ki po preteku več stoletij zgublja na verjetnosti, kaj šele resničnosti; dosegajo raven zanimivega pripovedovanja, od znanstvene resnice pa se dokaj oddaljujejo.

O Gallusu, njegovem opusu, rodu in rojstnem kraju je pisal v svoji knjigi Zgodovina glasbe muzikolog in skladatelj Vilko Ukmar. V glavnem se opira na domneve Zazule, Skubića, Bezka in drugih piscev, ki jih že poznamo iz sedanje razprave. V točki 4 imenovane knjige avtor navaja, da je Gallus bival nekaj časa v stiškem samostanu. Stična je bila takrat v cerkveno-oblastnih odnosih tako z Ribnico kot z Idrijo. Cesar Maksimiljan I. je imel v Idriji svoj rudokop (njegovo jamo so imenovali Fürstovec), tkim. nova jama pa je bila cesarja Ferdinanda (1523) ter njegovega sina nadvojvode Karola (1564). Cesarjevi uradniki so v tem času živeli v Idriji. V letih 1560—1570 si je dobro opomogla tudi Petelinova družina s takrat edino trgovino v mestu. Na luteranski šoli je leta 1596 poučeval brat Peter, Jurij je bil skladiščnik v idrijskem rudniku in nadzornik tovornih prevozov, Jakob se je izšolal za organista. Ker je bil Peter v javni službi, se luteranstvu ni mogel upirati, Jakob pa se je moral umakniti v Benečijo. Odtod je odšel na sever, kjer je kot skladatelj spremenil priimek Petelin v Gallus. Po njegovem zgledu sta to storila oba njegova brata. To pa je dokazano le za Jurija.²⁸

Šolanje

O Gallusovem šolanju vemo zelo malo. Znano je to, kar je sam zapisal v prvo knjigo maš, posvečeno škofu Stanislavu Pavlovskemu, da se je glasbi posvetil že kot deček, »ne morda v upanju na donosnost, temveč iz notranjega nagiba«. V uvodu za tretji zvezek svoje zbirke motetov pa je navedel, da je marsikateremu med uglednimi konzuli, senatorji, patriciji in odličnimi mecenami znano, kakšni dejavnosti se posveča in kaj vse je doslej pripravil in obravnaval. Glasbo si je izbral, da v njej prebiva in preživlja svoje moči. »Glasbe sem se učil, jo vase vsrkaval, da ne rečem sesal že kot otrok, gojim jo kot dozorel mož, njo bom, če mi bo dano življenje, krasil še kot starček; ne živ ne mrtev se ji ne bom izneveril.«²⁹

Četudi ne vemo določeno, kje in pri katerem učitelju se je učil, je iz navedenega razvidno, da se je kot otrok in mladenič glasbeno izobraževal že na domačih tleh, to je na Kranjskem.

Določeneje nam to trditve dokazujejo razmere, kakršne so bile na Kranjskem v času njegove mladosti. Sam je rad izpovedoval svoje katoliško prepričanje, navezoval je stike z duhovnimi ustanovami, samostani, pri zasnovi svojih skladb je upošteval katoliške, liturgične predpise. Ta zavestna katoliška usmeritev mojstra — laika je ob humanistični izobrazbi lahko dozorevala le s pomočjo vzgoje v posebnih okoliščinah, z nasprotnim pritiskom. Tu mislimo na ljudi, ki hlepe po novostih. V drugi knjigi Opus musicum, naslovljeni prelatom, opatom in drugim predstavnikom samostanov, avtor govori o ljudeh, ki zabavljajo čez samostane, ne da bi poznali življenje in prizadevanje patrov. Gallus misli na novo vero, na protestante, ki so ustvarili pri njem omenjeni verski vidik in pritisk. V hitrem, zmagovitem naskoku je Lutrov nauk osvojil nemške dežele in prodril v sorazmerno kratkem času tudi v oddaljeno deželo Kranjsko. To se je zgodilo tako silovito, da se celo Klemen Kvitöld (Clemens Hwetsöld, 1530 — 1534), opat najpomembnejšega cistercijskega samostana na Kranjskem v Stični, novemu nauku ni upiral, a je moral zato že po štirih letih slabega upravljanja odstopiti. Dosti trajnejši kot na deželi s povsem slovenskim prebivalstvom je bil učinek novega nauka v Ljubljani, kjer je, poleg slovenskega, živelo tudi nemško prebivalstvo, ter na gradovih, kjer je bilo skoraj povsem nemško plemstvo. Na Notranjskem in Kranjskem se je protestantizem najbolj zasidral okrog srede 16. stoletja, to je prav v času Gallusovega rojstva. Pospeševali so ga pridigarji z

besedo in knjigami v slovenščini. Čeprav je katoliška duhovščina v tem času visoke in pozne renesanse izgubila pri vernikih ugled, se je v močnem navalu protestantizma osvestila in v smislu tridentinskega koncila (1545—1563) zaščitila svoje verske interese. Pojavili sta se dve stranki in vsaka je do skrajnosti napela svoje zahteve, tako da se je z verskega področja razširil boj tudi na politično in socialno.³⁰

Samostan v Stični

Pri protireformacijskem gibanju je prevzel, poleg škofa Hrena, vodilno vlogo cistercijanski samostan v Stični. Ta je že dolgo pošiljal svoje učence na višji študij na Dunaj. Toda univerza in njena teološka fakulteta sta od začetka 16. stoletja propadala. Stiški opat Urban Paradižič (1516—1523) je že leta 1518 redovniškemu vizitatorju tožil, da v cistercijanskem kolegiju na Dunaju študirajo le trije pripadniki reda, po eden iz Reina, Zwetla in Stične. — Potem, ko je umrl stiški opat Janez Cerar (1534—1549), se je začelo po mnogih zmešnjavah in bojih za Stično bolj svetlo obdobje. Novi opat Wolfgang Neff (1549—1566) je po zaobljubi v Vetrinju prišel v cistercijanski samostan v Kostanjevico, od tam pa v Stično. Kot energičen mož je uspešno deloval za duhovni in gmotni blagor svoje ustanove. Poslopje je utrdil proti turškim napadom, skrbel je za dobro izobrazbo učencev, bil je vnet pristaš protireformacije. Drugi kranjski samostani, kot Kostanjevica, Pleterje, Ljubljana, v tem času niso imeli pogojev za izobraževanje mladine.³¹

Na vprašanje, kje se je mladi Gallus šolal, se nam vsiljuje samostan Stična, ne da bi ga mogli obiti. Toda tudi zanj ni jasnih dokumentov. Stiški opati so bili edini iz duhovnega stanu, ki so bili kot predstavniki katoliške strani vse od opata W. Neffa in še posebej v letih od 1554—1594 v komisiji deželnega zbora. Sprejemali so navodila deželnega kneza in nanja odgovarjali skupaj z deželnim glavarjem in predstavniki protestantskih meščanov in plemstva. V Stični je bila, kot je dokazljivo, šola, kjer so proučevali ne le vero, dobre nрави, ampak tudi osnove glasbe.³²

Dekan Skubic poroča, da je iz zapiskov stiškega samostana (a jih ne navaja) znano, da so tam imeli šolo za organiste in učitelje. 23. junija 1580 je pisal stiški opat Lovrenc(ij) Zupan (Suppan, 1580—1600) opatu osrednjega samostana v Reinu pri Gradcu in ga prosil, da bi mu poslal izvrstnega organista v osebi krškega Ambalda (Ambaldssohn aus Obergurk). Imena pismo ne navaja. 23. februarja 1581 je poročal isti stiški opat, da bo v kratkem prišel v Rein, kjer se bo s tamkajšnjim opatom posvetoval o nekem šolniku iz stiškega samostana. Iz tega je razvidno, da stiški menihi niso poučevali petja le svojih kandidatov, ampak tudi zunanje učence.³³

Leta 1593 je prišel papeški pooblaščenec Francesco Barbaro, poznejši patriarh v Aquileji, na Dolenjsko nadzirat stiški samostan. Takrat so se Turki zaradi pomanjkanja živil že umaknili. Opatijo cistercijanov je ustanovil akvilejski patriarh Pergrinus 1135; prvi menihi so prišli iz Reina pri Gradcu; preskrbljena je bila z bogatimi dohodki. Cerkev so zgradili 1156, ponovno 1622 po požaru, papeški pooblaščenec je našel lepo vzdrževano; zakristija je bila dobro opremljena, prav tako kor. Opat je ustanovil šolo, v kateri so poučevali dečke verouk, glasbo in znanost, da bi vzgojili sposobne duhovnike in zamenjali neizprašane. V knjižnici je našel več prepovedanih knjig, ki jih je dal zažgati. V samostanu so bili nekateri posvetni služabniki krive vere, ki so nameravali oditi v Ljubljano, da bi sprejeli zakrament v obeh podobah (kvašen kruh in vino). Poučeni o svojih zmotah, so se spreobrnili. Papeški pooblaščenec Barbo je določil v samostanu ločena stanovanja za ženske in otroke in posebej za menihe.³⁴

Šola v Ribnici

Po obisku v Stični je Barbo odšel v Ribnico in tam poskušal pridobiti za katoliško cerkev gospodarja tega kraja Adama Moscona. V Ribnici je bila ob koncu 14. in v začetku 15. stoletja (dokazano 1407) ne samo trivialna, ampak tudi latinska šola. Leta 1383 jo je ustanovil Miklavž, ribniški naddiakon. Vzgajala je učitelje, organiste in duhovnike. Tu je poučeval Štefan Pehlar iz Ribnice, naddiakon Danijel. Za vodjo šole ga je sprejel šmarski župnik Sterlekar kot Clericus et scholarum Rector in Hardland. Kdaj je višje organizirana šola v Ribnici prenehala delovati, ni znano; verjetno potem, ko so v Ljubljani ustanovili jezuitsko šolo. To je bila prva latinska šola v rangu gimnazije na Kranjskem. Nemški kronist Burghard Zink omenja, da se je v Ribnici šolal sedem let, da se je tu pripravljval za vseučilišče in »napravil kasneje sijajno kariero.« V Augsburgu je postal župan in opravljal je diplomatsko službo.³⁵

Temu, da je bila šola v Ribnici prva, najstarejša gimnazija ugovarja dr. Vlado Schmidt, češ da se je ime gimnazija pojavilo v Evropi po antiki (ponovno) šele v 16. stoletju; temu pristavlja, da ne zadostuje podatek, koliko časa je kak potujoči študent šolo obiskoval in da na osnovi tega ne moremo sklepati o njeni stopnji. (Pripomniti moramo, da Zink ni bil potujoči študent, v Kočevski Reki je imel strica župnika.) Schmidt v nadaljevanju pojasnjuje, da so stanovi v Ljubljani ustanovili gimnazijo šele leta 1563 z namestitvijo protestantskega magistra Lenarta Budine. Kot enorazredna latinska šola je životarila, dokler ni na Trubarjevo pobudo dobil rektorsko mesto Adam Bohorič, Budina pa je postal šolski nazdornik. Do jeseni 1568 je Bohorič sestavil Šolski red stanovske šole. To je bil prvi pedagoški dokument slovenskega avtorja, ki je obravnaval ureditev določene šole. Nobeno poročilo ne navaja, da bi Gallus obiskoval katerokoli šolo v Ljubljani, naj bo to protestantska ali katoliška,³⁶ čeprav tudi ta možnost ni izključena.

Pri cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani so ustanovili pevsko šolo še pred nastankom škofije 1460. Vojvoda Ernst je dal dovoljenje za njeno ustanovitev že leta 1418. Po prezidavi škofovske rezidence je naslovil ljubljanski magistrat škofu prošnjo, da izprazni eno sobo v šolske namene. Od leta 1535 naj bi prelati, samostani in cerkve pobirali prispevke za petletno šolanje mladeničev z dežele na dunajski visoki šoli; ustanavljali naj bi v ta namen štipendije. Ker so bila mesta in trgi v protestantskih rokah, ni bilo od njih pravega odziva. Nekaj prelatov je pojasnilo, da sami vzdržujejo šole in pošiljajo štipendiste na Dunaj.³⁷

Iz opisanih razmer in skladateljevih izjav v predgovorih njegovih opusov najdemo dokaj trdna oporišča za utemeljeno sklepanje o možnem in celo poglavljenem glasbenem izobraževanju Gallusa v domovini, ki mu je bilo podlaga za nadaljnji študij na višji stopnji.

Slovo od domovine

Češka zgodovinarica Theodora Straková omenja v svoji razpravi³⁸, da je prišel Gallus v benediktinski samostan Melk (več kot 100 km zahodno od Dunaja) še pred letom 1565, to je pred petnajstim letom starosti. Tam je bil opat Urban I. Perntaz, po njeni navedbi slovenskega rodu. V Melku se je srečal z opatom Johannom Spindlerjem in skladateljem Lambertusom de Sayvejem. Zanj je bilo vzdušje v tem samostanu vzpodbudno. Prijateljske stike je navezal z benediktinskim menihom Johannom Rueffom, ki je postal opat pred letom 1580, nakar je deloval v cistercijskem samostanu v Zwetlu in do 1595 v Heiligenkreutzu. Vzpodbujal ga je h komponiranju. — Melk je zapustil predvidoma 1570, star 20 let, in odšel, tako kot de Sayve, v dvorno kapelo na Dunaj, ki je imela deške in odrasle pevce, pa tudi instrumentaliste. 14. marca 1574 ga je tu obiskal oče Georg (Jurij) Hahn, kateremu je dvorna pisarna izplačala 20 renških goldinarjev (der Röm. Khay. Mt. capelnsingerkhnen Jacoben Hanns vattern). Cesar mu je naklonil to vsoto, ker je od daleč dopotoval na Dunaj s sinom Georgom (Jurijem), Jakobovim bratom. Oče se je zadržal na Dunaju do 30. novembra 1574, ko je dobil še 2 goldinarja.³⁹

Kdaj in zakaj je Jakob Gallus odšel iz domovine, so mnenja različna. Mantuani sodi, da je bilo to med 14. in 16. letom starosti, Bezek navaja, da je to bilo po 20. letu življenja. Izvirnega dokazila ni, kakor tudi ni pojasnjen vzrok njegovega odhoda iz domovine. Nekaj je gotovo. Rodnega kraja ni zapustil samo zaradi odpora do protestantizma, ampak zaradi razmer, ki niso bile ugodne za razvoj njegovih glasbenih dispozicij, navzlic temu, da je bilo glasbeno življenje na Kranjskem v drugi polovici 16. stoletja dokaj živahno, seveda v tej pokrajini na primerni razvojni stopnji. Zato je odhajalo v tem času v tujino (Dunaj, Innsbruck, Praga in drugam) več glasbenikov slovenskega rodu: Andrej Legat, Ivan Globokar, Mihael Voglar, Krištof Kral, Jurij Knez.

D. Cvetko v svoji knjigi J. G. Carniolus dvomi v Mantuanijevo misel, da je Gallus prišel v samostan Melk neposredno iz Stične, ker v uvodu k 4. knjigi zbirke *Selectiores quaedam mis-sae* ni nikjer razvidno, kdaj je bival v Melku. Znano je le, da je bil tam pred letom 1580, ko je njegov zaščitnik in na novo imenovani opat J. Rueff (Ruoff) odšel v Zwettel. Prvi podatek, ki je časovno zanesljiv, je leto 1574, ko je bil njegov oče pri njem na obisku na Dunaju. To pa so že dogodki zunaj okvira te razprave.⁴⁰

Najnovejša raziskovanja

Dr. Jože Mlinarič, vodja oddelka za gradivo pred letom 1850 pri Pokrajinskem arhivu v Mariboru, je raziskoval kostanješki in stiški samostan. V arhivu cistercijske opatije Rein pri Gradcu — ustanovljena je bila 1129 — je med dragocenim gradivom za slovenska ozemlja našel tudi pismo, v katerem je omenjen Jacobus Gallus kot stiški uradnik (*officialis*); znan je bil ne samo kot pisar, ampak kot poznavalec prava. Pismo je napisal stiški opat Martin 1494—1500, ko se je ubadal s težkimi gospodarskimi razmerami. Kot njegovi predniki je moral tudi on plačevati državi davek za vojsko proti Turkom. Davek je zelo prizadel tudi slovenskega kmeta. Reinskega opata Wolfganga je 1498 prosil, da Stični oprostí nekatere dajatve tudi za učence (dijake), ki jih je samostan pošiljal v redovni kolegij na Dunaj.⁴¹

Ime Gallus se pojavi še v pismu reinskega celerarija (ekonoma) patra Ruperta stiškemu opatu. (Imena pisec ne navaja.) V njem je omenjen Jakob kot G a l l in ne kot Gallus. V originalnem dokumentu iz Reine je dr. Mlinarič — v pismu stiškega opata Urbana reinskemu opatu Janezu 18. maja 1522 — zasledil novico, da pošilja k njemu svojega oskrbnika Jacoba Gallu z vsemi pooblastili, da ukrepa v neki zadevi v njegovem imenu. Možno je, da je bil G a l l — kot je razvidno iz pisma opatu Janezu — Gallusov oče. Leta 1496 je opravljal službo gradiščana na gradu Gamberku pri Čemšeniku; hkrati je bil stiški »advokat« in član zelo razvejane družine Gallov, lastnikov številnih gradov na Kranjskem.⁴² Člani te družine so iskali svoj zaslužek kot uradniki na različnih gradovih in pri samostanih. Tudi opat Janez (okoli 1250—1259, po J. Gregoriču 1252—1261) je izviral iz družine Gallov in deloval v Stični. Iz začetka 16. stoletja omenja več dokumentov na Slovenskem ta priimek. Znano je, da je bil Jacob Gall v letih od 1496—1501 v službi stiškega samostana. Imel je sina Mihaela; temu je leta 1496 oglejska pisarna dovolila, da prejme redove diakona in duhovnika od kateregakoli tujega škofa. — Iz leta 1504 sta ohranjeni dve kupoprodajni pogodbi za stiški samostan, ki so ju opremili s pečatom Gall; eno od njih je opremil stiški oficial (pisarniški uradnik) Jacob Gall. — Večji in pomembnejši samostani so imeli svojo šolo za dečke. Pouk latinskega jezika, splošne predmete in glasbeni pouk so obiskovali tudi učenci, ki se niso nameravali šolati za duhovni poklic. Če je bil skladatelj Jacob Gallus iz družine Gallov, potem je gotovo, da se je izobraževal v stiškem samostanu. Tej domnevi v prid govori podatek, da je imel Gallus po odhodu iz domovine tesne stike s cistercijskimi samostani tudi na tujem. Vsebina dokumentov, ki jih Mlinarič omenja, ni direktno vezana s skladateljevim rojstvom in delom, ime in priimek pa sta. Nekatere niti, ki so se trgale, je skušal povezati in jih ponuja bralcem v razmišljanje.⁴³

Drugi raziskovalec, ki je v originalnih dokumentih zasledil Petelinovo ime, je p. Maver Grebenc.⁴⁴ Četudi je bila njegova tema osvetlitev samostanskih stavb, je prav iz te prostorske

razdelitve nakazal obstoj samostanske šole. Tu ni mišljeno delovanje posebne glasbene ali pevske šole, saj je bil glasbeni pouk le sestavni del predmetnika, ki je služil splošno izobraževalnim predmetom (kot temu pravimo danes), z glavnim poudarkom na humanistični in verski vzgoji.

Grebenec odklanja Petelinovo ribniško izhodišče, za katero se je zavzemal dekan Skubic. Omenja kostanjeviškega opata W. Neffa, ki je prišel v Stično za opata leta 1550, ko se je J. Petelin rodil. Leta 1519 je bil v enem od gospodarskih obratov kot mostarius (prešar) zaposlen Matevž Petelin doma iz Šentjerneja; šentjernejski trg krasi velik petelin. Grebenec v svoji knjigi v nadaljevanju opisuje, da so bili Šentjernejčani tesno povezani s Stičani. Iz tega sklepa, da je dal Matevž Petelin svojega sina Jakoba v stiško samostansko šolo. Osebo je prepričan, da je bil skladatelj doma iz Šentjerneja ali Gradišča, nedaleč (okoli 5—6 km) od kostanjeviškega in pleterskega samostana.⁴⁵ V nadaljevanju poroča, da je bila leta 1348 samostanska stavba v Stični že deljena. Omenja okno sredi refektorija, ker je njemu pripadalo ustje peči zraven vrat v stavbo. Ob tem se sprašuje, kje je bila samostanska šola; ta je bila »naravna zahteva komunitete«. Leta 1477 je vizitator zahteval, da mora opat Ulrik poslati študente na dunajski kolegij. Ta mu je odgovoril, da so se javili štirje studiosi, ki jih bo na Dunaj poslal takoj, ko bodo končali noviciat (preskusno dobo).⁴⁶

Sklepne misli

Iz obeh navedenih prispevkov — Mlinaričevega in Grebenčevega — je razvidno, da oba skušata, vsak s svojega vidika, prispevati k razrešitvi uganke, ki nas zanima. Oba sta prepričana v pravilnost svojih izsledkov, kar je hvalevredno. Kritičnega bralca, zaradi posrednih dokazil in premalo dokumentiranih postavk, nista prepričala. Kot prejšnji raziskovalci tudi sedanja ne navajata izvirnih listin (matric), s katerimi bi zagotovo ugotovili skladateljev rojstni kraj, rod, kraj njegovega zadnjega izobraževanja. Listin o učitelju, učencih, šolskem napredu ni. Na splošno ostaja iz Gallusove mladosti več vprašanj in ugank kot odgovorov in dokazov.

K ravnokar navedenim neznankam naj omenim priimke: Handl, Händl, Hahn itd. — Gallus — Petelin (ki ga sam ni poznal ali ni hotel poznati), narodni pripadnosti se izmika — takrat res nacionalni čut ni bil razvit — omenja jo le posredno. Če je bila mati s Kranjskega, je menda sin govoril kranjsko ali slovensko, sicer nemško, mislil in pisal pa je kot humanistično izobražen človek največ latinsko.

Iz literature, ki sem jo o Gallusu prebral, se mi vsiljuje nekaj vprašanj:

Neprepričljivo mi izzveneva Mantuanijeva d o k u m e n t i r a n a navedba (DTÖ, II, XIII, XIV), zakaj je dobil oče, ko je s še enim sinom (Jurijem) od daleč prišel (zasebno!) obiskat na Dunaj sina Jakoba, od cesarske blagajne (Hofzahlmeisteramts — Rechnungen) 20 renških goldinarjev in na povratku še 2 goldinarja. Če bi cesar očetom, ki so od daleč prihajali sinove obiskat na Dunaj, izplačeval tolikšno vsoto denarja, bi kaj kmalu usahnila še tako debela mošnja cesarske blagajne. Malo, če že ne nerazumljivo je, da z očetom in bratom, ali sam, ni prišel obiskat domovine, matere, sorodnikov, če je že toliko potoval in prepeščil po Avstriji, Češki, Moravski in Šleziji (DTÖ, II., str. XIII., XIV.). Ali se je bal Turkov ali ni imel doma in matere v njem? Vse življenje, od rane mladosti, je iz prepričanja služil samostanom, v njih je bil reden gost in goreč pristaš katolicizma; zakaj se ni zaobljubil, ali kot bi temu dejal Prešeren, zakaj se ni pomenišil? Danes ne vemo, odkod izhaja njegov rod, iz kakšnega socialnega okolja oziroma staleža je izšel. Ali lahko povsem izključimo misel, da je bil sin plemenitaša in neznane matere in, ali tu lahko iščemo vzrok, da ni postal duhovnik. Ali je bil »dokazan oče« v resnici njegov oče, ali je le-ta nastopal pod krinko očima. Znanost je eno, življenje z vsemi strastmi, npravmi pa drugo, kot je nakazano v uvodu te razprave (Fr. Engels). Ne vemo, ali je bil Gallusov brat Jurij rudniški uslužbenec v Idriji ali prevoznik živega srebra v Nürnbergu, ni

dokazano, da se je posvetil glasbi, niti to, da se je izučil za tiskarja. Bratove madrigale je dal res natisniti, a to še ni dokaz, da je bil glasbenik ali tiskar.⁴⁸

Takih nejasnosti, dvomov in ugibanj je iz obdobja, o katerem je govor, veliko. Kaj storiti, da se dokopljemo do resnic, do izvirnih dokumentov, ki nam edini lahko razpršijo sumničenja? Časa do Gallusove 400-letnice smrti je malo. V zadnjih sto letih, posebej v novejšem času, je bilo storjenega za spoznavanje Gallusove glasbene in umetniške osebnosti zelo veliko. Tu so analize njegovih opusov, kritično je postavljen v čas vis-à-vis svojih sodobnikov, opredeljen je njegov pomen v razvoju svetovne glasbene ustvarjalnosti. Njegova dela ponovno tiskajo, jih izvajajo in so znana domala vsakemu kulturnemu poslušalcu. Najmanj je znanega o tem, kar je predmet te razprave.

Razčistiti in osvetliti 400-letno temo ni bila in ne bo za bodoče raziskovalce lahka naloga. Prepustiti jo slučaju, to je posameznikom, ki se ukvarjajo z istimi ali sorodnimi umetnostnimi vprašanji Gallusovega časa in ozemlja, pa tudi širšega prostora, je vabljliva misel, a se preveč nagiba k liniji najmanjšega odpora. Organizirati ekipo (team) mednarodnih sodelavcev, je malo uresničljiva ideja. Predlog pa bodo morali organizatorji svetovnih glasbenih simpozijev vzeti slejkoprej na dnevni red in v premislek. Velik del resnic, vse do 20. leta življenja, je odnesel v grob ta, na naši zemlji rojeni glasbeni genij — Jacobus Gallus Carniolus.

Neobvezen prispis za Zbornik občine Grosuplje

Dolenjci smo ponosni na vélikega rojaka. Iz te prelestne dežele — dolenskih Aten — so črpali sokove znanja in modrosti véliki literati: Trubar, Levstik, Stritar, Jurčič, Adamič, nekaj časa na Kopanju tudi Prešeren, ta zemlja je rodila glasbenika, ki je s svojimi deli osvojil svet.

¹ Ivan Grobelnik, *Zgodovina 1*, DZS, Ljubljana 1981, str. 99—102.

² France Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, SM, 1929—1938, str. 21—36.

³ Rafael Ajlec, Jakob Gallus in naše glasbeno občestvo, *Naši zbori*, 1950, V, 4—5, str. 17.

⁴ Glas s Tolminskega o naših Gallusih - Petelinih, CG, 1938, LXI, str. 78, 79. J. Zazula, Gallusi so bili Idričani, CG, 1938, LXI, str. 12, 37, 106, 138. A. Skubic, Čigav je J. Gallus-Petelin, S, 1938, št. 138, ib. 144. D. Cvetko, Jacobus Gallus Carniolus, SM, 1965, str. 7; R. Ajlec, Jakob Gallus in naše glasbeno občestvo, NZ, 1950, V., 4—5, str. 13; J. Mantuani, *Denkmäler der Tonkunst in Österreich*, VI/1, uvod.

⁵ K. Mašek, *Biografische Skizzen berühmter Kirchen-Condichter, Cäcilia-Musicalische Monatshefte Landorganisten, Schullehrer und Beförderer der Tonkunst auf dem Lande*, 1856, Heft N°5, str. 34. K. Mašek je menil, da je bil priimek »Peteljn«, »Petjaln« na Kranjskem zelo razširjen in da je Handl izpeljan iz že latiniziranega Gallusa. Tako je sodil tudi Mantuani in nekateri poznejši avtorji. Glej še: D. Cvetko, J. Gallus Carniolus, SM, 1965, str. 8, 215, op.8; isti, Jacobus Gallus, PK, 1984, str. 11 in *Vodnikov spomenik*, 1859.

⁶ Takih primerov polatinjenja priimkov je bilo več, npr. Ivan Globokar (Globogkher de Reiffnitz) je bil 1554—1560 basist v dunajski dvorni operi, Matija Planinšek (Matthias Planinschek) je bil dvorni muzik v Innsbrucku i. dr., npr. Jurij Knez, Janez Presečnik. O tem glej D. Cvetko, SM, str. 214—215.

⁷ Stanko Trobina, *Slovenski cerkveni skladatelji*, Obzorja, Maribor, 1972, str. 103; *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien*, Prag, 1815, str. 541; tu Gottfried Johann Dlabacz omenja, da je Gallusovo osebnost opeval Mart(inus) Gall(us) Fi(li-us), zelo izobražen humanist (in ne njegov sin). D. Cvetko, J. Gallus Carniolus, SM, 1965, str. 45. Leban imenuje še druge ugledne glasbenike, teoretike pisce, ki omenjajo v svojih knjigah Gallusa, med njimi Avgusta Viljema Ambrosa, profesorja praškega konservatorija. Glej: J. Leban, Jakob Petelin, LZ, 1886, str. 317—319.

⁸ L. Žvab, J. Petelin-Händl-Gallus, LZ, 1886, VI., str. 510. Hermann Mendel ocenjuje Gallusova dela v *Musikalisches Conversations-Lexikon*, Berlin, 1874, str. 115, 116, poročila so še v *Allgemeine deutsche Real-Encyclopädie*, 1852, str. 437, v *Grosses vollständiges Universal-Lexikon aller Wissenschaften und Künste*, Halle, Leipzig, 1735, X. Bd., 211.

⁹ J. Leban, Še jedenkrat o Gallusu, LZ, 254, 255.

¹⁰ Danilo Fajgelj, Zopet nekaj o Gallusu, LZ, 1888, str. 312; Fran Rakuša, Slovensko petje v preteklih dobah, 1890, str. 18, 19; K. Bezeg, Rojstni kraj J. Petelina-Gallusa, CG, 1940, LXIII., str. 108.

¹¹ E. Bernsdorf, *Neues Universal-Lexikon der Tonkunst*, II. zv., 1857; E. Naumann, *Illustrierte Musikgeschichte*, str. 23; tu je navedeno, da je bil Gallus rojen v »Krain«, v avstrijski provinci istega imena. Morda je izpuščen zlog »burg« — Krainburg=Kranj, a noben biograf ne govori o Kranju kot možnem kraju njegovega rojstva.

¹² J. Mantuani, O Jak. Gallusu, CG, 1892, XV., str. 3—5; D. Cvetko, *Jacobus Gallus Carniolus*, SM, 1965, str. 30.

Da se je Lavtižar resno lotil naloge, priča tudi njegova navedba literature, ki govori o Gallusu: Bernhard Kothe v *Abriss der Musikgeschichte für Lehrerseminare und Dilettanten* (1874, 7. Aufl., 1904 rev. von G. Jansen, 8. Aufl. 1908 von R. von Procházka) piše, da je G. splošno spoštovan in da ga po pravici primerjamo z italijanskimi cerkvenimi skladatelji tistega časa. — Leopold Heinze ga prišteva v *Musikalisches Lese — und Bildungsbuch* (str. 250) med glasbene mojstre, kot so:

Hans Leo Hassler (1564—1612), učenec Andrea Gabrieliija in sošolec Giovannija Gabrieliija; Adam Gumpelzhaimer, odlični zborovski skladatelj in teoretik; Christian Erbach (1579—1635); orgelski skladatelj; Gregor Aichinger (1564—1628), plodovit nemški skladatelj in Orlando di Lasso (ca. 1530—1594), poleg Palestrine največji skladatelj 16. stoletja. — Gallusu pripisuje najboljše ocene Jožef (Joseph) Sittard (1846—1903), profesor v Stuttgartu, avtor glasbenih zbirk, vodičev in knjig. V *Compendium der Geschichte der Kirchenmusik* (1881) navaja, da je Gallus komponiral 4-, 8-, 12- glasne skladbe in celó 24-glasne, razdeljene na 4 zборе po 6 glasov. — Arrey v *Dommer ugotavlja v svoji knjigi Handbuch der Musikgeschichte* (1868, 2. Aufl. 1878, tretji del je popolnoma na novo preuredil Arnold vom Schering 1914), da je Gallus poleg Orlando di Lassa med prvaki, ki je zapustil (navzlic kratki življenjski dobi) veliko skladb v sodobni kompozicijski tehniki. — Raymund Schlect (1811—1891), prefekt, predstojnik seminarja v Eichstädtu, piše v svojem delu *Geschichte der Kirchenmusik*, da so Gallusa njegovi sovrstniki zelo cenili, nekateri so ga celo previsoko povzdigovali. Podobno trdi P. Utto Kornmüller (1824—1907), prior in zborovodja v benediktinskem samostanu v Mettenu, v svojem *Lexikon der kirchlichen Tonkunst* (1870, 1891, 1895), da je zelo upoštevan v cerkveni glasbi in da ga poveljujejo tudi po smrti. Lavtižar navaja še prej omenjenega E. Naumanna in njegov v več jezikov preveden *Illustrierte Musikgeschichte* ter A. V. Ambrosa z njegovo 4 debele zvezke obsegajočo *Geschichte der Musik*, ki poveljučeta našega skladatelja.

¹³ H. Rimannus *Musik-Lexikon*, 10. izdaja, 1922, str. 1013.

¹⁴ Jošip Lavtižar, *Jacobus Gallus*, CG, 1888, XI., št. 8, 9, str. 57—61. Do Lavtižarjevega prispevka Slovenci še nismo imeli transkribirane nobene Gallusove skladbe (maše).

¹⁵ Jožef Zazula, Gallusi so bili Idrijčani, CG, 1938, LXI, str. 12, 37, 106, 138; Mihael Arko, *Zgodovina Idrije*, Gorica 1939, str. 28.

Zakaj se Zazula sklicuje, ko ugotavlja Gallusov rojstni kraj na Narodno enciklopedijo Srbov, Hrvatov in Slovencev, kjer je navedeno, da je bil J. Gallus rojen na Kranjskem, in na Mayerjev slovník, kjer je dostavljena še Ribnica na Kranjskem, ni povsem jasno. V nadaljevanju sicer pojasnjuje, da je bila Idrija 1607 izločena iz tolminske v dornberško oblast, toda ostala je slej ko prej na Primorskem.

¹⁶ Glej op. 15: na str. 37, 38 imenovanega sestavka Zazula povezuje Idrijo z Benetkami, kjer je cvetelo čipkarstvo. Čipke so bile znane tudi v Nürnbergu, na Saksonskem, Češkem, Nizozemskem. Tu so bili tudi rudniki železa, cinobra, živega srebra. Za povezavo z Benetkami je bil pomemben ribolov, steklarstvo, les; palačo dožev so gradili z nabrežinskim marmorjem. — Zazula je bil v stikih z idrijskim skladateljem Danilom Fajglom, pisal je J. Mantuaniju. Ta mu je odgovoril, da »Ribnice ni prekalca, pa tudi Idriji ni oporekal. Gallusovo bivanje v stiškem samostanu govori za Ribnico, če pomislimo na takratne čase«.

V Idriji je bila župnija od 1192 in je spadala do 1580 pod oglejsko patriarhijo. Šentviška gora je bila cerkveno pristojna župniji Spodnja Idrija. V prvi polovici 16. stoletja je bila luteranska. Prvi predikant je prišel 1535 iz Škofje Loke.

¹⁷ J. Zazula, ib. CG, 1938, LXI., str. 138; K. Bezeg, Rojstni kraj J. Petelina-Gallusa, CG, 1940, LXIII., str. 103.

¹⁸ Anton Skubic, Čigav je Jakob Gallus-Petelin, S. 1938, 19. VI., št. 138, str. 5.

¹⁹ Franco Abbiati, *Storia della musica*, I., str. 512, Milano, 1944; Hans Joachim Moser, *Die Musik der deutschen Stämme*, Wien, 1957, str. 852—853; Massimo Milla, *Breve storia della musica*, Torino, 1963, str. 92; Karel Konrád, *Dějiny posvátního zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literárských bratrstev*, Praha 1893, str. 247; Zikmund Winter, *Život církevní v Čechách*, II., Praha 1896, str. 971; Donald Jay Grout, *History of Western Music*, New York, 1960, str. 264; Adelmo Damerini, *Histoire de la musique*, *Encyclopédie de la Pléiade*, Paris 1960, poglavje *L'oratorio*, str. 1501; Gustav Reese, *Music in*

the Renaissance, New York 1954, str. 736; D. Cvetko, *Jacobus Gallus Carniolus*, SM, 1965, str. 217, 218 op. 37.

²⁰ J. Mantuani, *Denkmäler der Tonkunst in Österreich /DTÖ/, VII., VIII.* str. 392; *Allgemeine deutsche Biographie*, VIII., str. 346.

²¹ Dr. Elsa Dienefeld, *Jacobus Gallus, avstrijski Palestrina*, *Neues Wiener Journal*, 1919, 11. III. Podatke je povzela po Mantuanijevem prispevku v reviji DTÖ.

²² Anton Skubic, Čigav je J. Gallus-Petelin, S, 1939, 19. VI., št. 138, str. 5; isti, S, 1939, 26. VI., št. 144, str. 9. J. Mantuani, *Jacob Handl*, uvod, DTÖ, III./ XXIII (Gallus).

²³ Karel Bezek — Carlo Beseggi, *Rojstni kraj Jakoba Petelina - Gallusa*, CG, 1940, LXIII., str. 101, 102; R. Ajlec, *Jakob Gallus in naše glasbeno občestvo*, *Naši zbori*, V., 1950, 4—5, str. 16

²⁴ I. Jelerčič, *Pevsko izročilo Primorske, Trst 1980*, str. 83; Stanko Trobina, *Slovenski cerkveni skladatelji, Založba Obzorja Maribor*, 1972, str. 127. J. Laharnar je bil organist in skladatelj. V Ljubljani je končal orglarsko šolo in se glasbeno izpopolnjeval pri Harmelju in Kokošarju. Bil je trgovec in župan.

²⁵ Laharnarju ni bilo znano, od kod je prišla družina na Šentviško Goro, gotovo pa so bili tu Petelini že od leta 1500. K tej trditvi velja pripomniti, da so leta 1492 Ribničanom obnovili pravico krošnjarnjenja. Sledili so burni dogodki. Bila je vojna (1500), na Goriškem in Kranjskem je razsajala kuga (1530), v Idriji se je močno zasedal protestantizem, več vzrokov je bilo, da so ljudje menjali bivališča in poklic. Bezek namiguje na zvezo z Ribnico, da je hiša v Idriji menjala gospodarje (Bremec, od 1817 Pirihi, po domače Buc). Pred drugo vojno je bil njen gospodar Anton Pirihi. — K. Bezek, *Rojstni kraj J. Petelina-Gallusa*, CG, 1940, LXIII, str. 103, 104.

²⁶ V najstarejših krstnih knjigah sta vpisana Andrej in Marija Petelin, hči Marija (roj. 1654) ter Jakob in Neža Petelin s sinom Lorencom. Datumi staršev in rojstni kraji otrok niso bili zaznamovani. Ti dve rodbini Petelinov sta dokazano najstarejši v idrijskem okraju, a gotovo so bivali tu še njih predniki. Bezek imenuje rodbine v obeh Idrijah iz 17. in 18. stoletja. — Glej K. Bezek, *ib.* str. 105—107; J. Mantuani, DTÖ, Ic. XII.

²⁷ K. Bezek, *Rojstni kraj J. Petelina-Gallusa*, CG, 1940, LXIII., str. 109—111.

²⁸ Ukmar — Cvetko — Hrovatin, *Zgodovina glasbe*, DZS, Ljubljana 1948, str. 98, 99 in opombe pod črto.

²⁹ D. Cvetko, *Jacobus Gallus*, PK, 1984, str. 16.

³⁰ Milkovicz, *Die Klöster Krains*, *Archiv für österreichische Geschichte*, Bd. LXXIV, 1889, I.c.p. 330, 331; A. Dimitz, *Geschichte Krains*, II., p. 302—303; J. Mantuani, DTÖ, *Uvod*, VIII, IX.; J. Gregorič, *Cistercijani v Stični*, Ljubljana, 1980, str. 68—75.

³¹ J. Gregorič, *Cistercijani v Stični*, str. 68—75; A. Dimitz, *Geschichte Krains*, II., str. 302—303.

³² J. Mantuani, DTÖ *Uvod*, IX.; *Eine päpstliche Visitation zur Zeit der Kirchenreformation in Steiermark, Kärnten und Krain*, *Blätter aus Krain, Laibach*, 1864, str. 170; *Codex Della Bona (Görz)*.

³³ A. Skubic, Čigav je J. Gallus-Petelin, S, 1938, 26. VI., št. 144, str. 9.

³⁴ *Eine päpstliche Visitation zur Zeit...* Po rokopisu iz biblioteke della Bona v Gorici, *Blätter aus Krain*, Ljubljana 1864, str. 171. Poročilo visokega vizitatorja kasni (1593!), da bi ga povezovali z Gallusom. Toda šola je delovala že prej pod vodstvom W. Neffeja.

³⁵ *Kronika Burgharda Zinka od 1407—1468* natančno opisuje zgodovinske dogodke 15. stoletja. Ohranjena je v augsburškem mestnem arhivu. *Der Schwäbische Chronist Burghardt Zink und eine interessante Schule zu Reinfnitz in Unterkrain*, MMK, *Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark*, 1910, 1 sl. Zink je imel sorodnike pri nekaj desetletij prej naseljenih Kočvarjih. — *Mitt. des Mus. Verein*, f. kr., 1900, 1. sl. — A. Skubic, Čigav je J. Gallus-Petelin, S, 1938, 26. VI., št. 144, str. 9; avtor sodi, da je to šolo obiskoval tudi Gallus.

³⁶ Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, I., Ljubljana, DZS, 1963, str. 70—72; šolski red je predvidel poleg rektorja še štiri učitelje, ki naj bi poučevali nemško branje, pisanje, računstvo, glasbo, latinsko in grško gramatiko ter uvajali mladino »v vse dobre in svobodne umetnosti«. Šola je bila s petimi učitelji zaenkrat še predraga, zato je moral Bohorič svoj Šolski red 1575 prilagoditi možnostim. Učenci so obiskovali štiri razrede; tisti, ki so popolnoma dojeli osnove latinske gramatike in etimologijo grške slovnice, so avtomatično obiskovali predmete, predpisane za univerzo. — Glej še: V. Schmidt, *ib.*, str. 73; D. Cvetko, ZGUS, 1958, I., 9 ss; A. Rijavec, *Glasbeno delo na Slovenskem v obdobju protestantizma*, Ljubljana, 1967, str. 58, 85; *Biographia B. Zengii*, *Illyrisches Blatt*, 1838, št. 29; Theodor Elze, *Historische Miscellen über Stadt und Land*, *Mitteilungen des Historischen Vereines für Krain*, 1900, f. kr. I, sl. (XIX., 1864, 94) Th. Elze navaja v *Die Superintendentanten*, p. 42, 36, da je šolski red na osnovi starega katoliškega urnika predelal novi superintendent Christian Spindler in da mu je Bohorič — nekaj časa rektor stanovske šole — pri delu le pomagal. V 3. in 4. razredu so poučevali glasbo po učni knjigi *Musica* (1548, 1575) Henrija Fabrija. Glasba je imela v protestantskem učnem sistemu in predmetniku očitno prednost. Peli so tudi večglasno. Bohorič je imel v svojem arhivu 2000 latinskih, italijanskih, nemških, francoskih in slovenskih skladb (03-8 -glasnih) v tisku in rokopisu.

³⁷ Originalna vloga je v arhivu ljubljanske stolnice. A. Dimitz, *ib.* II., 302; D. Cvetko, ZGUS, Ljubljana, 1958, str. 38, 40.

³⁸ Theodora Straková, Jakob Handl-Gallus und die Böhmischen Länder, rkp.

³⁹ D. Cvetko, Jacobus Gallus, PK, 1984, str. 19—22; D. Cvetko, *ib.*, str. 17; J. Mantuani, Jakob Handl, *Opus musicum*, DTÖ, p. XI.,

⁴⁰ K Bezek, Rojstni kraj skladatelja Jakoba Petelina-Gallusa, CG, LXIII, str. 109; J. Mantuani, DTÖ, *ib.*, XII.; D. Cvetko, Jacobus Gallus Carniolus, 1965, str. 21.

⁴¹ Dr. Jože Mlinarič, Petelin Gallus ali Gallus-Petelin, Sled vodi v Stično; 7 D, Maribor, 1987, 5. XI.; J. Gregorič: Cistercijani v Stični, Ljubljana 1980, str. 63—66.

⁴² Ko je bil Jakob Gall leta 1496 v službi stiškega samostana, je moral imeti vsaj 24 let. Rojen je bil tedaj okoli 1472. Sin Jakob se mu je rodil pri 78 letih, kar ni verjetno; bil mu je lahko ded. Mlinarič nato navaja, da ga je kot stiškega oficjala 1501 nasledil sin istega imena. — J. Mlinarič, *ib.*, str. 20.

⁴³ J. Mlinarič, *ib.*, 7D, 1987, Maribor, str. 21.

⁴⁴ Na p. Mavra Grebencu me je opozoril sedanji stiški opat in mi poklonil literaturo, ki mi koristi pri raziskovalnem delu. Za to in za pomoč pri iskanju gradiva v samostanski knjižnici se opatu Antonu Nadrahu iskreno zahvaljujem. S p. Grebencem sva še danes v stikih (bil sem ob počitnicah pri njem na Jezeru pri Trebnjem) (3. V. 1987) in pisal sem mu v Huben (9. II., odgovor 20. II. 1989). Tudi njemu za nasvete in pomoč lepa hvala.

⁴⁵ P. Lehr, Diplomatarium Runense, Rein, prepis Gradec. P. M. Grebenc, Dokumentirana Stična, 1982, str. 288. — Matrice o J. Petelinu sem iskal v nadškofijskem arhivu v Ljubljani. Knjižničarka mi je pojasnila, da so v Šentjerneju, a segajo le do 1640.

⁴⁶ Glej op. 45.

Šola ni bila namenjena samo samostanskemu naraščanju, kar sklepamo iz poznejših poročil, na primer iz leta 1577, ko vizitacija govori o »kakih 15 dečkih ali novicios« in leta 1597 o »kakih 20 dečkih, ki jih uporabljajo v cerkvi, po potrebi tudi drugje.« Učilnica je bila kurjena, vhod je bil od zunaj, kot je to zahtevala redovna separacija. Opat Janez Cajzel (1566—1576) je izjavil, da se je kot domačin od mladosti vzgajal v samostanu. Samostansko šolo v Stični je gotovo obiskoval tudi Jakob Petelin.⁴⁷

⁴⁷ P. Lehr, Diplomatarium Runense; P. M. Grebenc, Dokumentirana Stična, 1982, str. 288, J. Gregorič, Cistercijani v Stični, 1980, str. 75.

⁴⁸ O Gallusovem bratu Juriju glej: D. Cvetko, J. G. Carniolus, SM, 1965, str. 23.

K prej omenjenim zahvalam stiškem opatu Antonu Nadrahu in p. Maverju Grebencu dodajam še zahvalo za dragocene nasvete muzikologu prof. dr. Jožetu Sivcu in dr. Edu Škulju.

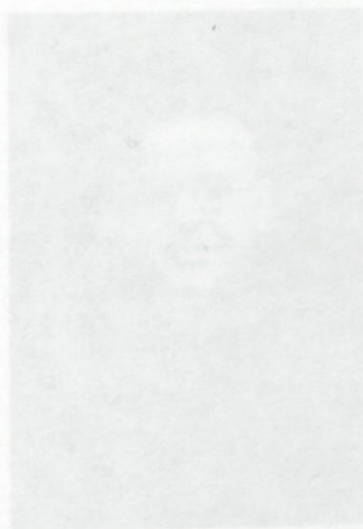
Kratice

CG	Cerkveni glasbenik
CZ	Cankarjeva založba
DMM	Dictionary of Music and Musicians
DS	Dom in svet
DTÖ	Denkmäler der Tonkunst in Österreich (Spomeniki glasbene umetnosti v Avstriji)
DZS	Državna založba Slovenije
G	Grlica
GM	Glasbena matica
IB	Illyrisches Blatt
IGM	Izvestja Glasbene matice
J	Jutro
l.c.	loco citato (lat.), na navedenem mestu
LZ	Ljubljanski zvon
MHVK	Mitteilungen des Historischen Vereines für Krain (Poročila zgodovinskega društva za Kranjsko)

MGG	Musik in Geschichte und Gegenwart (Glasba v zgodovini in sedanjosti)
MK	Mladinska knjiga
NZ	Naši zbori
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani
PGM	Poročilo Glasbene matice
PK	Partizanska knjiga
PiP	Pevsko izročilo Primorske
rkp	rokopis
S	Slovenec
SBL	Slovenski biografski leksikon
SM	Slovenska matica
ss	sequentes (lat.), sledeče strani
ZGUS	Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem
ZO	Založba Obzorja

Ko je Jožp Sragelj (1871-1937), mladenič Kranjske hiše iz Police pri Grosupljah, leta 1920 zapustil Polico, je v hišo nadaljeval njegov naslednik Jožp Bambič (1880-1941). Prvoizpisev je kroniko Bambič leta pevske tabele, ki jih Srageljova družina je pogosto dostavljala, kot je časovna sledijo, pač pa karban strokovno, znanstveno delo v gospodarski, agrarni, politični, gospodarsko, cerkveno, umetniško, biografsko in jezikovno, znanstveno. Ker pa je bil tudi Bambič dovolj spodoben in vesten, je zapustil tudi nekaj vrstnih vrst, ki so obsegajoče čim od leta prve svetovne vojne do januarja 1939, ko je umrl. V kroniki so vsebovani (v nekem hitenju) morda). Ker kronika sama je umrla leta 1940, je Sragelj, je kroniko nehal pisati nekje marca 1940.

Bambičev del politične kronike obsega 52 rokopisnih strani (vsebova 13 in 39). V njih 7 listov prvega zvezka kronike, v katerem je tudi Srageljov tekst, je obsevalo. Drugi zvezek kronike je začel pisati druga roka, morda Bambičev naslednik J. Dolenc. Poleg tega je nadaljeval brez časovne prekinjave, vendar do začetka druge svetovne vojne je vseboval vrstnih podatkov.

Jožp Bambič, Sragelj in Pevske tabele (1880-1941)

BAMBIČEVA POLITIČNA, DRUŽBENA IN KULTURNA KRONIKA POLICE (1920—1939)

Jakob Müller*

Uvod

Ko je Josip Švigelj (1871—1937), začetnik Kronike župnije Polica (pri Grosupljem), leta 1920 zapustil Polico, je delo nadaljeval njegov naslednik Josip Bambič (1880—1941). Pravzaprav je kroniko Bambič šele prav začel, kajti Švigljevo delo ni popisovanje dogodkov, kot si časovno sledijo, pač pa skrbno strokovno, znanstveno delo z geografsko, zgodovinsko: politično, gospodarsko, cerkvenoupravno, umetnostno, biografsko in jezikoslovno vsebino. Ker pa je bil tudi Bambič dovolj sposoben in vztrajen zapisovalec »bolj važnih novic in dogodilja-jev«, kot v uvodu v kroniko sam pravi, je zapustil dovolj izčrpno in lokalno zanimivo delo, obsegajoče čas od let prve svetovne vojne do januarja 1939, ko je zbolel za encephalomyelitisom (vnetjem hrbtnega mozga). Ker kronist sam še omenja svoje štirinajstmesečno zdravljenje, je kroniko nehal pisati nekje marca 1940.

Bambičev del poliške kronike obsega 52 rokopisnih strani formata 33 cm x 20,5 cm. Zadnjih 7 listov prvega zvezka kronike, v katerem je tudi Švigljev tekst, je odrezanih. Drugi zvezek kronike je začela pisati druga roka, mogoče Bambičev naslednik J. Dolenc. Rokopis se nadaljuje brez časovne prekinitve, vendar do začetka druge svetovne vojne ne vsebuje objave vrednih podatkov.

Josip Bambič, Glečev iz Ponikev (1880 — 1941)

Župnija Polica je poleg Police obsegala Malo in Veliko Staro vas, Dole, Dolenjo in Gorenjo vas, Troščine, Mali Konec, Kožljevec, Blečji Vrh, Spodnje in Zgornje Duplice ter Peč, k občini Polica pa je spadalo tudi Spodnje Brezovo. Ozemlje obsega — po Šviglju — približno 20 km² in je v opisovanem času imelo okoli 900 prebivalcev.

Iz kronike bodo objavljene samo širše zanimive stvari, ki se nanašajo na politično, družbeno in kulturno življenje. Bambič je vsa leta pozorno spremljal dogodke na jugoslovanskem, slovenskem, občinskem in krajevnem političnem prizorišču. Dokumentarno vrednost imajo zlasti podatki o krajevnih volitvah, volilnih shodih, izvoljenih občinskih odbornikih in županih. V župniji je dobivala glasove skoraj izključno Slovenska ljudska stranka, torej klerikalci, ki pa so bili notranje močno razcepljeni in so nastopali z več kandidatnimi listami. Strankarsko je bila Polica ena najbolj trdnih volilnih enot SLS. Ob tem kronist z zadovoljstvom ugotavlja, da ni v župniji niti enega nasprotnega časopisa. Ob političnih odmevih dogodkov velikega sveta (uvedba diktature, atentat v Marseillu) je še posebno zanimiv podatek, da je bilo 1930. leta v cerkvi množično deljeno obhajilo za Rusijo.

Poleg strankarske opredeljenosti je za Bambiča značilna tudi izrazita narodna, slovenska usmerjenost. Leta 1920 obžaluje, ker Slovenci niso dobili široke narodne avtonomije in protestira zaradi ponovnega služenja slovenskih vojakov v Srbiji. Na njegovo nerazpoloženje do nove države so nedvomno vplivali tudi neurejeni odnosi med Jugoslavijo in Vatikanom, kar je duhovščina očitno tudi gmotno občutila. Leta 1932 je organiziral zbiranje podpisov za neokrnjeno slovensko univerzo, istega leta so po Polici in drugod vsele tudi slovenske zastave, ki so bile v času diktature sicer prepovedane. V zvezi s slabim gmotnim položajem kmeta je politično pomembna Bambičeva ugotovitev, da kmetje niso politično organizirani.

V povezanosti s političnim življenjem so delovala tudi različna društva, Bambič pa je imel dolgoletne spore z »nadstrankarskimi«¹ gasilci, in sicer zaradi plesnih veselic. Že ob ustanovitvi poliške požarne brambe (1926) je zaradi plesa izključil iz Marijine družbe več deklet. Naslednje leto je proti plesni »nemorali«² na Polici ostro nastopil tudi dr. B. Jeglič, škof, kar so mu gasilci tako zamerili, da se ob prihodu njegovega naslednika, škofa dr. G. Rožmana, leta 1932 niso udeležili uradnega sprejema. Leta 1935 poliški gasilci ob veselici niso imeli plesa, zato pa se je toliko bolj plesalo v obeh gostilnah, pri Francku in pri Možaku, kar je bilo za gasilce finančna škoda. Tako je bila leta 1936 spet gasilska plesna veselica, zato je bilo »nekaj, precej«³ deklet izključenih iz Marijine družbe, in sicer za pol leta. Leta 1937 kronist poroča, da je škofa pozdravil tudi načelnik gasilcev Gioahim, plesno veselico pa je zabeležil brez očitkov.

Iz kronike ne objavljamo versko-cerkvenih podatkov: obnavljanja cerkva, zvonov, slik, opreme sploh; uvajanja ljudskega petja, ustanavljanja in delovanja raznih cerkvenih društev in bratovščin; cerkvenih prireditev: birm, procesij, misijonov; podatkov o verskem življenju sploh — vendar bi bil kak podatek, npr. v zvezi z zvonovi ipd. primeren za objavo v župnijskem glasilu.

Iz Bambičeve kronike bodo spuščeni tudi podatki o kmečkih delih, vremenu in letinah, ker so presplošni, vsaj v povzetku pa naj navedemo naravne nesreče, požare in bolezni:

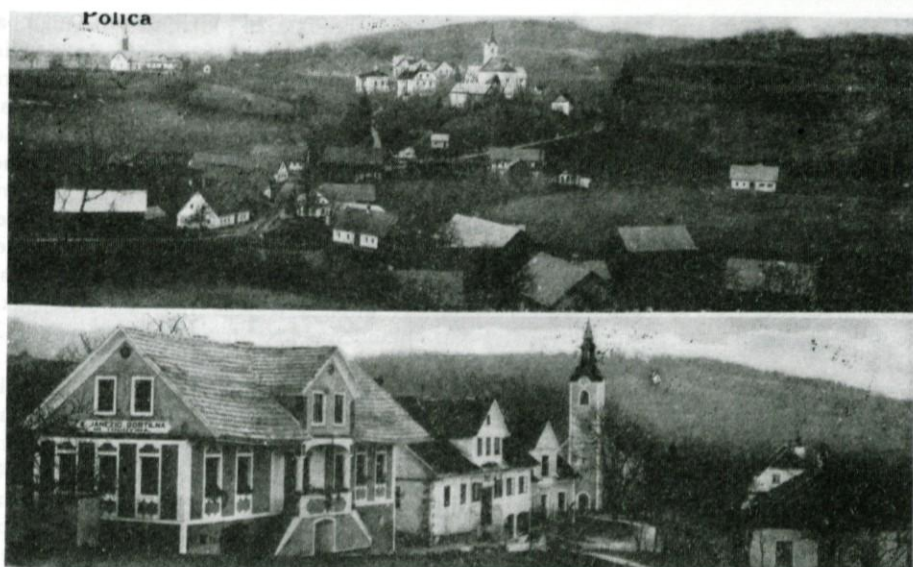
1921. leta: julijska in avgustovska suša.

1922. leta: zaradi hude suše krmijo ljudje živino s strešno slamo ali jo morajo za prenzko ceno prodajati, ob dobri sadni letini pa so nakuhali veliko žganja in ga tudi veliko popili.

1925. leta: septembra in novembra močan potres.

1926. leta: na novo leto močan potres, septembra močan vihar ruje drevesa in razkriva strehe.

1927. leta: julija je padala toča, »debela kakor kurja jajca, kot pest«. Ubite je bilo veliko strešne opeke in šip, poljščine pa so bile uničene na Blečjem Vrhu 100 %, na Polici 80 — 90 %. Istega dne je v Dolih vihar ruval sadno drevje, v Stari vasi pa prevrnil dva kozolca samca in na Polici enega. Toče je bilo pod kapi na Blečjem Vrhu še po štirih dnevih na koše.

Zgoraj: Polica okoli 1932. Spodaj: levo: Frančkova, Možakova in šolska hiša ter cerkev sv. Jakoba — v prvih dveh sta bile gostilni in trgovini — desno: v ospredju šola, v ozadju župnišče. Foto: arhiv Janežičevih.

1929. leta: februarja zelo hud mraz.

1930. leta: junija in julija padala huda toča.

1935. leta: strašna nevihta, ki je povzročila dosti škode, na Blečjem Vrhu tudi toča.

1936. leta: julija se je nad kožljevskimi in troščinskimi hribi utrgal oblak, razdejanje je bilo strašno.

Požari:

1921. leta: marca je na Polici Grudnu zgorela hiša, hlev in kozolec, Klančarju hiša, Tišlerici pa pod, hlev, svinjak in pol hiše.

1926. leta: za binkošti pogorela na Polici Bahovcu hiša, avgusta pa je bil velik požar v Dol. Duplicah: Pavčiču sta pogoreli dve hiši in vsa druga gospodarska poslopja razen kozolca; Poličarju je pogorela hiša in vsa druga poslopja, Lesarju hiša in poslopja razen kozolca, Magistru hiša in vsa poslopja ter Tomanu kozolec. Razen tega je zgorelo seno, že pospravljeno žito, oblačila itd.

1928. leta: marca je Kukcu v Zg. Duplicah pogorel pod, oktobra pa Pavčiču v Sp. Duplicah kozolec.

1930. leta: septembra je zgorela v Stari vasi Kovačeva bajta.

1936. leta: julija je pogorel na Polici Dežmanov (Ledbarjev) kozolec.

Strela je 1923. leta tresčila v zvonik v Stari vasi, 1925. leta v pod v Stari vasi, 1929. leta pa v troščinsko cerkev.

Bolezenske epidemije: 1914—1918 je razsajala španska in griža, nekaj ljudi je umrlo. Leta 1921 je dosti ljudi umrlo za grižo, ki se je pojavila tudi naslednje leto. Spomladi 1925 je bila epidemija glavobola in nahoda, naslednje leto se je pojavila španska, leta 1929 v Kožljevcu škrlatinka, leta 1932 hripa (gripa), 1937 hripa, 1939 pa ošpice.

Poleg osebnosti, ki so v kroniki objavljene — med njimi je treba posebej opozoriti na poslanca Jož. Erjavca iz Višnje Gore, pomembnega organizatorja gradnje lokalnih cest in po-

speševalca razvoja kmetijstva (cenena nabava semena, gnojil), ki bi v lokalnem zborniku pač zaslužil poseben članek — naj bodo vsaj v uvodu navedeni iz kronike še nekateri: Jože Ahlin, imenovan v Kroniki gluhi Jože, je leta 1923 popravil stolpno uro župne cerkve, leta 1925 prebarval streho zvonika župne cerkve in leta 1932 namestil nov strelovod na cerkev v Mali Stari vasi. Prvega avgusta 1926 je nastopil službo organist Al. Šeme. Njegov predhodnik, Jos. Možina, je zaradi zadolženosti moral prodati posestvo pri Koščaku in je šel na dom na Gatino. Posestvo je kupil Fr. Jakopin iz Lazov. Leta 1930 je moral Al. Šeme odpovedati cerkveno službo: po novem zakonu je bilo obvezno socialno zavarovanje, župljani pa na novi strošek niso pristali. Tako je Šeme še istega leta odšel v Ameriko, kjer je glasbeno tudi ustvarjal. Med umrlimi navaja kronika leta 1930 umrlega Dularjevega gospoda, ki je služboval kot kaplan v Halozah, ter istega leta umrlega Franceta Drobniča (Skubica), lesnega trgovca in posestnika, v letu 1932 pa posestnika, gostilničarja in trgovca Milana Skubica (Možaka), ki je umrl star 33 let.

In na koncu uvoda še nekaj podatkov o kronistu Bambiču. Rodil se je 1880. leta pri Glêčevih v Ponikvah (Dobrepolje). Oče je bil kmet, polzemljak. Mašnik je postal 1907. leta, služboval pa je: 1907—1908 v Breznici (na Gorenjskem, kjer je pokopal Prešernovo sestro Lenko), 1908—1909 v Poljanah nad Škofjo Loko, 1909—1913 v Polhovem Gradcu, 1913—1914 v Koroški Beli, 1914—1920 v Preloki v Beli krajini in od 1920 do 23. feb. 1941, ko je umrl, na Polici, kjer je tudi pokopan. V Švigljev biografski del kronike je pripisano, da je bil Bambič odličen pevec, tenorist, kar se tudi sicer ljudje še spominjajo. Pokorn v svoji biografiji slovenskih duhovnikov omenja — ob premestitvi v Polhov Gradec — Bambičevo veselo naravo. Glede na sodbe, zapisane v kroniki, o razširjenosti in kvarnih vplivih alkoholizma ter o nekaterih moralnih lastnostih prebivalstva ustvarja Bambič vtis nekoliko trdega človeka, zlasti še v primerjavi s Švigljem, sicer pa je očitna Bambičeva narodna, slovenska zavednost in politična prvilnost.

Kronika¹

(...) **Svetovna vojska.** Kakor drugje so morali tudi iz naše župnije vsi količkanj zmožni moške in mladeniči k vojakom, kar je slabo vplivalo na družinsko, gospodarsko in versko-moralno življenje doma. — Rekvizicija hrane itd. je bila kakor po drugih župnijah tudi tu. — Dvakrat je bil za nekaj tednov nastavljen na Polici del vojaštva iz raznih narodov. 17. leta so tudi prisegli pred cerkveno hišo² novemu cesarju Karlu v sedmih jezikih. Splošno so bile prilike tukaj med vojsko kakor drugod po Kranjskem, zato se podrobno ne opišejo. Pripomni se lahko, da so višji vojaki stanovali in si kuhali v župnišču, kar pač ni bilo prijetno za župnika.³ Večkrat so pozno ponoči popivali in se gostili. — Vojakov je poimenoma malo padlo v vojski, nekaj jih je bilo ujetih v različnih krajih, nekaj se jih pa še pogreša. (...) — **Draginja silna!** — **Jugoslavija.** Po propadu Avstro-Ogrske ni bilo med ljudstvom za Jugoslavijo nobenega navdušenja. Veseli so bili, da je vojske konec, drugega nič. Ker so bile razmere v Jugoslaviji vedno slabše, je bilo tudi ljudstvo vedno bolj nevoljno in si je želelo prejšnjih časov, najprej vsaj v gospodarskih rečeh. Ljudstvo je reklo, da je prišlo z dežja pod kap. Posebno ga je jezilo, ker so morali znova k vojakom v srbske kraje. Zraven pa še visoki davki, ki so kmeta silno stiskali. Splošna nezadovoljnost z upravo, s centralizmom. Ljudstvo si je želelo avtonomijo Slovenije s širokim delokrogom. Zabavlja in kolne sedanji režim. Posebno se jezi nad samostojno stranko,⁴ ki je prodala slovenskega kmeta kapitalistom. Kmet je sedaj velik revež. Katoliški duhovnik in kmet sta v državi na najslabšem. — Daj Bog boljših časov! —

L. 1921 (...) 31. I. je bilo **ljudsko štetje**. Po tem štetju je v župniji 890 ljudi, in sicer v občini Polica 588, v podobčini Stara vas pa 302. K občini Polica spada tudi Spodnje Brezovo, ki šteje 135 prebivalcev. Domačih živali je bilo v župniji: konj 71, goved 637, prašičev 195, ovac 56, perutnine 1011. (...)

Občinske volitve. V župniji je skoro samo ena politična stranka SLS.⁵ Kakor za državni zbor (skupščino) so tudi sedaj volili samo moške SLS v občinski odbor. Dasi pa je v župniji

Poliški orli /1925/, od leve proti desni, spredaj: Anton Ahlin /Duša s Peči/, Vidic /Tomanov s Sp. Duplic/, sedijo: Jože Šeme /Bregar s Police/, Franc Vidic /Tomanov s Sp. Duplic/, imenovan pozneje Rahne/, Josip Bambič, Martin Škubic /Martin iz mlina/, Zupančič (?) /Ižančev z Dol/, zadnja vrsta: France Zihel (?) /Janezov/, Ižančev (?), Avgust Burger /Strajnarjev/, Alojz Vidic /Kavčev/, Anton Gioahim /Ahlinov s Peči/, Jakob Šeme /Bregar/, Selanov z Dol, Štibernikov z Dol, Janez Skubic /Jakšev Janče/, Omahen /Črničev iz Dolenje vasi/. Foto: arhiv Janežičevih.

samo ena stranka, vendar se pokaže pri volitvah neko nasprotstvo med seboj. Kakor se je že pri prejšnjih občinskih volitvah to kazalo, so tudi sedaj postavili 2 kandidatni listi SLS. — V odbor je prišlo vsakih nekaj. Za župana je bil izvoljen ključar Franc Vidic s Police št. 4 (Mihevec), za podžupana Franc Vidic s Police št. 3 (Primc), tudi cerkveni ključar. Na Grosupljem so pa naši po izdaji propadli. (...) Dasi so bili v cerkvi prijazno vabljeni in po Domoljubu, vendar so se — žal — naši župljani bolj pičlo udeležili katoliškega shoda 11. sept. v Stični. Premalo **katoliškega čuta!** Do pijače imajo bolj čut!

Višnjegorski Orel⁶ je bil poleti napravil semkaj izlet in je tudi telovadil z orlicami in naraščajem. Kakega navdušenja med mladino žal ni prinesel za orlovsko misel. Tukajšnji odsek, ki je bil nekdanj močan, je med vojsko, kakor več drugih po Sloveniji, zaspal. Orodje in obleko so poprodali v Višnjo Goro. Kdaj se bo obnovil, ni možno povedati. —

Med letom so igrali enkrat šaloigro s petjem: Ne kliči vruga! v cerkveni hiši. (...)

Draginja, kakor povsod po Slovenskem, silna. —

L. 1922 (...) Umrl je v februarju Jan. Skubic (Možak), bivši večletni župan. — (...)

Predavanje. Državni ekonom g. Jereb je dne 21. 5. po jutranji službi božji predaval v šoli o kmetijstvu: gnoj in gnojenje, naprava gnojišč in gnojiščnih jam. (...)

L. 1923 Volitve v narodno skupščino v Beograd so nadvse dobro izpadle za SLS. Od 26 poslancev smo jih dobili 21. Od tu so šli skoraj vsi na volišče. Ljudstvo je silno zavzeto za zakonodajno avtonomijo Slovenije, ker vidi, kako velikanske krivice se gode slovenskemu narodu v vseh ozirih od strani režima. (...)

Na **V. katoliškem slovenskem shodu** jih je šlo iz župnije kakih 120 ljudi. Bilo je nekaj krasnega. Bil je tudi kralj zraven in papežev nuncij. Tudi dosti Hrvatov je bilo s svojimi škofi. Videla se je moč organizacije slovenskega naroda oziroma SLS. Udeležencev je bilo 50—100.000.

(...) Septembra smo obnovili Orla, ki je bil med vojsko zaspal. Bog daj, da bi bil vedno delaven! — 18. XI. je igral Orel trodejanko Užitarji zelo dobro. — (...)

L. 1924 Na dan svetih treh kraljev je imel tu **shod** poslanec Fr. Kremžar⁷ v Možakovi gostilni. Bil je še dobro obiskan. Navzoči so pritrjevali njegovemu izvajanju. — (...) Višnjiški Orel je igral 24. II. tukaj 2 igri: Zdravnikov sluga in Začarana britev. — (...) Leta 1924. se je napravil »oder« pri cerkveni hiši na Polici. Pomagali so orli in mladina Marijine družbe.⁸ Je cerkvena last. Predvsem je namenjen orlom in Marijini družbi. **Pravice** do porabe nimajo, samo duhovnikovo **dovoljenje**. More se pa včasih dovoliti uporaba tudi drugim. — (...)

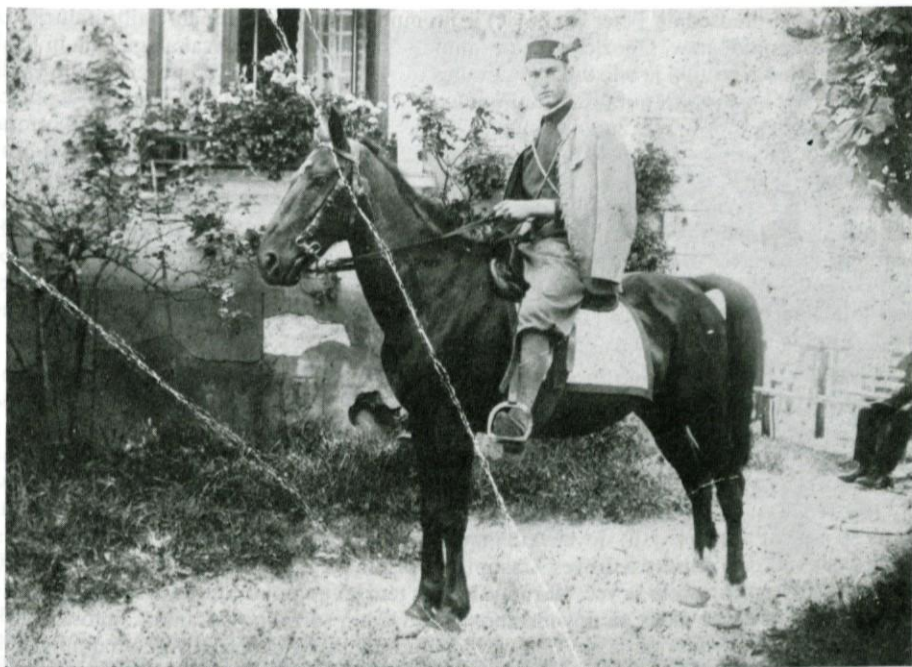
Ljudje splošno godrnjajo nad silnimi **davki**, posebno osebno dohodnino. Slovenija plačue je neprimerno več, kakor ji gre. (...)

L. 1925 (...) 15. III. so igrali orli Lovski tat, ki se je ponovil. Dobro izpadlo. — (...) 21. V. so dekleta Marijine družbe igrala igro: Božja roka. — (...) **Volitve** za narodno skupščino v Beograd pri nas zelo dobro izpadle. Nasprotne stranke so dobile le 7 glasov od 170, drugi glasovi vsi SLS. SLS:163, Žerjav⁹: 4, Pucelj¹⁰: 2, Pastorek: 1. Dočim so glasovi pri **občinskih volitvah** pri nas cepljeni, dasi so vsi odborniki SLS, nastopajo enotno pri državnoborskih volitvah. Pri občinskih volitvah je zato veliko skrinjic SLS, ker ni med ljudmi sloge, prijateljstva, ljubezni, pač pa dosti preveč trme, hinavstva, škodoželnosti, prepira, tožba, sovraštva. Leta 1924 so volili pri občinskih volitvah na Polici, prej v Višnji Gori. Na Polici je bilo 6 (!) skrinjic SLS, nasprotna nobena. Kaj takega ni bilo nikjer v Sloveniji. Znamenje nesloge, nediscipline. Skrinjice so dobile: SLS₁ 35 glasov (2 odbornika), SLS₂ 21 glasov (1 odbornik), SLS_a 24 glasov (2 odbornika), SLS_b 25 glasov (2 odbornika), SLS_c 21 glasov (1 odbornik), SLS za občinski blagor 20 glasov (1 odbornik). Za župana je bil izvoljen Štrubelj Franc, Peč št. 6. — Pred njim je bil župan 3 leta Vidic Franc (Mihevec)¹¹, Polica 4. —

L. 1926 (...) 14. III. so igrali orli igro Repoštev. (...) — V maju je bila tu ustanovljena **požarna bramba**. Ustanovitev je priporočil tudi domači duhovnik, da bi le vršila svojo dolžnost. Pa kakor drugod, je tudi pri nas to društvo bolj »titulus bibendi et saltandi«. ¹² (...) To leto so dobili tudi brizgalno s Češkega. (...) — 18. julija je obhajal tukajšnji Orel 15-letnico obstoja s celodnevno prireditvijo. Vreme je bilo lepo. Nastopili so orli domači in drugi in orlice. Nagovor zunaj je imel dr. Čampa.¹³ Od strani domačinov je bila bolj pičla udeležba, ker večina Orla podcenjuje, gasilci so jim veliko več. Sploh imajo naši ljudje zelo malo smisla za pošteno prireditev. To se vidi pri obisku kake predstave. Ples in pijača, to bolj vleče! — (...) **Shod** je imel pri Možaku 12. decembra kandidat za oblastno skupščino (deželni zbor) g. Erjavec¹⁴ iz Višnje Gore. Shod je bil še dobro obiskan. Na shodu je govoril tudi domači župnik. — (...)

L. 1927 23. januarja so bile **volitve** v oblastno skupščino. Kakor po celi deželi so tudi pri nas prav dobro izpadle. SLS je volilo tu 164 volivcev, samo 1 glas je dobil Žerjav, pa še ta je bil nekako kupljen. Tako se je Polica najbolj postavila v celi Sloveniji. — (...) 26. junija so bile tu občinske volitve. Ena stranka SLS je postavila to pot — 8 (!) kandidatnih list, kar ni nikjer drugje mogoče. Pametni ljudje (tujci) se smejiijo tej »slogi«. Izvoljeni so skoro sami novi (9) odborniki. Za župana je bil izvoljen s 7 glasovi Franc Vidic Mihevec, Polica 4. Odborniki so: Štrubelj Franc, Peč 6, Zupančič Jožef, posestnikov sin, Polica 15, Šircelj Josip, zidarski pomočnik, Polica, Vidic Anton, Dolenja vas 3, Glavič Anton, Dolenja vas 6, Dežman Anton, Polica 30, Gorše iz Spodnjega Brezovega in Požek iz Spodnjega Brezovega. — (...)

Volilni shod je imel deželni poslanec Erjavec na praznik 8. IX. po sv. maši v dvoranici. Obisk dober, ne prav dober. Sploh jih vedno mnogo izostaja od političnih shodov, dasi so nabita vabila in vedo za shod. Brez zanimanja. Govoril je tudi g. Al. Potokar iz Ljubljane. Predsedoval je shodu Grabljevec z Bleč Vrha. Na shodu se je izrekla zahvala poslancu Erjavcu in zaupnica »Jugoslovanskomu klubu« in dr. Korošcu.¹⁵ Shod je bil zato potreben, ker je nekaj mladih fantov delalo razdor. Kaj je shod izdal, bodo pokazale volitve. — *Skupščinske volitve* za Beograd so bile 11. sept. Na volišču Polica je dobila SLS 167 glasov, Žerjav 3, drugi nič. Kazalo je, da bo nekaj mladih fantov nasproti glasovalo, a vendar se po prigovarjanju ni zgodilo. Tako so tedaj tudi te volitve pri nas prav dobro izpadle, da v celi Sloveniji najboljše. Tudi na Grosupljem, kamor voli 1/3 župnije, so volitve izvrstno izpadle. SLS je dobila 375 glasov,

Stane Potokar, gledališki igralec, kot orel na konju, Polica 1926 (?) Foto: arhiv Janežičevih.

Žerjav 31 in Pucelj 61, komunisti 9. Da tako dobro voli župnija, pomaga to, ker ni v njej nobenega nasprotnega časopisa, kar je v veliko čast župniji. (...)

To leto so bile ustanovljene Orlice, nekaj časa pred birmo, ki je bila 23. sept. Na ta dan so prvič nastopile v kroju 12 ali 13. Zdi se, da Orlice točasno niso potrebne v župniji. Večina je družbenk.¹⁶ (...)

L. 1928 (...) 19. II. je imel g. Fr. de Cecco *protialkoholno predavanje* v cerkveni dvorani. Obisk slab. Predavatelj je potožil radi neuspeha. Pri nas težko kaj takega, ko so tako nagnjeni k pijači. (...) *Shod* je imel g. Erjavec radi nove ceste Višnja Gora — Polica 15. aprila. Za cesto ni bilo skoro nič navdušenja, ker bo zelo malo rabila. (...) Na praznik sv. Štefana je imel g. Erjavec iz Višnje Gore *shod* radi nove ceste od Višnje Gore na Polico. (...)

L. 1929 (...) 14. aprila je predaval g. Andrej Skulj¹⁷ o *sadjarstvu* v šoli ljudem. (...) Začetkom novembra smo podzidali gledališki *oder* pri cerkveni hiši, ki stoji na stebrih. Stalo je 995 din. (...)

L. 1930 (...) Na praznik sv. Jožefa je precej ljudi prejelo — kakor je bilo zaželeno — sv. obhajilo za Rusijo. — Na Jožefovo so igralci iz Šmarja igrali v cerkveni hiši dve *igrici*. (...) 18. V. so rokodelski pomočniki iz Ljubljane igrali igro Sinovo maščevanje. (...) 13. julija je imel g. Erjavec zopet *sestane*k glede nove ceste Višnja Gora — Polica in odepa na Polico. (...)

L. 1931 11. I. so igrali diletantje Črne maske. (...) Okrajni glavar iz Litije Podboj je 31. III. poročal v šoli o politični situaciji in državi Jugoslaviji občinskim odbornikom v šoli. (...) Šmarsko izobraževalno društvo je igralo Izgubljeni raj in Usodna zamenjava. (...) Dne 8. XI. so bile državnozbornske *volitve*. Volilna lista je bila samo ena, tj. vladna. Druge bivše stranke niso mogle nastopiti. Volilni boj je bil zelo hud, pri nas sicer ne, pač pa po drugih krajih. Takih volitev — so rekli ljudje — niso še doživeli najstarejši. Vladna stranka¹⁸ (nositelj liste ge-

neral ministrski predsednik Peter Živkovič) je po mnogih krajih nastopala najbrutalnejša, za kar je premnogo dokazov. Opozicija ni smela imeti nobenega shoda, vsaka agitacija in letaki zabranjeni. Vladni stranki je bilo vse na razpolago, celo radio. Zmagali so seveda samo vladni kandidatje, ker nasprotnih ni bilo. Tukajšnje ljudstvo, ki so bili in so še pristaši dr. Korošca, se volitev ni udeležilo. Iz cele župnije jih je morda volilo nekaj nad 15. (Seveda zaradi moralnega pritiska večine). — Čez nekaj tednov je sledil potem razpust bivših občinskih odborov, župani odstavljani in od vlade postavljeni novi župani in odborniki. Prišli so v poštev tisti, ki so volili v državni zbor vladne kandidate. Pri nas je bil odstavljen župan p. d. Mihevec in vsi odborniki, ker ni šel nobeden volit razen enega. Imenovan je bil potem gostilničar Al. Janežič županom, svetovalcem in odbornikom pa: Fr. Janežič, nadučitelj, Anton Glavič (bivši odbornik, ki je volil), Možakov Pep, Hrhur,¹⁹ Štrus iz Dolenje vasi, Jakšev Janče (pa so ga pozneje odstavili), Nacetov s Peči (?), pa še par s Spodnjega Brezovega. Ljudstvo s tem ni zadovoljno, pa si zaenkrat ne more pomagati. (...) Strašno pomanjkanje denarja! —

L. 1932 (...) Sredi februarja smo nabrali podpisov za neokrnjeno slovensko *univerzo* v Ljubljani 135. Prošnje s podpisi mož in odraslih fantov, zbrane po vsej Sloveniji, so bile odposlane na kralja, ministrskega predsednika, državni zbor, senat in ministra prosvete. Šušljalo se je namreč, da namerava vlada ukiniti v Ljubljani teološko in medicinsko fakulteto. Vlada potem tega ni storila. — (...) 60-letnico voditelja slovenskega naroda dr. Korošca so tu proslavili s kresovi 11. majnika zvečer. V župniji je gorelo po najvišjih mestih kakih 12 kresov. Razobesili so ponoči tudi nekaj (6) slovenskih manjših zastav na nepristopna drevesa. Orožniki so potem zastavice dali pobrati z drevs. Časopisi so pisali, da je bilo tedaj v Sloveniji do 10.000 kresov, pa jih je gotovo bilo še več. Narod je hotel s tem javno pokazati, da je še vedno na Koroščevi strani in da ne mara za novoustanovljeno vladno (državno) stranko: Jugoslovanska radikalna seljačka demokracija. — *Cena živini* silno padla, najdebelejši voli à 5 din kg, suhe krave à 1 din! — Debele prašiče so prodali po 6 din. — Mladi prašički pa od 125 — 200 din!, torej strašna zguba pri reji vsake živine. Kmet nima prav nobenega dohodka, to je: brez vsake cene, kar proda, kupiti pa mora še vse drago. Oni, ki bi se bili morali pobrigati za kmeta, se niso skoro nič, pa je prišla ta silna stiska na kmečki stan. — (...)

Ob novi maši 10. julija g. Jožefa Vovka iz Dolenje vasi (...) štiri slovenske zastave, ki so jih dali Dolenjevašci (Troščinci) na 4 mlaje, so morali na zahtevo tukajšnjega županstva odstraniti. Drugih zastav ni bilo. (...) Ljudstvo si želi silno nazaj slovenske zastave, ki so od lani prepovedane. Dovoljene so samo državne (jugoslovanske). Narod slovenski pa bi rad vse tri zastave: slovensko, cerkveno in državno. (...)

Cena živini: à 1, 2, 3, 4, 5 din; prašiči 4 in 5 din kg. Kmet je gospodarsko na tleh! Davki pa še večji! Za kmeta ni nikjer srca. Piše se o potrebi zboljšanja kmetovega stanja, a samo piše. Ker ni organiziran, zato je tako. Kmet je res — neumen! (...) Splošno: gospodarska kriza vedno hujša, godrnjanja in zabavljanja pri ljudeh zaradi tega dosti (in tudi upravičeno). Kmet je na tleh!

L. 1933 (...) Na Grosupljem je imel g. Pucelj (minister), g. Koman (poslanec) in g. župnik Barle²⁰ od sv. Jakoba v Ljubljani *shod* v sokolskem domu. Naši ljudje niso šli na shod, razen par iz radovednosti. Baje je g. Pucelj zelo udrihal po dr. Korošču. Opozicija ne sme imeti shodov, tudi ne pisati, zato se ne more braniti! — Fr. Štrubelj (Mehle) je govorniku baje še dosti spretno ugovarjal. — V noči od 28. na 29. I. je bil *aretiran* v Ljubljani voditelj slovenskega naroda, bivši minister in ministrski predsednik dr. Ant. Korošec in konfiniran nekje v Južni Srbiji.²¹ Aretirani so še: dr. Natlačen, znani ljubljanski advokat, dr. Ogrizek, advokat v Celju, in dr. Kulovec, duhovnik in bivši minister. Vsi so konfinirani v južnih krajih države. To se je zgodilo menda zaradi ravno pred kratkim izdane slovenske deklaracije (punktacije).²² Ljudstvo je zaradi tega povsod silno razburjeno in vznevoljeno na vlado! Ljudstvo je že itak zelo proti režimu in vladi, zdaj še vse bolj. Ne vemo, kaj bo iz tega. — (...) 17. II. je bila ukinjena po banu *Prosvetna zveza*, tj. okoli 400 društev na katoliški in slovenski podlagi. Ljudstvo je povsod strašno razdraženo. — (...)

Koncem marca se je *cena* govedi in prašičem nekoliko dvignila. — (...)

Poliški gasilci ob desetletnici ustanovitve, od leve proti desni začenši spredaj: Anton Ahlin /Duša s Peči/, Anton Šircelj /Kadunc/, Franc Štrukelj /Lekec/, Jože Šircelj /zidar/, Franc Drobnič /Skubic/, Gioahim /Ahlinov/, Groznik /z Dol/, Franc Štrubelj /Mehle s Peči — 1925 župan, 1935 banski svetnik, 1936 župan/, Rudolf Kralj, Logar /s Peči/, Janez Brčan, Škrjanc /Kavelj s Peči/, Alojz Janežič /Francec — 1931 župan/, Franc Vidic /Mihjavčev — 1921 — 1925 ter 1927 — 1929 župan/, Finc /s Kožljevca/, Finc /Nacetov s Peči/, Ivan Burger /Strajnarjev/, Garbas /Jernač iz Stare vasi/, Jože Kovačič /Lubčev s Police/, Zupančič /Andrejčev iz Kožljevca/, Janez Vidic /Andrejcov iz Bliske vasi/, Jakob Kastelic? (Hlačmanov Japče), Škrjanc /Kavelj s Peči/, France Knez /z Gradišča/, Jakob Mohar /Gruden/, Alojz Skubic /Alenov s Police/, Vidic /Gorenšček/, Jože Ahlin /Tišlerjev, v kroniki imenovan gluhi Jože/. Foto: arhiv Janežičevih.

Namesto občinskega odbornika s Peščenjeka, ki je umrl, je stopil Jakob Mohar, ki je prej pristopil v stranko JRSD. — (...) 10. oktobra so ustanovili tu krajevni odbor društva Krka²³ (...) 15. okt. so bile občinske volitve. Občina Polica je bila — kljub prošnjam pri okrajnem glavarstvu v Litiji — priključena novi občini Višnja Gora, ki šteje zdaj nekako 3500 duš. V to novo občino so prišle bivše občine: Polica, Žalna, Luče, Višnja Gora, Deden Dol, Draga, Kriška vas in Leskovec. Ima 24 odbornikov. Nosilec liste Jos. Erjavec, bivši oblastni poslanec in bivši župan Drage, je dobil 22 odbornikov, Potokar iz Drage 2. Naši volivci so, razen 5 ali 6, vsi volili Erjavčevo listo. Odbornikov je od nas 5, ti so: Fr. Štrubelj (Mehle), prvi svetovalec, Iv. Vovk (Grabljevec), Jož. Vovk (Malnar), Jož. Zupančič (Kočmarjev) in Jož. Kovačič (Ljubič). Agitacija za in proti Erjavcu je bila zelo huda. Na Grosupljem je zmagala lista sedanjega župana Žitnika,²⁴ to pa, kakor govore, po krivici, ker so odstranili predstavniki liste Adamiča²⁵ iz volilnega lokala. Tudi po drugih krajih, kakor se govori, je bilo dosti nerednosti, pritiska, pristranosti, agitacije ene stranke, tako da volitve po tem pač niso bile nič svobodne po večini krajev. Zato je lahko dobila JNS (Jugoslovanska nacionalna stranka)²⁶ nad 280 občin v roke. Ko bi bile volitve tajne in popolnoma svobodne, bi bilo ravno narobe, nad 300 občin bi bilo v drugih rokah. — *Aretacija župnika*. Dan pred občinskimi volitvami, tj. 14. X., je bil aretiran in odpeljan po 2 orožnikih v Litijo tukajšnji župnik Bambič. Orožnik ga je aretiral, ker je župnik rekel nekemu volivcu s Peči, da je Turk (trgovec iz Višnje Gore in duša Potokarjeve liste ter največji agitator zanj) liberallec. Seveda je župnik pojasnil orožniku, da ni povedal svojega mnenja, ampak da ga ljudje imajo za liberalca in ga zato ne bodo volili. To ni

nič pomagalo. Orožnika sta ga spremila na vozu v Litijo, kjer pa je bil po kratkem zaslišanju popolnoma oproščen. To dejstvo je župljane strašno razburilo. Takoj so se zbrali skoro iz vseh vasi ter hiteli na vozovih proti Litiji, da intervenirajo za svojega župnika. Bilo jih je mož in fantov kakih 45. Eno uro pred Litijo so se srečali, ko se je župnik vračal domov. Ta novica se je takoj raznesla po bližnjih in daljnih župnijah. — Aretiran je bil tudi isti dan kaplan v Št. Vidu pri Stični in župnik škocjanski, ki se je vrnil šele v torek. Areticijo je naznanil župnik — njen potek — tudi škofijstvu. — (...)

Krka je igrala dne 12. XI. igro Sumljiva oseba. — (...)

Strašno pomanjkanje denarja. Za nobeno stvar ni mogoče dobiti kak dinar. Živina nima nobene cene, les stoji, vse, kar kupi kmet, drago, davki še vedno večji. Kmet ne more več dihati. Davki se izterjujejo z rubežem živine: plačati moraš, ali moreš ali ne. Strašni hudi časi. Ljudje so strašno nezadovoljni s sedanjim stanjem. Gosposka ne vidi kmečkih težav. Kam bo to prišlo?! — Nekateri — dosti jih je! — imajo pa tako krasne plače!...

L. 1934 (...) 15. julija je imel poslanec Mravlje z Erjavcem gospodarski sestanek v gasilskem domu, nekak shod, (...) 9. X. je bil *ustreljen* v Marseilleu na Francoskem naš kralj Aleksander in francoski zunanji minister. Zvonilo je več dni trikrat na dan in ob pogrebu. Njegov pogreb je bil silno veličasten. Takrat so bili izpuščeni na svobodo iz konfinacije dr. Korošec, dr. Natlačan, dr. Kulovec in dr. Ogrizek. Zaroтники so bili hrvaški emigrantje. Kraj — glavni — zarote je bil na Madžarskem. Jugoslavija se je pritožila pri Zvezi narodov v Ženevi, kjer so Madžari bili osramočeni. Več v dnevnih listih in drugod! (...) V glavnem so *cesto* od Višnje Gore do Police dovršili. Župan g. Erjavec, krščanski človek, je nevarno bolan že skoraj par mesecev. Škoda bi ga bilo, če bi umrl. — (...)

L. 1935 (...) *Igra*. 24. II. in 3. III. so igrali igro *Izpod Golice*, dobro. Prav ljubek je bil »materinski dan«, nekaj novega za naše ljudi. Otroci so igrali in peli. Vadil jih je Koščakov Lojz.²⁷ Tudi druge igre je ta pomagal učiti. Ima veselje do tega; ima čas, ker je invalid. — 31. III. so igrali žaloigro *Žrtev* spovedne molččnosti, dobro. (...)

Volini shod je imel pred državnoborskimi volitvami tukaj v gasilskem domu kandidat g. Mravlje. Poslušalcev je imel dosti, ki so mu na koncu tudi — ploskali. Politična zavednost naših ljudi je zelo šviga-švaga. Vsi so bili, in so menda še, pristaši dr. Korošca, tj. bivše Slovenske ljudske stranke, na zunaj jih pa vsak lahko pregovori, da volijo drugače. Kjer se rado pije, tam ni pričakovati zavednosti. Dr. Koroščevi pristaši se volitev v Sloveniji niso udeležili. Naši ljudje pa so dne 5. maja dali dosti glasov kandidatu g. Mravljetu, ki je bil vladni kandidat. — Shod je imel pozneje tudi kandidat g. dr. Zorc, ki je bil pa bolj slabo obiskan in mu niso dali glasov. — *Igra*. Igrali so naši igralci šaloigro *Matajev Matija*. — 19. maja pa žaloigro *Junaško dekle*, ki so jo pozneje ponovili na Prežganjem. Junija so pa Prežganjci tu igrali narodno igro *Divji lovec*. Iger smo imeli v tem letu dosti. (...) Nastop *nove vlade* z notranjim ministrom dr. Koroščem²⁸ so naši ljudje sprejeli z velikim veseljem. (...) *Banskim svetnikom* je bil imenovan g. Franc Štrubelj (Mehle) s Peči. (...)

L. 1936 (...) 8. XII. 1. 1935. je igralo šmarsko prosvetno društvo tukaj igro *Koroški tihotapci*. — (...) *Materinski dan* z deklamacijami, petjem in igrico je bil tudi letos. Prosvetno društvo iz Sostrega je priredilo v lepi zimi tukaj dve šaloigri: *Davek za samce* in *V gostilni krčmarja Jarma*. Naši so tudi priredili kmalu na to tudi *Revčka Andrejčka*, pa še eno čez nekaj časa. — Skušali smo ustanoviti Prosvetno društvo, a ne gre. Pravila imamo potrjena. Nič možnih fantov, razen par. Glavno je pa društvo za fante. Imeti društvo pa popivati, ponočevati, klafati itd. naprej, nima pomena. Težko je za duhovnika, ki mora biti za vse sam. — (...)

Konec maja je *umrl* v Višnji Gori (na domu) župan g. Jož. Erjavec. Bil je silno marljiv, zmožen, nadarjen kulturni delavec, zlasti je bil strokovnjak za ceste. Bil je prej oblastni poslanec, zvest pristaš dr. Korošca. Zadnji protiljudski režim ga je nekam zmešal, da se je vsaj na zunaj, če ne v srcu, nekaj odmaknil od dr. Korošca. Imel je prekrasen pogreb, kamor so prišli tudi zastopniki oblastev iz raznih krajev. R. I. P.²⁹ Za njim vodi županske posle — kakor jih je že v boleznih Erjavčevi — podžupan g. Fr. Štrubelj s Peči, banski svetnik. — (...) *Shod*. 4. okt. (na roženvensko nedeljo) je bil politični shod JRZ³⁰ na Grosupljem. Prišel je minister dr. Krek

Franc Vidic /Prime/, 1921 podžupan.

in senator Smodej ter advokat Stare.³¹ Od tu so se peljali na okrašenem vozu z državnimi in narodnimi zastavami. (...)

9. XI. je bil pa *politični shod* JRZ tukaj v cerkveni hiši. Govoril je inž. Sodja. Shod je bil še dobro obiskan. — *Občinske volitve* so bile 6. XII. Štrubelj je dobil pri volitvah v tukajšnji šoli vse glasove razen 2. Nekaj ljudi se volitev ni udeležilo. Tudi oni iz občine Grosuplje so dali Drobničju vse glasove razen par. V Višnji Gori je dobila JRZ vseh 18 odbornikov, na Grosupljem pa 17. — Agitacija je bila velika. (...)

L. 1937 (...) Za *Baragovo semenišče*³² zbirka (à 1.50 od vsakega župljana) je nesla 1260 din. Po drugih župnijah naše dekanije primerno niso toliko nabrali. (...)

L. 1938 (...) Konec marca so igrali in še dvakrat ponovili lepo igro *Hasanaginica*. (...) Prežganjci (prosvetno društvo) so igrali tu Podrti križ, srednje dobro. (...) 11. sept. so Višnjani igrali tu *Kralj na Betajnovi*. Ustanovni *občni zbor* tukajšnjega prosvetnega društva je bil 30. X., čez 14 dni pa je bil ustanovljen fantovski odsek. — 20. novembra so igrali tu Grosupljenci igro Čik, ki je bila slabo obiskana. (...) 11. dec. so bile državnozborske volitve. Tukaj sta samo dva volila nasprotno! — (...) O božiču (v noči) igrali tu in ponovili na štefanovo igro *Cvrček za pečjo*. Tudi otroci so imeli svojo igro. (...)

L. 1939 (...) 8. jan. je *predaval* domači župnik s skioptičnimi slikami³³ o sv. Ceciliji; ponovil je prihodnjo nedeljo. (...)

Opombe

¹ Bambičev rokopis je pravopisno in jezikovno posodobljen, npr. Belgrad je prepisan kot Beograd, krajšave so izpisane. Znak (...) pomeni, da je besedilo izpuščeno.

² Cerkvena hiša je hiša na zahodni strani cerkve sv. Jakoba, namenjena za stanovanje cerkovnika. Zgrajena je na mestu nekdanje Dobrotove kašče, kupljene skupaj z Dobrotovo hišo in vrtom. Leta 1910 je bila zgrajena nova cerkvena hiša s sobo za shode (po Švigljevi kroniki, str. 59).

³ Josip Švigelj je kot župnik služboval na Polici od dec. 1908 do julija 1920.

⁴ Samostojna kmetijska stranka, stranka slovenskih liberalcev na podeželju.

⁵ Slovenska ljudska stranka, pogovorno imenovana klerikalna stranka.

⁶ Orel, zveza telovadnih društev, ki je temeljila na katoliški ideologiji, ustanovljena 1906.

⁷ Franc Kremžar (1883 — ?), novinar in politik, doma iz Cerovice, obč. Šmartno pri Litiji. Zastopal je načela katoliškega radikalizma, odločnega slovenstva in Krekovega krščanskega socializma.

⁸ Cerkevna organizacija, katere člani naj bi se po Marijinem zgledu trudili biti čim boljši kristjani.

⁹ Gregor Žerjav (1882—1929), politik, ki je po prvi svetovni vojni vodil slovensko liberalno stranko, zastopal centralizem in hotel s pomočjo Beograda zrušiti klerikalno politično prevlado v Sloveniji.

¹⁰ Ivan Pucelj (1877—1945), politik in pisatelj, doma iz Velikih Lašč. V Narodno napredni stranki je zagovarjal koristi kmetov, po 1. svetovni vojni se je pridružil Samostojni kmetijski stranki.

¹¹ Pravilno hišno ime Mihjavec.

¹² Latinsko: pretveza za pitje in plesanje.

¹³ Dr. Lojze Čampa (1900 — ?), rojen v Vel. Poljanah pri Ortneku, novinar in odvetnik.

¹⁴ Jože Erjavec (1871—1936), doma iz Drage, umrl v Podsmreki.

¹⁵ Anton Korošec (1872—1940), duhovnik in politik, voditelj Slovenske ljudske stranke, zastopal slovensko avtonomistično politiko.

¹⁶ Članic Marijine družbe.

¹⁷ Andrej Skulj (1880—1956), doma z Griča pri Vel. Laščah, šolnik in sadjar.

¹⁸ Jugoslovanska radikalna kmečka demokracija.

¹⁹ Jakob Skubic iz Malega Konca.

²⁰ Poslanec Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije, v katero je že 1932. leta prestopila večina slovenskih liberalnih voditeljev, med njimi tudi I. Pucelj.

²¹ Korošec je bil konfiniran na Hvaru, ostali pa v Foči, Bileči in Ključu v Bosni oziroma Hercegovini.

²² Punktacije so se v letih 1932 in 1933 imenovali kratko izraženi pogoji opozicijskih strank za sodelovanje z oblastjo, hkrati pa so bili politični programi. Punktacije SLS so se širile z letaki, 31. dec. 1932 pa jih je objavil tržaški *Il Piccolo*. V punktacijah je SLS zahtevala narodno in finančno samostojnost Slovenije, njeno politično in kulturno svobodo in radikalno socialno zakonodajo. Liberalno Jutro je punktacije ostro napadlo kot separatistične, enako tudi vodstvo Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije.

²³ Olepševalno (turistično in kulturno) društvo, ki ga je vodil Jože (?) Kozlevčar, esperantist.

²⁴ Alojz Žitnik (Ledrar) (1883—1967) obrtnik, kmet in občinski politik.

²⁵ Mihael Adamič (1864—1949) iz Praproč.

²⁶ Leta 1933 se je režimska Jugoslovanska radikalna kmečka demokracija preimenovala v Jugoslovansko nacionalno stranko.

²⁷ Alojz Tomažič, zdaj živi v ZDA, Florida, publicist.

²⁸ Kot notranji minister v Stojadinovičevi pronacistični vladi je preganjal jugoslovanske komuniste (1935—1938).

²⁹ Lat. *requiscat in pace*, naj počiva v miru!

³⁰ Jugoslovanska radikalna zajednica, 1935. leta ustanovljena stranka, ki jo je vodil Stojadinović, predsednik vlade.

³¹ Franc Smodej (1879—1949), duhovnik, časnikar in politik, prizadeval si je zlasti za priključitev slovenske Koroške k Jugoslaviji; verjetno Egon Stare (1882—1959), ljubljanski odvetnik, vendar SBL ne navaja njegovega političnega delovanja.

³² Baragovo semenišče za sedanjim Gospodarskim razstaviščem v Ljubljani naj bi obsegalo akademski kolegij, več kulturnih dvoran in teološko fakulteto. Zamisel je bila zaradi vojne samo delno uresničena: zdaj je v stavbi akademski kolegij, Pionirski dom, Festivalna dvorana in kino. Gradnjo je plačal škof dr. G. Rožman, prispevke pa so zbirali po vseh župnijah.

²⁴ Na steklo narisane pobarvane slike, ki se projicirajo.

Viri in literatura: Arhiv odvetniške zbornice Slovenije, Ljubljana; Dolinar, Ksenija (ur.): *Leksikon Cankarjeve založbe*, Ljubljana, 1988; Janežič, prof., Marija, Polica, ustna informatorka, 1989; *Kronika župnije Polica*, župnijski arhiv Polica; *Matične knjige župnije Polica in Višnja Gora*, Nadškofijski župnijski arhiv, Ljubljana; *Pokoren: Biografije slovenskih duhovnikov*, Nadškofijski arhiv, Ljubljana; *Prunk, Janko: Slovenski nacionalni programi*; Ljubljana, Društvo 2000, 1989; *Slovenski biografski leksikon*; Ljubljana, SAZU, 1925 — ; *Sluga, Meta (ur.): Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba*, Ljubljana, 1979.

NAŠA OBČINA IN OBČANI

GOSPODARSTVO OBČINE GROSUPLJE V LETIH 1987—1988

Miro Pavič*

I. Uvod

V letih 1987 in 1988 so se pogoji gospodarjenja v naši družbi zaostri do te mere, da govorimo že o globoki gospodarski krizi pa tudi krizi razvoja družbenoekonomskega sistema. Kot glavna posledica vseh neugodnih gibanj se pojavlja visoka inflacija, ki je dosegla že tako višino, da gospodarski subjekti niso več zmožni obvladovati svojega poslovanja.

To je vplivalo tudi na gospodarstvo naše občine, prav tako pa na delovanje družbenih dejavnosti. Lahko pa ugotovimo, da izrazitejših težav izven sklopa splošne gospodarske krize v gospodarstvu naše občine v obdobju 87—88 nismo imeli.

II. Struktura gospodarstva

Za našo občino lahko rečemo, da ima relativno ugodno gospodarsko strukturo po velikosti gospodarskih subjektov, glede na dejavnost, ki jo opravljajo, pa struktura ni tako ugodna, saj je gospodarstvo skoncentrirano v dveh dejavnostih — industriji in gradbeništvu. V času od leta 1986 je bilo v gospodarstvu tudi nekaj reorganizacij. Tako je ukinjen TOZD Albin Grajar Ivančna Gorica, ki je posloval kot obrat, trenutno pa je ukinjena tudi proizvodnja v obratu, vzpostavljena je nova DO Unis Kops z izločitvijo iz DO Unis Elkos (posluje od 1. 7. 1988).

S 1. 1. 1989 je ukinjen TOZD Specialne baterije Šentvid pri Stični in deluje kot obrat DO Iskra Zmaj, TOZD Prašičereja Stična se je reorganizirala v okviru Mercatorja v samostojno DO Farma Stična, Veterinarski zavod Krim se je organiziral v Veterinarski zavod ljubljanske regije Grosuplje, tako da so se pripojili vsi zavodi v okviru občin ljubljanske regije v ta zavod kot poslovne enote, s 1. 1. 1989 se je tudi TOZD-u Splošne gradnje v okviru GPG pripojil TOZD Gradbeni polizdelki, ki je deloval v Ljubljani, k Partnerju pa se je priključila kot poslovna enota manjša DO iz Ljubljane.

Tako je v občini trenutno 37 gospodarskih subjektov, od tega: 15 enovitih delovnih organizacij, 3 DO s 3 DSS in 8 TOZD-i, 6 TOZD-ov s sedežem matične DO izven občine, 2 kmetijski zadrugi, 1 temeljna organizacija kooperantov, 1 obrtna zadruga in 1 pogodbeno organizacija združenega dela. Poleg teh organizacij je v občini še 27 obratov oz. poslovnih enot organizacij s sedežem izven občine. Z ozirom na novo zakonodajo so v pripravi nadaljnje reorganizacije gospodarskih subjektov.

Gospodarska struktura je predvsem predelovalne narave, kar pomeni, da je odvisnost od drugih okolij velika (surovine, repromaterial, energija), primarni in terciarni sektor gospodarstva pa predstavljata manjši del.

Zasebni sektor gospodarstva predstavlja pomembno dopolnitev družbenemu sektorju na področju zaposlovanja, pa tudi s svojimi možnostmi za kooperacijsko sodelovanje.

* 61290 Grosuplje, Kovačičeva 4, dipl. oec.

Tabela 1: Struktura gospodarstva občine po dejavnostih

dejavnost	struktura po dohodku		struktura po zaposlenih	
	1987	1988	1987	1988
industrija	45,3	47,2	45,2	47,3
kmetijstvo	5,0	5,6	4,3	4,1
gradbeništvo	30,9	29,7	33,5	32,4
promet in zveze	3,4	3,0	3,7	3,4
trgovina	6,5	6,4	6,0	6,1
gostinstvo in turizem	1,7	1,5	1,8	1,7
obrt	4,8	4,6	3,2	3,1
stan. komun. gospodarstvo	2,4	2,0	2,0	1,9

Vir: ZR 1988

Tabela 1: Struktura gospodarstva glede na lastnino proizvodnih sredstev

Vir: UDP, ZR 1988, Register obratovalnic

sektor	delež v številu zaposlenih		delež v dohodku	
	1987	1988	1987	1988
družbeni	88,2	87,6	88,4	90,6
zasebni	11,8	12,4	11,6	9,4

III. Zaposlenost

V občini je bilo v letih 1987 in 1988 zaposleno naslednje število delavcev (po stanju konec meseca):

Tabela 3: Zaposleni v občini po sektorjih dejavnosti

Vir: ZR 1988, RAD-1, Register obratovalnic

dejavnost	1987	str.		IND	
		188	str.	188	IND
gospodarstvo občine	6138	70,2	6294	70,1	103
obrati	742	8,5	727	8,1	98
Skupaj:	6880	78,7	7021	78,2	102
zasebni sektor	813	9,3	892	9,9	110
Skupaj gospodarstvo:	7693	88,0	7913	88,1	103
negospodarstvo občine	871	9,9	876	9,8	101
DPO, DPS in SIS	139	1,6	141	1,6	101
poslovne enote	44	0,5	43	0,5	98
Skupaj negospodarstvo:	1054	12,0	1060	11,9	101
Skupaj zaposleni	8747	100	8973	100	102,5

Skupno število zaposlenih v občini Grosuplje predstavlja 33 % prebivalstva v občini. Poleg teh se iz občine vozi dnevno na delo še okoli 5.600 delavcev, večinoma v ljubljanske občine, kar predstavlja kar 62 % vseh zaposlenih v občini oz. dodatnih 20 % prebivalcev občine. Tako je skupno zaposlenih v gospodarstvu in negospodarstvu okoli 53 % občanov, poleg teh pa je v občini po zadnjih uradnih statističnih podatkih še 2.628 aktivnih kmetov, tako da skupno zagotavlja svojo socialno varnost z delom okoli 17.200 občanov ali 63 %.

31. 12. 1988 je bilo na Skupnosti za zaposlovanje evidentiranih 130 iskalcev zaposlitve ali 0,5 % vseh prebivalcev oz. 1,4 % zaposlenih v občini Grosuplje. Trend naraščanja števila nezaposlenih se povečuje.

Kvalifikacijska struktura zaposlenih v gospodarstvu se je v tem obdobju izboljšala, saj se je povečal delež više kvalificiranih delavcev.

Tabela 4: Kvalifikacijska struktura zaposlenih v gospodarstvu občine
Vir: Skupnost za zaposlovanje občine Grosuplje

stopnja izobrazbe	strukturni delež		
	1986	1987	1988
I	17,0	15,0	14,3
II	20,0	19,3	23,4
III	8,3	8,6	4,6
IV	29,8	30,8	30,7
V	17,3	17,7	18,3
VI	5,2	5,6	5,6
VII	2,4	2,9	3,4
VIII	0,0	0,0	0,1

IV. Fizični obseg poslovanja

V letih 1987 in 1988 se je fizični obseg industrijske proizvodnje gibal zelo različno. Tako je bil v letu 1987 za 3,8 indeksne točke nižji kot v letu 1986, leta 1988. pa je bila industrijska proizvodnja za 8 indeksnih točk večja. Tako je v letu 1988 glede na leto 1986 v kumulativni do-sežen porast obsega industrijske proizvodnje. Istočasno so bile zaloge končnih izdelkov v letu 1987 nižje za 8,3 indeksne točke leta 1986, kot 1988 pa so bile večje za 36,2 indeksne točke. V kumulativni so se torej povečale tudi zaloge gotovih izdelkov kot posledica manjšega povpraševanja, predvsem na domačem trgu. V začetku leta 1989 ugotavljamo, da problemov z zasedenostjo kapacitet v industriji kljub manjšemu povpraševanju ni, zaloge končnih izdelkov pa vplivajo na slabše finančne rezultate.

Gradbeništvo kot druga pomembna dejavnost v občini v teh dveh letih še ni imelo večjih težav z zasedenostjo kapacitet kljub izraziti krizi na domačem trgu. Tako so leta 1987 opravili po statističnih podatkih za 6,9 % več norma ur kot v letu 1986 in 24,4 % več kot 1988. Tako gibanje obsega del je posledica vse krajših rokov izvedbe del v gradbeništvo. Kljub temu pa se kriza v pridobivanju novih del v gradbeništvo nadaljuje, tako da se je GPG že usmeril v konkretne akcije za prestrukturiranje svoje dejavnosti.

V kmetijski proizvodnji smo dosegli naslednjo višino tržne proizvodnje:

Tabela 5: Tržna proizvodnja v kmetijstvu občine
Vir: TRG 31, TRG 33

proizvod	enota	količina		IND
		1987	1989	
mleko	l	11.386.999	11.616.475	102,3
mlado pitano govedo	kg	1.126.016	1.228.561	109,1
drugo klavno govedo	kg	265.977	207.859	78,1
nepitana goveda	kg	70.751	57.431	81,2
teleta za pitanje	kg	65.345	104.763	160,3
govedo za plemo	kg	44.600	46.444	104,1
mastni in polmastni prašiči	kg	67.040	56.004	83,5
prašiči za pitanje	kg	5.796	—	—
mesnati prašiči	kg	1.733.239	1.686.676	97,3
konji za zakol	kg	139.956	157.204	112,3
pšenica	t	589	1.596	271,0
krompir	kg	2.529.852	1.145.858	45,3
vrtnine	kg	76.292	29.017	38,0

Občina Grosuplje ostaja med glavnimi pridelovalci mleka v širši regiji pa tudi v okviru RS, slabši rezultati v prašičereji so posledica boleznih, ki se je razširila v letu 1987, poljščine pa so bile leta 1987 pod tržno proizvodnjo zaradi suše. Škoda zaradi suše je po oceni znašala 2.600 mio din in ni mogla biti ustrezno nadomeščena, ker ni finančnih skladov v taki višini.

V. Poslovanje gospodarstva občine na zunanjetrgovinskem področju

V obdobju 1987 in 1988 so bili na tem področju v občini doseženi relativno ugodni rezultati. Posebno v letu 1988 so se bistveno izboljšali sistemski pogoji za izvoznike, tako da je izvoz postal pomembno nadomestilo za uzpad povpraševanja na domačem trgu, še bolj pomembna pa je vloga izvoza v njegovem razvojno-tehnološkem vplivu na posamezne gospodarske subjekte.

Tabela 6: Izvoz in uvoz občine v obdobju 1987—1988
Vir: AOP center NBS (carinska deklaracija)

	1987	1988	IND	STRUKTURA	
				1987	1988
IZVOZ — SKUPAJ	29.619	28.344	95,7	100	100
— konvertibila	20.406	20.312	99,5	68,9	71,7
— kliring	9.213	8.032	87,2	31,1	28,3
UVOZ — SKUPAJ	14.791	17.872	120,0	100	100
— konvertibila	13.532	16.798	124,1	91,5	98,3
— kliring	1.259	1.074	85,3	8,5	1,7

Izvoz na konvertibilni trg predstavlja 71,7% celotnega izvoza in se še povečuje. Prav tako je na področju uvoza, kjer je delež klirinškega trga zanemarljiv. Z izvozom na konvertibilni trg pokrijemo vse potrebe po uvozu s tega trga; tako je pokritje uvoza v letu 1987 znašalo 149%, v letu 1988 pa 121%.

Večino izvoza v občini ustvarjajo industrijske delovne organizacije. Med večjimi in uspešnejšimi izvozniki so IMP DO Livar, Black & Decker, Kovinastroj, Motvoz in platno, oba TOZD-a Rašice, Stolarna in Iskra TOZD Stikalni elementi, med njimi pa je tudi obrat Kroja na Krki, Iskre v Višnji Gori in Iskre Zmaja v Šentvidu pri Stični, poleg teh opravi veliko storitev tujim gostom Turist TOZD Motel Grosuplje.

V celotnem prihodku gospodarstva občine izvoz še ne predstavlja večjega deleža, se pa v zadnjem obdobju povečuje. Tako je leta 1986 znašal 7%, leta 1987 9,8% in 1988 11,7%.

VI. Finančni rezultati poslovanja gospodarstva

Finančni rezultati v nominalnih kazalnikih ob tako visoki rasti cen ne dajejo prave slike brez ocene vplivov rasti cen na te podatke. V letu 1987 je znašala rast drobnoprodajnih cen 130,6%, v letu 1988 pa 202,2%, istočasno so življenjski stroški naraščali v letu 1987 po stopnji 131,9% in leta 1988 199,6%.

Iz podatkov je razvidno, da se je v obdobju 1986—1988 povečala ekonomičnost poslovanja s 54,0% na 63,2% in reproduktivna sposobnost gospodarstva z 11,8% na 14,2%, zmanjšali pa sta se akumulacijska stopnja s 6,3% na 5,6% in produktivnost, saj je rast dohodka na delavca nižja od rasti drobnoprodajnih cen. V letu 1987 se je dohodek na delavca povečal za 128%, v letu 1988 pa za 167,9%. Tako se je v letu 1988 občutno zmanjšala produktivnost dela, kar so nadomestili z visoko stopnjo rasti cen.

V letu 1987 so imeli izgubo v Black & Deckerju, Iskri Zmaju TOZD Specialne baterije, Stolarni in Lesnini TOZD Sinoles. Vse OZD so izgubo pokrile ob oddaji zaključnega računa, tako da do večjih problemov ni prihajalo. Najbolj pereč položaj je bil v Stolarni, ki je poslova-

Tabela 7: Finančni rezultati gospodarjenja v občini

Vir: ZR 1988

Elementi in kazalci	1987	1988	IND
Celotni prihodek	190,787,671	563,887,464	281
Porabljena sredstva	140,482,797	397,421,100	283
Doseženi prihodek	50,534,355	139,466,358	276
Razporeditev skupnega dohodka	86,258	604,80	701
Del dohodka za skupne potrebe	7,431,420	6,731,510	91
Del dohodka za splošne potrebe	666,073	645,004	97
Del dohodka za druge potrebe	8,367,179	30,718,036	372
Čisti dohodek	34,186,527	100,767,023	295
Razporeditev sredstev za bruto OD	26,479,313	84,428,549	319
Skupna poraba v TOZD	2,408,176	4,276,336	178
Akumulacija	6,270,323	12,240,537	195
Izguba	1,303,855	178,456	14
Dohodek na delavca (v din)	7,910,826	21,189,055	268
Dohodek v primerjavi s povprečno uporabljenimi poslovnimi sredstvi (v %)	63,2	63,2	100
Akumul. v primerj. s popr. uporab. poslov. sredstvi (v %) — akumulacijska stopnja	7,8	5,6	71
Sredstv. za reprod. v primer. s popr. upor. posl. sred. (v %) — reprodukc. stopnja	16,4	14,2	86
Delež prihodka ustv. na tujem trgu v celotnem prihodku (v %)	9,8	11,8	121
Delež sredstev za OD in skupno porabo v dohodku (v %)	57,2	63,6	111
Delež sred. za akumul. v dohodku (v %)	12,4	8,8	71
Povprečni mesečni obračunani čisti OD na delavca (v din)	253,871	614,669	242
Povprečno število zaposlenih na podlagi stanja konec meseca	6,138	6,294	103

la v pogojih ukrepa družbenega varstva še v letu 1988, in v Sinolesu. V letu 1988 je imela izgubo Guma, vendar jo je prav tako pokrila pred oddajo zaključnega računa. Iz tega sledi, da so se izgube v občini občutno zmanjšale, da je večina organizacij izgube odpravila, med njimi tudi Stolarna, ki je imela v tem obdobju največje težave in bila že tik pred stečajem, sedaj pa posluje z nadpovprečnimi rezultati.

Posledica padanja akumulativne stopnje v gospodarstvu je razvojni zastoj v občini, saj v letih 1987 in 1988 ni bilo večjih vlaganj v novo tehnologijo, programe in kapacitete, ki bi zagotavljali hitrejši razvoj gospodarstva in predvsem nova delovna mesta. Tako smo v letu 1987 vložili v osnovna sredstva samo 12,4 % več sredstev, kot je znašala obračunana amortizacija, leta 1988 pa 22,9 %. Vlaganja so bila v večini usmerjena v obnovo tehnologije.

Osební dohodki zaposlenih v gospodarstvu so v letu 1987 zadržali realno raven, saj so bili glede na leto 1986 v povprečju višji za 131 % (enako kot življenjski stroški), občuten padec pa je bil leta 1988, saj so bili v povprečju višji le za 142 %, življenjski stroški pa za 199,6 %. V letu 1987 se je zaostanek OD gospodarstva občine za povprečjem gospodarstva RS zelo zmanjšal in je znašal le 1,1 %, v letu 1988 pa 2,8 %.

VII. Poslovanje negospodarstva

Položaj družbenih dejavnosti je povezan z gospodarstvom, saj zanj izobražuje kadre, po drugi strani pa mora gospodarstvo zanje namenjati del svojega dohodka. V zadnjem obdobju

smo bili priča neugodnim gibanjem na tem področju, saj je ob stalnem povečevanju obremenitev dohodka gospodarstva padala tudi njegova akumulativnost. To se je dogajalo kljub nenehnemu interventnemu poseganju države na to področje, kar pa je zelo oteževalo delovanje družbenih dejavnosti v občini.

V občini posluje na področju družbenih dejavnosti 14 organizacij združenega dela, od tega 7 na področju vzgoje in izobraževanja in kulture, 7 pa na področju socialno-zdravstvenega varstva.

V obdobju 1987—1988 se je število zaposlenih v družbenih dejavnostih povečevalo, še posebno izrazito v letu 1987.

Tabela 8: Zaposleni v negospodarstvu občine po dejavnostih

Vir: RAD-1, ZR 1988

dejavnost	1986	str.	1987	str.	IND	1988	str.	IND
vzgoja, izobr. in kultura	343	33,6	358	33,9	104,4	362	34,2	101,1
soc. zdravstvo	508	49,7	513	48,7	101,0	514	48,5	100,2
Skupaj:	851	83,3	871	82,6	102,4	876	82,7	100,5
DPS, DPO in SIS	129	12,6	139	13,2	107,7	141	13,3	101,4
poslovne enote	42	4,1	44	4,2	104,7	43	4,0	97,7
Skupaj negospodarstvo	1022	100,0	1054	100,0	103,1	1060	100,0	100,5

V obdobju 1987—1988 je v družbenih dejavnostih izkazal izgubo v poslovanju samo DVZ Ponikve po ZR 1988. V tej OZD je položaj še vedno zelo slab, predvsem v proizvodnem delu dejavnosti, pa tudi razmere v domski dejavnosti (pogoji nastanitve oskrbovancev) so relativno slabe.

Na področju nagrajevanja delavcev so v letih 1987 in 1988 tekla prizadevanja za uskladiitev OD z gospodarstvom. Zaostanek se je deloma zmanjšal, ni pa se povsem odpravil. V letu 1987 so OD negospodarstva zaostajali za republiškim povprečjem negospodarstva za 12,3 %, v letu 1988 pa za 11,0 %.

V strukturi družbenih dejavnosti namenjamo večino sredstev za delovanje zdravstva in izobraževanja.

Tabela 9: Struktura skupne in splošne porabe v občini (v 000 din)

Vir: Obrazec B-2, Bilanca prihodkov in odhodkov SIS 1988

dejavnost	1987		1988		IND
	znesek	str.	znesek	str.	
zdravstvo	4.516.334	38,5	12.653.430	41,5	280
otroško varstvo	1.960.914	16,7	4.926.171	16,2	251
zaposlovanje	77.492	0,7	196.120	0,6	253
soc. zdrav. varstvo	6.995.383	59,6	18.953.384	62,2	271
izobraževanje	2.591.228	22,1	7.388.192	24,2	285
kultura	246.611	2,1	505.148	1,7	205
telesna kultura	106.934	0,9	187.299	0,6	175
raziskovanje	11.728	0,1	30.215	0,1	258
vzgoja, izobraževanje	2.956.501	25,2	8.110.545	26,6	274
Skupaj skupna poraba	9.951.884	84,8	27.064.238	88,8	272
splošna poraba	1.778.740	15,2	3.402.761	11,2	191
SKUPAJ:	11.730.624	100	30.466.999	100	260

V letih 1987 in 1988 je poslovala z izgubo le zdravstvena skupnost, izguba pa je posledica dolgotrajnih neracionalnosti na področju zdravstva in premajhne materialne osnove za tako razvito socializacijo zdravstvene oskrbe.

70 LET TOVARNE MOTVOZ IN PLATNO

Andrej Struna*

V letu 1990 slavi ta najstarejša tovarna v občini Grosuplje svojo 70-letnico delovanja. Bralcem skušamo v kratkih črtah zgodovinsko orisati prehojeno pot tega delavskega kolektiva od skromnih začetkov tovarne v stari Jugoslaviji pa vse do današnjih prelomnih in težkih časov, v katerih tudi kolektiv Motvoza skuša najti trdnješe in varnejše temelje za svoj nadaljnji uspešni razvoj.

Že v letu 1919 je podjetnik Anton Šinkovec iz Kranja kupil zemljišče in začel graditi vrvarno na mestu, kjer je tudi danes del tovarniških objektov. V začetku leta 1920 je obrat že začel izdelovati vrvi iz lanu in konoplje, ki so šle dobro v prodajo. To je omogočilo nadaljnjo širitev zmogljivosti in pa zaposlitev novih delavcev — vrvarjev. Do leta 1923 so zgradili in že začeli z obratovanjem terilnice lanu za pridobivanje lanenih vlaken. V tistem letu se je prvotno podjetje preoblikovalo v delniško družbo še vedno pod vodstvom Antona Šinkovca. Žal je tovarna ob koncu leta 1925 imela izgubo, kar je povzročilo, da so delničarji sklenili izvesti tiho likvidacijo družbe. Za likvidatorja so imenovali mladega ekonomskega strokovnjaka Metoda Dularja, ki je dal tovarni svoj pečat oziroma začrtal temelje za njen nadaljnji uspešni razvoj. Kmalu je ugotovil, da so izdelki iz asortimana tovarne Motvoz in platno zanimivi in iskani na tržišču ter na svojo pest aktiviral zastalo proizvodnjo in s tem zastavil uspešen nadaljnji razvoj tovarne, kar so delničarji soglasno podprli.

Tovarna leta 1925

*61290 Grosuplje, Sela 1

Zgradili so nove obrate in kupili sodobnejšo opremo. Pred drugo svetovno vojno je bilo v tovarni zaposlenih že 486 delavcev v več obratih: terilnica lanu, predilnica lanu in konoplje, vrvarna, tkalnica in apretura. Lan so gojili na širšem območju Dolenjske, konopljeno vlakno pa so kupovali v Vojvodini. Takrat so izdelovali: laneno vlakno, laneno in konopljeno prejo, lanene in konopljene vrvi, blago za šotorska krila, nahrbtnike, rjuhe, brisače, črtasto blago za srajce in razne vrste tehničnih tkanin.

Upokojeni profesor dipl. ing. oec. Metod Dular živi v Ljubljani in je v letu 1989 proslavljal že devetdeseti rojstni dan.

Tudi po pričetku 2. svetovne vojne je tovarna nadaljevala z delom. Pozivu za boj proti okupatorju so se delavci Motvoza množično odzvali. Ni naključje, da je bilo 29. oktobra 1941 med 8 prvoborci — ustanovitelji Grosupeljske čete — kar 5 delavcev iz te tovarne. Deloval je tudi tovarniški odbor OF, ki je širil propagando proti okupatorjem in sodeloval pri zbiranju materiala, hrane, orožja in denarja za narodnoosvobodilno vojsko. Kako močan je bil odpor delavcev tovarne proti okupatorju, zgovorno priča podatek, da je v vojni izgubilo življenje 45 delavcev (med temi jih je 29 padlo v borbi, 8 je bilo talcev, 6 preminulo v internaciji, 2 pa sta bila žrtvi zračnega napada). Med drugo svetovno vojno je bila tovarna bombardirana in nato ob umiku, še pred vdorom Nemcev, do tal požgana.

Takoj po osvoboditvi so začeli delavci s pomočjo lokalnih oblasti obnavljati porušene zgradbe in poškodovane stroje. Obnova je bila opravljena večinoma s prostovoljnim delom. Tako je tovarna samostojno obratovala do leta 1948, ko so jo priključili k Industriji platnenih izdelkov Jarše. Kot samostojen obrat so delavci motvoza na Grosupljem 17. 9. 1950 izvolili svoje prve samoupravne organe. Večino dobrih strojev so v tem času premestili v Jarše. Kolektiv Motvoza se je kljub temu predvsem zaradi vneme delavcev obdržal. Obrat se je 10. aprila 1951 osamosvojil in pričel ponovno samostojno poslovati kot Tekstilna tovarna Motvoz in platno Grosuplje.

Ker močno dotrajani stroji niso omogočali kvalitetne proizvodnje, se je kolektiv Motvoza v letih 1959 in 1960 lotil rekonstrukcije predilnice in delno motvozarne. Znatno del opreme je bil kupljen s pomočjo kreditov, manjši del pa s samofinanciranjem. Z zastarelo tkalnico in drugo izrabljeno opremo ni bilo mogoče dosegati zadovoljivih rezultatov, zato je podjetje v letu 1968 zašlo v težave.

1969. se je v Motvozu pričela postopna preusmeritev proizvodnje izdelkov iz konoplje in bombaža na nadomestne izdelke iz sintetičnih materialov — predvsem polipropilena. Že kar na začetku se je pokazalo, da imajo novi proizvodi primerno tržno vrednost, zato se je nadaljevalo z razvojem v smer predelave in izdelave PP izdelkov. Do leta 1979 se je bistveno zmanjšala klasična proizvodnja predelave konoplje in izdelava bombažnih, sintetičnih in tehničnih tkanin. Ves nadaljnji razvoj je temeljil na samofinanciranju, saj za tekstilno industrijo nikoli ni bilo pravega razumevanja pri zakonodajalcih. Do leta 1980 so bili tako zgrajeni nova kotlovnica in trafopostaja, zgradba vzdrževalnih delavnic, skladiščni prostori, nova proizvodna hala in objekt družbene prehrane. Poskrbljeno je bilo tudi za novo strojno opremo, saj sta bili nabavljeni 2 proizvodni liniji za izdelavo polipropilenskih foliastih trakcev (niti), 24 klasičnih tkalskih strojev za izdelavo embalažnih tkanin, 17 tkalskih strojev za tkanje okroglih tkanin, 5 sukalnih strojev in stroji za modernizacijo v konfekciji.

Z uveljavitvijo zakona o združenem delu se je v letu 1978 podjetje preoblikovalo v temeljno organizacijo združenega dela in se priključilo k delovni organizaciji Tekstil Ljubljana. V tem obdobju je bila za potrebe TOZD Filc Mengeš kupljena linija za proizvodnjo štapel vlakna. Zaradi motenj na tržišču ta linija ni dala zaželenih rezultatov, pa tudi v okviru DO Tekstil ni bilo mogoče plasirati pretežnega dela te proizvodnje. Zaradi neuresničitve dogovorjenega razvoja v okviru DO Tekstil in premajhnih interesov za skupno delo se je TOZD Motvoz v letu 1985 izločil iz DO Tekstil Ljubljana in v letu 1986 že posloval ponovno kot DO Tekstilna tovarna motvoz in platno Grosuplje. V letu 1982 je kolektiv sovlagal v izgradnjo prve jugoslovanske tovarne polipropilena dinarska sredstva v vrednosti 2.600.000 UV\$ s pravico

Metod Dular na obisku v tovarni, 1989

3000 ton osnovne sintetične surovine letno. Prav to sovlaganje je pripeljalo Motvoz v letu 1986 v resne težave, saj je bila DO zaradi zakonskih predpisov prisiljena uporabljati dvakrat dražjo domačo surovino ob zamrznjenih prodajnih cenah lastnih izdelkov. Delavci Motvoza pa so tudi te težave prebrodili in v nadaljnjem razdobju še razširili in modernizirali tovarno. Prodaja izdelkov Motvoza je močno zastopana v izvozu na konvertibilno tržišče (blizu 50 %), preostali del pa v glavnem prodajo na domačem trgu.

Za dosedanje uspešno delo je kolektiv prejel številna priznanja, kot:

- diplomu in plaketo LOUISA ADAMIČA,
- zlati znak Zveze sindikatov Slovenije,
- državno odlikovanje ob 60-letnici obstoja tovarne RED DELA Z RDEČO ZASTAVO,
- JUGOSLOVANSKEGA OSKARJA ZA EMBALAŽO na sejmu leta 1971 za izdelavo prvih sukljanka vreč za embaliranje povrtnin in krompirja,
- JUGOSLOVANSKEGA OSKARJA ZA EMBALAŽO na sejmu leta 1972 za posebno izvedbo PP-vreč za embaliranje elektrokorunda,
- JUGOSLOVANSKEGA OSKARJA ZA EMBALAŽO na sejmu leta 1986 za izdelavo prvih kontejner vreč v Jugoslaviji za pakiranje sipkih materialov od 500 do 1500 kg s 5-kratnim varnostnim faktorjem nosilnosti.

Danes je podjetje Tekstilna tovarna motvoz in platno Grosuplje moderna tovarna za proizvodnjo polipropilenskih in konopljenih izdelkov. V okviru proizvodnih kapacitet obstaja še ostanek stare proizvodnje, to je predilnica, ki izdelava ca. 220 ton konopljenih prej letno, in motvozarna, ki da 450 ton motvoza letno (več kot 50 % ga izvozi v ZR Nemčijo). Imamo urejen obrat ekstruzije s 5 ekstrudorji, ki letno izdelajo ca. 4000 ton polipropilenskih trakcev in trakov. Podjetje ima moderno tkalnico, ki je za tovrstno proizvodnjo največja v Jugoslaviji in

izdela do 2000 ton tkanin. V okviru tovarne je tudi sodobno opremljena konfekcija, ki letno izdela do 1400 ton raznih vreč oziroma do 12.000.000 komadov. Poleg omenjenega se proizvode letno 1000 ton polipropilenskih veziv za potrebe kmetijstva in industrije. Za leto 1990 načrtujemo, da bomo ustvarili 136.606.400 din celotnega prihodka, in to s 405 delavci. V tem letu načrtujemo tudi nakup sodobne ekstruzijske linije v vrednosti ca. 1.800.000 DEM.

V Motvozu mislimo, da moramo intenzivno iskati nove proizvode za trg in pričeti z delno, postopno preusmeritvijo proizvodnje. Delavci smo trdno odločeni, da bomo nadaljevali uspešno delo tudi v prihodnje in se še naprej vključevali na vse zahtevnejša tuja tržišča kot tudi domači trg.

GOSPODARSKE DELOVNE ORGANIZACIJE V OBČINI GROSUPLJE, NJIHOV NASTANEK IN RAZVOJ DO LETA 1985

Stane Valentičič*

Uvod

Analizirali smo gospodarske organizacije po seznamu, ki ga je predložila občina Grosuplje v l. 1984. To so organizacije združenega dela, ki imajo sedež v občini Grosuplje. Seveda so z vidika preučevanja delavskega gibanja v občini Grosuplje pomembne na področju gospodarskih DO tudi tiste, ki ne obstajajo več, pač pa so obstajale nekoč, in tiste, ki imajo svojo nadrejeno organizacijsko enoto (DO, TOZD ali drugo) izven občine Grosuplje. Sleđnje v pričujočem poročilu niso zajete. Zajete gospodarske organizacije združenega dela navajamo po abecednem redu.

1. AGROSTROJ Ljubljana, TOZD Albin Grajzar, Ivančna Gorica, Malo Hudo 8a
2. Transportno podjetje AVTOPREVOZ, Ivančna Gorica
3. BLACK & DECKER Jugoslavija, p.o. Grosuplje
4. IMOS, elektrotehniško podjetje Grosuplje, POZD ELEKTROSERVICE
5. Trgovsko podjetje GUMA, Grosuplje
6. IMOS INSTALACIJE, p.o. Grosuplje
7. ISKRA — Avtomatika, TOZD stikalni in zaščitni elementi, Predstruge 29
8. ISKRA — ZMAJ, TOZD Specialne baterije, Šentvid pri Stični
9. KOMUNALNO podjetje Grosuplje
10. KOVINASTROJ Grosuplje, Tovarna gostinske opreme, p.o. Adamičeva c. 36
11. Mercator KIT KZ Stična, Ivančna Gorica
12. KIT KZ Ljubljana, TZO Grosuplje
13. KZ Videm—Dobrepolje
14. IMP DO LIVAR (s 4 TOZD), Ivančna Gorica
15. MOTVOZ IN PLATNO, Grosuplje
16. PARTNER, proizvodnja in poslovne storitve, p.o. Grosuplje
17. Mercator — PEKARNA Grosuplje
18. Mercator — Ljubljanske mlekarnice, TOZD Stična PRAŠIČEREJA
19. GP Turist, Ljubljana — TOZD MOTEL GROSUPLJE
20. RAŠICA — tovarna pletenin, TOZD Konfekcija Ambrus
21. RAŠICA — TOZD Konfekcija Šentvid pri Stični
22. Lesnina, Ljubljana — TOZD SINOLES, Ivančna Gorica
23. Lesnina, Ljubljana — TOZD SPLOŠNO MIZARSTVO, Grosuplje
24. Imos, SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE Grosuplje (s petimi TOZD)
25. Slovenijales, STOLARNA DOBREPOLJE, Videm—Dobrepolje
26. ABC Pomurka, TAVOR, trgovina, gostinstvo in turizem n.sol.o., Grosuplje
27. Obrtna DO UNIVERSAL, p.o. Ivančna Gorica, Malo Hudo 3

28. VETERINARSKI ZAVOD KRIM, Grosuplje

29. Zavod za prostorsko, komunalno in stanovanjsko urejanje Grosuplje

Tem delovnim organizacijam smo julija 1984 poslali namensko izdelan vprašalnik z 12 vprašanji in potrebnimi podvprašanji, na katerega naj bi odgovorile do 30. sept. 1984. Nekaj jih je res do tega datuma odgovorilo, večina pa pozneje. Poslednje šele decembra 1985. Bile pa so potrebne številne intervencije — pisne, telefonske, pa tudi osebni obiski. Ti zapozneli odgovori so seveda vzrok manjši časovni neuskkljenosti (npr. za odgovor na vprašanje »sedanje stanje« so vzeti različni termini, za nekatere je to julij 1984, za druge celo december 1985). To poročilo ustreza odgovorom iz ankete. Na koncu pa bomo poizkusili sumarno povzeti rezultate ankete.

1. Nastanek — osnovanje — in razvoj gospodarskih delovnih organizacij v obč. Grosuplje od časa po prvi svetovni vojni do leta 1985

1. AGROSTROJ Ljubljana, TOZD Albin Grajzar, Ivančna Gorica, Malo Hudo 8, kot je sedanje njegovo ime (1984) je imel eno samo predhodno obliko, in sicer je to bila Kmetijska mehanizacija, obrat Albin Grajzar Ivančna Gorica, ki je bila ustanovljena julija leta 1945. Ustanovilo jo je Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo SR Slovenije, Ljubljana.

Organizacijska oblika organizacije Albin Grajzar je TOZD in to pripada organizacijsko DO Agrostroj Ljubljana.

2. Transportno podjetje AVTOPREVOZ Ivančna Gorica je bilo na pobudo Obč. skupščine Grosuplje ustanovljeno l. 1958 pod imenom Avtomehanična delavnica in prevoznništvo Ivančna Gorica.

Leta 1962 je nastalo SAP Ljubljana — Enota Ivančna Gorica. Leta 1964 je dobilo sedanje ime in naslov, to je Transportno podjetje AVTOPREVOZ.

Njegova organizacijska oblika je DO.

3. BLACK & DECKER Jugoslavija, Grosuplje je bilo ustanovljeno leta 1974, ustanovitelj pa sta TEHNO IMPEX Ljubljana in BLACK & DECKER MANUFACTURING COMPANY, ZDA.

Njegova organizacijska oblika je enovita DO (brez TOZD-ov).

4. IMOS Elektrotehniško podjetje Grosuplje — POZD ELEKTROSERVICE, Grosuplje, Cesta na Krko 9.

Ustanovljeno je bilo 31. 12. 1973 z ustanovitveno pogodbo, ustanovitelj Anton Pečnikar s sodelavci, ki so združili svoje delo v pogodbeno organizacijo. Leta 1979 (dne 7. 9.) se je s samoupravnim sporazumom oziroma sprejetim referendumom združilo v SOZD Imos Ljubljana in kot (njegova) POZD dobilo sedanje ime in sedež.

5. Trgovsko podjetje GUMA, Grosuplje, Brezje pri Grosupljem l. Ustanovljeno je bilo l. 1977, ustanovitelj je Skupščina občine Grosuplje.

Njena organizacijska oblika: samostojna DO.

6. DO IMOS — INSTALACIJE Grosuplje.

Ustanovitelj Skupščina občine Grosuplje l. 1964 (29. aprila 1964 z določbo št. 313—10/64), z imenom Obrtno podjetje Instalacije Grosuplje. Od l. 1973 do 1977 ima naziv: Obrtno montažno podjetje Instalacije, Grosuplje, od l. 1977 do 1982 se imenuje Delovna organizacija Instalacije, Grosuplje. Od l. 1982 do izpolnitve vprašalnika (1. 10. 1984) pa ima naziv DO IMOS — Instalacije, Grosuplje.

Njena organizacijska oblika: enovita delovna organizacija.

7. ISKRA — Avtomatika, TOZD Stikalni in zaščitni elementi, Predstruge 29.

Ustanovitev: febr. 1960 v okviru tovarne TELA kot njen Obrat Dobrepolje. Ustanovitelj: TELA. 1975 postane TOZD TELA — sektor Dobrepolje.

Od leta 1978 pa ima sedanje organizacijsko obliko, to je TOZD Stikalni in zaščitni elementi, DO ISKRA Avtomatika.

8. ISKRA — ZMAJ, TOZD Specialne baterije, Šentvid pri Stični. Ustanovitelj: Zmaj — Ljubljana, leta 1956, kot Obrat Šentvid pri Stični 108.

Od 1974 dalje ima sedanje ime in organizacijsko obliko TOZD.

9. KOMUNALNO podjetje, Grosuplje, C. na Krko 7.

Ustanovitelj: Skupščina obč. Grosuplje, leta 1965 (29. dec.) kot Stanovanjsko-komunalno podjetje.

Od (13. 6.) 1966 dalje ima sedanji naziv.

Organizacijska oblika: enovita DO.

10. KOVINASTROJ Grosuplje, Tovarna gostinske opreme p.o., Adamičeva c. 36.

Ustanovitelj: Občinski ljudski odbor Grosuplje, leta 1960 kot obrtno podjetje Kovinastroj Grosuplje.

Od l. 1966 do 1971 Podjetje za izdelavo gostinske kovinske opreme KOVINASTROJ. Od l. 1971 do 1974 Tovarna za izdelavo gostinske kovinske opreme ENERGOINVEST—KOVINASTROJ, Grosuplje.

Od leta 1974 dalje sedanji naslov.

Organizacijska oblika: enovita DO.

11. Mercator KIT, KZ Stična, Ivančna Gorica, Cesta 2. grupe odredov 17.

Ustanovljena l. 1946 z nazivom NAPROZA (Nabavno-prodajna zadruga).

Naslednje leto se ustanove zadruge, ki se l. 1960 združijo v Kmetijsko zadrugo Stična, s sedežem v Ivančni Gorici (to so bile zadruge: Ambrus, Zagradec, Krka, Muljava, Višnja Gora s Stično).

L. 1962 se KZ Stična pripoji še KZ Radohova vas.

Od l. 1969 do l. 1979 je bila KZ Stična pripojena tudi Mesarija Stična. L. 1979 se KZ Stična pripoji SOZD KIT, l. 1984 pa SOZD Mercator.

Njena organizacijska oblika: enovita DO.

12. KIT KZ Ljubljana, TZO Grosuplje.

Od l. 1959 do 1969 je pripadala Agrokombinatu Grosuplje, od l. 1969 do 1972 pa Agrokombinatu Barje.

Od l. 1972 spada pod Ljubljanske mlekarnice, TOZD Kooperacija, in od l. 1972 dalje je Temeljna zadruga organizacija Grosuplje (TZO Grosuplje v KIT KZ Ljubljana).

13. M-KIT Kmetijska zadruga Dobropolje.

Ustanovitev v letu 1927 (20. marca), ko je Kmetijsko društvo Dobropolje (ustanovljeno l. 1896) ustanovilo Živinorejsko zadrugo.

Leta 1956 je bila ustanovljena Kmetijska zadruga, v katero so se združile prvotne zadruge v Dobropoljski dolini (Ponikve, Videm in Kompolje).

KZ je enovita DO v sestavi SOZD-a Mercator — KIT.

14.—17. IMP LIVAR Viktor Koleša, Ivančna Gorica s 4 TOZD in DSSS.

Ustanovljeno l. 1966, z odlokom skupščine občine Grosuplje, z združitvijo livarne TRATA Ljubljana in AGROSERVIS-a iz Ivančne Gorice kot Poslovna enota livarna, TOZD TRATE, do l. 1974.

Od l. 1974 do 1978 TOZD Livarna.

Od l. 1978 dalje (poročilo iz febr. 1986) je Delovna organizacija Livar s:

(14) IMP TOZD VIPO Ivančna Gorica, Delovna skupnost skup. služb, Ivančna Gorica,

(15) TOZD LBK Ljubljana (Livarna barvnih kovin),

(16) TOZD LSML Ivančna Gorica (Livarna sive in modularne litine),

(17) TOZD TA Ivančna Gorica (Tovarna armatur).

18. Tekstil, Ljubljana, TOZD MOTVOZ IN PLATNO, n.sol.o. Grosuplje, Taborska 34. Ustanovitelj Anton Šinkovec iz Kranja, leta 1919, kot Vrvarna Grosuplje.

Leta 1921 dozidana terilnica in skladišče, vrvarna podaljšana.

Leta 1923 jo prevzame delniška družba kot Mehanična vrvarna, terilnica in predilnica lanu in konoplje d.d. Grosuplje.

Leta 1928 prevzame tovarno Kreditna banka Ljubljana in določi njeno novo ime Tovarna motvoza in vrvarna d.d. Grosuplje.

Leta 1934 se tovarna preimenuje v Motvoz in platno d.d. Grosuplje.

Leta 1942 ima isto ime, s tem da se pred njim piše še italijanski naziv Spago e tela S.A.

Leta 1944 se imenuje Motvoz in platno d.d. v likvidaciji.

Leta 1946 (odločba št. 145/12 od 12. 2. 1946) jo imenuje Ministrstvo za industrijo in rudarstvo Slovenije kot Motvoz in platno Grosuplje.

Dne 1. 1. 1978 se tovarna pripoji Tekstilu in se imenuje Tekstil, Ljubljana, TOZD Motvoz in platno.

S 1. 1. 1986 pa izstopi iz SOZD-a Tekstil in se zopet imenuje: Motvoz in platno Grosuplje.

Organizacijsko je enovita OZD.

19. PARTNER, proizvodnja in poslovne storitve, Grosuplje, Adamičeva 15.

Ustanovitelj je Občina Grosuplje, in sicer od 1. jan. 1957 kot DE Knjigovodski biro in DE Tiskarna.

Od 23. 7. 1981 dalje ima sedanji naziv.

Organizacijska oblika: enovita OZD.

20. Mercator PEKARNA Grosuplje, p.o. proizvodnja kruha in peciva.

Ustanovitelj je bil Krajevni ljudski odbor l. 1951.

Tako posluje od 25. 9. 1952 (do 1970) kot PEKARNA Grosuplje.

Od 1978 dalje pa v sedanjem nazivu, in sicer kot enovita DO.

21. Mercator—Ljubljanske mlekarnarne TOZD PRAŠIČEREJA Stična.

Ustanovljena l. 1976 (1. julija) kot obrat KZ Stična.

Pred tem je bila organizacija naslednja:

od 1. 4. 1959 Kmetijsko gospodarstvo Grosuplje,

od 1. 1. 1964 Agrokombinat Grosuplje, obrat Stična,

od 16. 10. 1969 Agrokombinat Barje, obrat Stična,

od 5. 4. 1972 Ljubljanske mlekarnarne, obrat Stična.

od 1. 7. 1976, ko postane Ljubljanske mlekarnarne, TOZD Stična Prašičereja, je razvoj šel takole:

Po 1. 3. 1978 KIT Mesna industrija Gorenjske, TOZD Stična Prašičereja,

od 1. 1. 1981 dalje KIT Ljubljanske mlekarnarne, TOZD Stična Prašičereja.

Od l. 1984 ima sedanji naziv.

Organizacijska oblika: TOZD.

22. GP Turist Ljubljana — TOZD MOTEL Grosuplje.

Ustanovitev: Hotel Turist, Ljubljana, leta 1970 (decembra).

23. RAŠICA, Tovarna pletenin, TOZD Konfekcija Ambrus.

Ustanovitelj DO RAŠICA l. 1957.

Od l. 1976 dalje v sedanji organiz. obliki: TOZD Rašica.

24. RAŠICA Tovarna pletenin, TOZD Konfekcija

VLTAVA, Šentvid pri Stični.

Ustanovitelj DO Rašica l. 1954 kot obrat Šentvid (bivše Pletilstvo Krašovec), od l. 1976 v sedanji obliki.

Organizacijska oblika: TOZD

25. Lesnina Ljubljana — TOZD SINOLES, Ivančna Gorica.

Ustanovljen v sedanji org. obliki l. 1974 kot TOZD Lesnina Ljubljana. Prej pa je dejavnost bila v raznih organizacijskih oblikah, začevši z l. 1948, ko je bilo Invalidsko mizarstvo podjetje Ivančna Gorica. Od 1954 do 1960 se je imenovalo: Obrtno podjetje Kovina—Les, Šentvid pri Stični.

Od 1971 do 1974 je Proizvodno podjetje SINOLES Šentvid pri Stični, od 1974 dalje pa v sedanji org. obliki: TOZD Lesnina Ljubljana.

26. Lesnina Ljubljana — TOZD SPLOŠNO MIZARSTVO Grosuplje, Cesta na Krko 38.

Ustanovitelj: Šparovec Franc na pobudo KLO Grosuplje, in sicer l. 1947 (4. jan.) v prostorih zasebnega obrtnika Jožeta Bavdka, Grosuplje. Organizacijska oblika: TOZD.

27—32. SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE Grosuplje n.sol.o.

Ustanovitelj: Okrajni ljudski odbor Grosuplje (z odločbo 144/1), 27. 8. 1946, kot: Gradbeno podjetje in tehnični biro Dolenjgrad, Grosuplje.

Od 28. 4. 1947 do 8. 11. 1952 se reorganizira v Dolenjgrad, Okrajno gradbeno podjetje Grosuplje.

Od 8. 11. 1952 do 26. 6. 1961 je Dolenjsko gradbeno podjetje Grosuplje in od 26. 6. 1961 dalje Splošno gradbeno podjetje Grosuplje — SGP Grosuplje.

Je OZD (organizacija združenega dela) in ima (l. 1984) v svojem sestavu temeljne organizacije združenega dela in delovne skupnosti, in sicer:

(28) TOZD Splošne gradnje, Taborska 13, Grosuplje,

(29) TOZD Kovinsko-lesni obrati, Industrijska 1, Grosuplje,

(30) TOZD Projektivni biro, Trubarjeva 65, Ljubljana,

(31) TOZD Gradbeni polizdelki-proizvodnja, Cesta dveh cesarjev 393, Ljubljana,

(32) TOZD Igrad gradbeništvo, Tržaška 16, Vrhnika,

DS Skupnih služb, Taborska 13, Grosuplje,

DS nastanitve in prehrane delavcev, Topniška 33, Ljubljana.

33. Slovenijales STOLARNA DOBREPOLJE, Videm-Dobrepolje.

Ustanovljena 7. 6. 1948, ustanovitelj Okrajni ljudski odbor Grosuplje kot

Okrajna lesna industrija Stolarna Dobrepolje.

Od 28. 1. 1954 do 1960 kot Stolarna, žaga in mlini in od 1960 do 9. 4. 1973 kot Stolarna Dobrepolje, potem pa v sedanji organizacijski obliki.

Je enovita OZD.

34—37. ABC Pomurka DO TABOR, Trgovina, gostinstvo in turizem, n.sol.o., Grosuplje, Adamičeva 14.

Ustanovitelj: Okrajni ljudski odbor Grosuplje (z odločbo I. 67/4—51) 28. okt. 1951 kot Splošno trgovsko podjetje TABOR, Grosuplje (do 1953).

Od 1953 do 1974 se imenuje Trgovsko podjetje Tabor Grosuplje, od 1974 do 1979 pa ABC Trgovsko podjetje Tabor Grosuplje.

Sedanja OZD je nastala z združitvijo:

1. ABC Trgovsko podjetje TABOR Grosuplje, Adamičeva 14 in

2. Gostinsko podjetje POLŽEVO Grosuplje, Adamičeva 15.

V svoji sestavi ima:

(35) TOZD Maloprodaja, Trg. na drobno, n.sub.o., Grosuplje, Adamičeva 14,

(36) TOZD Veleprodaja, Trg. na debelo, n.sub.o., Grosuplje, Industrijska 3,

(37) TOZD Polževo, gostinstvo in turizem, n.sub.o., Grosuplje, Adamičeva 14.

38. Obrtna delovna organizacija UNIVERZAL p.o. Ivančna Gorica, Malo Hudo 3.

Ustanovljena l. 1962 (1. maja) kot Komunalno podjetje Ivančna Gorica. Leta 1972 se reorganizira v sedanjo organizacijo. Je enovita OZD.

39. Veterinarski zavod KRIM, Grosuplje.

Ustanovljen 1. 7. 1979. Ustanovitelj: SOB Grosuplje, Ljubljana Vič-Rudnik, Cerknica, Vrhnika, Logatec, Ribnica.

Je enovita DO s petimi delovnimi enotami (DE): Grosuplje, Ljubljana Vič-Rudnik, Cerknica, Vrhnika, Ribnica.

40. ZAVOD za prostorsko, komunalno in stanovanjsko urejanje, Grosuplje.

Ustanovljen 1981, konstituiran 1982.

Ustanovitelji: Občina Grosuplje, Komunalna skupnost Grosuplje, Stanovanjska skupnost Grosuplje.

Organizacijska oblika: enovita DO.

POVZETEK PODATKOV O NASTANKU IN RAZVOJU NAVEDENIH GOSPODARSKIH ORGANIZACIJ V OBČINI GROSUPLJE

1.1 Časovni pregled prvotnega nastanka (ustanovitve)

Desetletje	Delovne organizacije v občini Grosuplje so bile ustanovljene	Število
do 1. 1920	Motvoz in platno	1
1920—1930	Ø	Ø
1931—1940	Ø	Ø
1941—1950	Agrostroj, KZ Stična, Splošno mizarstvo Grosuplje, Splošno gradbeno podjetje, Stolarna Dobrepolje, Naproza (Mercator)	6
1951—1960	Avtoprevoz, Iskra avtomatika, Iskra Zmaj, Kovinastroj, KZ Ljubljana TZO Grosuplje, Partner, Pekarna, Prašičereja, Rašica Ambrus, Rašica Šentvid, Tabor	11
1961—1970	Instalacije, Motel Grosuplje, Univerzal, Livar, Komunalno podjetje Grosuplje	5
1971—1980	Black & Decker, Elektroservice, Guma, Sinoles, Krim, Grosuplje, Zavod za prostorsko planiranje	6
Od 1981 dalje do konca 1985	Ø	Ø

1.2. Ustanovitelji teh gospodarskih organizacij

1.2.1. Politično teritorialni organi oz. organizacije (KLO, OLO, občina, republika) . .	17
1.2.2. Gospodarske organizacije (industr., obrt., gostinstvo)	9
1.2.3. Zasebniki	3

1.3 Število vseh delavcev po posameznih gospodarskih organizacijah

Ime gospodarske organizacije	Skupno število delavcev	
	ob ustanovitvi (ali pred 10 leti)	leta 1984
Agrostorj — Albin Grajzar, Ivančna Gorica	?	63
Avtoprevoz, Ivančna Gorica	26	215
Black & Decker, Grosuplje	37	163
Elektroservice, Grosuplje	6	90

Ime gospodarske organizacije	Skupno število delavcev	
	ob ustanovitvi (ali pred 10 leti)	leta 1984
Guma, Grosuplje	14	36
Instalacije, Grosuplje	18	214
Iskra Avtomatika, Dobropolje	6	283
Iskra Zmaj, Šentvid/Stična	40	140
Komunalno podjetje Grosuplje	2	109
Kovinstroj, Grosuplje	9	344
KZ Stična	55	93 (6 je pripravnikov)
KZ Ljubljana, TZO Grosuplje	7	38
KZ Dobropolje	?	13
Livar, Ivančna Gorica	106 (26 + 80)	729
Motvoz in platno, Grosuplje	120*	470
Partner, Grosuplje	5	15
Pekarna, Grosuplje	6	51
Prašičereja, Stična	59	72
Motel, Grosuplje	48	28
Rašica, Ambrus	38	110
Rašica, Šentvid	23	99
Sinoles, Ivančna Gorica	cca 100 (1974)	113
Splošno mizarstvo, Grosuplje	3	103
Splošno Gradbeno podjetje, Grosuplje	48** (1758)	2444
Stolarna, Dobropolje	5	120
Tabor, Grosuplje	23	334
Univerzal, Ivančna Gorica	37	17
Veterinarski zavod Krim, Grosuplje	28	36
Zavod za prostorsko urejanje, Grosuplje	20	24

* To je bilo v samem začetku, ko se je tovarna šele gradila (1919—1921) in so to bili v veliki meri tudi gradbeni delavci. Koncem leta 1921 je to število doseglo celo 152. Leta 1923, po glavni dograditvi tovarne, pa to število pada na 88, ker so odpadli gradbeni delavci.

** To je število iz leta 1946, prav prvotno število pa je bilo še manjše. V anketi se daje stanje pred 10 leti (torej leta 1974—1989).

2. Profili delavcev, po izobrazbi, spolu in provenienci

V prvi vrsti so dani profili ob ustanovitvi DO (pri nekaterih leta 1974), v drugi pa sedanji profili (1984 oz. 1985).

Ime DO	Kje delajo		Izobrazba			Spol		Od kod so	
	V proizv.	V skup. službah (režija)	Visoka ali višja	srednja	niža	M	Ž	Iz občine Grosuplje	Od drugod (druge republike)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Agrostroj — (1984)	38	ni podatkov	3	28	32	42	21	63	—
Avtoprevoz (1958) (1984)	24 175	2 32	— 3	— 29	26 175	24 188	2 27	26 93	— 114 (12 iz druge republike)
Black & Decker (1974) (1984)	37 163	— —	2 7	9 89	26 67	17 91	20 72	31 141	6 22
Elektroservice (1974) (1984)	6 90	3 27	2 6	1 12	6 72	8 110	1 7	3 62	6 55
Guma (1977) (1985)	— 18	14 18	— 1	7 25	7 10	7 16	7 20	7 25	— 11 (1 iz druge republike)
Instalacije (1974) (1984)	133 174	13 40	1 8	2 13	153 193	151 196	5 18	iz občine iz obč. + okol.	
Iskra-avtomatika (1960) (1985)	6 251	— 32	— 3	2 63	4 217	3 201	3 82	6 30	253
Iskra — Zmaj (1974) (1984)	88 110	18 30	— 2	4 25	102 117	31 41	75 99	91 118	15 22
Komunalno (1974) (1985)	45 86	31 23	2 3	11 17	63 89	61 82	15 17	69 99	7 10
Kovinstroj (1960) (1984)	240	ni podatkov	12	54	278	258	86	324	9
KZ Stična (1974) (1985)	88 71	20 16	3 4	20 79	85 4	66 30	37 57	103 83	5 4
KZ Ljubljana, TZO Grosuplje (1977) (1985)	7 38	— —	1 1	— 4	6 33	6 7	1 31	7 37	— 1
KZ Dobropolje (1974) (1985)	5 5	8 9	— —	6 8	7 6	8 8	6 6	13 12	1 2

Ime DO	Kje delajo		Izobrazba			Spol		Od kod so	
	V proizvod.	V skup. službah (režija)	Visoka ali višja	srednja	nižja	M	Ž	Iz občine Grosuplje	Od drugod (druge republike)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Livar									
(1986)	498	231	33	92	604	569	160	310	399
(1974)	244	25	—	8	13	224	40	180	(20 iz druge rep.)
Motvoz in platno									
(1923)	147	5	—	—	—	—	—	152	—
(1984)	460	10	—	—	—	—	—	460	—
Partner									
(1957)	—	5	1	4	—	2	3	5	—
(1984)	5	10	1	5	9	2	13	15	—
Pekarna									
(1951)	6	—	ni podatkov			6	—	6	—
(1984)	46	5	2	3	41	39	12	51	—
Praščereja Stična									
(1959)	ni podatkov (vseh delavcev je bilo 59)								
(1984)	67	5	6	12	54	44	28	65	7
Motel Grosuplje									
(1970)	ni podatkov (vseh delavcev je bilo 48)								
(1985)	26	2	—	18	10	14	14	25	3
Rašica Šentvid									
(1954)	49	—	—	—	47	—	47	47	—
(1985)	99	—	—	1	98	2	96	82	14 (tudi iz rep.)
Rašica Ambrus									
(1957)	90	—	ni podatkov			5	85	85	—
(1985)	110	—	—	2	108	15	93	81	12?
Sinoles									
(1974)	91	9	—	9	91	82	18	96	4
(1984)	96	17	3	15	95	94	19	100	13
Spl. mizarstvo Grosuplje									
(1974)	78	13	—	7	84	80	11	88	3
(1984)	88	15	1	17	85	84	19	89	14
Splošno gradbeno podjetje									
(1974)	1588	170	39	80	1639	1621	137	320	1438
(1984)	1769	675	156	334	1954	2185	209	488	1956
Stolarna Dobrepolje									
(1948)	ni podatkov								
(1984)	95	25	2	22	96	85	35	109	11
Tabor									
(1974)	136	30	2	9	185	ni podatkov		150	16
(1984)	178	56	10	20	304	092	242	283	51
								(5 iz drug. rep.)	
Univerzal									
(1974)	34	3	—	2	35	?	?	34	4
(1984)	14	3	1	1	15	?	?	17	—

Ime DO	Kje delajo		Izobrazba			Spol		Od kod so	
	V proizv.	V skup. službah (režija)	Visoka ali višja	srednja	nižja	M	Ž	Iz občine Grosuplje	Od drugod (druge republike)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Veterinarski zavod Krim									
(1979)	24	4	15	9	4	25?	3	11	17
(1984)	30	6	20	9	7	31	5	14	22
Zavod za prostorsko planiranje									
(1981)	8	12	6	13	1	8	12	19	1
(1984)	11	13	6	16	2	11	13	23	1

Pregled nam kaže določene številčne (kvantitativne) kazalce gibanja delavcev:

- Številčno stanje delavcev in njegovo gibanje za posamezne delovne organizacije je razvidno iz pregleda pod 2.
- Po izvedeni anketi je v prikazu delovnih organizacij (brez DO Livar, ki na anketo ni odgovorila) v teh delovnih organizacijah skupno število vseh delavcev v občini Grosuplje — 3868.
- Njihovo število raste tudi v zadnjem desetletju. Za 14 DO, za katere so podatki o številčnem gibanju delavcev v razdobju 1974—1984/85, kaže pregled, da se je njihovo število dvignilo za okrog 70 %.
Pri tem so samo 3 organizacije, v katerih se je število delavcev v tem času zmanjšalo (KZ Stična s 108 na 87, Motel Grosuplje s 48 na 28, Univerzal s 38 na 17).
- Ob analizi 28 DO, za katere razpolagamo z ustreznimi podatki iz ankete, se izobrazbena struktura delavcev kaže v naslednjih razmerjih:
  - Delavcev z visoko, višjo in pa srednjo izobrazbo je cca 15 %, pri čemer jih je z visoko (višjo) izobrazbo cca 2,6 %.
  - Značilna odstopanja pa so v obe strani. Tako odstopajo glede višjega % visoke, višje ali srednje izobrazbe:

— Black & Decker	58,8 %
— Guma	70 %
— KZ Stična	95 %
— Prašičereja Stična	25 %
— Krim Grosuplje	80 %
— Zavod za prost. plan.	95 %
  - Zadnji dve DO (Krim in Zavod...) bistveno odstopata tudi glede visoke ali višje izobrazbe delavcev s 55 oziroma 25 %, kar je seveda glede na karakter njihove dejavnosti razumljivo.
- Pri analizi 25 DO je bila ugotovljena teritorialna provenienca delavcev:
  - Le-ti prihajajo v največjem odstotku s teritorija same občine Grosuplje — 63 % (37 % pa od drugod), pri tem sta dve DO — Avtoprevoz Stična, Iskra avtomatika Dobropole, ki (po prejetih podatkih iz ankete) imata bistveno večji odstotek delavcev, ki tja na delo prihajajo oz. so iz drugih občin: 55 oziroma 89 %.
  - Posebno pa je treba glede tega vprašanja izdvojiti Splošno gradbeno podjetje Grosuplje. To ima zaradi svoje organizacijske podobe le okrog 20 % delavcev s področja občine Grosuplje, ostali so pa od drugod.
  - Odstotek delavcev, ki so iz drugih republik, ne dosega 1%.

6. Splošni odstotek žensk v strukturi delavcev, upošteva je 26 DO, ki ta podatek v anketi navajajo, je 25 %, s tem da so odstopanja zlasti v smeri večjega odstotka žensk v naslednjih DO: Rašica, Šentvid (95 % žensk) in Rašica, Ambrus (91 %).

DRUŽBENI RAZVOJ IN RAZMERJA

Anketa obravnava stanovanjska vprašanja zaposlenih, družbeno prehrano, vprašanje kulturno-prosvetnih dejavnosti, rekreacije, organiziranost sindikata in samoupravljanje.

- Stanovanjska vprašanja:** Na anketo je odgovorilo 24 podjetij in ustanov: dobra polovica navaja, da ima v celoti (100 %) rešeno stanovanjsko vprašanje; četrtnina DO ima do 99 % rešeno to vprašanje, druga četrtnina ima nad 90 % rešeno stanovanjsko vprašanje, pri teh pa je nekaj organizacij, ki nekoliko zaostajajo, med temi pa so Kovinostroj Grosuplje (85 %), Iskra Dobropolje (70 %), Partner Grosuplje (60 %) in Tabor Grosuplje (delno).
- Družbena prehrana:** Na to vprašanje je odgovorilo 26 delovnih organizacij, ki menijo, da je vprašanje delavske prehrane na splošno dobro rešeno: lastno družbeno prehrano nudi delavcem 14 podjetij, ostali pa rešujejo prehrano na različne načine, predvsem z dovozom obrokov iz drugih gostišč in drugih družbenih jedilnic; sedem podjetij poravnava stroške prehrane z boni ali denarnimi prispevki v celotni vrednosti; devet podjetij prispeva k stroškom od 75 % do 90 %.
- Stanje v kulturnih, športnih in rekreacijskih dejavnostih** se kaže v naslednjih odgovorih: Priročno knjižnico imajo le 4 podjetja, svoja glasila ali obvestila ima enajst delovnih organizacij, od tega je šest tukajšnjih, npr. Nove brazde KZ Stična, Livar, Glasilo Splošnega gradbenega podjetja in Taborske novice, drugim petim pa izdajajo biltene višje, sestavljene organizacije. Ena tretjina poroča o organiziranih športnih dejavnostih, kot so streljanje, smučanje, kegljanje, nogomet, odbojka, namizni tenis; Splošno gradbeno podjetje ima lastno igrišče.
- Sindikalno gibanje:** V vseh podjetjih in ustanovah delujejo sindikati; najstarejša organizacija deluje v tovarni Motvoz & platno iz leta 1926. Dejavnost sindikatov je mnogo bolj izražena v gospodarsko-materialnem smislu kot pa v političnem. Razen v treh organizacijah (KZ Stična, Partner in Zavod za prostorsko urejanje) imajo urejene počitniške zmogljivosti v obliki prikolic (80), garsonjer (10 s 34 ležišči); Splošno gradbeno podjetje ima dva počitniška domova, v Kranjski Gori in Piranu s skupno 100 ležišči, in hišico v Dajli s 14 ležišči; Livar ima počitniški dom v Kranjski Gori s 30 ležišči. Vse DO občine Grosuplje imajo skupaj okoli 420 počitniških ležišč. Potemtakem se lahko v vsej sezoni zvrsti v lastnih zmogljivostih najmanj 3500 delavcev in njihovih družinskih članov.
- Izobraževanje delavcev** je na splošno zelo živahno in v najrazličnejših oblikah, kot so študij ob delu, tečaji iz varnosti pri delu, predavanja in druge krajše izobraževalne prireditve. Letno se štipendira 250 kandidatov. Med podjetji si za izobraževanje najbolj prizadevajo Splošno gradbeno podjetje, Elektroservis in Instalacije.
- Samoupravljanje:** Večina DO ima ali svoj lastni delavski svet in samoupravno delavsko kontrolo. Manjše delovne organizacije imajo zbor delavcev, enako TZO Grosuplje. Pet delovnih organizacij ni navedlo samoupravnih teles (Avtoprevoz, Iskra Zmaj, Rašica Šentvid in Ambrus), samoupravne delavske kontrole pa nimajo štiri DO: Guma, Motel, Stolarna Dobropolje in Universal Ivančna Gorica. Pri dveh združnih organizacijah ima nadzorni odbor funkcijo samoupravne delavske kontrole.

Opomba:

Zaradi odprave Zakona o združenem delu, objavi Zakona o podjetjih ter ustavnih dopolnil imajo gornji podatki zgodovinsko vrednost; novi socializem prinaša vsakodnevne spremembe, vendar pa bodo nekateri dosedanjí dosežki pomembni za naš nadaljnji družbeni in človekoljubni razvoj.

NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA V OBČINI GROSUPLJE

Aleksander Bassin*

Jože Novak**

Naravna dediščina v občini Grosuplje

Varstvo naravne dediščine se usmerja predvsem v tri delovna področja:

Varstvo objektov in območij naravne dediščine. Tu obravnavamo vse izstopajoče dele narave, npr. posamezna drevesa, jame, naravna okna, izvire, jezera, reke, potoke itd.

Rastlinskih in živalskih vrst ne moremo vedno točno opredeliti, tudi problematika in način varovanja sta drugačna kot pri statičnih objektih. Zato obravnavamo vsako vrsto posebej, vse za ohranitev vrste pomembne prostorsko opredeljive lokalitete — dele življenjskih prostorov (npr. gnezdišča, rastišča, počivališča) pa vključujemo v evidenco nepremične naravne dediščine.

Varovanje biotopov je v zadnjem času vedno bolj pogosto in nujno. Biotopov dostikrat ne moremo vključiti v enega od prejšnjih področij (žive meje, gozdni robovi, poplavni logi, mlake, kali, travniki), vendar so neredko izredno ogroženi, s tem pa tudi mnoge rastlinske in živalske vrste, saj je ohranitev življenjskega prostora nujen pogoj za ohranitev posameznih vrst.

Za vrednotenje naravne dediščine naštetih treh področij uporabljamo naslednja merila: izjemnost, tipičnost, kompleksnost, ekološki in kulturni vidik. Ovrednoteno naravno dediščino razporejamo glede na to, v katero področje matičnih strok sodi objekt ali območje, v eno ali več tipoloških skupin. Naravovarstvena stroka razporeja objekte ali območja v naslednje tipološke skupine: geološka in paleontološka naravna dediščina, geomorfološka podzemeljska naravna dediščina, hidrološka naravna dediščina, botanična naravna dediščina, gozdna in drevesna naravna dediščina, zoološka naravna dediščina in oblikovana naravna dediščina.

Razporejeno in ovrednoteno naravno dediščino, upoštevajoč merila vrednotenja, družbenopolitična skupnost zavaruje kot naravno znamenitost. Zavarovani deli naravne dediščine so razporejeni glede na njihov pomen, namen, obseg in vsebino v varstvene skupine. Te skupine so določene z Zakonom o naravni in kulturni dediščini in so naslednje: naravni rezervati, naravni spomeniki, spomeniki oblikovane narave, narodni parki, regijski parki, krajinski parki, zavarovane rastlinske in zavarovane živalske vrste.

Evidentirana naravna dediščina občine Grosuplje sodi v vse tipološke skupine, po merilih vrednotenja pa so najpomembnejši nekateri objekti, površine in skupine hidrološke, drevesne, površinske in podzemeljske geomorfološke naravne dediščine.

V zadnjem času se močno množijo podatki, ki kažejo tudi na velik pomen zoološke in botanične naravne dediščine, kar velja zlasti za Radensko polje.

V doslej evidentirani naravni dediščini posebej izstopajo naslednji objekti in površine:

V skupini podzemeljske geomorfološke naravne dediščine: sistem ponornih jam potoka Rašice, Taborska jama, Podpeška jama, sistem Zatočne jame, Krška jama in izvir Krke, Veliki, Mali in Srednji kevdrc, Kompoljska jama, Marjanščica, Lučka jama, Beznica, Kalska zijalka, Antonov skedenj, Skedenj, Dolnja Vodena jama, Šimenkovo brezno in Rivčja jama.

V skupini površinske geomorfološke naravne dediščine: Udora v Prestrani, Lučki dol,

*61000 Ljubljana, Bratov Babnik 40; pravnik in umet. zgod.

**61290 Grosuplje, Levstikova 8; dipl. ing. kraj. arch.

Mlake na Dobrepolju, Radensko polje, dolina Kosce, dolina Krke, epigenetsko korito Višnjice in Katujška skala.

V skupini hidrološke naravne dediščine: Zelenka, izvir Šice, Poltarca, Virski studenec, Krka in slap Kosce.

V skupini drevesne naravne dediščine: lipov gaj pri Sv. Antonu pri Zdenski vasi, lipa pri župnišču na Grosupljem, lipovec v Lipljenah, lipa v Štorovju pri gostilni, lipa na Malem vrhu in lipa pri gradu Brinje.

Nedotaknjene, prinarave, na ozemlju občine Grosuplje ni, izjema so nekatere jame, ki pa jih ogroža onesnaženje.

Dokaj dobro je narava ohranjena tudi na poplavnih območjih, kar predvsem velja za rastlinstvo in živalstvo na Radenskem polju. Poplavna območja sodijo med najbolj ogrožene biotope, splošno razširjeni in tudi že predvideni agro- in hidromelioracijski posegi bi uničili te »oaze« naravne dediščine, zato jih je treba zaščititi in ohraniti kot največje naravne vrednote.

Arheološka dediščina

V Zakonu o naravni in kulturni dediščini moramo pod pojmom nepremična arheološka dediščina razumeti predvsem arheološka najdišča oziroma arheološke terene. Arheološka dediščina je zato precej specifičen del kulturne dediščine, saj skoraj nikoli nimamo opravka le z objektom dediščine, ampak vedno z zaključenim topografskim območjem. Manifestira se torej kot prostorska danost, ki jo moramo, kar se da celovito, upoštevati tudi pri načrtovanju rabe prostora.

Osnovni namen varstva je ohraniti kulturno, znanstveno, zgodovinsko in estetsko vrednost dediščine. Pri tem je nadvse pomembno, da jo ohranimo čim bolj v celoti. Čas je namreč arheološke vire že tako načel, da ni več mogoče preučevati izbranega dela še ohranjene dediščine, ampak le njeno celoto. Že ta celota je le še del tistega, kar je ustvarilo v materialu neko preteklo obdobje. In če k temu dodamo še dejstvo, da pojavov iz preteklosti skoraj nikoli ne razumemo povsem, še zlasti ne v vseh vsebinskih podrobnostih, se zdi tak pristop k varstvu arheološke dediščine povsem upravičen.

Seznam arheoloških terenov, ki jih v nadaljevanju navajamo, zaradi narave arheološke dediščine morda ni popoln. Odraža trenutno stanje raziskav. Topografija in rekognosciranje arheoloških terenov nista in ne moreta biti zaključen proces, zato bo tu in tam prišlo v bodoče do dopolnitev, bodisi v številu bodisi v obsegu in ovrednotenju arheoloških terenov. Vendar ne pričakujemo bistvenih sprememb. Zaporedje arheoloških terenov v seznamu je geografsko, po temeljnih topografskih načrtih. Poimenovanje se naslanja na kartoteko arheoloških najdišč Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine.

1. MALI KONEC. V gozdu z ledinskim imenom Križatec je utrjeno prazgodovinsko gradišče.

2. BLEČJI VRH. Severno od vasi je na hribu Gradec prazgodovinska naselbina.

3. GORENJE BREZOVO. Severno od vasi je na hribu Kucelj prazgodovinska naselbina.

4. DEBEČE. Našli so posamične prazgodovinske najdbe.

5. PRISTAVA NAD STIČNO. Okrog cerkve sv. Lambreta so kasnoantični refugij in ostanki srednjeveškega gradu. V cerkev je vžidan rimski nagrobnik.

6. MALI VRH PRI ŠMARJU. Na hribu Vrhovka je prazgodovinska naselbina.

7. PODGORICA PRI ŠMARJU. Na Farovškem hribu je prazgodovinsko gradišče. Ob poti iz Šmarja je prazgodovinska in antična nekropola.

8. TLAKE. Predvidevamo antično postojanko, v cerkvi sta vžidani dve antični spoliji. Vidna je trasa rimske ceste.

9. RAZDRTO. Skozi vas gre rimska cesta, našli so tudi rimske grobove.
10. ŠMARJE-SAP. V kraju je bila ob rimski cesti večja naselbina. Našli so tudi rimske grobove.
11. ŠMARJE. Na ledini Na režilah je prazgodovinska naselbina, pod njo pa prazgodovinski in rimski grobovi.
12. MAGDALENSKA GORA. Okrog cerkve je veliko prazgodovinsko gradišče, obsežno gomilno grobišče se razteza na Velikih senožetih, V šacih in tudi vzhodno od gradišča.
13. PARADIŠČE. Južno od vasi je antično grobišče.
14. SELA. Iz vasi je znanih nekaj posamičnih arheoloških najdb.
15. PEROVO. Pod vasjo teče rimska cesta, ob njej je prazgodovinsko in rimsko grobišče.
16. STRANSKA VAS. Na Brinjskem griču je prazgodovinska naselbina z gomilnim grobiščem.
17. POLICA. Na Gradišču je prazgodovinska naselbina.
18. BLEČJI VRH. Blizu vasi je antična nekropola.
19. GORENJE BREZOVO. V Stajah je precej obsežno prazgodovinsko gomilno grobišče.
20. POLICA. Vzhodno od vasi je rimska nekropola.
21. SPODNJE BREZOVO. Ob poti proti Peči je žarno grobišče, mimo gre čez njive Za cesto rimska cesta.
22. DEDNI DOL. Posamično arheološko najdišče.
23. GORENJE BREZOVO. Med Kujcem in Gradiščem so našli posamične arheološke predmete.
24. VRH PRI VIŠNJI GORI. Na Gradišču je prazgodovinsko naselje.
25. VRH PRI VIŠNJI GORI. V vasi je prazgodovinska nekropola.
26. METNAJ. Severozahodno od vasi je prazgodovinsko gradišče, v vasi in okolici so posamične arheološke najdbe.
27. MEKINJE. Na Ilovici je antična nekropola.
28. PETRUŠNJA VAS. Okoli cerkve sv. Miklavža je prazgodovinsko gradišče.
29. OSREDEK. Pri vasi je prazgodovinsko gomilno grobišče.
30. PECE. Na Gorici je prazgodovinsko naselje.
31. PECE. Med Bičjem in Pecami so antične naselbine in grobne ostaline ob rimski cesti Šmarje—Bičje—Gradišnica.
32. BIČJE. Na hribu nad vasjo sta prazgodovinsko gradišče in gomilno grobišče.
33. GROSUPLJE. Na območju železniške postaje je prazgodovinska in antična nekropola.
34. GROSUPLJE. Pri cerkvi sv. Mihaela je prazgodovinsko in rimsko naselje.
35. GATINA. V cerkvi je vzidan antični nagrobnik, zato domnevamo, da je v vasi antično najdišče.
36. MALA ŽALNA. V cerkvi je vzidan antični nagrobnik.
37. VELIKA ŽALNA. Južno od vasi je antično grobišče.
38. VELIKA LOKA. Domnevamo, da je na ledini Devci antično grobišče.
39. VIŠNJA GORA. Območje mesta je arheološka lokaliteta.
40. STARI TRG. Na travnikih južno od vasi in ob železnici je antično najdišče.
41. VIŠNJA GORA. Na Starem gradu je prazgodovinsko gradišče z grobiščem.
42. VELIKA DOBRAVA. Jugoahodno od vasi je posamično arheološko najdišče.
43. PODSMREKA PRI VIŠNJI GORI. Pri graščini je gomilno grobišče.
44. MALO HUDO. Sledimo lahko potek rimske ceste proti Ivančni Gorici.
45. ZGORNJA DRAGA. Omenjajo posamične arheološke najdbe.
46. SPODNJA DRAGA. Na Krtinarjevem posestvu so posamične najdbe.
47. VIR PRI STIČNI. Na Cvingerju je veliko prazgodovinsko gradišče z dobro ohranjenimi obrambnimi nasipi. Gomilno grobišče obsega 124 večjih in manjših gomil in se razteza

vse od Vira proti Gričam, Glogovici in Pristavlji vasi, kjer so tudi plani žarni grobovi. To je najobsežnejši in najpomembnejši arheološki kompleks osrednje Dolenjske ter predstavlja evropsko pomemben arheološki spomenik. Raziskave so pokazale, da je naselbina trajala vse od 8. stoletja pred našim štetjem pa do prihoda Rimljanov.

48. STIČNA. V območju cistercijske opatije so antične in srednjeveške najdbe stavbnega in grobišnega značaja.

49. STIČNA. Na območju Kafehausa je antično grobišče.

50. IVANČNA GORICA. Pri Višnjici, v območju železniške postaje in na griču nad vasjo je antično najdišče. Tu je bilo križišče rimskih cest.

51. PETRUŠNJA VAS. V vasi in okolici je antično grobišče.

52. ŠENTVID PRI STIČNI. V kraju in okolici so antične najdbe naselbinskega in grobišnega značaja. Verjetno imamo opraviti z večjim rimskim zaselkom ob cesti Emona—Nevidunum.

53. SVETI ROK. Okrog cerkve je prazgodovinsko naselje.

54. SELO PRI RADOHOVI VASI. Znane so posamične arheološke najdbe.

55. ŠENTPAVEL. Domnevamo, da je tam arheološko najdišče.

56. RADOHOVA VAS. Na Vencljevem hribu sta prazgodovinska naselbina in gomilna nekropola.

57. ŠENTJURJE. Domnevamo, da je na hribu nad vasjo arheološka lokaliteta.

58. MALA VAS. V vasi najdemo posamične arheološke najdbe.

59. UDJE. Našli so prazgodovinski depot bronastega orodja.

60. PODTABOR. V kraju so našli več posamičnih najdb.

61. GRADIŠNICA. Na vrhu je prazgodovinsko gradišče in gomilno grobišče.

62. CEROVO. Na Taboru je prazgodovinska in antična naselbina, mimo je tekla rimska cesta.

63. VELIKE LIPLJENE. Pred vasjo je antično grobišče.

64. SPODNJA SLIVNICA. Nad zaselkom Zavrh je prazgodovinsko gradišče, gomilno grobišče je v bližini. Ob vznožju hriba in na pašniku Laščaku so prazgodovinski grobovi. Grobovi so tudi v vasi, predvsem okoli cerkve in pod njo.

65. VELIKO MLAČEVO. Področje gradu Boštanj je prazgodovinska naselbina, v okolici so prazgodovinske gomile in antični grobovi.

66. VELIKA RAČNA. Na Kopanju je okrog cerkve večje halštatsko gradišče, na vaških njivah je prazgodovinska nekropola.

67. NOVA VAS. V vasi je prazgodovinsko gomilno grobišče.

68. LEŠČEVJE. Na hribu Kravjek je posamično arheološko najdišče.

69. MLEŠČEVO. V vasi je posamično arheološko najdišče.

70. MRZLO POLJE. Domnevamo, da je v naselju arheološka lokaliteta.

71. MALO ČRNELO. Na posestvu kmeta Škufca so našli antično stekleno čašo.

72. VELIKE PECE. Pri vasi je velika prazgodovinska gomila.

73. MALE LIPLJENE. V bližini vasi je prazgodovinsko gomilno grobišče in rimsko najdišče.

74. STARO APNO. Na Košenicah je prazgodovinsko gomilno grobišče.

75. LIMBERK. Na vrhu hriba je kasnoantični refugij.

76. VODICE. V kraju je prazgodovinsko grobišče.

77. MALA RAČNA. Domnevamo, da je v vasi arheološka lokaliteta.

78. OSTRI VRH. Najdeni so bili arheološki predmeti.

79. ČUŠPERK. Na Starem gradu je prazgodovinska naselbina, v bližini je pripadajoče gomilno grobišče. V grajskem kompleksu so tudi rimski sledovi.

80. VELIKA ILOVA GORA. Jugoahodno od vasi poteka rimska cesta, v bližini je antično grobišče.

81. VELIKA ILOVA GORA. Na Gradišču je prazgodovinska naselbina, ob cesti proti Krki je gomilno grobišče.
82. RAVNI DOL. Na vzpetini Gradišče je prazgodovinska naselbina.
83. TREBNJA GORICA. Prazgodovinska in rimska nekropola se razteza vse od Krške jame proti Znojilam.
84. KRŠKA JAMA. V jami in pred njenim vhodom so našli predmete eneolitike in železnodobne starosti. Verjetno je bila jama naseljena.
85. GRADIČEK. Na skalovju nad izvirom Poltarice so opazne ruševine objekta, ki je verjetno srednjeveški.
86. KRKA. Na polju pri vasi so našli poleg rimskih arhitekturnih ostalin tudi sočasne drobne najdbe.
87. MULJAVA. Pri vasi so prazgodovinsko gradišče, rimsko naselje in slovansko grobišče.
88. SUŠICA. V gozdu je gomilno grobišče, na njivah pri vasi pa so antični grobovi.
89. PODBUKOVJE. Pri vasi so izkopali prazgodovinske in rimske grobove.
90. GABROVČEC. Pri vasi so našli rimske grobove.
91. MALO GLOBOKO. Na njivah nad potokom Globočec so našli rimski grob, ki je del večje nekropole.
92. BOKROVA JAMA POD DEČJO VASJO. V jami so našli ostanke človeških okostij in kose prazgodovinske keramike.
93. VALIČNA VAS. Gre za pomembno arheološko lokaliteto razvite halštatske kulture. Naselje je okrog cerkve sv. Mihaela, obsežno grobišče pa vzhodno od vasi. Severozahodno od vasi je manjši latenski in rimski zaselek. Skozi vas teče rimska cesta.
94. STRAŽA. Na vrhu hriba (kota 460 m) je gomila.
95. VELIKE REBRCE. Vzhodno od vasi je med skalami rimsko grobišče.
96. BREG PRI ZAGRADCU. Pred vasjo na levi strani ceste je antično grobišče.
97. RIVČJA JAMA (tudi jama Male Rebrce). V jami so našli človeški skelet in rimsko glinasto posodje.
98. VIDEM. Na njivah z imenom Ratike je antično najdišče.
99. PODPEČ. Domnevamo, da je nad vasjo arheološka lokaliteta.
100. ZAGORICA. Našli so več prazgodovinskih predmetov.
101. VELIKI KORINJ. Na Ciganovem vrhu sta prazgodovinsko naselje in kasnoantična postojanka.
102. MALI KORINJ. Območje vasi Mali in Veliki Korinj je arheološko najdišče.

Obsežen seznam arheoloških terenov v občini Grosuplje že sam po sebi govori o arheološki vrednosti tega prostora. Osrednja Dolenjska tudi sicer velja za najbogatejšo arheološko pokrajino. Po raziskanosti vidno izstopa v vsem jugovzhodnoalpskem prostoru. Za Dolenjsko se je strokovna javnost začela zanimati zelo zgodaj. Lahko bi celo rekli, da predstavlja svojevrsten pregled zgodovine in razvoja arheološke stroke. Zato ni prav nič čudno, da so prav na osnovi najdišč osrednje Dolenjske zgrajene kronološke lestvice halštatske in latenske dobe v Sloveniji. Varstvo nepremične arheološke dediščine je zato na območju občine Grosuplje izredno pomembna dejavnost, ki bi ji morali dati posebno mesto med vsemi drugimi družbenimi in kulturnimi prizadevanji.

Etnološka dediščina

Naselbinska stavbna dediščina je kot del naravne in kulturne dediščine v našem prostoru izredno številna in raznolika. Pestrost raznih oblik ljudskega stavbarstva, ki se je izoblikovala v zgodovinskem razvoju in se prilagajala vsem prostorskim danostim, je ena temeljnih značil-

nosti naše kulturne krajine. Posamezne regije so izoblikovale prav določen tip naselij in stavbarstva, ki je za to območje značilen ter z njim neločljivo povezan.

Varovanje vseh teh podedovanih vrednot naj bi bila naša skupna dejavnost. To seveda ne pomeni zaviranja vsakršnega razvoja in zgolj ohranjanja obstoječega stanja. To tudi ne pomeni strogega posnemanja starejših vzorov pri novogradnjah, temveč gre za upoštevanje določenih konstant, tako v naseljih kot pri posameznih objektih, ki so se izoblikovale v zgodovinskem razvoju posamezne pokrajine.

Pri varovanju kulturne krajine, naselbinske dediščine in posameznih objektov velja upoštevati naslednje bistvene elemente, ki v veliki meri vplivajo na identiteto prostora:

- varovanje značilnih vedut na naselje
- varovanje silhuete naselja
- varovanje historične dominante znotraj naselja ali v širšem prostoru
- varovanje značilne in zgodovinsko pogojene parcelacije
- varovanje prostorske in talne zasnove naselij
- varovanje in upoštevanje značilnih gmot in merskih razmerij objektov
- varovanje in upoštevanje že oblikovanih višinskih gabaritov
- varovanje in uvajanje ustreznih fasadnih ometov
- varovanje naklona strešin, barve in rastra kritine
- varovanje posameznih arhitektonskih detajlov.

Vsi ti elementi so povezani z nezazidljivostjo določenih parcel znotraj naselja ali v širšem prostoru. Pri posegih je potrebno upoštevati že oblikovano ulično linijo ter posamezne ambience, ki so ključnega pomena za identiteto naselja.

Na območju občine Grosuplje je etnološka dediščina izredno številna, a se hkrati s spreminjenim načinom življenja tudi najhitreje uničuje.

Zato menimo, da moramo vsaj izboru najpomembnejših objektov posvetiti vso skrb in jih ohraniti prihodnjim rodovom.

Etnološka stavbna dediščina

1. Kamni Vrh 4: Podkletena kmečka hiša. Slamnata kritina s streho na čop. Črna kuhinja.
2. Kamni Vrh: Enocelična kašča iz tesanih brun v središču vasi. Slamnata kritina s streho na čop.
3. Veliki Korinj: Enocelična kašča iz tesanih brun pri hiši št. 9. Slamnata kritina s streho na čop. Poleg vodnjak in pod.
4. Veliki Korinj 3: Pritlična delno podkletena kmečka hiša. Slamnata kritina s streho na čop. Črna kuhinja.
5. Ponikve: Mogočna nadstropna kmečka hiša, obnovljena. Opečna kritina s streho na čop. Na vhodni fasadi dva kamnita portala z letnicama 1845 in 1846. Poleg mlin na potoku Rašica.
6. Kmpolje 83: Pritlična kmečka hiša s secesijskim vzorcem na zatrepni fasadi.
7. Kmpolje 23: Pritlična kmečka hiša s črnim portalom z letnico 1858 in inicialama JS.
8. Podgora 21: Pritlična kmečka hiša z bogato ornamentiranim kamnitim portalom z letnico 1863 ter inicialama NG.
9. Podpeč: Skupina v vrsto postavljenih kozolcev — topolarjev pred vasjo Podpeč.
10. Zdenska vas 44: Nadstropna meščanska stanovanjska hiša bogatega trgovca in gostilničarja. Secesijska fasada iz leta 1907. Bogato rezljana vhodna vrata.
11. Zdenska vas 17: Pritlična kmečka hiša. Na zatrepni fasadi štukaturni ornament. Kamnit portal z letnico 1850 in inicialami MP. Rezljana vhodna vrata.
12. Cesta 47: Pritlična kmečka hiša z bogato ornamentiranim kamnitim portalom z letnico 1873 in imenom Franc Lenarčič. Rezljana dvokrilna vhodna vrata.
13. Cesta: Lesena dvocelična kašča iz tesanih brun. Slamnata kritina s streho na čop.

14. Sušica: Enocelična kašča iz tesanih brun v središču vasi. Slamnata kritina s streho na čop.
15. Nova vas: Dvocelična podkletena lesena kašča pri hiši št. 6. Na fasadi vrezana letnica 1781.
16. Ivančna Gorica 83: Pritlična kmečka hiša z ornamentiranim črnim portalom. Na zatrejni fasadi štukaturni omet.
17. Zgornja Draga 5: Pritlična kmečka hiša s kamnitim portalom.
18. Radohova vas: Novejša pritlična kmečka hiša. Poleg zidana kašča in veliko gospodarsko poslopje — pod.
19. Radohova vas 30: Manjša kmečka hiša z ornamentiranim črnim portalom.
20. Radohova vas 14: Podkletena kmečka hiša s kovanimi mrežami v okenskih okvirih.
21. Grm 1: Novejša pritlična kmečka hiša s šivanimi robovi. Na ostenju frčade niša za nabožno plastiko.
22. Šentpavel 25: Pritlična hiša revnejšega kmeta z lesenim portalom in kaščo.
23. Šentpavel 1: Zidana podkletena kašča pri hiši št. 20. Na dvoriščno stran obrnjen arkadni hodnik. Na železnih vhodnih vratih letnica 1869.
24. Male Dole 6: Nadstropna kmečka hiša s šivanimi robovi in v štuku izvedeno letnico 1892 nad vhodom. Opečna kritina s streho na čop.
25. Čagošče 7: Delno podkletena kmečka hiša z zidanim stanovanjskim delom in leseno kaščo.
26. Velika Račna 16: Pritlična kmečka hiša z ornamentiranim kamnitim portalom. Poleg hiše podkletena zidana kašča z letnico 1868 na zatrejni fasadi.
27. Male Češnjice 16: Vrhhlavna kmečka hiša z gankom. Lesena in ometana. Slamnata kritina s streho na čop. Poleg veliko gospodarsko poslopje — pod z deloma ohranjeno staro kritino.
28. Leskovec: Podkletena enocelična lesena kašča s streho na čop.
29. Leskovec 2: Nekdanji stanovanjski objekt z baročno poslikavo (šivani robovi, poslikani venčni zidec ter okenski okviri). Letnica 1750 na zatrejni fasadi.
30. Zgornja Slivnica 8, 10: Pritlični kmečki hiši s šivanimi robovi in dekorativno oblikovanimi zatrepnimi fasadami. Iz druge polovice 19. stoletja.
31. Dolenja vas pri Polici 1: Mogočen zidan objekt — mlin na zgornjo vodo. V nadstropju lesena kašča. Kritina opečna s streho na čop.
32. Gorenja vas 3: Dvocelična kmečka hiša z bivalnim delom iz brun in zidano črno kuhinjo. V podaljšku objekta gospodarskega poslopja. Slamnata kritina s streho na čop.
33. Spodnje Brezovo 5: Pritlična kmečka hiša s šivanimi robovi, dekoracijo okrog okenskih okvirjev. Bogato rezljana vhodna vrata.
34. Veliko Črnelo 4: Pritlična kmečka hiša s črno kuhinjo, slamnato kritino in streho na čop. Poleg vsa gospodarska poslopja (hlev, svinjaki, kozolec, pod).
35. Muljava: Jurčičeva rojstna hiša.
36. Kitni Vrh 4: Pritlična kmečka hiša s črno kuhinjo, slamnato kritino in streho na čop. Lesen portal z rezljanimi vhodnimi vrati. Desno od vrat zastekljena polkrožna niša.
37. Kitni Vrh: Zidana podkletena kašča s slamnato kritino in streho na čop.
38. Zagradec 21: Nadstropen zidan objekt — mlin na spodnjo vodo. Poznobaročén kamnit portal z letnico 1830 in inicialama KC. Ornamentirani okenski okviri s kovano mrežo v odprtinah. Objekt je delno prenovljen.
39. Grintovec 2: Nadstropen zidan objekt — mlin na spodnjo vodo. Šivani robovi in delilni zidci na fasadi. Podhod poudarjeno krivo obokan.
40. Tlake 21: Pritlična kmečka hiša s šivanimi robovi.
41. Velike Pece: Veliko gospodarsko poslopje — pod.
42. Valična vas: Enocelična lesena kašča s slamnato kritino in streho na čop na robu vasi.

43. Mala Stara vas 6: Pritlična kmečka hiša z rastlinsko ornamentiko na zatrejni fasadi ter letnico 1956.
44. Mala Stara vas: Zidana kašča poleg znamenja na koncu vasi.
45. Brvace 7: Zidan stanovanjski objekt s frčado in ornamentirano fasado.
46. Trebnja Gorica 11: Nadstropen zidan, deloma že prenovljen stanovanjski objekt z dvema ornamentiranima portaloma.
47. Krška vas 25: Enocelična kašča z letnico 178. na vhodu.
48. Krka 27: Domačija z zidanim stanovanjskim objektom, hlevom in bivšim mlinom.
49. Gabrje pri Stični: Zidan objekt — mlin na Stiškem potoku z ohranjenimi šivanimi robovi.

Etnološka urbanistična dediščina

Velika Račna	Hočevje
Zdenska vas	Krka
Podpeč	Veliki Korinj
Bruhanja vas	Hrastov Dol
Mala vas	Leskovec
Kompolje	

Umetnostnozgodovinska dediščina

Zgodovinske okoliščine, zlasti ustanovitev stiškega samostana, obstoj dveh prafar — šentviške in šmarske — ter prisotnost svetnih gospostev — Višnjegorski, Turjačani in drugi, so skozi stoletja na območju grosupeljske občine ustvarile izredno bogato umetnostnozgodovinsko dediščino, katere kvaliteta se poudarjeno izraža tako v prisotnosti vseh zvrsti te dediščine kot v elementih vseh zgodovinskih stilnih obdobj.

Najštevilnejša ter najbolj ohranjena je vsekakor sakralna arhitektura, zastopana s cerkvami, kapelicami in znamenji. Cerkevna arhitektura, kot eden najznačilnejših elementov slovenske kulturne krajine, ima poleg historične pričevalnosti, izražene v sami arhitekturi in opremi, poseben pomen tudi za celoten prostor, kjer v svoji zgodovinski vlogi vedno nastopa kot dominant, pa naj si bo to prostorska ali naselbinska.

Zato je cerkveni arhitekturi potrebno zagotoviti strokovne posege za njeno sanacijo in ohranitev, s krajinskega vidika pa je zlasti pomembna ohranitev pomena in vloge, ki jo ima cerkev v prostoru.

Kapelice in znamenja imajo poleg zgodovinske in kulturne pričevalnosti tudi svojevrsten krajinski pomen. Historična in estetska kvaliteta teh objektov narekuje njihovo varovanje in ohranjanje, prav tako pa je potrebno zagotoviti varovanje in ohranjanje avtentičnih lokacij.

Gradovi, graščine in dvorci so na območju občine dobro zastopani, manj pohvalno pa je stanje oz. ohranjenost posameznih objektov. Grajskim ruševinam je potrebno zagotoviti vsaj varovanje v stanju, v kakršnem so, oziroma jih je treba zaščititi pred nadaljnjim propadanjem, še ohranjenim gradovom in graščinam pa je ob ustrezni namembnosti potrebno zagotoviti nadaljnji razvoj in obstoj. Tako pri prvih kot pri drugih pa je potrebno upoštevati njihovo vlogo v prostoru in jim jo v čim večji meri ohranjati.

Nenazadnje pa je potrebno omeniti še obe historični mestni jedri, Višnjo Goro in Šentvid pri Stični, ter posamezne objekte meščanske arhitekture. Obe mestni jedri, ki predstavljata izredno kvalitetna primera historičnega urbanizma, ter posamezni objekti so med vso umetnostnozgodovinsko dediščino najbolj ogroženi, tako s prostorskega vidika kot z vidika izgubljanja historičnih substanc. Z usmerjeno izrabo prostora ter sanacijo neprimernih posegov bi jim morali vrniti njihov prvotni pomen in izgled.

Popis

AMBRUS — ž. c. sv. Jerneja (zač. 19. st.), naselbinska dominanta, varuje se ožja okolica objekta.

BLEČJI VRH — p. c. sv. Benedikta (romanska zasnova), varuje se ožja okolica objekta, naselbinska dominanta.

BUKOVICA — p. c. Janeza Krstnika (gotska zasnova), prostorska dominanta, varuje se širša okolica objekta — pobočje hriba;

— gradič Bukovica (prva pol. 18. st.), varuje se objekt s širšo okolico.

ČAGOŠČE — Dušova kapelica (19. st.), varuje se objekt z ožjo okolico;

— tri najkvalitetnejša znamenja, varujejo se objekti.

ČUŠPERK — kapela Matere božje (18. st.), prostorska dominanta, varuje se širša okolica objekta;

— stari grad Čušperk (16. st.), varujejo se ostanki gradu z bližnjo okolico.

DEDNI DOL — p. c. Žalostne Matere božje (poznogotska zasnova);

— kapela Božjega groba (15. in 16. st.);

— 10 kapelic križevega pota med cerkvijo in kapelo (19. st.), prostorska dominanta, varujejo se širša okolica in vedutni pogledi na kompleks.

DOB — p. c. sv. Petra (18. st.), naselbinska dominanta, varujejo se najožja okolica in vedutni pogledi na objekt.

DOLE PRI POLICI — p. c. sv. Lucije (17. st.), naselbinska dominanta, varuje se širša okolica objekta;

— kapelica (20. st.), varuje se objekt.

HOČEVJE — p. c. sv. Jožefa (17. st.), naselbinska dominanta, varuje se ožja okolica objekta.

HRASTOV DOL — p. c. sv. Andreja (poznogotska), naselbinska dominanta, varuje se neposredno okolica objekta.

GABROVKA — p. c. sv. Primoža in Felicijana, naselbinska dominanta, varuje se širša okolica objekta.

GATINA — p. c. sv. Janeza Krstnika (17. st.), prostorska dominanta, varuje se širša okolica objekta.

GORENJI ROGATEC — p. c. sv. Martina (gotska zasnova), naselbinska dominanta, varujejo se širša okolica in vedutni pogledi na objekt.

GROSUPLJE — ž. c. sv. Mihaela (nov objekt), naselbinska dominanta, varuje se ožja okolica objekta;

— graščina Brinje (16. st.), varuje se graščinski kompleks z ožjo okolico;

— Adamičeva 15, varuje se objekt;

— spomenik Louisu Adamiču, varuje se spomenik s parkom.

ILOVA GORA — p. c. sv. Trojice (16. st.), naselbinska dominanta, varuje se ožja okolica objekta.

KAL — p. c. sv. Lucije (17. st.), naselbinska dominanta, varuje se ožja okolica objekta.

KAMNI VRH — p. c. sv. Petra (zasnova 15. st.), prostorska dominanta, varuje se celotno pobočje hriba, na katerem stoji objekt;

— kapela, varuje se objekt.

KOMPOLJE — p. c. sv. Vida (19. st.), naselbinska dominanta, varuje se ožje območje objekta.

KOPANJ — ž. c. Vnebovzvetja Matere božje (16. st.), prostorska dominanta, varuje se celoten osamelec, na katerem stoji cerkev;

— župnišče, varuje se objekt;

— spominska plošča na župnišču v spomin na bivanje F. Prešerna, varuje se plošča.

KRIŠKA VAS — p. c. sv. Magdalene (prva pol. 17. st.), prostorska dominanta, varuje se širša okolica in vedutni pogledi na objekt.

KRKA — ž. c. sv. Kozme in Damjana (18. st.), naselbinska dominantna, varujejo se ožja okolica in vedutni pogledi na objekt.

LAZE — kapelica, varuje se objekt.

LESKOVEC — p. c. sv. Ožbolta (17. st.), naselbinska dominantna, varuje se širša okolica objekta;

— kapela (19. st.), varuje se objekt;

— pil sredi vasi, varuje se objekt.

LESČEVJE — p. c. Janeza Krstnika (romanska zasnova), prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta;

— pil, varuje se objekt.

LUČARJEV KAL — PRI KAPELICI, kapelica (zač. 20. st.), varuje se ožja okolica objekta;

— kapelica (19. st.), varuje se objekt z bližnjo okolico.

LUČE — p. c. sv. Ožbalta (18. st.), prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta.

LUŠČE PRI ŠENTJURJU — pil, varuje se objekt.

MALA ILOVA GORA — kapelica sredi vasi, varuje se objekt;

— kapelica na hribu Rjavki (19. st.), varuje se objekt.

MALA STARA VAS — p. c. sv. Katarine (romanska zasnova), naselbinska dominantna, varuje se širša okolica objekta;

— kapelica sredi vasi (18. st.), varuje se objekt z bližnjo okolico;

— kapelica ob cesti (20. st.), varuje se objekt.

MALA ŽALNA — ž. c. sv. Lovrenca (konec 18. st.), naselbinska dominantna, varuje se ožja okolica objekta.

MALE ČEŠNJICE — kapela (19. st.), varuje se objekt.

MALE PECE — p. c. sv. Lamberta (18. st.), prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta;

— znamenje (20. st.), Kristus (17. st.), varuje se objekt s posebnim poudarkom na plastiki.

MALI KORINJ — p. c. sv. Jurija, prostorska dominantna, varuje se pobočje Ciganovega vrha.

MALO ČRNELO — p. c. sv. Marjete (romanska zasnova), prostorska dominantna, varuje se širše območje objekta.

MALO HUDO — Fedransbergova graščina (prva pol. 19. st.), varujejo se objekt z bližnjo okolico in vedutni pogledi.

METNAJ — p. c. sv. Magdalene (gotska, morda romanska zasnova), naselbinska dominantna, varujeta se ožja okolica ter pobočje nad objektom;

— kapela (prva pol. 18. st.), varuje se objekt.

MULJAVA — p. c. Device Marije vnebovzete (gotska zasnova), naselbinska dominantna, varujejo se ožja okolica in vedutni pogledi na objekt.

NOVA VAS — p. c. sv. Lenarta (gotska zasnova), naselbinska dominantna, varujejo se širša okolica in vedutni pogledi na objekt.

PETRUŠNJA VAS—GRADIŠČE, p. c. sv. Nikolaja (romanska zasnova, kasneje barokizirana), prostorska dominantna, varujejo se ožja okolica in vedutni pogledi na objekt.

PLEŠIVICA — kapelica — pil (18. st.), varuje se objekt.

PODGORA — p. c. sv. Nikolaja (zasnova 16. st.), naselbinska dominantna, varuje se širše območje objekta.

PODGORICA — p. c. Rožnenske Matere božje, naselbinska dominantna, varuje se širša okolica objekta.

PODPEČ — p. c. sv. Martina (16. st.), prostorska dominantna, varuje se pobočje Kamnega vrha;

— kapela pred vasjo, varuje se objekt z bližnjo okolico.

PODSMREKA — grad Podsmreka (prvič omenjen v 17. st.), varuje se objekt s širšo okolico.

PODTABOR — ž. c. sv. Jurija (18. st.), naselbinska dominantna, varujejo se ožja okolica in vedutni pogledi na objekt;

— kapela ob cerkvi, varuje se v sklopu okolice cerkve.

POLICA — ž. c. sv. Jakoba (18. st.), naselbinska dominantna, varuje se ožja okolica;

— župnišče (prva pol. 19. st.), varuje se objekt;

— tri kapelice, varujejo se objekti.

PONIKVE — p. c. sv. Florjana (18. st.), naselbinska dominantna, varuje se ožja okolica objekta.

PRISTAVA NAD STIČNO — p. c. sv. Lamberta (poznogotska), prostorska dominantna, varuje se celotno pobočje hriba, na katerem stoji objekt.

PUNGART — p. c. sv. Lenarta (17. st.), naselbinska dominantna, varujejo se ožja okolica in vedutni pogledi na objekt.

RADOHOVA VAS — Grm 1 — nekdanja gostilna pri Pluskarju (19. st.), varuje se objekt.

STIČNA — samostanski kompleks s cerkvijo (romanska zasnova), varuje se celotni kompleks;

— kašča (17. st.), varuje se v sklopu samostanskega kompleksa;

— peričina hiša, varuje se v sklopu samostanskega kompleksa;

— opatova kapelica (sreda 17. st.), varuje se objekt z ožjo okolico;

— znamenje opata Lovrenca (17. st.), varuje se objekt.

SUŠICA — p. c. sv. Štefana, prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta.

ŠENTJURJE — p. c. sv. Jurija (gotška zasnova), naselbinska dominantna, varuje se ožja okolica objekta.

ŠENTPAVEL NA DOLENJSKEM — p. c. sv. Pavla (17. st.), naselbinska dominantna, varujejo se ožja okolica in vedutni pogledi na objekt;

— graščina Grumlof (zasnova 15. st.), varuje se graščinski kompleks s širšo okolico.

ŠENTVID PRI STIČNI — naselje (prvič se omenja leta 1140), spomenik historičnega urbanizma, varuje se strnjeno naselje s širšo okolico;

— ž. c. sv. Vida (romanska zasnova), naselbinska dominantna, varuje se v sklopu naselja;

— župnišče (zač. 19. st.), varuje se objekt v sklopu naselja;

— posamični objekti v naselju, varujejo se kot objekti v sklopu naselja.

RAZDRTO — nekdanja gostilna pri Tonku (prva pol. 19. st.), varuje se objekt.

RDEČI KAL — p. c. sv. Antona Puščavnika (19. st.), prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta.

SELA PRI ŠMARJU — p. c. sv. Mohorja in Fortunata (17. st.), naselbinska dominantna, varujejo se okolica in vedutni pogledi na objekt.

SELA PRI VIŠNJI GORI — p. c. sv. Jurija (poznogotska), naselbinska in prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta;

— kapelica sredi vasi (18. st.), varuje se objekt z bližnjo okolico.

SELO — graščina Selo (zasnova 15. st.), varuje se objekt s širšo okolico.

SPODNJA DRAGA — p. c. sv. Tomaža (romanska zasnova), prostorska dominantna, varujejo se širša okolica in vedutni pogledi na objekt.

SPODNJA SLIVNICA — p. c. sv. Petra in Pavla (15., 16. st.), naselbinska dominantna, varuje se bližnja okolica objekta.

SPODNJE BLATO — graščina Praproče (zasnova konec 16. st.), varuje se kompleks z bližnjo okolico.

STARO APNO — p. c. sv. Kancijana (gotška zasnova), naselbinska dominantna, varujejo se ožja okolica in vedutni pogledi na objekt;

- kapelica pred vasjo, varuje se objekt.
- ŠENTVID PRI STIČNI — p. c. sv. Roka (17. st.), prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta;
- kužno znamenje (17. st.), varuje se objekt z bližnjo okolico;
- kapelica, varuje se objekt.
- ŠMARJE SAP — ž. c. Rojstva Matere božje (romanska zasnova), naselbinska dominantna, varuje se širša okolica;
- tabor (16. st.), varuje se objekt s širšo okolico;
- nekdanja gostilna pri Krašovcu (prva pol. 19. st.), varuje se objekt.
- TABOR — CERОВО — p. c. sv. Nikolaja (romanska zasnova);
- tabor (16. st.), prostorska dominantna, varuje se celotno pobočje hriba;
- kapelica ob vznožju hriba — varuje se objekt.
- TLAKE — p. c. sv. Križa, naselbinska dominantna, varuje se bližnja okolica objekta;
- kapela Pri treh križih (17.—19. st.), varuje se objekt z ožjo okolico.
- TROŠČINE — p. c. Matere božje (zasnova 15. st.), naselbinska dominantna, varuje se ožja okolica objekta.
- VALIČNA VAS — p. c. sv. Martina (gotska zasnova), prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta;
- p. c. sv. Jožefa, prostorska dominantna, varuje se ožja okolica objekta;
- pil (17. st.), varuje se objekt;
- kapela, varuje se objekt z ožjo okolico.
- VELIKA LOKA — p. c. sv. Antona Padovanskega (20. st.), prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta;
- kapela, varuje se objekt.
- VELIKA RAČNA — kapela sv. Marjete (18. st.), naselbinska dominantna, varuje se neposredna okolica.
- VELIKA ŽALNA — hiša št. 18 (secesija), varuje se objekt.
- VELIKE ČEŠNJICE — p. c. sv. Ane (romanska zasnova), prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta.
- VELIKE LESE — p. c. sv. Jakoba, naselbinska dominantna, varuje se ožja okolica objekta.
- VELIKE PECE — p. c. Device Marije Snežne (17. st.), naselbinska dominantna, varuje se širša okolica objekta;
- znamenje na koncu vasi (zač. 18. st.), varuje se objekt z bližnjo okolico.
- VELIKE VRHE — p. c. sv. Duha, prostorska dominantna, varuje se širše območje objekta;
- kapela, varuje se objekt.
- VELIKO MLAČEVO — p. c. sv. Martina (18. st.), naselbinska dominantna, varujejo se ožja okolica in vedutni pogledi na objekt;
- grad Boštanj (16. st.), prostorska dominantna, varuje se širša okolica — pobočje.
- VIDEM—DOBREPOLJE — ž. c. sv. Križa (19. st.), naselbinska dominantna, varujejo se ožja okolica in vedutni pogledi na objekt;
- osnovna šola (zač. 20. st.), varuje se objekt;
- kapela sv. Cirila in Metoda (20. st.), varuje se objekt;
- kapela na križišču, varuje se objekt;
- razpelo pred vasjo, varuje se objekt.
- VIDEM — p. c. Marije Rožnenske, prostorska dominantna, varuje se širša okolica objekta.
- VINO — p. c. sv. Štefana (17. st.), prostorska dominantna, varujejo se širša okolica in vedutni pogledi na objekt.
- VIR PRI STIČNI — kapelica (kip 18. st.), varuje se objekt.

VIŠNJA GORA — mesto (prvič omenjeno leta 1294), spomenik historičnega urbanizma, varuje se strnjeno mestno jedro s širšo okolico in vedutni pogledi na mesto;

— Codelljev grad (15. st.), varuje se objekt z ožjo okolico;

— višnjegorski grad (prvič omenjen leta 1154), varuje se objekt s širšo okolico;

— ž. c. sv. Egidija (17. st.), prostorska dominantna, varujejo se ožja okolica in vedutni pogledi na objekt;

— p. c. sv. Ane.

VIŠNJE — p. c. sv. Filipa in Jakoba (gotska zasnova), naselbinska dominantna, varuje se ožja okolica objekta.

ZAGRADEC — ž. c. Brezmadežnega spočetja Device Marije (18. st.), prostorska in naselbinska dominantna, varujejo se širša okolica in vedutni pogledi na objekt;

— župnišče, Zagradec 18 (18. st.), varuje se objekt.

— ZAVRH — gradič Zavrh (zasnova 16. st.), varuje se objekt s širšo okolico.

ZDENSKA VAS — p. c. sv. Antona Padovanskega (baročna zasnova), prostorska dominantna, varuje se pobočje Zdenske rebri.

ZGORNJA DRAGA — p. c. sv. Martina (romanska podružnica), prostorska dominantna, varujejo se širša okolica in vedutni pogledi na objekt.

ZGORNJA SLIVNICA — MAGDALENSKA GORA — p. c. sv. Magdalene (17. st.), prostorska dominantna, varuje se celotno pobočje hriba, na katerem stoji objekt.

ŽELEZNICA — p. c. Device Marije (poznogotska zasnova), naselbinska dominantna, varujeta se ožja okolica objekta in območje proti S in V.

Zgodovinska dediščina NOB

Zakon o naravni in kulturni dediščini (Ur. list SRS št. 1/81) opredeljuje tudi spomenike ljudske revolucije. Uvršča jih med zgodovinsko dediščino, in sicer kot območja, naselja ali njihove dele, predmete ali zbirke predmetov, ki so posebnega pomena za zgodovino delavskega gibanja, narodnoosvobodilne vojne in socialistične graditve, ki sicer značilno ponazarjajo predvsem dogodke med leti 1941—1945 na naših tleh.

Zgodovinska dediščina NOB se vsebinsko bistveno loči od konvencionalnih vrst zaradi svoje posebnosti — je izrazito spominskega in pietetnega značaja ter ohranja svojo izvirnost kot posredno pričevanje zgodovinskih dogodkov. Razvrščamo jo načeloma po njeni vsebini na:

— spomenike delavskega gibanja pred letom 1941,

— avtentične spomenike in kraje, pa tudi območja,

— grobišča,

— spomenike ljudske revolucije (po vojni postavljeni spomeniki, obeležja in spominske plošče).

V občini so zastopane vse zvrsti oz. kategorije spomenikov NOB. Nahajajo se na zelo različnih krajih, pač tam, kjer so se zgodili pomembni dogodki v narodnoosvobodilnem boju v letih 1941—1945. Te avtentične lokacije so obeležene z različnimi znamenji — spomeniki, spominskimi ploščami in obeležji.

Seznam spomenikov NOB

KS AMBRUS

1. Ambrus — Kal

SPOM. OBELEŽJE, posvečeno ustanovitvi 1. proletarskega bataljona Toneta Tomšiča 14. 6. 1942

2. Mali Korinj — osnovna šola SPOM. PLOŠČA, posvečena učitelju Vlastimiru Ožbaltu, ubitemu 22. 2. 1945
3. Ambrus — Reštov hrib GROBIŠČE 23 padlih borcev
4. Ambrus — pokopališče SKUPNI GROB dveh neznanih padlih borcev
5. Ambrus — pokopališče SKUPNI GROB dveh neznanih garibaldincev

KS DOB

6. Bojanski boršt —
lovska koča SPOM. OBELEŽJE, posvečeno bojem II. grupe odredov

KS GROSUPLJE

7. Grosuplje —
Taborska/Kolodvorska cesta DOPRSNI KIP Adolfa Jakhla
8. Grosuplje — VVZ,
Trubarjeva 15 DOPRSNI KIP Stojana Šuligoja, okrožnega mladinskega sekretarja
9. Grosuplje — Motvoz SPOM. OBELEŽJE, posvečeno 45 padlim borcem in žrtvam fašizma
10. Perovo SPOM. OBELEŽJE, posvečeno prvemu padlemu borcu Antonu Ahlinu (3. 1. 1942)
11. Grosuplje — Trafopostaja SPOM. PLOŠČA, posvečena ustanovitvi Grosupeljske čete oktobra 1941
12. Grosuplje — Mrzle njive GROBIŠČE padlih borcev in žrtev fašizma
13. Gatina — pokopališče SKUPNI GROB treh neznanih žrtev fašizma

KS ILOVA GORA

14. Velika Ilova Gora SPOMENIK, posvečen bojem Ljubljanske in Cankarjeve brigade v ofenzivi jeseni 1943. leta
15. Velika Ilova Gora GROBIŠČE padlih borcev v ofenzivi 1943. leta

KS IVANČNA GORICA

16. Malo Hudo — Agrostroj DOPRSNI KIP nar. heroja Albina Grajzerja
17. Ivančna Gorica —
zdravstveni dom DOPRSNI KIP nar. heroja Jožeta Kovačiča
18. Ivančna Gorica —
IMP DO Livar DOPRSNI KIP revolucionarja Viktorja Koleča
19. Ivančna Gorica —
IMP DO Livar SPOM. PLOŠČA, posvečena zbirališču prvih partizanov
20. Ivančna Gorica —
zdravstveni dom SPOM. PLOŠČA, posvečena padlim borcem in žrtvam fašizma
21. Ivančna Gorica —
železniška postaja SPOM. PLOŠČA, posvečena napadu na belogardiste 10. 9. 1943
22. Ivančna Gorica —
lovska koča SPOM. PLOŠČA na kraju, kjer so med NOB okupatorji pobili 7 žrtev
23. Malo Hudo 6 SPOM. PLOŠČA, posvečena ustanovitvi okrožnega odbora OF 18. 6. 1941

24. Veliko Črnelo 5 SPOM. PLOŠČA, posvečena petim aktivistom OF, ustreljenim 30. 5. 1942
25. Studenec SPOM. OBELEŽJE — KENOTAF, posvečeno štirim žrtvam fašizma, ubitim 2. 9. 1942

KS KRKA

26. Krka — Kroj DOPRSNI KIP nar. heroja Janeza Horvata
27. Krka — Farovška Loka SPOM. OBELEŽJE, posvečeno petim domačim aktivistom in 10 neznanim borcem, ustreljenim 5. 9. 1942
28. Krka SPOM. OBELEŽJE, posvečeno sedmim borcem XV. brigade, padlim 29. 1. 1944
29. Gradiček — Mlačevo — Krka SPOM. OBELEŽJE, posvečeno sekretarki SKOJ-a Sonji Vesel, ustreljeni 2. 7. 1944
30. Gabrovčec SPOM. OBELEŽJE, posvečeno padlima kurirjema TV
31. Znojile SPOM. OBELEŽJE, posvečeno partizanu Jožetu Zupanču, ustreljenemu 22. 2. 1943
32. Krka — Kroj SPOM. PLOŠČI, posvečeni padlim borcem in žrtvam fašizma
33. Krka — pokopališče SPOM. PLOŠČI na kraju, kjer sta bila 22. 2. 1943 ustreljena dva talca
34. Krka — pokopališče GROBIŠČE padlih borcev in žrtev fašizma

KS METNAJ

35. Debeče SPOM. OBELEŽJE na kraju, kjer je bil med NOB skriven prehod čez nemško-italijansko mejo
36. Pristava nad Stično — Partizanski dom SPOMENIK, posvečen padlim aktivistom
37. Pristava nad Stično — Partizanski dom SPOM. PLOŠČA, posvečena OO KPS in OO OF Stična ter kraju, kjer so se križale kurirske poti
38. Metnaj — gasilski dom SPOM. PLOŠČA, posvečena Albinu Grajzerju, komandantu 1. brigade VDV

KS MULJAVA

39. Muljava SPOMENIK bitki za Muljavo 1942
40. Muljava — Pod Slemeni SPOM. OBELEŽJE, posvečeno petim partizanom, ustreljenim 29. 12. 1944
41. Muljava SPOM. OBELEŽJE, posvečeno štirim aktivistom OF, padlim na tem mestu
42. Leščevoje — Kravjek SPOM. OBELEŽJE, posvečeno ustanovitvi OO OF Stična
43. Velike Vrbe SPOM. OBELEŽJE, posvečeno padlim partizanom
44. Muljava — združni dom SPOM. PLOŠČA, posvečena muljavski bitki junija 1942
45. Muljava — gostilna Obrščak SPOM. PLOŠČA, posvečena sedežu OK KPS, SKOJ in OOOT Stična—Grosuplje
46. Muljava — Habjanov hrib GROBIŠČE padlih partizanov in žrtev fašizma

KS PODTABOR

46. Pece — Sela SPOMENIK osmim aktivistom, padlim v letih 1942—1945
47. Podtabor — Jelovec SPOM. OBELEŽJE, posvečeno 3 obveščevalcem, padlim 8. 1. 1945

48. Vino SPOM. OBELEŽJE, posvečeno Stojanu Šuligoju, padlemu 13. 2. 1943
49. Podtabor — pokopališče GROBIŠČE padlih borcev in žrtev fašizma
- KS POLICA**
50. Polica — Bukovje SPOM. OBELEŽJE, posvečeno srečanju IOOF z II. grupo odredov 22. 5. 1942
51. Polica — združni dom SPOM. PLOŠČA, posvečena padlim borcem in žrtvam fašizma
- KS PONIKVE**
52. Ponikve —
Dom upokoencev SPOM. PLOŠČA, posvečena ustanovitvi topništva XVIII. divizije
53. Ponikve —
Zakrajškov mlin SPOM. PLOŠČA, posvečena članoma Zakrajškove družine, ubitima od Črne roke
- KS SPODNJA SLIVNICA**
54. Spod. Slivnica —
pokopališče GROBNICA žrtev NOV
- KS STARO APNO**
55. Vel. Lipljene —
Male Lipljene SPOM. OBELEŽJE, posvečeno partizanoma, padlima avgusta 1942
56. Vel. Lipljene —
Medvidica (lovska koča) SPOM. PLOŠČA, posvečena dvema partizanoma, padlima 3. 1. 1944
57. Staro Apno —
pokopališče GROBIŠČE padlih borcev in žrtev fašizma
- KS STIČNA**
58. Stična SPOMENIK, posvečen padlim borcem in žrtvam fašizma
59. Stična —
osnovna šola DOPRSNI KIP nar. heroja Jožeta Kovačiča
60. Stična 62 SPOMENIK ob rojstni hiši nar. heroja Jožeta Kovačiča
61. Stična 62 SPOM. PLOŠČA na rojstni hiši nar. heroja Jožeta Kovačiča
62. Gaberje 14 SPOM. PLOŠČA, posvečena sekretarju SKOJ-a Silvestru Podobniku-Silvu
63. Vir pri Stični 3 SPOM. PLOŠČA na rojstni hiši članov Hrastove družine, žrtev NOB in fašizma
64. Stična — pokopališče GROBIŠČE padlih borcev in žrtev fašizma
- KS ŠENTVID PRI STIČNI**
65. Šentvid SPOMENIK, posvečen padlim borcem in žrtvam fašizma
66. Šentvid —
osnovna šola SPOMENIK, posvečen kurirjem pionirjem

67. Velike Pece SPOM. OBELEŽJE, posvečeno skrivnemu prehodu čez nemško-italijansko mejo
 68. Grm — Dule SPOM. OBELEŽJE, posvečeno trem partizanom, padlim 19. 9. 1942
 69. Šentvid 9 (Sv. Rok) SPOM. PLOŠČA, posvečena predvojnemu komunistu in revolucionarju Antonu Zadelju
 70. Male Češnjice 16 SPOM. PLOŠČA, posvečena štirim padlim borcem
 71. Radohova vas GROBIŠČE padlih borcev in žrtev fašizma
 72. Šentvid — pokopališče GROB padlega partizana Vilija Mavra-Martina
 73. Šentvid — pokopališče GROB padlega partizana Ignaca Šturma

KS ŠMARJE—SAP

74. Šmarje — osnovna šola SPOMENIK, posvečen padlim borcem in žrtvam fašizma
 75. Cikava 14 SPOM. PLOŠČA, posvečena nar. her. Jožetu Kaduncu, padlemu 16. 10. 1944 na tem mestu
 76. Šmarje — pokopališče GROBIŠČE padlih borcev in žrtev fašizma

KS TEMENICA

77. Temenica — osnovna šola SPOMENIK, posvečen kurirjem
 78. Temenica — osnovna šola SPOMENIK, posvečen pionirjem kurirjem
 79. Temenica — osnovna šola SPOM. PLOŠČA, posvečena prvoborcu Milanu Mahnetu
 80. Temenica — Debeli hrib SPOMENIK, posvečen ustanovitvi Stiške čete
 81. Temenica — Debeli hrib SPOM. PLOŠČA, posvečena prvoborcem Stiške čete
 82. Dolenja vas SPOM. PLOŠČA, posvečena napadu Tomšičeve brigade na belogardistično poštojanko 5./6. 1. 1943

KS VELIKA RAČNA

83. Velika Račna — kulturni dom SPOM. PLOŠČA z reliefom, posvečena ustanovitvi OO OF Grosuplje

KS VELIKO MLAČEVO

84. Zagradec pri Boštanju SPOM. OBELEŽJE, posvečeno trem padlim kurirjem
 85. Boštanj — grad SPOM. OBELEŽJE, posvečeno trem padlim kurirjem TV 15
 86. Veliko Mlačevo 2 SPOM. PLOŠČA, posvečena padlim članom Rodetove družine

KS VIDEM—DOBREPOLJE

87. Mala vas SPOMENIK, posvečen padlim borcem in žrtvam fašizma
 88. Hočevje SPOM. OBELEŽJE, posvečeno Milanu Ličnu
 89. Kompolje — osnovna šola SPOM. PLOŠČA, posvečena padlim učiteljem dobrepoljskega okrožja
 90. Kompolje — združni dom SPOM. PLOŠČA, posvečena borcem Dolenjskega odreda
 91. Zdenska vas — gasilski dom SPOM. PLOŠČA, posvečena ustanovitvi XVIII. div. in VII., IX. ter X. brigade
 92. Zagorica — Javhe SPOM. PLOŠČA, posvečena partizanski bolnišnici Javhe, kjer so se zdravili ranjeni partizani z Illove gore

93. Predstruge 31 SPOM. PLOŠČA na rojstni hiši nar. heroja Jožeta Kadunca-Ibra
94. Videm SPOM. PLOŠČA, posvečena padlim talcem
95. Videm — osnovna šola SPOM. PLOŠČA o poimenovanju šole po nar. her. Tone-tu Tomšiču
96. Predstruga — Gavgen hrib GROBIŠČE padlih partizanov in žrtev fašizma
97. Videm — pokopališče GROBIŠČE padlih talcev
98. Videm — pokopališče SKUPNI GROB sedmih padlih talcev iz Strug na Dolenjskem

KS VIŠNJA GORA

99. Višnja Gora SPOMENIK, posvečen padlim borcem in žrtvam fašizma
100. Višnja Gora — osnovna šola SPOM. OBELEŽJE, posvečeno Edu Turnherju
101. Višnja Gora — mestna hiša SPOM. PLOŠČA v spomin na prehranjevalno akcijo
102. Podsmreka — grad SPOM. PLOŠČA, posvečena padlim čebelarjem
103. Kriška vas SPOM. PLOŠČA, posvečena ustanovitvi Dolenjskega odreda
104. Polževo — hotel SPOM. PLOŠČA, posvečena udarnemu bataljonu
105. Višnja Gora — pokopališče GROBIŠČE padlih borcev in žrtev fašizma

KS ZAGRADEC

106. Marinča vas SPOM. OBELEŽJE, posvečeno štirim aktivistom, padlim 22. 8. 1942
107. Zagradec — osnovna šola SPOM. PLOŠČA, posvečena padlim partizanom in žrtvam fašizma
108. Zagradec — pokopališče SKUPNI GROB 17 padlih borcev v Zagradcu 7. 7. 1944
109. Zagradec — pokopališče SKUPNI GROB ustreljenih borcev in domačinov v Dečji vasi 28. 8. 1942

KS ŽALNA

110. Žalna — železniška postaja SPOMENIK, posvečen padlim borcem in žrtvam fašizma
111. Plešivica — Mlačevo—Krka SPOM. OBELEŽJE, posvečeno ustanovitvi Grosupeljske čete 29. 10. 1941
112. Plešivica — Kote SPOM. OBELEŽJE, posvečeno zaprisegi borcev narodne zaščite
113. Plešivica — Bukovje (Pri treh križih) SPOM. OBELEŽJE, posvečeno začetku bojev na Ilovi gori

NASTANEK IN RAZVOJ GEODETSKE UPRAVE OBČINE GROSUPLJE

Vinko Petrič*

Namen tega članka je preprost poskus, prikazati nastanek in razvoj geodetske uprave, ter njeno, včasih nekam skrivnostno dejavnost, približati ljudem. Nobenega dvoma namreč ni, da se je geodetska upravna stroka v zadnjih petindvajsetih letih razvila iz skromne vzdrževalke zemljiškega katastra v vsestransko uporabno službo, brez katere ne more nihče, ki se ukvarja s prostorom. Zemljiški kataster, pa naj je bila njegova zasnova še tako preprosta in njegov prvotni namen še tako ozek, je skupaj z zemljiško knjigo še vedno osnova, iz katere izhajajo vse druge evidence o prostoru. Ta se je v teh petindvajsetih letih z barbarsko pozidavo pokrajine, kot posledico mačehovskega odnosa do kmetijstva in nemožnosti vlaganja odvečnega denarja v gospodarstvo, tako pošastno skrčil, da je Slovenija v Evropi znana kot dežela z najmanjšo površino njiv na prebivalca. Prav to dejstvo, nad katerim se velja zamisliti, je povzročilo, čeprav pozno, drugačno gledanje na prostor in na življenjsko okolje sploh. Posledica tega je bila, da je geodezija, stroka, o kateri je prej komaj kdo kaj slišal, nenadoma postala pomembna, saj je bila edina, ki je lahko dala kolikor toliko uporabne podatke o prostoru. Ker pa zbiranje in registriranje takih podatkov terja mnogo časa in denarja, pa tudi ustrezno opremo, vseh potrebnih evidenc kajpak ni bilo mogoče ustvariti čez noč. Četrto stoletja načrtnega dela pa tudi tipanja in iskanja pravnih poti je v Sloveniji vendarle ustvarilo solidno bazo podatkov, ki poleg zemljiškega katastra in zemljiške knjige obsega tudi pregledne katastrske načrte v merilu 1 : 5000, temeljne topografske načrte, register teritorialnih enot, evidenco hišnih števil, grafični pregled komunalnih naprav, topografske karte v merilu 1 : 25000, pregledne karte občin in republike ter letalske posnetke celotne Slovenije, ki se obnavljajo vsaka tri leta. To je velikanska in dragocena osnova, ki pa terja tudi znaten denar za vzdrževanje. Nadgradnja te osnove pa terja drugačno organiziranost geodetske upravne službe, saj je prav organiziranost po občinah eden glavnih vzrokov za neenako pokritost republike z nekaterimi evidencami, kar se v sedanjem kriznem času še posebno pozna.

Leta 1945 je od vojne razrušena dežela potrebovala slehernega strokovnjaka, teh pa ni bilo na pretek. Začetek vsake graditve terja najprej geodeta. Prav teh pa v Sloveniji pred vojno ni bilo kdo ve koliko. Promet z zemljišči je bil, razen v večjih mestih, šibak, gradenj pa tudi ni bilo toliko, da bi terjale večje število geodetov. Večina le-teh, izšolanih v dveh šolskih generacijah med obema vojnoma, se je zato preselila v Srbijo, kjer je takratna oblast naročila izdelavo katastrskih načrtov za celotno območje Srbije, ki je takrat obsegala tudi Makedonijo. Ti naj bi postali podlaga za zemljiški kataster, ki ga tam ni bilo. Čeprav so se ti strokovnjaki po vojni vrnili domov, je bilo njihovo število premajhno, da bi lahko zadostili vsem potrebam, ki jih je terjala obnova dežele.

Mreža katastrskih uradov je v tem času ostala enako redka kot prej. Kazalo je, kot da nova oblast ne ve, kaj početi z njimi. Ker je bil zemljiški kataster ustanovljen in vzdrževan predvsem kot evidenca o zemljiščih, ki naj služi kot podlaga za obdavčitev, v tem času pa je bila uvedena obvezna oddaja, je njegova usoda nekaj časa visela na nitki. Kar precej močno je bilo mnenje, da je ta evidenca v novih razmerah nepotrebna in, čeprav se oblast nazadnje le ni

*61290 Grosuplje, Taborska 3, ing. geod.

odločila, da bi jo ukinila, jo je vendarle več let pustila životariti. Zaradi tega tja do leta 1952 zemljiški kataster, vsaj kar zadeva katastrske kulture, praktično ni bil vzdrževan. Poleg tega so meritve zaradi pomanjkanja katastrskih geodetov opravljali geodetski strokovnjaki z drugih področij, ki so tehniko sicer obvladovali, niso pa poznali načina vzdrževanja katastrskih načrtov, izdelanih grafično, kar je posebnost, ki terja poleg znanja tudi bogate izkušnje. To večletno zanemarjanje in z vidika zemljiškega katastra nestrokovno vzdrževanje, se tej občutljivi evidenci še danes pozna.

Potem, ko je bila obvezna oddaja ukinjena in je katastrski dohodek spet postal osnova za obdavčevanje kmetijskih zemljišč, mimo pa je bilo tudi nemirno obdobje agrarne reforme ter ustanavljanj in razpuščanj kmetijskih obdelovalnih zadrug, je zemlja spet dobila svojo vrednost, zemljiški kataster pa svojo veljavo.

Takoj so se pokazale posledice večletnega zanemarjanja: katastrski dohodek je odvisen od katastrskih kultur, razlika med stanjem v naravi in stanjem v zemljiškem katastru pa je v teh letih postala tolikšna, da obdavčitev ni bila pravična. Da bi kolikor toliko uredila stanje, je družba mobilizirala vse razpoložljive geodetske strokovnjake, ti pa povečini — kot rečeno — niso bili večji vzdrževanja zemljiškega katastra, zato stvari niso tekle tako, kot bi morale. Preostala je le ena možnost: razširiti mrežo katastrskih uradov. Ker sta med tem tudi šoli — tako srednja kot visoka — že dali nekaj generacij mladih strokovnjakov, je to postalo mogoče. Geodetski strokovnjak, ki se ukvarja z vzdrževanjem zemljiškega katastra, mora živeti v okolju, kjer dela. Le tako čuti odgovornost do ljudi pa tudi do same evidence, katere posebnosti je v nekaterih okoljih treba še posebej upoštevati.

Okrajni ljudski odbor Ljubljana je leta 1956 ustanovil Katastrski urad Grosuplje. V odločbi o ustanovitvi je bilo določeno, da bo ta urad kot upravni organ OLO Ljubljana, pristojen za zadeve s področja katastra, deloval na območjih takratnih upravnih občin Grosuplje in Ivančna Gorica. Njegov sedež je bil na Grosupljem, v sedanji glasbeni šoli.

Evidenca zemljiškega katastra je vselej temeljila na katastrskih občinah. Njihove meje so namreč v nasprotju z mejami političnih občin stalne oziroma se le izjemoma spreminjajo. Zato je nemara pomembno naštetih katastrske občine, ki so sodile v območje katastrskega urada Grosuplje. Te so bile: **Ambrus, Blečji Vrh, Bukovica, Češnjice, Dedni Dol, Dobrava, Draga, Dob, Gorenja vas, Grosuplje, Hudo, Ilova Gora, Krka, Leskovec, Luče, Mali Vrh, Metnaj, Muljava, Podboršt, Podbukovje, Polica, Ponova vas, Račna, Radohova vas, Sela, Slivnica, Sobračce, Stara vas, Stična, Stranska vas, Šentvid, Šmarje, Sušica, Valična vas, Vel. Lipljene, Vel. Pece, Vel. Globoko, Vinodol, Višnja Gora, Vrhe, Višnje, Temenica, Male Dole, Zagradec, Žalna in Kriška vas**; skupaj torej 46 katastrskih občin — obsežno območje, če upoštevamo zanemarjenost zemljiškega katastra in majhno število osebja, ki naj bi to območje obvladovalo. Ob ustanovitvi je namreč to osebje štel le inženirja geodeta, ki je urad tudi vodil, referentko, ki je skrbela za izpeljavo evidentiranih sprememb v zemljiškem katastru, referentko, ki je poslovala s strankami in pomagala pri izpeljavi ter izšolano geodetsko risarko, ki je obvladovala večino tehničnih del, ki jih je bilo treba opraviti v pisarni. Čeprav je bil razpon nalog, ki jih je takrat opravljal katastrski urad, majhen, saj je obsegal le vzdrževanje zemljiškega katastra, je bil zaostanek na tem področju iz znanih razlogov tako velik, da ga njegov šef, kot edini geodetski strokovnjak poleg svojih vodstvenih opravil ni zmogel.

Večino meritev so zato opravljali geodeti iz Ljubljane. Ker je novi katastrski urad — delno sam, delno pa s pomočjo ljubljanskih geodetov — zdaj sistematično izvajal meritve, povezane z vzdrževanjem zemljiškega katastra, je izpeljava sprememb postala ozko grlo, ki ga je rešil tako, da je sprejel še eno katastrsko referentko, tako da je leta 1958 njegovo osebje štelo pet ljudi. Povedati je namreč treba, da je bila izpeljava sprememb ročna, kar je bilo zamudno delo. Posebne težave so povzročale občasne spremembe katastrskega dohodka, ki sicer takrat še niso bile pogoste. Katastrski dohodek je bilo treba za vsako parcelo izračunati s pomočjo posebnih tabél, za to delo pa je bilo potrebno dobiti še nekaj ljudi, ki so ga opravljali honorarno.

Leta 1958 se je Katastrski urad tudi preselil v ustrežnejše prostore, ki jih je dobil v združenem domu.

Z zakonom o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji iz leta 1960 je bil del občine Dobrepolje s šestimi velikimi katastrskimi občinami priključen občini Grosuplje, ki se je tako razširila na 52 katastrskih občin. S tem se je raztegnila tudi pristojnost katastrskega urada Grosuplje. Nove katastrske občine so bile: **Cesta, Kompolje, Podgora, Videm-Dobrepolje, Zagorica in Zdenska vas**. Zaradi povečanega obsega dela je zato iz Kočevja prišla še ena katastrska referentka. Ker pa je leta 1960 ena delavka odšla in jo je urad le občasno nadomestil s honorarno sodelavko, je število stalnih delavcev ostalo enako — 5.

S 1. aprilom 1961 je Katastrski urad Grosuplje prišel v pristojnost občinskega ljudskega odbora Grosuplje, pri čemer se je preimenoval v **Zavod za izmero in kataster zemljišč**.

Pristojnost novega zavoda je bila v primerjavi s pristojnostjo urada bistveno razširjena, saj je moral poleg opravljanja običajnih katastrskih del bdeti tudi nad izvajanjem vseh geodetskih del v občini, sodelovati pri pogodbah za ta dela in jih spremljati, zbirati podatke za izdelavo katastrske gospodarske karte, ki je prav tedaj nastajala s pomanjševanjem katastrskih načrtov iz merila 1 : 2880 v merilo 1 : 5000, dajati podatke za porajajočo se osnovno državno karto v merilih 1 : 5000 ter 1 : 10.000, zakoličevati objekte in skrbeti za njihovo pravilno lego v prostoru, skrbeti za mrežo geodetskih točk. Zadolžen je bil tudi za to, da na posebnih načrtih registrira podzemne naprave, da vodi evidenco nepremičnin v družbeni lastnini ter da sodeluje z organi in organizacijami, ki potrebujejo njegove podatke. Za vodenje novega zavoda je bil imenovan direktor, njegovo delo pa naj bi spremljal štiričlanski strokovni svet. Iz klasičnega katastrskega urada je novi zavod nenadoma postal upravni organ, katerega delo je praktično zajemalo vse dogajanje v prostoru občine.

Seveda pa osebje zavoda, ki je ostalo isto, za tako povečane naloge ni bilo usposobljeno. Da bi bilo mogoče opraviti vsaj najnujnejša dela, je zavod v letu 1961 sprejel na delo geometra, s čimer se je število njegovih delavcev povečalo na šest. Do konca tega leta je nato zavodu uspelo rešiti vse zaostanke s področja katastra.

Sprememb, ki so vplivale na delo in pristojnost novega zavoda pa še ni bilo konec. Zakon o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji je občino Ivančna Gorica, za katere območje je bil zavod sicer že prej pristojen, pripojil občini Grosuplje, le katastrska občina Sobračje je prešla v sestav občine Litija, zaradi česar se je število katastrskih občin, ki so sodile v območje Zavoda za izmero in kataster zemljišč Grosuplje zmanjšalo na 51. S tem so se tako meje občine kot meje teritorialne pristojnosti zavoda ustalile.

Ker se je Grosuplje, kot središče močno povečane občine, začelo naglo razvijati in je naraslo zanimanje za graditev zasebnih stanovanjskih stavb, se je kmalu pokazalo, da stari, grafično izdelani katastrski načrti v merilu 1 : 2880 ne ustrezajo več potrebam. Ker pa je bilo območje naselja Grosuplje leta 1942 po naročilu okupacijskih oblasti izmerjeno in so bili zanj izdelani natančni načrti v merilu 1 : 1000, ki pa so medtem zastareli, je bila ena glavnih nalog v tistem času, te načrte dopolniti. Tako dopolnjeni načrti so potem služili za pripravo zazidalnih načrtov vse do leta 1970, ko so bili po naročilu občine izdelani katastrsko topografski načrti v istem merilu, vendar v uradnem Gauss — Krügerjevem koordinatnem sistemu in za mnogo širše območje.

Ker je bilo že tedaj jasno, da bodo novi načrti potrebni, je zavod sistematično razvijal mrežo merskih točk, ki je bila pozneje vključena v sistem nove izmere Grosupljega.

Obdobje naslednjih let je zaznamovalo več značilnosti: načrtno združevanje kvalitetnih kmetijskih zemljišč v velikih kmetijskih organizacijah, kar je bilo vzrok mnogih sprememb v zemljiškem katastru, naglo zaposlovanje kmetov, ki jim zaradi arondacij in s tem povezane izgube zemlje ni preostalo drugega, in naglo naraščanje zasebne stanovanjske gradnje, kot posledice dviganja življenjske ravni ter večje kupne moči novo nastalih polkmetov. Izmerjena je bila tudi nova magistralna cesta Ljubljana—Zagreb, ki jo je bilo potrebno izvesti v zemljiš-

odločila, da bi jo ukinila, jo je vendarle več let pustila životariti. Zaradi tega tja do leta 1952 zemljiški kataster, vsaj kar zadeva katastrske kulture, praktično ni bil vzdrževan. Poleg tega so meritve zaradi pomanjkanja katastrskih geodetov opravljali geodetski strokovnjaki z drugih področij, ki so tehniko sicer obvladovali, niso pa poznali načina vzdrževanja katastrskih načrtov, izdelanih grafično, kar je posebnost, ki terja poleg znanja tudi bogate izkušnje. To večletno zanemarjanje in z vidika zemljiškega katastra nestrokovno vzdrževanje, se tej občutljivi evidenci še danes pozna.

Potem, ko je bila obvezna oddaja ukinjena in je katastrski dohodek spet postal osnova za obdavčevanje kmetijskih zemljišč, mimo pa je bilo tudi nemirno obdobje agrarne reforme ter ustanavljanj in razpuščanj kmetijskih obdelovalnih zadrug, je zemlja spet dobila svojo vrednost, zemljiški kataster pa svojo veljavo.

Takoj so se pokazale posledice večletnega zanemarjanja: katastrski dohodek je odvisen od katastrskih kultur, razlika med stanjem v naravi in stanjem v zemljiškem katastru pa je v teh letih postala tolikšna, da obdavčitev ni bila pravična. Da bi kolikor toliko uredila stanje, je družba mobilizirala vse razpoložljive geodetske strokovnjake, ti pa povečini — kot rečeno — niso bili večji vzdrževanja zemljiškega katastra, zato stvari niso tekle tako, kot bi morale. Preostala je le ena možnost: razširiti mrežo katastrskih uradov. Ker sta med tem tudi šoli — tako srednja kot visoka — že dali nekaj generacij mladih strokovnjakov, je to postalo mogoče. Geodetski strokovnjak, ki se ukvarja z vzdrževanjem zemljiškega katastra, mora živeti v okolju, kjer dela. Le tako čuti odgovornost do ljudi pa tudi do same evidence, katere posebnosti je v nekaterih okoljih treba še posebej upoštevati.

Okrajni ljudski odbor Ljubljana je leta 1956 ustanovil Katastrski urad Grosuplje. V odločbi o ustanovitvi je bilo določeno, da bo ta urad kot upravni organ OLO Ljubljana, pristojen za zadeve s področja katastra, deloval na območjih takratnih upravnih občin Grosuplje in Ivančna Gorica. Njegov sedež je bil na Grosupljem, v sedanji glasbeni šoli.

Evidenca zemljiškega katastra je vselej temeljila na katastrskih občinah. Njihove meje so namreč v nasprotju z mejami političnih občin stalne oziroma se le izjemoma spreminjajo. Zato je nemara pomembno naštetih katastrske občine, ki so sodile v območje katastrskega urada Grosuplje. Te so bile: **Ambrus, Blečji Vrh, Bukovica, Česnjsice, Dedni Dol, Dobrava, Draga, Dob, Gorenja vas, Grosuplje, Hudo, Ilova Gora, Krka, Leskovec, Luče, Mali Vrh, Metnaj, Muljava, Podboršt, Podbukovje, Polica, Ponova vas, Račna, Radohova vas, Sela, Slivnica, Sobrače, Stara vas, Stična, Stranska vas, Šentvid, Šmarje, Sušica, Valična vas, Vel. Lipljene, Vel. Pece, Vel. Globoko, Vinodol, Višnja Gora, Vrhe, Višnje, Temenica, Male Dole, Zagradec, Žalna in Kriška vas**; skupaj torej 46 katastrskih občin — obsežno območje, če upoštevamo zanemarjenost zemljiškega katastra in majhno število osebja, ki naj bi to območje obvladovalo. Ob ustanovitvi je namreč to osebje štele le inženirja geodeta, ki je urad tudi vodil, referentko, ki je skrbela za izpeljavo evidentiranih sprememb v zemljiškem katastru, referentko, ki je poslovala s strankami in pomagala pri izpeljavi ter izšolano geodetsko risarko, ki je obvladovala večino tehničnih del, ki jih je bilo treba opraviti v pisarni. Čeprav je bil razpon nalog, ki jih je takrat opravljal katastrski urad, majhen, saj je obsegal le vzdrževanje zemljiškega katastra, je bil zaostanek na tem področju iz znanih razlogov tako velik, da ga njegov šef, kot edini geodetski strokovnjak poleg svojih vodstvenih opravil ni zmožal.

Večino meritev so zato opravljali geodeti iz Ljubljane. Ker je novi katastrski urad — delno sam, delno pa s pomočjo ljubljanskih geodetov — zdaj sistematično izvajal meritve, povezane z vzdrževanjem zemljiškega katastra, je izpeljava sprememb postala ozko grlo, ki ga je rešil tako, da je sprejel še eno katastrsko referentko, tako da je leta 1958 njegovo osebje štele pet ljudi. Povedati je namreč treba, da je bila izpeljava sprememb ročna, kar je bilo zamudno delo. Posebne težave so povzročale občasne spremembe katastrskega dohodka, ki sicer takrat še niso bile pogoste. Katastrski dohodek je bilo treba za vsako parcelo izračunati s pomočjo posebnih tabél, za to delo pa je bilo potrebno dobiti še nekaj ljudi, ki so ga opravljali honorarno.

Leta 1958 se je Katastrski urad tudi preselil v ustrežnejše prostore, ki jih je dobil v združenem domu.

Z zakonom o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji iz leta 1960 je bil del občine Dobrepolje s šestimi velikimi katastrskimi občinami priključen občini Grosuplje, ki se je tako razširila na 52 katastrskih občin. S tem se je raztegnila tudi pristojnost katastrskega urada Grosuplje. Nove katastrske občine so bile: **Cesta, Kompolje, Podgora, Videm-Dobrepolje, Zagorica in Zdenska vas**. Zaradi povečanega obsega dela je zato iz Kočevja prišla še ena katastrska referentka. Ker pa je leta 1960 ena delavka odšla in jo je urad le občasno nadomestil s honorarno sodelavko, je število stalnih delavcev ostalo enako — 5.

S 1. aprilom 1961 je Katastrski urad Grosuplje prišel v pristojnost občinskega ljudskega odbora Grosuplje, pri čemer se je preimenoval v **Zavod za izmero in kataster zemljišč**.

Pristojnost novega zavoda je bila v primerjavi s pristojnostjo urada bistveno razširjena, saj je moral poleg opravljanja običajnih katastrskih del bdeti tudi nad izvajanjem vseh geodetskih del v občini, sodelovati pri pogodbah za ta dela in jih spremljati, zbirati podatke za izdelavo katastrske gospodarske karte, ki je prav tedaj nastajala s pomanjševanjem katastrskih načrtov iz merila 1 : 2880 v merilo 1 : 5000, dajati podatke za porajajočo se osnovno državno karto v merilih 1 : 5000 ter 1 : 10.000, zakoličevati objekte in skrbeti za njihovo pravilno lego v prostoru, skrbeti za mrežo geodetskih točk. Zadolžen je bil tudi za to, da na posebnih načrtih registrira podzemne naprave, da vodi evidenco nepremičnin v družbeni lastnini ter da sodeluje z organi in organizacijami, ki potrebujejo njegove podatke. Za vodenje novega zavoda je bil imenovan direktor, njegovo delo pa naj bi spremljal štiričlanski strokovni svet. Iz klasičnega katastrskega urada je novi zavod nenadoma postal upravni organ, katerega delo je praktično zajemalo vse dogajanje v prostoru občine.

Seveda pa osebje zavoda, ki je ostalo isto, za tako povečane naloge ni bilo usposobljeno. Da bi bilo mogoče opraviti vsaj najnujnejša dela, je zavod v letu 1961 sprejel na delo geometra, s čimer se je število njegovih delavcev povečalo na šest. Do konca tega leta je nato zavodu uspelo rešiti vse zaostanke s področja katastra.

Sprememb, ki so vplivale na delo in pristojnost novega zavoda pa še ni bilo konec. Zakon o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji je občino Ivančna Gorica, za katere območje je bil zavod sicer že prej pristojen, pripojil občini Grosuplje, le katastrska občina Sobrače je prešla v sestav občine Litija, zaradi česar se je število katastrskih občin, ki so sodile v območje Zavoda za izmero in kataster zemljišč Grosuplje zmanjšalo na 51. S tem so se tako meje občine kot meje teritorialne pristojnosti zavoda ustalile.

Ker se je Grosuplje, kot središče močno povečane občine, začelo naglo razvijati in je naraslo zanimanje za graditev zasebnih stanovanjskih stavb, se je kmalu pokazalo, da stari, grafično izdelani katastrski načrti v merilu 1 : 2880 ne ustrezajo več potrebam. Ker pa je bilo območje naselja Grosuplje leta 1942 po naročilu okupacijskih oblasti izmerjeno in so bili zanj izdelani natančni načrti v merilu 1 : 1000, ki pa so medtem zastareli, je bila ena glavnih nalog v tistem času, te načrte dopolniti. Tako dopolnjeni načrti so potem služili za pripravo zazidalnih načrtov vse do leta 1970, ko so bili po naročilu občine izdelani katastrsko topografski načrti v istem merilu, vendar v uradnem Gauss — Krügerjevem koordinatnem sistemu in za mnogo širše območje.

Ker je bilo že tedaj jasno, da bodo novi načrti potrebni, je zavod sistematično razvijal mrežo merskih točk, ki je bila pozneje vključena v sistem nove izmere Grosupljega.

Obdobje naslednjih let je zaznamovalo več značilnosti: načrtno združevanje kvalitetnih kmetijskih zemljišč v velikih kmetijskih organizacijah, kar je bilo vzrok mnogih sprememb v zemljiškem katastru, naglo zaposlovanje kmetov, ki jim zaradi arondacij in s tem povezane izgube zemlje ni preostalo drugega, in naglo naraščanje zasebne stanovanjske gradnje, kot posledice dviganja življenjske ravni ter večje kupne moči novo nastalih polkmetov. Izmerjena je bila tudi nova magistralna cesta Ljubljana—Zagreb, ki jo je bilo potrebno izvesti v zemljišč-

odločila, da bi jo ukinila, jo je vendarle več let pustila životariti. Zaradi tega tja do leta 1952 zemljiški kataster, vsaj kar zadeva katastrske kulture, praktično ni bil vzdrževan. Poleg tega so meritve zaradi pomanjkanja katastrskih geodetov opravljali geodetski strokovnjaki z drugih področij, ki so tehniko sicer obvladovali, niso pa poznali načina vzdrževanja katastrskih načrtov, izdelanih grafično, kar je posebnost, ki terja poleg znanja tudi bogate izkušnje. To večletno zanemarjanje in z vidika zemljiškega katastra nestrokovno vzdrževanje, se tej občutljivi evidenci še danes pozna.

Potem, ko je bila obvezna oddaja ukinjena in je katastrski dohodek spet postal osnova za obdavčevanje kmetijskih zemljišč, mimo pa je bilo tudi nemirno obdobje agrarne reforme ter ustanavljanj in razpuščanj kmetijskih obdelovalnih zadrug, je zemlja spet dobila svojo vrednost, zemljiški kataster pa svojo veljavo.

Takoj so se pokazale posledice večletnega zanemarjanja: katastrski dohodek je odvisen od katastrskih kultur, razlika med stanjem v naravi in stanjem v zemljiškem katastru pa je v teh letih postala tolikšna, da obdavčitev ni bila pravična. Da bi kolikor toliko uredila stanje, je družba mobilizirala vse razpoložljive geodetske strokovnjake, ti pa povečini — kot rečeno — niso bili večji vzdrževanja zemljiškega katastra, zato stvari niso tekle tako, kot bi morale. Preostala je le ena možnost: razširiti mrežo katastrskih uradov. Ker sta med tem tudi šoli — tako srednja kot visoka — že dali nekaj generacij mladih strokovnjakov, je to postalo mogoče. Geodetski strokovnjak, ki se ukvarja z vzdrževanjem zemljiškega katastra, mora živeti v okolju, kjer dela. Le tako čuti odgovornost do ljudi pa tudi do same evidence, katere posebnosti je v nekaterih okolišjih treba še posebej upoštevati.

Okrajni ljudski odbor Ljubljana je leta 1956 ustanovil Katastrski urad Grosuplje. V odločbi o ustanovitvi je bilo določeno, da bo ta urad kot upravni organ OLO Ljubljana, pristojen za zadeve s področja katastra, deloval na območjih takratnih upravnih občin Grosuplje in Ivančna Gorica. Njegov sedež je bil na Grosupljem, v sedanji glasbeni šoli.

Evidenca zemljiškega katastra je vselej temeljila na katastrskih občinah. Njihove meje so namreč v nasprotju z mejami političnih občin stalne oziroma se le izjemoma spreminjajo. Zato je nemara pomembno naštetih katastrske občine, ki so sodile v območje katastrskega urada Grosuplje. Te so bile: **Ambrus, Blečji Vrh, Bukovica, Češnjice, Dedni Dol, Dobrava, Draga, Dob, Gorenja vas, Grosuplje, Hudo, Ilova Gora, Krka, Leskovec, Luče, Mali Vrh, Metnaj, Muljava, Podboršt, Podbukovje, Polica, Ponova vas, Račna, Radohova vas, Sela, Slivnica, Sobrače, Stara vas, Stična, Stranska vas, Šentvid, Šmarje, Sušica, Valična vas, Vel. Lipljene, Vel. Pece, Vel. Globoko, Vinodol, Višnja Gora, Vrhe, Višnje, Temenica, Male Dole, Zagradec, Žalna in Kriška vas**; skupaj torej 46 katastrskih občin — obsežno območje, če upoštevamo zanemarjenost zemljiškega katastra in majhno število osebja, ki naj bi to območje obvladovalo. Ob ustanovitvi je namreč to osebje štel le inženirja geodeta, ki je urad tudi vodil, referentko, ki je skrbela za izpeljavo evidentiranih sprememb v zemljiškem katastru, referentko, ki je poslovala s strankami in pomagala pri izpeljavi ter izšolano geodetsko risarko, ki je obvladovala večino tehničnih del, ki jih je bilo treba opraviti v pisarni. Čeprav je bil razpon nalog, ki jih je takrat opravljal katastrski urad, majhen, saj je obsegal le vzdrževanje zemljiškega katastra, je bil zaostanek na tem področju iz znanih razlogov tako velik, da ga njegov šef, kot edini geodetski strokovnjak poleg svojih vodstvenih opravil ni zmožal.

Večino meritev so zato opravljali geodeti iz Ljubljane. Ker je novi katastrski urad — delno sam, delno pa s pomočjo ljubljanskih geodetov — zdaj sistematično izvajal meritve, povezane z vzdrževanjem zemljiškega katastra, je izpeljava sprememb postala ozko grlo, ki ga je rešil tako, da je sprejel še eno katastrsko referentko, tako da je leta 1958 njegovo osebje štele pet ljudi. Povedati je namreč treba, da je bila izpeljava sprememb ročna, kar je bilo zamudno delo. Posebne težave so povzročale občasne spremembe katastrskega dohodka, ki sicer takrat še niso bile pogoste. Katastrski dohodek je bilo treba za vsako parcelo izračunati s pomočjo posebnih tabel, za to delo pa je bilo potrebno dobiti še nekaj ljudi, ki so ga opravljali honorarno.

Leta 1958 se je Katastrski urad tudi preselil v ustrežnejše prostore, ki jih je dobil v združenem domu.

Z zakonom o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji iz leta 1960 je bil del občine Dobrepolje s šestimi velikimi katastrskimi občinami priključen občini Grosuplje, ki se je tako razširila na 52 katastrskih občin. S tem se je raztegnila tudi pristojnost katastrskega urada Grosuplje. Nove katastrske občine so bile: **Cesta, Kompolje, Podgora, Videm-Dobrepolje, Zagorica in Zdenska vas**. Zaradi povečanega obsega dela je zato iz Kočevja prišla še ena katastrska referentka. Ker pa je leta 1960 ena delavka odšla in jo je urad le občasno nadomestil s honorarno sodelavko, je število stalnih delavcev ostalo enako — 5.

S 1. aprilom 1961 je Katastrski urad Grosuplje prišel v pristojnost občinskega ljudskega odbora Grosuplje, pri čemer se je preimenoval v **Zavod za izmero in kataster zemljišč**.

Pristojnost novega zavoda je bila v primerjavi s pristojnostjo urada bistveno razširjena, saj je moral poleg opravljanja običajnih katastrskih del bdeti tudi nad izvajanjem vseh geodetskih del v občini, sodelovati pri pogodbah za ta dela in jih spremljati, zbirati podatke za izdelavo katastrske gospodarske karte, ki je prav tedaj nastajala s pomanjševanjem katastrskih načrtov iz merila 1 : 2880 v merilo 1 : 5000, dajati podatke za porajajočo se osnovno državno karto v merilih 1 : 5000 ter 1 : 10.000, zakoličevati objekte in skrbeti za njihovo pravilno lego v prostoru, skrbeti za mrežo geodetskih točk. Zadolžen je bil tudi za to, da na posebnih načrtih registrira podzemne naprave, da vodi evidenco nepremičnin v družbeni lastnini ter da sodeluje z organi in organizacijami, ki potrebujejo njegove podatke. Za vodenje novega zavoda je bil imenovan direktor, njegovo delo pa naj bi spremljal štiričlanski strokovni svet. Iz klasičnega katastrskega urada je novi zavod nenadoma postal upravni organ, katerega delo je praktično zajemalo vse dogajanje v prostoru občine.

Seveda pa osebje zavoda, ki je ostalo isto, za tako povečane naloge ni bilo usposobljeno. Da bi bilo mogoče opraviti vsaj najnujnejša dela, je zavod v letu 1961 sprejel na delo geometra, s čimer se je število njegovih delavcev povečalo na šest. Do konca tega leta je nato zavodu uspelo rešiti vse zaostanke s področja katastra.

Sprememb, ki so vplivale na delo in pristojnost novega zavoda pa še ni bilo konec. Zakon o spremembah zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji je občino Ivančna Gorica, za katere območje je bil zavod sicer že prej pristojen, pripojil občini Grosuplje, le katastrska občina Sobrače je prešla v sestav občine Litija, zaradi česar se je število katastrskih občin, ki so sodile v območje Zavoda za izmero in kataster zemljišč Grosuplje zmanjšalo na 51. S tem so se tako meje občine kot meje teritorialne pristojnosti zavoda ustalile.

Ker se je Grosuplje, kot središče močno povečane občine, začelo naglo razvijati in je naraslo zanimanje za graditev zasebnih stanovanjskih stavb, se je kmalu pokazalo, da stari, grafično izdelani katastrski načrti v merilu 1 : 2880 ne ustrezajo več potrebam. Ker pa je bilo območje naselja Grosuplje leta 1942 po naročilu okupacijskih oblasti izmerjeno in so bili zanj izdelani natančni načrti v merilu 1 : 1000, ki pa so medtem zastareli, je bila ena glavnih nalog v tistem času, te načrte dopolniti. Tako dopolnjeni načrti so potem služili za pripravo zazidalnih načrtov vse do leta 1970, ko so bili po naročilu občine izdelani katastrsko topografski načrti v istem merilu, vendar v uradnem Gauss — Krügerjevem koordinatnem sistemu in za mnogo širše območje.

Ker je bilo že tedaj jasno, da bodo novi načrti potrebni, je zavod sistematično razvijal mrežo merskih točk, ki je bila pozneje vključena v sistem nove izmere Grosupljega.

Obdobje naslednjih let je zaznamovalo več značilnosti: načrtno združevanje kvalitetnih kmetijskih zemljišč v velikih kmetijskih organizacijah, kar je bilo vzrok mnogih sprememb v zemljiškem katastru, naglo zaposlovanje kmetov, ki jim zaradi arondacij in s tem povezane izgube zemlje ni preostalo drugega, in naglo naraščanje zasebne stanovanjske gradnje, kot posledice dviganja življenjske ravni ter večje kupne moči novo nastalih polkmetov. Izmerjena je bila tudi nova magistralna cesta Ljubljana—Zagreb, ki jo je bilo potrebno izvesti v zemljišč-

kem katastru. Vse to je terjalo mnogo raznolikega geodetskega dela, ki ga dva geodetska strokovnjaka, od katerih je eden vodil zavod, nista zmogla.

Leta 1963 je zavod na novo zaposlil diplomiranega geodetskega inženirja in povečal število svojih delavcev na 7. Prva naloga novega inženirja je bila zgostitev obstoječih točk —tako pozicijskih kot višinskih. Tako je bila na območju naselja Grosuplje, kjer je bila graditev najbolj razširjena, zagotovljena natančnejša določitev površin novih parcel, ker je bilo glede na naraščajočo ceno zazidljivih parcel izredno pomembno.

Leta 1966 se je zavod, ki je imel čedalje več podatkov, za katere je potreboval prostor, preselil v provizorij na Taborski cesti, vendar prostori tam niso bili primerni, ne po razporedu ne po varnosti. Provizorij pač ni primeren prostor za shranjevanje podatkov, od katerih mnogi niso pomembni le zaradi uporabnosti, temveč tudi kot kulturna dediščina slovenskega naroda.

Leto 1967 je bilo za dogajanje v prostoru občine Grosuplje izjemno pomembno. Začeta je bila nova izmera območja naselja Grosuplje z okolico na površini preko 400 ha, za katero naj bi bili izdelani katastrski načrti z višinsko predstavo terena v merilu 1 : 1000, ki bi bili uporabni tako za vzdrževanje katastra kot za izdelavo zazidalnih načrtov; izdelan je bil urbanistični program občine Grosuplje, ki naj bi načrteje usmerjal graditev in uveden je bil ulični sistem v naselju Grosuplje. Pri vseh treh delih je zavod sodeloval s svojimi podatki in s svojim delom. Za območje novih načrtov je bila leta 1969 ustanovljena nova katastrska občina Grosuplje — naselje, ki je zajela dela katastrskih občin Grosuplje in Stranska vas. Število katastrskih občin je tako spet naraslo na 52 in je tako še danes.

Po končani izmeri in izdelavi novih načrtov je bila opravljena razgrnitev podatkov, nakar je bila izdelana za katastrsko občino Grosuplje — naselje tudi zemljiška knjiga. Parcele v novi katastrski občini so bile namreč v celoti preoštevilčene.

Z novimi načrti pa je bilo mogoče začeti uresničevati še eno obveznost, ki jo je zavod dobil ob svoji ustanovitvi: kataster komunalnih naprav. Tako je bil leta 1972 s pomočjo organizacij, ki so s temi napravami upravljale, za Grosuplje izdelan načrt, ki je prikazoval vse takrat obstoječe komunalne naprave. Na žalost pa zavod kasneje ni dobival sprememb teh naprav, da bi načrte lahko vzdrževal, pa tudi posebnega zanimanja ni bilo za podatke teh načrtov, čeprav so pri izvajanju gradbenih del izjemno pomembni. Da je bil ta čas vendarle naklonjen natančnejšim podatkom o prostoru, dokazuje topografsko katastrska izmera drugega največjega naselja v občini — Ivančne Gorice — v površini 120 ha. Ti načrti so bili že izdelani po modernejši aerofotogrametrični metodi, s pomočjo letalskih posnetkov, pri čemer so bile vse posestne meje zamejčene, določene koordinate vseh mejnikov in iz njih izračunane površine. To znatno olajšuje vzdrževanje zemljiškega katastra, saj lahko vsak mejnik po potrebi služi kot merska točka.

Konec šestdesetih in začetek sedemdesetih let zaznamuje nov pojav: nagla rast počitniških hišic v občini Grosuplje. Bližina Ljubljane in dejstvo, da je precejšen del Ljubljančanov po poreklu iz te občine, sta gotovo pripomogla k temu, da se je gradnja počitniških hišic v tem času močno razmahnila. Po eni strani je to pomenilo možnost kmetov, da se na račun prodane zemlje opremijo s kmetijsko mehanizacijo, po drugi strani pa bistveno poslabšanje naravnega okolja. Za zavod pa je to pomenilo precejšnje povečanje dela in hudo obremenitev njegovih delavcev. Vendar se je ta čas tudi dvignila izobrazbena sestava, saj so osebe zavoda leta 1972 sestavljali: en diplomirani inženir geodezije, dva inženirja geodezije, geodetska risarka, katastrska referentka z nepopolno srednjo izobrazbo za izpeljavo sprememb — samo šest ljudi, ker je leta 1965, v času splošne zahteve po zmanjšanju državne uprave, ena katastrska referentka odšla z zavoda, kar je nekaj časa povzročalo hude težave, ki so bile rešene leta 1968, ko je zavod prešel na računalniško obdelavo sprememb v zemljiškem katastru, ki jo je zanj opravljal Zavod SRS za statistiko.

Leta 1969 se je zavod tudi preselil v prostore nove zgradbe občinskega sodišča, ki so bili za tisti čas ustrezni, zdaj pa so že postali neustrezni, predvsem zaradi čedalje večje množine

podatkov, ki jih ni mogoče shraniti tako, da bi bili vsak čas dosegljivi. Tega leta se je zavod tudi preimenoval v Upravo za izmero in kataster zemljišč, kar pa ni vplivalo ne na njegovo delo ne na pristojnost.

Šest ljudi, čeprav je bil sleherni od njih popolnoma samostojen na svojem področju in so vsi imeli bogate izkušnje, seveda ni moglo dolgo obvladovati 421 km² velikega prostora z vso raznolikostjo geodetskih del v njem. Zaradi tega je bilo leta 1973 dogovorjeno, da bo diplomirani geodetski inženir v okviru Komunalnega podjetja Grosuplje opravljati nekatera dela, predvsem zakoličbe in izdelavo geodetskih načrtov za potrebe lokacijskih dokumentacij, za kar je občinska skupščina izdala ustrezno pooblastilo. Šlo je predvsem za to, da se ne bi povečevalo število upravnih delavcev, naraščajoče delo pa bi vendarle bilo opravljeno. V ta namen je uprava namesto izgubljenega delavca vzela novega geometra, s čimer pa se je tako njena izobrazbena kot izkustvena struktura krepko znižala. Veliko število meritev — pa naj so jih opravljali geodeti uprave ali pa drugi — je povzročilo tudi bistveno povečan obseg dela pri izpeljavi sprememb. Tako se je število delavcev z novo katastrsko referentko vendarle povečalo na 7.

V tem času so si upravni organi, pristojni za geodetske zadeve, zaradi obilice novih nalog, ki so si jih z leti naložili, nadeli različna imena, da bi že imena sama nakazovala njihovo dejavnost. Zaradi tega je počasi prevladalo mnenje, da je treba nazive poenotiti. Ime geodetska uprava se je sčasoma pokazalo kot najprimernejše in upravni organi so se drug za drugim preimenovali. Tako se je tudi občinski geodetski upravni organ na Grosupljem leta 1973 preimenoval v Geodetsko upravo.

Za geodetsko upravno službo je bilo izjemno pomembno leto 1974, ko so bili sprejeti: Zakon o zemljiškem katastru, Zakon o katastru komunalnih naprav ter Zakon o temeljni geodetski izmeri. Vsi trije so le — tej prinesli obsežne nove naloge. Nova ustava je namreč zadeve geodetske službe prepustila republikam, pri čemer je SR Slovenija to priložnost izkoristila in v naslednjih petnajstih letih v primerjavi z drugimi republikami krepko napredovala.

Zakon o temeljni geodetski izmeri je določil, da se na vsem območju SR Slovenije postavi mreža temeljnih geodetskih točk ter da se za isto območje izdelajo temeljni topografski načrti v merilih 1 : 5000 in 1 : 10.000. To je bilo sicer naloženo republiki, vzdrževanje teh načrtov pa je bila naloga občin. Zakon je tudi določil, da se te naloge programirajo v srednjeročnih in letnih programih del. Z Zakonom o zemljiškem katastru je bil tudi na to področje občinske uprave uveden upravni postopek ter določen nov, bistveno kvalitetnejši način dela pri katastrskih meritvah. Kupec, ki je zdaj kupil del parcele, je tega dobil zamejičnega, površina pa ni bila več računana grafično, temveč iz merskih podatkov ali iz koordinat mejnih točk. Že prej se je namreč pokazalo, da zastareli način parcelacij ni več ustrezen, površine parcel pa so bile premalo natančne za ceno, kakršno je zdaj zemlja imela. O novih podatkih je bilo potrebno izdati odločbo, česar prej ni bilo, stranke pa so seveda imele možnost pritožbe. Delo je zaradi tega postalo zahtevnejše in je trajalo dlje, zmanjšali pa so se mejni spori zaradi mej že izmerjenih parcel. Zakon je uvedel tudi obvezo, da je potrebno vsakih petnajst let za vsako katastrsko občino uskladiti stanje v katastrskih načrtih s stanjem v naravi. Zadeve zemljiškega katastra je opredelil kot zadeve splošnega pomena za SR Slovenijo, naloge v zvezi z njim pa naložil geodetski upravni službi, z izjemo nekaterih zadev, za katere so lahko bile pooblaščen geodetske delovne organizacije. Isti službi je Zakon o katastru komunalnih naprav naložil skrb za izdelavo in vzdrževanje zbirnega katastra komunalnih naprav. Ker pa je zbirni kataster odvisen od katastrov komunalnih naprav, ki jih za svoje naprave vodijo organizacije, ki s temi napravami upravljajo, te pa teh še nimajo, je za vse območje Slovenije izdelan le grafični pregled komunalnih naprav na načrtih v merilu 1 : 5000.

Zaradi novih nalog je Geodetska uprava Grosuplje zaposlila novo geometrico, število njenih delavcev pa je tako naraslo na 8, od tega je bilo polovica geodetov.

Osnovni zakon geodetske upravne službe — Zakon o geodetski službi — je bil sprejet šele leta 1976. Zakon opredeljuje, katere so zadeve geodetske službe in kdo jih lahko opravlja. Za-

deve geodetske službe po tem zakonu so: temeljna geodetska izmera, zemljiški kataster, zbirni kataster komunalnih naprav, kataster zgradb, geodetska prostorska dokumentacija, geodetska dela pri komasaciji zemljišč, ciklično aerosnemanje, izdelava posebnih geodetskih načrtov in kart ter vodenje posebnih geodetskih evidenc po sklepu občinske skupščine.

Poleg teh osnovnih zadev štejejo sem še storitve: parcelacije zemljišč, prenos stanja na zemljišče iz načrtov in kart, ki jih vzdržuje geodetska služba, zakoličba stavb in objektov, izdelava geodetskih načrtov za potrebe lokacijske dokumentacije in izdelava geodetskih načrtov lege novo zgrajenih stavb in objektov za potrebe tehničnega prevzema.

Nekatere od zadev je geodetska služba že opravljala in so jih ti štirje zakoni le pravno uredili, druge pa so bile popolnoma nove. Novi zakoni so področje geodetske upravne službe močno razširili, število in obseg nalog pa v primerjavi z nalogami katastrskega urada iz leta 1956 podeseterili. Pri tem se je število delavcev geodetske uprave komaj podvojilo. Prav dejstvo, da so se naloge množile mnogo hitreje od števila delavcev, je geodetski upravni službi povzročalo nemalo težav, saj nikoli ni mogla povsem izpolnjevati nalog, ki so ji jih določali zakoni. Leta 1976 se je število delavcev na geodetski upravi vendarle povečalo na devet, število geodetov pa je prvič preseгло število drugih delavcev.

Konec sedemdesetih let je še ena novost pomagala geodetski službi izpolnjevati njene naloge: pojavili so se prvi žepni programski računalniki firme Hewlett-Packard, ki so tako v terensko kot pisarniško delo prinesli pravo revolucijo. Ti mali računalniki, ki so sicer dragi, se izpopolnjujejo iz leta v leto in postajajo vse zmogljivejši. Lahko rečem, da je geodetski službi le z uporabo teh računalnikov uspelo kolikor toliko reševati njene zadeve.

Leta 1978 je kot tretja v Sloveniji izšla Pregledna karta občine Grosuplje v merilu 1 : 50.000. Potem, ko je z novo ustavo pristojnost za geodetske zadeve dobila republika, se je slovenska kartografija začela naglo razvijati. V občinah se je že dolgo čutila potreba po preglednih kartah, ki je prej zaradi zastarelih in togih predpisov ni bilo mogoče zadovoljiti. Do danes so si pregledne karte občin izdelale že vse občine v Sloveniji, mnoge od njih so bile ponatisnjene, med njimi leta 1986 tudi grosupeljska, zanimanje zanje pa je veliko tako med ljudmi kot tudi med organizacijami.

Istega leta (1978) je bila začeta tudi nova izmera na sedemdesetih hektarih katastrske občine Šmarje, ki je bila končana leta 1982. Če primerjamo velikost izmerjenih površin na Grosupljem (1970), v Ivančni Gorici (1972) in v Šmarju (1982), ki so 400 ha, 120 ha in 70 ha, vidimo, da je vrednost denarja, namenjenega za geodetska dela, naglo padala.

V letu 1978 se je upokojila tudi dolgoletna risarka, en geometer pa si je poiskal drugo delovno mesto. Oba delavca je geodetska uprava nadomestila šele leta 1979 z inženirjem geodezije in geometrico. Istega leta je bilo dokončno urejeno vprašanje deljene katastrske občine Vino, katere del je ves čas sodil pod občino Vič-Rudnik, celotni katastrski operat pa je bil na Grosupljem, s tem pa tudi podatki o zemljiščih, kar je prebivalcem vasi Drenik, ljubljanskim občanom, povzročalo nenehne težave.

V letih 1979 in 1980 sta v Sloveniji nastajali dve novi evidenci: register teritorialnih enot in evidenca hišnih števil. Anarhija na področju evidence hišnih števil je prav tačas dosegla kritično mejo, še posebno zato, ker je bil v letu 1981 načrtovan popis prebivalcev, pri čemer v občini Grosuplje — pa tudi drugod ni bilo bolje — četrtnina vseh stanovanjskih stavb ni imela hišnih števil, kar je še pred popisom povzročalo raznim službam neznanske težave. Pokazalo se je, da evidenca hišnih števil ni mogoča brez geodetske službe, še več, da jo mora ta imeti v svojih rokah. Delo na vzpostavitvi teh dveh evidenc je več kot pol leta zaposlovalo geodetsko upravo, pri čemer so sodelovali vsi delavci, vzdrževanje samo pa ves čas terja enega delavca. Težave so bile toliko večje, ker temeljni topografski načrti, katerih izdelovanje je v Sloveniji šlo h koncu, prav za nekatera območja naše občine še niso bili izdelani. Z velikimi napori sta bili evidenci do popisa prebivalcev končani, vse stanovanjske stavbe pa oštevilčene, delno s stalnimi, delno z začasnimi hišnimi številkami. Zakon, ki je urejal to področje, je nastajal isto-

časno z evidencama in je bil sprejet leta 1980 kot Zakon o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb. V istem letu je bil v naselju Šmarje-Sap uveden ulični sistem.

Po končanem popisu prebivalstva je bil za vzdrževanje obeh novih evidenc sprejet še en geometer, s čimer je število delavcev geodetske uprave naraslo na 10. Urediti je bilo treba celo vrsto zadev, za katere se prej ni brigal nihče. Določiti in podeliti je bilo potrebno hišne številke vsem stanovanjskim stavbam, ki so bile v času popisa le začasno oštevilčene; v naselju Ivančna Gorica je bil leta 1983 uveden ulični sistem, naselje Studenec pa združeno z Ivančno Gorico; imenovano je bilo novo naselje Lobček, sestavljeno iz skupine hiš, ki so imele hišne številke treh oddaljenih naselij. Leta 1984 je bil uveden ulični sistem še v Višnji Gori. Leta 1986 je bil urejen še en nesmisel, ki je nastal po vojni z nasiljem nad obstoječo teritorialno razdelitvijo. Spremenjena je bila meja z občino Trebnje, saj je pet hiš, ki so bile v sklopu grosupeljskega naselja Breg, bilo na območju katastrske občine Veliki Gaber, ki je trebanjska. S tem so bili glavni problemi, ki so desetletja čakali na rešitev, urejeni.

Leta 1982 je občinska skupščina sprejela odločbo o uvedbi komasacijskega postopka na območju katastrskih občin Videm-Dobrepolje in Podgora. Ta zemljišča so bila namreč hidromeliorirana, kar je še bolj razdrobilo že tako majhne parcele. Prvotno je bila sicer komasacija (zložba zemljišč) zasnovana na površini 180 ha, vendar je bila potem uresničena le na 86 ha, saj so lastniki zemljišč zaradi slabih izkušenj iz preteklosti kljub prepričevanju menili, da gre za ukrep, po katerem bodo izgubili svoja zemljišča. Geodetska uprava je sodelovala tako pri prepričevanju udeležencev kot pri nadaljnjem delu in pri izvedbi sprememb v zemljiškem katastru in zemljiški knjigi. Zaradi komasacije je bilo potrebno spremeniti tudi mejo med obema prizadetima katastrskima občinama, tako da je sedaj celotno njeno območje v katastrski občini Videm-Dobrepolje.

Trije zakoni o prostoru iz leta 1984: Zakon o urejanju prostora, Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor ter Zakon o stavbnih zemljiščih, so naložili geodetski upravni službi nove velike obveznosti. Nastavila naj bi nekaj novih evidenc o prostoru, ki so za urejanje prostora zagotovo potrebne, vendar je bilo pri tem popolnoma zanemarjeno vprašanje financiranja nastavitve in vzdrževanja. Tako so delo na tem novem področju geodetske dejavnosti še ni prav začelo.

Potem, ko je en geodetski inženir leta 1985 zapustil geodetsko upravo in se je število njenih delavcev zmanjšalo na 9, je leta 1987 zaradi določil prej omenjenih zakonov prišlo do reorganizacije urbanistične in geodetske službe na Zavodu za komunalno, prostorsko in stanovanjsko urejanje Grosuplje, tako da sta se obe spojili z občinsko upravo. Geodetska služba, ki jo je zavod nasledil od komunalne skupnosti, ta pa od Komunalnega podjetja Grosuplje, je medtem narasla na 4 ljudi. Tako se je geodetska uprava spet povečala na 13 ljudi in to število ima še danes.

Današnji sestav grosupeljske geodetske uprave je torej takle: štirje geodetski inženirji, šest geometrov in trije katastrski referenti.

Kadrovska sestava geodetske uprave Grosuplje je torej sorazmerno dobra in tudi število njenih delavcev ni tako majhno. Vendar si je geodetska služba v zadnjih petindvajsetih letih nakopala več nalog, kot jih zmore. Samo bežen pregled tega članka lahko celo nepoznavalcu pove, kako so se leto za letom kopičile nove pristojnosti pa tudi število istovrstnih zadev se je nenehno večalo. Geodetska upravna služba v Sloveniji je zato vselej v dilemi: opravljati storitve ali jih prepustiti geodetskim delovnim organizacijam. Če bi se otrsela storitev, bi kadrovska lahko zadostila potrebam družbe po evidencah o prostoru. Vendar je tu še vprašanje denarja — tako za nastavitve kot za vzdrževanje. Proračunski denar, namenjen za geodetsko dejavnost, ki bi se moral zaradi novih in novih nalog na tem področju nenehno realno povečevati, se je tako skrčil, da je edina možnost za financiranje geodetskih del in opreme, brez katere delo ni mogoče, denar, ki ga geodetske uprave zaslužijo s storitvami. To pa pomeni, da se geodetska upravna služba ne more odreči storitvam, pri čemer pa spet trpi delo na evidencah, ki so za družbo daleč pomembnejše od storitev.

Še en razlog je, zaradi katerega večina geodetskih uprav sama opravlja tudi storitve — kvaliteta, ki nujno trpi, če storitve opravljajo izvajalci, pri katerih igra glavno vlogo zaslužek. Ker pa je zemljiški kataster evidenca, iz katere izhajajo vse druge evidence o prostoru, je kvaliteta njegovega vzdrževanja nujna.

Geodetska uprava bi bila lahko, kljub temu da opravlja tudi storitve, na vseh področjih mnogo učinkovitejša, če bi imela boljše prostore in modernejšo opremo. Občinska uprava je že kot celota raztresena v več stavbah, kar nedvomno vpliva tako na kvaliteto kot na količino opravljenega dela. Geodetska uprava pa je še sama razdeljena na dva, med seboj ločena dela, kar pri delu povzroča nenehne težave. Gora podatkov, ki jih geodetska služba v občini premore, ni povsem uporabna, če ne more biti pregledno in jasno urejena. To pa pri zdajšnjih prostorih ni mogoče.

Elektronski razdaljemer, ki ga je geodetska uprava dobila v letu 1988, je že pokazal svoje kvalitete, vendar bi potrebovali najmanj tri. Tudi z večjim številom avtomobilov bi bilo terensko delo lahko bolj načrtno. Vendar pa menim, da je glavna težava, ki preprečuje večjo učinkovitost geodetske službe nasploh, neprimerna organiziranost. Organiziranost po občinah in razdrobljeno, od finančne moči posameznih občin odvisno financiranje geodetskih del, ne zagotavljata enotnosti evidenc, pomembnih za vso republiko. To pa je naloga, ki jo poskuša rešiti v mukah rojevajoči se novi Zakon o geodetski službi.

Od njega bo v veliki meri odvisna nadaljnja usoda geodetske službe v Sloveniji, z njo vred pa tudi kakovost načrtovanja v prostoru, ki je glede na to, da ga v Sloveniji že močno primanjkuje, izjemno pomembna.

DELEŽ VIŠNJANOV V SLOVENSLEM ŠPORTU

France Adamič in Ive Krevs*

Pred prvo svetovno vojno je Dolenjska in tudi naša obči zaostajala v gospodarskem, prosvetnem in kulturnem razvoju. Tako je bilo tudi v športu in v vsej telesni kulturi. Med obema vojnoma so delovala sokolska društva na Grosupljem, v Višnji Gori, Ivančni Gorici, Šentvidu, Šentjurju in v Dobropoljah, do razpusta leta 1929 pa tudi orlovska društva v Dobropoljah, Stični, Šentvidu in Višnji Gori. Nekatere športne discipline so razvijale strelske družine in gasilska društva, motorne dirke pa je prirejal Motoklub Stična, kjer se je uposobilo za nastope nekaj dirkačev. Največ so dosegli Višnjani kot lahkoatleti, tekači in rekorderji. Na njihove dosežke so lahko tudi današnje generacije v resnici ponosne. Da ne bi na njihove dosežke pozabili, jih predstavljamo v naslednjem poročilu.

Jože Slapničar

Prvi je začel gojiti tek **Jože Slapničar**, ki se je rodil 13. marca 1908 v Višnji Gori št. 3, v hiši stare Kropetove gostilne, na sedanji Cesti Dolenjskega odreda 4. Ker sta mu starša zgodaj umrla, je zanj skrbela, ga vzgajala in šolala teta Minka Slapničar. Po končanem petem razredu ljudske šole v Višnji Gori je obiskoval meščansko šolo in nato gradbeni oddelek Srednje obrtne (danes tehniške) šole v Ljubljani. Po odsluženju vojaščine v inženirski četi v Mariboru leta 1929 je dobil mesto pripravnika na gradbenem oddelku Banske uprave v Ljubljani. Spominjam se, da je na prvem službenem mestu dobil nalogo pri trasiranju ceste iz Zgornje Savinjske doline čez Podvolovljek v dolino Črne pri Kamniku, medtem pa je vodil tudi gradbena dela pri izgradnji višnjegorskega vodovoda. Nekaj časa je delal pri gradbenem podjetju Dukič

* Ljubljana, Yu 61000, Janežičeva 1; dipl. inž., dr. sc., zaslužni redni prof. Biotehniške fakultete v Ljubljani

* 61294 Višnja Gora, Cesta Dolenjskega odreda 4; ekonomist v pokoju

Drugi z leve je Jože Slapničar

v Ljubljani. Leta 1931 je bil dodeljen k cestni upravi Novo mesto, kjer je skrbel za vzdrževanje cest na Dolenjskem; to delo je opravljal do odhoda v partizane spomladi leta 1942.

Med šolanjem je prišel v stik s sošolci, primorskimi begunci, v času ko so ustanovili Akademski športni klub (ASK) Primorje. S šestnajstimi leti je začel redno trenirati na igrišču Primorje, ki je bilo nasproti Stadiona na Titovi cesti v Ljubljani, konec tedna pa je tekel »čez drn in strn« po stezah in poteh okoli Višnje Gore; če je ostal v Ljubljani, pa na igrišču ali po poteh Ljubljanskega polja, proti Savi in še čez.

Jože Slapničar je bil večkrat slovenski in jugoslovanski prvak na 5000 in 10.000 m. Med prvimi dosežki naj omeniva zmago na Nočnem teku ASK Primorje na predvečer 27. marca 1926 na dveh progah: na 2500 in na 4000 m. Na krajši progi je zmagal Vladimir Močan, drugi pa je bil Friderik Žorga; na daljši progi je Jože Slapničar premagal rekorderja Juga. ASK Primorje je vsako leto organiziral več štafet po mestu Ljubljane, na katerih je vedno sodeloval tudi Jože Slapničar. Za njegov tek je bilo značilno, da se je pustil voditi do zadnje runde, nato pa je z dolgim finišem prehitel nasprotnika in zmagal. Leta 1927 je nastopil na mednarodnem teku »Ringrund« na Dunaju, kjer je v močni konkurenci dosegel tretje mesto. Leta 1928 je Jože tekkel v dvoboju s KAC v Celovcu in dosegel čas 2.42,0 na 1000 m.

Od jeseni 1941 je bil aktivist OF. Po vstopu v partizanske enote se je najprej boril v Zahodnodolenjskem odredu, potem pa v Tomšičevi brigadi. Bil je dvakrat ranjen, v koleno in prsni koš; zdravil se je v bolnišnicah Leseni Kamen in Jelendol, po ozdravitvi pa je bil na terenskem političnem delu, v štabu 15. divizije in v Glavnem štabu Slovenije. Bil je nosilec spomenice 1941.

Po osvoboditvi je bil dodeljen Oblastnemu odboru ljubljanske oblasti za načelnika gradbenega oddelka. Po razformiranju oblasti je nekaj časa delal na Ministrstvu za gradnje LR Slovenije, od 1952 pa je bil direktor GP Megrad v Ljubljani; podjetje je odlično vodil s sodelavcem »Primorjanom« Cirilom Vidicem.

Kot nekdanji atlet je bil Jože Slapničar zgleden in svetel lik človeka. In kot je zapisal njegov športni sotovariš profesor Friderik Žorga: »Bil je razumen, pravičen in čuteč sočlovek, ki rad pomaga vsakemu, ki se znajde v sili. Take ljudi rodi čas, da so enkratni kot pastirji svojih sodobnikov v najširšem smislu plemenite Besede.«

Jože Slapničar-Jošt je umrl na Golniku, dne 14. avgusta 1989.

Višnjani: prvi z leve je Ive Krevs

Srečko Perko

Srečko Perko je bil rojen v trgovsko-obrtniški družini, dne 7. maja 1909 v Višnji Gori. Oče je imel trgovino z mešanim blagom in obrt za izdelovanje brezalkoholnih pijač, pokalice ali graherla in kvasa. Umrl je, ko je imel Srečko 3 leta. Mati Neža, roj. Turk, je rodila deset otrok, pet fantov in pet deklet. Po moževi smrti je naprej vodila trgovino in obrt ter z lastnim delom in dohodki omogočila vsem otrokom šolanje in poklicno izobrazbo. Dočakala je visoko starost 97 let.

Srečko Perko

Srečko je po končani višnjegorski šoli obiskoval nižje razrede realne gimnazije na Poljanah v Ljubljani. V gimnazijskih letih ga je Jože Slapničar povabil med tekače ASK Primorje v Ljubljani. Bil je visoke postave (184 cm), močne rasti in z dolgimi nogami kot nalašč za tekača na dolge proge. Treniral je in javno nastopal še tudi po odsluženju vojaškega roka v letih 1930—31. Zelo uspešno je nastopal na vsakoletnem »teku ujedinjena«, na predvečer 1. decembra. Leta 1928 je dosegel prvo mesto.

Še pred končanjem šolanja se je Srečo zaposlil v materinem obratu, nato pa na davčni upravi v Višnji Gori, Mariboru in nazadnje v Slavonskem Brodu, kjer mu je umrla žena. Leta 1941 se je vrnil v Višnjo Goro ter prevzel mesto pomožnega občinskega tajnika. Na tej dolžnosti je omogočil, da so partizani neko noč izpraznili in odpeljali zalogo hrane iz skladišč občinskega prehranjevalnega urada. Zaradi tega in dejavnosti v krajevni organizaciji OF so ga italijanske oblasti internirale v Gonarsu in nato premestile v Padovo. Po kapitulaciji Italije je nekaj dni ostal pri sestri Minki, poročeni Koporec v Ljubljani, nato pa se je že pred nemško ofenzivo umaknil med partizane. Bil je borec, nato član kulturniške skupine in nazadnje bolničar v IX. korpusu. Pred umikom iz Italije so hoteli Nemci očistiti zaledje v Slovenskem primorju in prodrli na Vojsko in Idrijsko, kjer je bilo več partizanov ranjenih. Srečko je zbral ranjence in jih za prvo pomoč obvezal in jih skril v neko zaraščeno in težko dostopno sotesko, kjer so že tretji dan ostali brez hrane in zveze. Kljub svarilom se je Srečko 29. aprila odpravil na planoto, da bi pri 800 m oddaljeni kmetiji nabavil najpotrebnejši obrok. In komaj je stopil na plano, ga je prerešetal nemški rafal. Pokopali so ga pri nekem mlinu nad Idrijo, po osvoboditvi pa so njegove ostanke prepeljali in pokopali na pokopališču pri Fari v Višnji Gori.²

Stane Škrabar-Braškar

Dosežki Jožeta Slapničarja v lahki atletiki in njegove uvrstitve v teku na dolge proge so pritegnile tudi nekaj let mlajšega Staneta Škrabarja in njegovega brata Janeza. Stane se je rodil 17. marca 1910 v Kranjski Gori, kjer sta oče Franc in mati Ivana, rojena Kranjc, imela trgovino. Že pred prvo vojno se je družina preselila v Višnjo Goro; starši so od Mihaela Omahna st. leta 1913 kupili mlin, trgovino in gostišče v Starem trgu pod mestom. Zato je Stane preživel mladost v Višnji Gori; tu je obiskoval ljudsko šolo, nato pa poljansko gimnazijo in

Stane Škrabar

Skupina mladih Višnjanov: v prvi vrsti tretji z leve je Jože Slapničar; v drugi vrsti prvi z leve je Srečko Perko, peti z leve je Stane Škrabar

trgovsko akademijo v Ljubljani. Z Jožetom Slapničarjem in Srečkom Perkom je treniral na igrišču ASK Primorje in ob vsaki priložnosti tudi po poteh in stezah Ljubljanskega polja in v višnjegorski okolici. Uspešno je nastopil na raznih predajnih štafetah in srednješolskih mitingih. Leta 1928 je na srednješolskih prireditvah nastopil v teku na progi, dolgi 1500 m, in dosegel drugo mesto, naslednje leto je bil v Teku ujedinjenja na krajši progi v Ljubljani spet drugi. Za to uvrstitev je prejel plaketo Velikega župana ljubljanske oblasti Frana Vodopivca.

Stane Škrabar je služboval kot upravnik Narodne prosvete in uradnik Poštne hranilnice v Ljubljani do odhoda v partizane poleti 1942. Bil je brigadni intendant, nato kulturnik in vojni dopisnik Tomšičeve brigade, šef propagandnega oddelka XIV. divizije in IV. operativne cone, zadnje mesece druge svetovne vojne pa je vodil politično-propagandni oddelek v štabu baze Glavnega štaba Slovenije v Biogradu n/m. Po vrnitvi je bil časnikar pri Ljudski pravici v Ljubljani (1945—46), ataše za tisk pri Vojni misiji LFRJ v Berlinu (1946—48), časnikar pri Narodni armiji v Beogradu (1948—52), glavni urednik Tovariša (1952—54), direktor Ljubljanskega dnevnika (1954) in naslednjih deset let direktor Primorskega tiska v Kopru. Po upokojitvi obravnava in objavlja zgodovinske dogodke in podobe iz NOB.

Med obema vojnama, zlasti od 1929 do 1941, je bil med vodilnimi funkcionarji v Glavnem odboru Zveze kmečkih fantov in deklet, ki se je z večinskim delom organizacije opredelil za OF in partizane. Po vojni je bil zelo delaven družbenopolitični delavec (v Društvu novinarjev, v ZKS v Kopru itd.). Urejal je zbornike, glasila, časopise in revije. Objavil je dragoceno gradivo in večino dokumentarno-umetniške fotografije padlega divizijskega fotoreporterja ter napisal obširne komentarje za fotomonografijo: Jože Petek in Stane Škrabar-Braškar, **S Štirinajsto divizijo** v več izdajah (tudi v srbohrvaščini in s povzetki v tujih jezikih). V Zborniku občine Grosuplje je objavil podobo časnikarja Jožeta Zupančiča iz Zavrtača, v drugih publikacijah pa članke in razprave o Tomšičevi brigadi in XIV. diviziji, o NOB v stiškem okrožju ter več prispevkov o aktualnih političnih dogajanjih. Je nosilec spomenice 1941 in več odlikovanj. Živi in še vedno ustvarja v Kopru (3, 4).

Janez Škrabar

Janez Škrabar

Stanetov brat in najmlajši sin v družini Franca in Ivane Škrabar, Janez Škrabar, se je rodil 9. oktobra 1913 v Kranjski Gori, vendar je otroštvo in mladost preživel v Višnji Gori, tesno povezan z Višnjani, z mestom in okolico. Ljudsko šolo je končal v domačem kraju, potem se je dnevno vozil v Ljubljano, ko je obiskoval gimnazijo, nato pa je služboval v trgovini z železnino Schneider & Verovšek (na mestu sedanje Metalke). Kot naraščajnik v sokolski telovadnici je Janez zaznal svoje nagnjenje in sposobnosti za tekmovalni šport, še bolj pa se je navduševal za šport, ko je občudoval dosežke nekaj let starejših Višnjanov in tekačev Jožeta, Sreča in Staneta. Z njimi in Ivetom Krevsom je treniral na igrišču ASK Primorje ter nastopal na štafetah, mitingih in drugih tekaških prireditvah, sprva v Ljubljani, nato pa tudi na deželi. Bil je srednjeprogaš na 1500 in 3000 m, kjer je dosegel pomembne uspehe: več prvih mest je dosegel na tekaških prireditvah na deželi, na krosu v Celju in Ptuj, druga in tretja mesta pa v tekih v Kranju in Litiji; drugo mesto je dosegel v teku na 3000 m v Celovcu, v pomembnem dvoboju med ASK Primorje proti KAC — Klagenfurter Athletic Club. S tem je tudi Janez Škrabar v letih 1930—35 prispeval svoj delež v razvoju slovenske atletike.

Ko je Janez Škrabar prenehal tekrovati, je postal eden izmed vidnih organizatorjev tekmovalnj, zlasti športnih prireditev na podeželju, kjer so klubi iskali nove talente in razvijali množična tekaška tekmovalnja. Tako so lahko že konec tridesetih let nastopile nove generacije obetavnih tekačev, toda okupacija je prekinila vsa dotedanja prizadevanja.

Jeseni leta 1941 so že bile ustanovljene občinske in krajevne organizacije OF; Janez se je vključil med aktiviste že leta 1941 v Žalni in istočasno v Ljubljani. Ker je bil izdan, so ga Italijani poleti 1942 odpeljali v internacijo na Rab. Po vrnitvi se je ponovno vključil med aktiviste, zato so ga izvolili za člana Okrožnega odbora OF Grosuplje-Stična in nato Novo mesto. Osvoboditev je dočakal kot sekretar tega odbora, na kongresu Osvobodilne fronte v Ljubljani leta 1945 pa je bil izvoljen za člana Glavnega odbora OF za Slovenijo. Od leta 1946 do upokojitve leta 1965 je delal v zveznih telesih v Beogradu; v času od 1960 do 1965 je bil ekonomski tehnik naše ambasade v Teheranu in predstavnik Gospodarske zbornice Jugoslavije za Iran. Po upokojitvi se je vrnil v Ljubljano (4).

Bogo Prašnikar

Družina Prašnikar je živela v Višnji Gori od 1919 do 1932. Oče je bil uradnik na sodišču v Višnji Gori, na prvih volitvah leta 1921 je bil nosilec komunistične liste. Bogo je končal osnovno šolo v Višnji Gori, nižje razrede gimnazije pa na Poljanah v Ljubljani. Leta 1932 je maturiral na gradbenem oddelku Srednje tehniške šole v Ljubljani, nato pa študiral gradbeništvo na Visoki tehniški šoli v Brnu. Kot diplomirani gradbeni inženir se je vrnil v Ljubljano.

Bogo Prašnikar je z drugimi Višnjani od leta 1930 do 1935 treniral lahko atletiko na igrišču ASK Primorje, ko pa se je preselil v Ljubljano, je prihajal na skupne treninge v Višnjo Goro. Bil je dober tekač; tekmoval je na mnogih medklubskih tekmovanjih in prvenstvih Slovenije. V Celovcu je dosegel najboljše uspehe na prograh na 1500 in 800 m.

Po okupaciji se je Bogo Prašnikar vključil v rajonski odbor OF Ljubljana-Center; bil je izdan in fašisti so ga leta 1942 ustrelili kot talca v Gramozni jami (4).

Ive Krevs

Najuspešnejši višnjegorski tekač je bil Ive Krevs; rodil se je 21. novembra 1912 v Višnji Gori št. 3 (sedaj Cesta Dolenjskega odreda 4). Njegov oče Ivan, posestnik, doma iz Mirne Peči, se je priženil na Kropetovo gostilno in kmetijo; mati Marija, roj. Slapničar, je vodila Kropetovo gostilno, ki je kljub množtvu drugih gostišč v Višnji Gori (teh je bilo med obema vojnama kar 12) obstajala in zaradi živahnih kramarskih in živinskih sejmov v mestu tudi preživela gospodarsko krizo 1930—1935. Ive je mladost preživel v gostilniškem okolju; končal je pet razredov ljudske šole v Višnji Gori, nato pa srednjo ekonomsko šolo v Ljubljani ter se v šolo dnevno vozil z vlakom iz Višnje Gore.

»Kot mladega fanta me je bolj kot gostilna privlačil šport. Telovadil sem pri naraščaju Sokola«, se spominja Ive Krevs začetka svoje desetletne športne kariere.

Mladega Iveta sta idejno vodila učitelj Edo Turnher in sodnik Jože Rus, soustanovitelj Osvobodilne fronte in kasnejši član Prezidija LR Slovenije. Njegov športni vzpon se je torej

Ive Krevs

Ive Krevs — prvak Balkana na 10.000 m v Atenah 1933, za njim Romun Iono Manea

začel v sokolski telovadnici, kjer je od mladih dni vadil. Ko je dopolnil 16 let, ga je njegov bratranec Jože Slapničar nagovoril in povabil med tekače ASK Primorje. Do tedaj je namreč Slapničar že osvojil več zmag in raznih odličij, bil je tedaj že jugoslovanski rekorder na 5.000 m! To je bila velika spodbuda za mladega Iveta, ki je nato vsaj dvakrat na teden treniral na dolgih proгах okrog Višnje Gore, po cestah ali po stezah mimo Starega gradu ali po kolovozih iz mesta ob železnici proti Stični, po dedendolski dolini ali po cestah čez Peščenjek in Stehan na Brezovo in Polico in nazaj. Leta 1929 je prišel v Ljubljano, da bi nastopil na izbirnem tekmovanju za sestavo štafete jugoslovanskih mest Avala — Beograd; na tekmi je bil drugi in se tako uvrstil v izbrano vrsto za štafeto. V Beogradu so vodili Zagrebčani in predzadnji je imel več kot 100 m prednosti. Ive je nastopil predzadnji, nadomestil je zamujeno in slovenska štafeta je zmagala. Ta zmaga je bila pravi začetek Krevsove še uspešnejše poti do vrhunskega tekača: bil je večkrat državni prvak, rekorder na vseh srednjih in dolgih proгах: na 800, 1500 in 3000 m z ovirami, večkrat prvak na 5000 in 10.000 m.

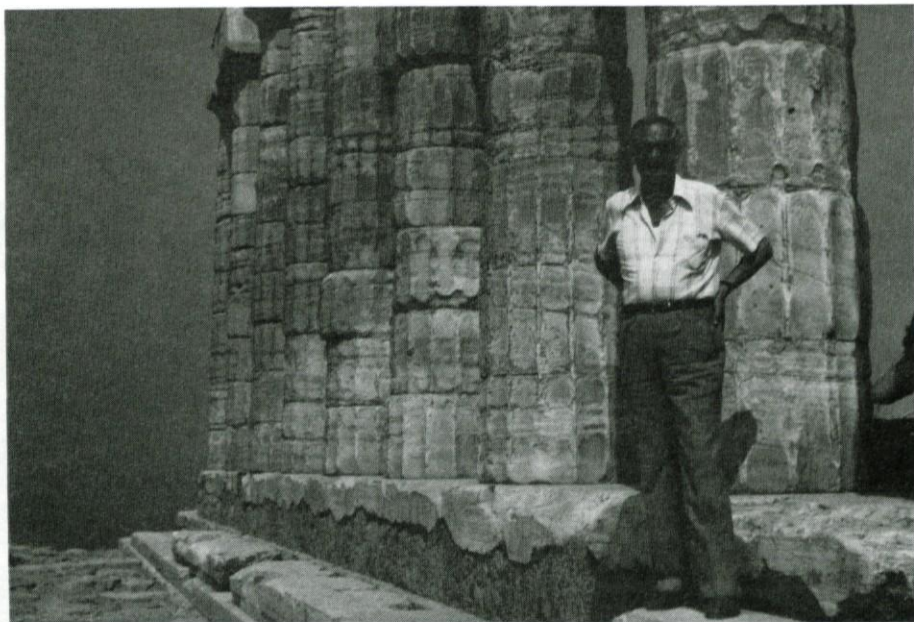
Leta 1932 je prvič nastopil na Balkanskih igrah v Atenah (BAI); dosegel je 3. mesto na 5000 in na 10.000 m. Leta 1933 so bile BAI zopet v Atenah; dosegel je prvo mesto na 10.000 m, drugo mesto na 5000 m in tretje mesto na 1500 m. Leta 1934 so bile BAI v Zagrebu; zmagal je na 5000 m, na 1500 m je bil tretji. Leta 1936 so BAI spet organizirali Grki v Atenah; Ive je zmagal na progi 3000 m z ovirami. Leta 1938 je BAI organizirala Jugoslavija; Krevs je v Beogradu v teku na 5000 m osvojil prvo mesto! Tekmoval je tudi na raznih atletskih prireditvah v jugoslovanskih mestih po vsej državi, zmagal pa je tudi na tekmovanjih v Avstriji, Bolgariji, Češkoslovaški, Italiji in Romuniji. Za dosego visokih uspehov je Ive vztrajno in neumorno treniral najmanj dvakrat na teden na igrišču, konec tedna pa v okolici Višnje Gore. Spominja se dveh trenerjev: prvi je bil Danilo Sancin (1899), kasneje pa zahtevni Oto Klein, ki je uvedel strogo disciplino za svoje atlete.

Ive Krevs, nosilec Titove štafete v Beogradu, na Terazijah 1947

Ive Krevs pred olimpijskim stadionom v Berlinu 1936

Ive Krevs kot gost na 50. obletnici BAI v Atenah 1979

V nadaljevanju bova predstavila samo nekaj naslednjih zelo značilnih nastopov:

Na Balkanskih igrah leta 1933 v Atenah je bil Ive že dobro treniran **tempo** tekač. Med tekom na 10.000 m so se nastopajoči menjavali na čelu, postopoma pa so nasprotniki začeli drug za drugim zaostajati, le Romun Manea se je Krevsu prilepil in v začetku zadnje runde je že tudi vodil. Vse do ciljne ravnine sta se borila ramo ob rami in stadion je grmel od navdušenja. Na koncu je Ive z zadnjimi močmi za prsi premagal vztrajnega Rumuna ter tako postal prvič balkanski prvak.

Na balkaniadi leta 1934 v Zagrebu je Ive Krevs premagal dva grška prvaka: že med tekom je prehitel slavnega Arvanitisa, 50 m pred ciljem pa še nepremagljivega Cukalasa. Krevs je osvojil medaljo balkanskega prvaka na 5000 m.

Bila so leta, ko je že grozila druga svetovna vojna. Ive je na BAI leta 1936 v Atenah dosegel prvo mesto in jugoslovanski rekord na 3000 m. Istega leta je nastopil na olimpijskih igrah v Berlinu. V izredno močni izločilni skupini samih severnjakov je v teku na 5000 m dosegel čas 15:40:0.

Zelo razburljiv je bil Krevsov nastop na balkanskih igrah leta 1938 na igrišču Belgrajskega športnega kluba (BSK), na mestu, kjer so po drugi vojni zgradili betonski stadion Partizana. Na stezi zadnjega kroga so se drug ob drugem znašli trije favoriti: idol romunske publike Dino Kristea, do tedaj nepremagani in po mnenju poznavalcev nepremagljivi Grk N. Nicas in Ive Krevs, ki je ob koncu za 15 m prehitel oba konkurenta. Ive je osvojil prvo mesto na 5000 m in zlato odličje.

S tem rekordom je Ive častno sklenil svoje desetletno kariero ter osvojil nešteto odličij in 15 pokalov, ki so shranjeni v vitrini v njegovi rojstni hiši v Višnji Gori.

Leta 1939 se je vrnil v Višnjo Goro, kjer je vodil pisarno odvetnika dr. Tominška. Že istega leta je bil Ive izvoljen za tajnika sokolskega društva; postal je duša telesne kulture. Že v avgustu leta 1941 je Edo Turnher zbral najbolj zavedne člane in jih na skrivnem sestanku obvestil o ustanovitvi in programu Protiimperialistične (osvobodilne) fronte; priporočil jim je, naj

zbirajo orožje, da se naj pripravijo na oborožen odpor. Med NOB je bil Ive sekretar rajonskega odbora OF za Višnjo Goro, leta 1944 za rajonski odbor OF na Krki, opravljal je razne naloge: bil je terenski delavec, borec in član okrožnega odbora OF Grosuplje, Stična in Novo mesto. Leta 1943 je bil izvoljen za odposlanca na Kočevskem zboru, nato je opravljal druge odgovorne naloge, med drugim je bil prvi predsednik OLO Grosuplje. Po osvoboditvi je bil ljudski poslanec, šef kabineta predsednika vlade Mihe Marinka, predstojnik finančne in stanovanjske komisije Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije do upokojitve leta 1982. Leta 1949 so Iveta določili, da je v imenu slovenske mladine v Belem dvoru izročil štafetno palico predsedniku in maršalu Josipu Brozu Titu.

Izven službenih nalog je Ive opravljal še razne družbenopolitične naloge. Bil je predsednik Atletskega kluba Olimpije (1947—1948), tajnik in podpredsednik Lovske zveze Slovenije (1949—1985), organizator raznih prireditev ter odbornik v Zvezi borcev NOB, od ustanovitve je tudi član uredniškega odbora in sodelavec Zbornika občine Grosuplje.

Ob proslavi 50-letnice balkanskih iger leta 1979 so Iveta povabili v Atene, kjer je bil med častnimi gosti in večkratnimi zmagovalci. Ogledal si je stadion, kjer je pred 45 leti priboril prvo pomembno zmago Jugoslaviji (5).

Dogodki, podobe in anekdote

Športni in tekmovalni duh se je v Višnji Gori razvijal že od konca prve svetovne vojne. Takratno sokolsko in orlovsko društvo sta prirejala v okviru izletov in taborov tudi razna tekmovanja v telovadnih in drugih športnih panogah. Po olimpiadi v Parizu leta 1924, ko so slovenski telovadci osvojili Jugoslaviji prve zlate in srebrne medalje, so višnjegorski sokoli priredili olimpijcem slavnostni sprejem s kratkim telovadnim programom, na katerem je Leon Štukelj prikazal številnim gledalcem nekaj svojih umetnij.

Iniciator in organizator vsega kulturnega, vključno športnega življenja, je bil učitelj Edo Turnher. Organiziral je razne izlete in tekmovanja, zlasti šolske mladine.

Sredi dvajsetih let je kmečki fant Gregoričkov Gustelj iz Drage sklenil s fotografom Jankom Erjavcem stavo, da bo progno iz Višnje Gore do Ljubljane pretekel v manj kot štirih urah. V vsej okolici so se ljudje vznemirili, v gostilnah so padale tudi drage stave, in Gustelj je uspel ter dobil stavo. Javnost je še več let komentirala dogodek, mladina pa ga je poskušala posnemati, med njimi tudi naši Višnjani, od Jožeta Slapničarja do Iveta Krevsa in današnjih atletov.

Ko je Ive odzvel svojemu bratranču Jožetu Slapničarju jugoslovanski rekord in so prijatelji Jožeta spraševali: »Jože, ali ti je kaj hudo, ko ti je Ive odzvel rekord?« jim je odgovoril, »Zakaj naj mi bo hudo, saj je rekord ostal v družini.«

Leta 1933 je Ive osvojil balkanski rekord na 10.000 m v konkurenci z najboljšimi tekači balkanskih držav. Vsi časopisi so bili polni njegovih slik in poročil o uspehu; priznanja in čestitke so prihajale iz vse Jugoslavije. Ob vrnitvi v Ljubljano mu je ASK Primorje priredil svečan sprejem. Višnja Gora je težko pričakovala njegovo vrnitev. V Ljubljani so ga spremili na vlak njegovi najožji prijatelji; na postaji v Višnji Gori je vlak pričakovala množica več kot 400 ljudi iz mesta in okolice (Višnja Gora je imela tedaj le okoli 380 prebivalcev).

Na sprejemu so bili navzoči tudi krajevni, mestni in občinski predstavniki. Ko je vlak zapeljal na postajo, je množica zagrmela s klici in ploskanjem. Bila je gneča; vsakdo je hotel Ivetu čimpreje čestitati. Domači fantje so ga dvignili na ramena in ga nosili skozi gnečo proti izhodu, kjer sta ga čakali Ivetova mama in sestra Mimi. Janez je čestital mami, ona pa je odvrnila: »Ja, ko je bil še čisto majhen, je imel ničkako dolg korak.« Višnjani so tega dne slavili svojega rojaka pozno v noč.

Dosežki višnjegorskih tekačev so spodbudili idejo, da bi reprezentanca Višnje Gore nastopila v krosu proti reprezentanci Jugoslavije. Po izračunih doseženih časov na progah s 3000 m, ki so jih dosegli Slapničar, Perko, oba Škrabarja in Ive Krevs, je dajal rezultat abso-

lutno prednost za zmago reprezentance Višnje Gore proti najboljšim tekačem Jugoslavije. Na žalost pa vodstvo ASK Primorje tega predloga ni sprejelo.

Društva kmečkih fantov in deklet so prirejala najrazličnejša tekmovanja, npr. v košnji, žetvi in sekanju lesa ter v športnih disciplinah. Društvo v Bevkah je leta 1935 priredilo tek na progi s 5000 m od Vrhnike do Bevk. Višnjegorski rojak in trgovec z mešanim blagom v Bevkah Ciril Zupančič je obljubil zmagovalcu pečenega koštruna, zato je povabil med tekače Iveteta Krevsa, prepričan, da bo Krevs zmagal. Pravila ASK Primorje so bila stroga glede svojevoljnega nastopanja mimo klubskega programa; vsak prekršek pravil in predpisov, kot je tekovanje za materialno nagrado, je lahko prineslo prestopniku daljšo ali trajno diskvalifikacijo. Ive Krevs se je vendarle odločil: v Bevkah je nastopil in zmagal kot neznani fant z Dolenjskega. Po slavnosti sta k pojedini pečenega koštruna pristopila dva stasita vrhniška tekmeča, ki sta spoznala Iveta, vendar se je zadeva končala brez posledic. Čez nekaj let so se naši Višnjani v partizanah srečali s tema dvema vrhniškima fantoma. To sta bila France Popit, kasneje predsednik Predsedstva Slovenije, in Andrej Verbič, do nedavnega predsednik Gospodarske zbornice Slovenije.

Naši Višnjani so nastopili, tekmovali in zmagovali v letih svetovne dominacije finskega tekača Pavaa Nurmija. Na berlinski olimpiadi leta 1936 se je Krevs v teku na 5000 m približal Nurmijevemu svetovnemu rekordu na 99.2% ! Tekaveč Krevsovega modela in dosežkov je bilo takrat v Evropi samo nekaj. Posamezni Krevsovi rekordi so bili v Jugoslaviji preseženi šele po dvajsetih letih. Zato je imel Ive širom Slovenije in Jugoslavije ogromen krog prijateljev in simpatizerjev.

Ko se je Ive Krevs vrnil z olimpiade, so ga Višnjani spraševali: »Ive, povej nam, kako so tekli drugi tekači, npr. Finci, ki so zmagali?« Ive jim je mirno odgovoril: »Ravno tako kot jaz, samo malo hitreje!«⁶

VIRI:

¹ Matične rojstne knjige župnije Višnja Gora v Arhivu Ljubljanske nadškofije. Ljubljana, Ciril-Metodov trg 4; — Poročilo Iveta Krevsa o razgovoru z Jožetom Slapničarjem v maju 1989; — Poročilo prof. Friderika Žorge, v maju 1989, 2 str.

² Pismo Julke Malnar, poslano Stanetu Škrabarju v Koper dne 28. sept. 1980, in drugo pismo z dne 29. sept. 1980; — Pričevanje dveh soborcev (brez datuma in podpisov); — Pismo Staneta Škrabarja iz Kopra, naslovljeno na Iveta Krevsa, Ljubljana; — Osebno pričevanje prof. Franca Malnarja, dne 15. maja 1989; — Pismo Staneta Škrabarja z dne 5. jun. 1989 s prilogo: magnetogram ŠPT: Spomini Janeza Goriška na Srečka Perka.

³ Slovenski biografski leksikon III, 641; — Zbornik občine Grosuplje 11, 1980, 284; — Delo 1980-03-17, 2; — Pismo Staneta Škrabarja iz Kopra, dne 5. jun. 1989, 2 str.; — Pripovedi Iveta Krevsa in Janeza Škrabarja v juniju 1989.

⁴ Poročilo Iveta Krevsa s podatki o življenju, delu in atletske dosežkih Janeza Škrabarja, v maju 1989, 1 str.; — Pismo Staneta Škrabarja iz Kopra, dne 5. maja 1989, 2 str.; — Osebni podatki Janeza Škrabarja, po razgovoru dne 19. in 24. maja 1989; — Škrabarjeve pripombe na koncept tega članka.

⁵ Dnevnik 1976-07-12, 10 s sliko in 1986-09-22 s sliko; — Delo 1981-08-31 s sliko; — Radar, avg. 1979, 113-126 s sliko; — Atletika, 10, 1951, 27-29 s sliko; — Olimpijski sport, JLAS Zagreb 1936, 2, 26-28 s sliko in isti 5, 1936, 83 s sliko; — ZOG, 5, 1973, 268 in 13, 1984, 223;

⁶ Janez Škrabar, tipkopis 1989, 6 str.: Šport v Višnji Gori, 3 str.; — Kratke zgodbe o Ivetu Krevsu, 1 str.; — Tekovanje v Bevkah pri Vrhniki, 2 str.

KOVAČIJE IN KOVAČI V RADOHOVI VASI, TEMENICI IN NA BREGU

Jakob Müller*

Radohova vas leži na vzpetini ob cesti Šentvid—Žužemberk. Na vzhodni strani ima zaselek Plusko, kjer se odcepi cesta proti Temenici, pri železniški postaji pa zaselek Na štacionu. V listinah je verjetno prvič omenjena kot Radsselo okrog leta 1175, nedvomno pa okrog leta 1400 kot Radachendorf. Leta 1910 je vas obsegala 27 stanovanjskih hiš s 109 prebivalci, leta 1981 pa 50 hiš s 168 prebivalci. Naselje samo in okoliške vasi so pretežno kmetijske, zato so imeli tudi kovači dovolj dela.

V osrednjem delu Radohove vasi je nekdanja delala Kožuharjeva kovačija, o kateri pa ni podatkov. Kovačija pri Kovaču stoji na Pluski nasproti odcepa proti Temenici oz. Litiji. Na leseni prekladi nad vhodom je zapisana letnica 1933. Stavba je pritlična, dvokapna, zahodni del je stanovanjski. Vhodna lesena vrata merijo v višino 1,88 m in v širino 1,58 m. Obokana, 2,30 m visoka, 3,50 m široka in 7,00 m dolga kovačnica je imela dve ognjišči z vmesnim skupnim mehkom. Troje oken meri po 0,78 m v višino in 1.15 m v širino. Tla so zbita zemlja.

Čelikova kovačija na Pluski. Foto: Lojze Jeranko, 1989

* Grosuplje, Yu 61290, Adamičeva 33; dipl. fil. slavist.

Anton Puš (1899 — 1981)

Anton Puš v Argentini kuje konja

Kovačija je bila last kovača Antona Čelika iz Radohove vasi /1887—1951/, ki je leta 1910 postal lastnik posestva in hiše. Opravljal je vozna in podkovska dela, z motorno mlatilnico, ki jo je naredil sam, pa je mlatil žito po Radohovi vasi in okolici. Konje je koval pred vhodom, na kar še kažeta dva obroča v vratnih podbojih, ali pa v lopi na vzhodni strani kovačije. Izučil je več vajencev, eden od njih je bil iz Račne. Pri očetu se je izučil tudi sin Anton, ki je delal doma na Pluski ter pri Fajdigu v Temenici, od koder je odšel v partizane.

Leta 1946 so morali vsi obrtniki nanovo registrirati obrt. Predložiti je bilo treba potrdilo o potrebnosti obrti, ki ga je izdal upravni organ, potrdilo o nekaznovanju prosilca, ki ga je izdal sodni organ, ter potrdilo obrtnega združenja. Tako je nova oblast lahko obrtnike prvič »preverila«. Anton Čelik st. obrti ni dal ponovno registrirati: zaradi pešanja zdravja je opuščal delo in maja 1949 predal kovačijo skupaj z orodjem — mehonom, nakovalom in vrtnalnim strojem — kmetijski zadrugi Radohova vas. H kovačiji je spadalo 1 ha zemljišč, od česar je bilo več od polovice gozda.

Tretji radoviško kovačijo si je postavil Anton Puš /1899—1981/ v zaselku Na štacionu. Puš je bil doma iz Šentpavla, njegov oče je bil krojač z nekaj zemlje in kakim živinčetom. Anton je imel štiri brate in pet sester. Za kovača se je učil pri Ilovjarju v Temenici, vozno in podkovsko šolo, ki ga je usposobila tudi za zdravljenje živine, pa je obiskoval in končal na Poljanah v Ljubljani. Sodeloval je v prvi svetovni vojni in v bojih za Koroško kot Maistrov borec. Po vojni je začel delati v Kožuharjevi kovačiji v Radohovi vasi in leta 1922 dobil obrtno koncesijo. Okoli 1924. leta je koval v Žagarjevi kovačiji na Bregu, kjer je v stavbi ob kovačiji tudi stanoval. Tu sta bila drug za drugim njegova vajenca Jože Smole in Ludvik Zadelj. Z Brega se je Puš preselil v lastno hišo in kovačijo v Velikem Gabru oziroma točneje v zaselku Podgabrje. K hiši je spadalo tudi nekaj zemlje in gozda, tako da so Puševi gojili dve kravi in dva prašiča.

V času velike gospodarske krize leta 1930 — 1931 je bil kovač Anton Puš na delu v Argentini. Vozil je ozkotirno lokomotivo na gradbišču železniške proge, kdaj pa je svojemu neposrednemu delodajalcu, imenovali so ga kapitaso, podkoval kakega konja. Po vrnitvi je 1939. leta kupil od Grabnarja zemljišče Na štacionu v Radohovi vasi, kjer je zgradil stanovanjsko hišo in kovačijo. Gojili so tudi eno do dve kravi in par prašičev. Imel je štiri otroke: Antona, Maksa, Jožeta in Jakoba. V kovačiji Na štacionu je pri očetu že delal najstarejši sin Anton /1925 — 1983/. Skupaj z bratom Maksom je bil Anton ml. v partizanah, oče pa je bil

Kovačija Na štacjonu. Foto: Lojze Jeranko, 1989

interniran v Padovi. Po kapitulaciji Italije se je tudi on pridružil partizanom. Poleg drugega je bil kot zaščitnik v 14. brigadi v Beli krajini.

Po vojni je obnovil domačijo in kovačijo ter bil 1946. in 1947. leta član krajevnega ljudskega odbora, od 8. 12. 1947 do 31. 12. 1949 pa predsednik KLO Radohova vas. Iz tega časa so v arhivu, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, ohranjene tri zanimive izjave kovačev, ki ne kažejo samo značaja, temveč tudi splošne razmere. Leta 1946 je kot odbornik na seji zahteval revizijo obsodbe Jožeta Glaviča iz Škofelj, ker je bil obsojen na osnovi lažnih podatkov. Stvar ni raziskana, vendar je Puševa intervencija v času revolucionarnega obračuna in izgradnje nove oblasti pogumno dejanje.

Na zboru volilcev 14. 8. 1947 je zahtevo nekega udeleženca, ki se je ob ukinitvi Lavričeve usnjarne v Šentvidu skliceval na »ljudsko voljo« z željo, da bi se dobilo kak kos usnja — Puš odločno zavrnil z utemeljitvijo: »Sedaj ljudske volje ni, mi imamo zakone s krvjo zapisane, katerih ne smemo pod nobenim pogojem kršiti«. Na to se je oglasil neki Tomaž Smole, rekoč: »Če ni ljudske volje, zakaj nas kličete«. In večina zborovalcev je vstala in odšla.

V zvezi s tarnanjem kmetov zaradi velikih oddaj je 5. sept. 1947 na seji KLO-ja Puš pojasnil, »da je tovariš Stalin izjavil v letu 1936, da bo partizanska borba težka, toda napram gospodarski bo lahka.«

Kovač Anton Puš je bil okrog 100 kg težak in zelo močan. Sam je snel in nataknil gater žage ali pa zvelkel drobilec za kamenje v kamnolom, kamor ga konji niso mogli.

Leta 1949 je začel delati kot poslovodja v kovaškem oddelku Invalidskega podjetja v Šentvidu. V delavnici so delali še: Slavko Oven /Martinja vas, 1905/, Rudi Oven /Martinja vas, 1930/, Matevž Mramor /Šentvid, 1909/ ter Jože Krištof st., vsi kovači, vajenci pa so 1949. bili: Jože Puš /1932, Antonov sin/, Janez Kutnar /Zaboršt, 1930/, Franc Vidmar /Šentvid, 1930/, Marjan Oven /Petrušnja vas, 1932/, Ludvik Pevec /Male Kompolje, 1932/, Janez Breagar /Dolenji Vrh, 1933/, Jože Kralj /Kompolje, 1934/ in Jože Smrekar /Roj. vrh, 1935/. Leta

Mojstrska izpitna komisija v LJUBLJANI

Zap. št. vpisnika 313/57 Ljubljana, dne 4. 5. 1958.

Takse priložne po 7. členu
člena 6 zakona o takсах

Mojstrsko spričevalo

P U Š   J O Ž E

roj. 19. 3. 1932 v (na) Veliki Gaber

okraj Ljubljana Ljudska republika Slovenija

je dne 1. 5. 1958. napravil-a pred to izpitno komisijo

MOJSTRSKI IZPIT

iz obrti   K O V A S T V O

Na podlagi drugega odstavka 27. člena zakona o obrtništvu
ga-jo zato mojstrska izpitna komisija prizna za

obrnega mojstra

iz navedene stroke in mu-ji o tem izda to mojstrsko spričevalo.

Člani izpitne komisije: _____   Predsednik izpitne komisije: *Kocun*

075 1602 54 16 191 54

Mojstrsko spričevalo, 1958, Jožeta Puša

1960 je kovačijo v Radohovi vasi Anton Puš prodal in se preselil k sinovom v Ljubljano, Kovačijo sta kupila Stane Klemenčič in Štefan Balant ter jo preuredila v krojaško delavnico Novost.

Sin Anton Puš /1925—1983/ je bil po vojni upravnik Invalidskega podjetja v Šentvidu, nato pa je kot vojni invalid odšel v pokoj. Sin Jože /1932/ se je začel učiti za kovača v domači kovačiji, nato pa v Invalidskem podjetju. Strokovni izpit je opravil 1949. leta. Za praktični del izpita je naredil okovje za oje. Mojstrski izpit je naredil 1958. leta, vendar je kmalu nato postal prevoznik v Ljubljani, najprej s konjsko vprego, vozil je gramoz za Gradis — nato pa avtoprevoznik. Sin Maks /1928—1954/ je po vojni študiral na vojaški akademiji v mestu Šuje v SSSR ter postal oficirski učitelj. Umrl je v času službovanja na romunski meji.

Jože Smole (1902 — 1956)

Nekdanja kovačija Na štacjonu še stoji: dvokapna, z opeko krita stavba, zidana s kamnom, meri 9,00 m x 5,00 m.

Temenica, vas ob izlivu Bukovice v Temenico ter ob lokalno pomembnem križišču cest: severozahodno proti Bogenšperku in Litiji, jugovzhodno po dolini Temenice proti Podgbrju oziroma Trebnjem, jugozahodno proti Šentvidu oziroma južno proti Radohovi vasi — se v zgodovinskih listinah prvič pojavi 1250. leta. Leta 1910 je obsegala 30 stanovanjskih hiš s 102

UČNO IZPRIČEVALO.	
Podpisani s tem potrjujem, da se je	<i>Jožef Smole</i>
(na) <i>ia Brega</i> , učil pri meni	<i>Kovaški</i>
od <i>1/11</i> 19 <i>19</i> do <i>5/2</i> 19 <i>23</i> .	rojen <i>1. 1902</i>
	obrti <i>3</i> leta, in sicer
Ker se je imenovan <i>Jožef Smole</i> ves čas učenja vedel marljivo in npravo, ter si prisvojil potrebno strokovno izobrazbo, ga proglašam za izučenega <i>podk. in kovaškega</i> pomožnega delavca.	
Dokaz temu moj lasoročni podpis in potrdilo pristojne zadruge.	
<i>Breg</i> , dne	<i>5. Julian 1923.</i>
<i>Anton Piv</i> učni mojster	<i>Anton Čelik</i> kovaški mojster
<i>Anton Čelik</i> kovaški mojster	<i>Anton Čelik</i> kovaški mojster

Učno izpričevalo, 1927, Jožeta Smoleta

Smoletova breška kovačija. Foto: Lojze Jeranko, 1989

prebivalcema, 1981. leta pa 38 stanovanjskih hiš s 130 prebivalci. V vasi sta delovali dve kovačiji: Fajdigova in Ilovarjeva. Prva je stala ob cesti proti Primskovem na levem bregu Temenice. Bila je last lesnega trgovca, gostilničarja in kmeta Fajdige, ki jo je oddajal kovačem v najem. V kovačiji je delal Čelik, kovač Kramar iz Mirne Peči, pa tudi Ilovar. Po letu 1945 je bila preurejena v trgovino do 1960. leta. Zdaj na njenem mestu stoji nova velika lopa za kmetijske stroje.

Ilovarjeva kovačija stoji ob cestnem križu nasproti osnovne šole: pritlična, dvokapna hiša s stanovanjskim delom, hlevom in kletjo. Kovačnica, ki je merila približno 4,00 m x 4,00 m, je bila spremenjena v stanovanjski prostor. Po zemljiški knjigi je nastala 1912. leta, ko se je lastnik kovač France Ilovar /1884—1973/ poročil z Marijo Duša iz Čagošč. Imela sta 7 otrok: Franceta /1913/, Antona /1914/, Marijo /1916/, Alojza /1917/, Alojzijo /1919/, Franceta /1921/ in Ljudmilo /1925/. Leta 1927 se je ovdovel kovač poročil z Ano Markelj iz Pungerta, s katero sta imela Ano /1928/ in Jožefa /1931/. Poleg očeta je bil kovač tudi sin Anton, ki je med vojno izginil. Franc Ilovar je koval najprej pri Fajdigovih, pozneje pa v svoji kovačiji, kjer je delal tudi neki Janezko in kovač iz Šmartnega. Ilovarievi so imeli okoli 1 ha zemlje. Sin France /1921/ je bil partizan.

Breg pri Velikem Gabru je vas ob cesti Temenica—Podgaberje, in sicer na obeh bregovih potoka Temenica. Leta 1910 je obsegala 14 hiš s 34 prebivalci, ob popisu 1981 pa 13 hiš z 41 prebivalci. V zgodovinskih listinah je prvič zapisana 1361. leta kot Rain. V vasi so tri znane kovačije. Najstarejša je pri Žagarju, pisali so se Čebular, na severni strani vasi. Čebularji so imeli poleg kovačije še žago, mlin, trgovino in gostilno. Lastnik posestva in poslopij po Francu Flöre je 1884 postal Anton Čebular z Grma. Leto 1911 je postal lastnik na podlagi izročilne pogodbe Josip Čebular z Brega. Od 1982 je lastnica Ida Adamič, r. Čebular. Kovačijo je dal zgraditi Anton Čebular, ki sicer ni bil kovač, pač pa jo je oddajal v najem. V njej je bil najemnik, poleg drugih, Anton Puš, zadnji pa Jože Smole, dokler se ni 1954. preselil v svojo kovačijo. Žagarjeva žaga je prenehala delati 1954. leta, mlin pa okoli 1973. Od nekdanje kovačije ob potoku Temenica stoji samo še ognjišče, ostali zidovi so razpadli.

Pred domačo hišo v Velikih Dolah, 1970. Od desne proti levi: Jože Smole ml., železničar Ošaben, mizar Lavrih iz Šentjurja.

Severno od Žagarjeve kovačije stoji ob cesti Temenica—Podgabrje Smoletova kovačija, imenovana Pri Kovaču. Leta 1954. zgrajena dvokapna opečnata stavba meri 11 m x 6 m. Kovaška delavnica je v zahodnem delu pritličja in meri 5,80 m x 6,00 m, podkovališče z lesenim podom v vzhodnem delu pa 5,00 m x 6,00 m. V podkovališču so na lesenem ogrodju 4 privezi za živali. Iz podkovališča vodijo v kovačnico, ki ima ilovnat tlak, dvokrila lesena vrata. Visoka je 3,30 m. Dve okni v njej merita 1,12 m v višino ter 1,40 v širino, tretje pa 1,83 v širino. Kovačija ima eno ognjišče ter motorni meh, ki je bil sprva nožni. Visoko podstrešje je služilo za skladišče oglja. Pred kovačijo stoji 1,08 m dolgo ter 0,27 m široko in prav toliko visoko kalilno betonsko korito.

Kovačija je pripadala kovaču Jožetu Smoletu /1902—1956/. Njegov oče Ignac je bil mlinar, doma iz Lužic. Ko je Jožetov ded grunt zapravil, je Ignac, ki je mlel v Bibrovem mlinu v Bukovici, kupil hišo na Bregu. Iz Jožetove delavske knjižice, izdane 1919. leta s podpisom gabrškega župana Ignaca Verbiča, je razvidno, da se je Jože od 1919. do 1921. učil v Žagarjevi kovačiji na Bregu, ko je v njej delal Anton Čelik. Za leto 1921 je kot župan v knjižici podpisan Anton Koporec. Leta 1922 je v isto kovačijo prišel mojster Anton Puš, ki je o mladem Smoletu zapisal, da je bil »prav priden, pošten v vsakem oziru. In zmožen vsakega kovaškega dela naj bo kojne ali vozove. Torej takega delavca priporočam vsakemu kovaškemu mojstru ali tovarni«. V letih 1923—1925 je bil Jože podkovač v 22. artilerijskem polku. Po vrnitvi od vojakov je delal kot poslovodja pri Mariji Marn v Straži pri Šentrupertu, 30. nov. 1926 pa je od srezkega poglavarja v Litiji dobil koncesijo in začel na svoje v Žagarjevi kovačiji na Bregu. Leta 1932 je kupil od Zajca iz V. Dol Zemljišče na dolski strani ceste Temenica—Podgabrje in si zgradil hišo. Dvajset let pozneje je na nasprotni, breški strani ceste zgradil še lastno kovačijo. Poleg kovaštva se je Smoletova družina preživljala tudi z rejo ene do dveh krav. Smoletova sta imela dve hčeri in dva sinova. Jože Smole ml. (1935—1974) je že kot otrok

Klemenčičeva breška kovačija (pritličje levo). Foto: Lojze Jeranko, 1989

pomagal očetu v kovačnici. Ker je bil premajhen, si je k ognjišču ali nakovalu pristavljal zaboj. Za kovača se je učil pri očetu od 1950 do 1953. Vajensko šolo za razne stroke je obiskoval v Litiji od 1955 do 1957, ko je v Idriji opravil strokovni pomočniški izpit. Po očetovi smrti 1956 je vodila obrt žena, in sicer po poslovodji Francu Hribarju iz Pungerta. Hribar se je izučil pri J. Smoletu st., enako tudi Tiček z Brega in Koporec. Pri J. Smoletu ml. pa se je učil Alojz Fortuna iz Gumbišč. Oba Smoleta sta bila vozna in podkovska kovača. Leta 1974 se je Jože ml. smrtno ponesrečil z motorjem.

Tretja, najmlajša in še zmeraj delujoča breška kovačija stoji na Obliškem hribu na zgornjem, južnem koncu vasi. Kovaška delavnica z dvema velikima oknom ter betonskimi tlemi meri 9,00 m x 6,50 m, visoka pa je 3,00 m. Oprema: panj z nakovalom, delovna miza s primežem, vrtni stroj, ki si ga je naredil kovač sam, varilni avtogeni aparat, verižno dvigalo. Ognjišče je električno, tudi ventilator, ki je bil sprva lesen, je naredil kovač sam.

Oče kovača Alojza Klemenčiča (1951) je bil kmet (z 20 ha zemljišč) in mesar. V družini je bilo 8 otrok. Alojz se je izučil v Invalidskem podjetju v Šentvidu (1965—1968), poklicno šolo pa je obiskoval v Ljubljani. Za pomočniški izpit je naredil kovaške klešče, 50 odkovkov krakov za šestila ter babico in kladivo za klepanje kose. Po 9-mesečni zaposlitvi v grosupeljskih Inštalacijah, po odsluženju roka pa 3-mesečni zaposlitvi v Šentvidu je začel samostojno obrt. Najprej je koval v stari domači hiši pri Obliških, nato si je uredil kovačijo v novi hiši na domačem vrtu, zdaj pa kuje v opisani kovačiji poleg hiše.

Opravlja vozna in podkovska dela — v okolici Brega je več žrebetnih kobil — popravlja kmetijske stroje: pluge, brane, traktorje; popravlja in izdeluje drobno kmečko orodje, dela pa tudi vijake, penje, stavbno okovje, kovinska vrata in okna, avtomobilske prikolice. Naročila prihajajo iz bližnje in daljne okolice, tako da je Alojz Klemenčič kovač vseh treh občin, ki se stikajo blizu vasi: grosupeljske, trebanjske in litijske.

Alojz dela sam, po potrebi mu pomaga stranka. Delaven je in podjeten ter kljub težkemu zaslužku zadovoljen s poklicem. Rad ima kovaško delo, in če bi se moral odločiti, kaj naj postane, pravi, da bi spet postal kovač.

VIRI IN LITERATURA:

Adamič, Ida, r. Čebular, Breg 4, ustna informatorka, 1989; Ahlin, Ivan: ZOG 13, 1984, 44 — 52; Arhiv občine Grosuplje: sejni zapisniki KLO Radohova vas, Zgodovinski arhiv Ljubljana; Ceglar, Anton, Radahova vas 6, ustni informator za Čelika, 1989; Klemenčič, Alojz, kovač, Breg 6 A, ustni informator, 1989; Kos, Milko: Gradivo za historično topografijo Slovenije: za Kranjsko do leta 1500. Ljubljana, Inštitut za občo in narodno zgodovino SAZU, 1975; Matične knjige župnije Šentvid, Nadškofijski župnijski arhiv, Ljubljana; Puš, Jože, Ljubljana, Presetnikova 5, ustni informator, 1989; Savnik, Roman (ur.): Krajevni leksikon Slovenije, 2, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1971; Štanger, Tilka r. Smole, Ljubljana, Viška 55, ustna informatorka, 1989; Zemljiška knjiga, občina Grosuplje.

L. OBOLNO

1. Osnovni podatki v naselju Obolno

Z avtobusom smo se pripeljali do lovske koč nad Metnjam. Od tam smo se v podskopski namizni sociologov in zgodovinarjev odpravili na Obolno. Pot nam je vzela slabo uro časa in kar pravi smo se utrudili, pravi smo prespili na vrh. Vendar, ko se nam je pred očmi odprl čudni pogled na prelepe Julijske Alpe in na Triglav, smo v trenutku porabili na vse težave. Najprej smo se italo razgledali po vasi. Presenečilo nas je, ker nimamo zagledali napa prednih hiš kot smo pričakovali, pač pa vame siveje. Ta vas se zdišle ni povabiljena, saj jo obkrožajo turisti, ker imajo pri oni od kmetske kmetijske turizma.

Vasica leži pred vrhovi vrhovi nad Sifno. Razložen je v hribovja nad prihoji in Taborcem. Dostopna je po makadamski cesti, ki se v Metnjam odcepi od ceste Ivančna Gorica — Čebulje.

Obolno ima le štiri hišne hišne, toda je znani prebivalcev. Privede se ukvarjajo s kmetijskim, nekaj ljudi se vrši tudi na vinu. Prava pa je za vsakdanji veliki problem, posebno kmetijsko zapade veliko zrnja. Vsa je preveč oddaljena. Ljudi je malo, pa tudi cesta je izredno slaba tako da rednega avtobusnega prometa ni. Zato se delavci počasi vsaj z osebnimi avtomobili, pešci pa morajo stati že pred noč, da pri naplavljeni cesti prispeto do Ivančne Gorice. Sicer so kmetije slabo opremljene, pri večini ni nobene stroje, ljudje pa so v glavnem starejši in se težko delajo.

Imajo napeljavni električni in telefonski omrežje pa je volkove in ni dostajajo pomogeta kmetijskih. Naselje daje priložnost uradništvu vlogi kmetijske turizma, ki privede veliko obiskovalcev.

2. Stanovna sestava prebivalstva v vasi

Starostna sestava prebivalstva na Obolnem je zelo mlada, kar nam kaže tudi starostna piramida. Vidimo lahko, da imamo ljudi na 100 do 20 letnih in. Najmlajši je star 26 let, trije so stari od 30 do 40 let, vsi ostali prebivalci pa stari od 50 let. Tako je splošna povprečna starost kar 33,5 let.

K taki starostni sestavi pripada slaba povprečna pomanjka. Mladi se raje odpravijo v tujino, saj koder laže bodajo v službo ali v vojsko.

Na Obolnem sploh ni otrok, kar je logična posledica manjke.

* Raziskovalna skupina se sprevaja v delovno skupino za raziskavo kmetijske turizma. (Zbornik občine Grosuplje, 1989, str. 117-118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000).

DRUŽBENE IN GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI NASELIJ OBOLNO, PLANINA IN OSREDEK

Raziskovalna naloga učencev srednješolskega centra Josipa Jurčiča Ivančna Gorica—Stična*

I. OBOLNO

1. Osnovni podatki o naselju Obolno

Z avtobusom smo se pripeljali do lovske kočice nad Metnajem. Od tam smo se s podskupinoma sociologov in zgodovinarjev odpravili na Obolno. Pot nam je vzela slabo uro hoda in kar precej smo se utrudili, preden smo prisopihali na vrh. Vendar, ko se nam je pred očmi zarisal pogled na prelepe Julijske Alpe in na Triglav, smo v trenutku pozabili na vse težave. Najprej smo se malo razgledali po vasi. Presenetilo nas je, ker nismo zagledali napol podrtih hiš, kot smo pričakovali, pač pa same novejše. Ta vas še zdaleč ni pozabljena, saj jo obiskujejo turisti, ker imajo pri eni od kmetij kmečki turizem.

Vasica leži precej visoko nad Stično. Razložena je v hribovju nad pritokom Temenice. Dostopna je po makadamski cesti, ki se v Metnaju odcepi od ceste Ivančna Gorica — Debeče.

Obolno ima šest hišnih števil, toda le enajst prebivalcev. Pretežno se ukvarjajo s kmetijstvom, nekaj ljudi se vozi tudi na delo. Prevoz pa je za vaščane velik problem, posebno kadar zapade veliko snega. Vas je preveč oddaljena, ljudi je premalo, pa tudi cesta je izredno slaba, tako da rednega avtobusnega prometa nimajo. Zato se delavci poleti vozijo z osebnimi avtomobili, pozimi pa morajo vstati že sredi noči, da po nespluženi cesti prigrizajo do Ivančne Gorice. Sicer so kmetije slabše opremljene; pri večini hiš nimajo strojev, ljudje pa so v glavnem starejši in že težko delajo.

Imajo napeljano elektriko in telefon, nimajo pa še vodovoda in si morajo zato pomagati s kapnicami. Naselju daje pomembno turistično vlogo kmečki turizem, ki privablja veliko obiskovalcev.

2. Starostna sestava prebivalstva v vasi

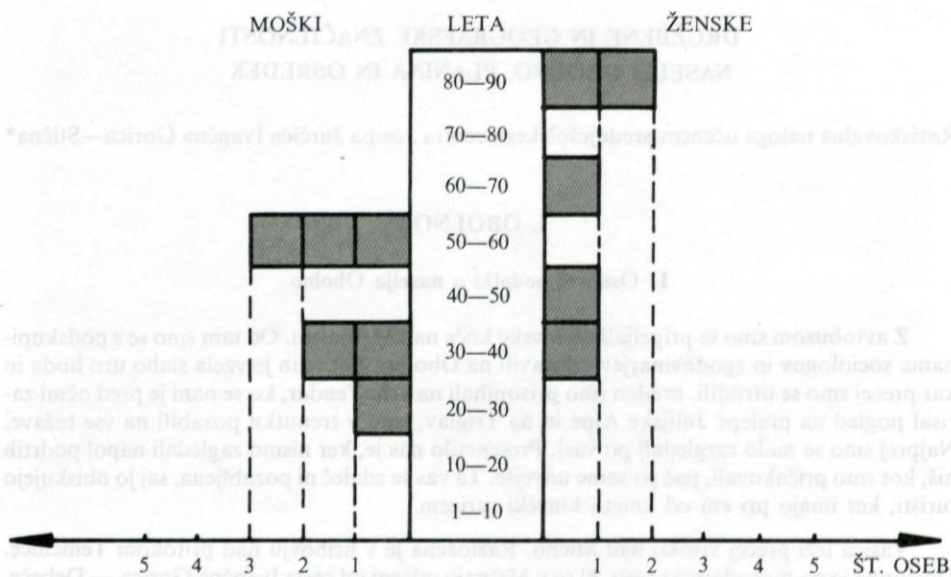
Starostna sestava prebivalcev na Obolnem je zelo slaba, kar nam kaže tudi starostna piramida. Vidimo lahko, da mladih ljudi na Obolnem sploh ni. Najmlajši je star 26 let, trije so stari od 30 do 40 let, vsi ostali prebivalci pa so stari nad 50 let. Tako je njihova povprečna starost kar 53,5 let.

K taki starostni sestavi prispeva slaba prometna povezava. Mladi se raje odselijo nižje, v dolino, od koder lažje hodijo v službo ali v šolo.

Na Obolnem sploh ni otrok, kar je logična posledica razmer.

* Raziskovalno nalogo so opravile tri delovne skupine: geografija (mentor prof. Franci Grlica), sociologija (mentor prof. Dušan Kolenc) in zgodovina (mentor prof. Vida Hočevnar).

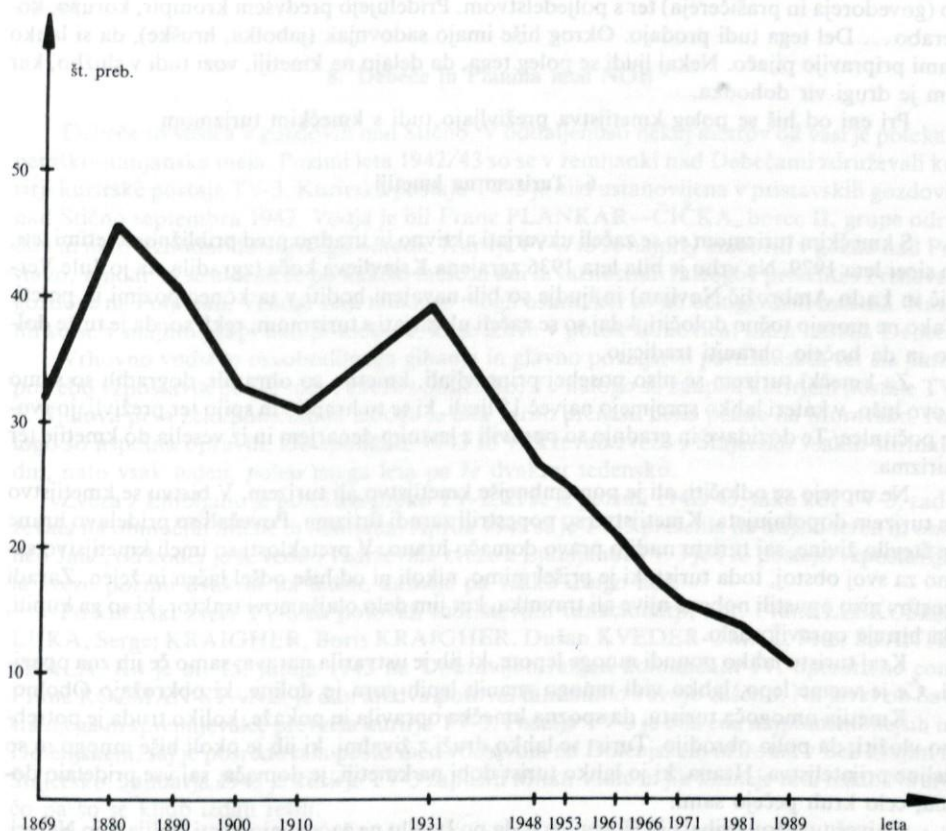
3. Starostna piramida — Obolno

Leta	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953	1961
Št. preb. na Obolnem	32	43	41	33	31	39	27	25	21
Indeks	100	134,4	95,3	80,5	93,9	125,8	69,2	92,6	84,0

Leta	1966	1971	1981	1989
Št. preb. na Obolnem	18	16	14	9
Indeks	85,7	88,9	87,5	64,3

Grafikon rasti prebivalstva

Število prebivalstva na Obolnem upada. Na grafikonu vidimo, da je bilo največ prebivalcev v letu 1880; okoli 45. V letih 1890, 1900 in 1910 se to število bistveno zmanjšuje, tako da upade že na 30. Drugo največje število prebivalcev pa je bilo zopet l. 1981, ko jih je bilo malo manj kot 40. Od tega leta naprej pa število vse bolj upada do danes, ko je na Obolnem 11 ljudi.

Vzroki za upad prebivalstva so odselitve zaradi že znanih razmer (velika oddaljenost od večjih lokalnih centrov, slabe prometne povezave...).

4. Oblika naselja

Na prvi pogled bi človek rekel, da je naselje razdeljeno na dva dela. Prvi leži malo nižje in šteje štiri hiše, drugi del pa je kmetija, ki se ukvarja s kmečkim turizmom. Vendar smo izvedeli, da leži še ena hiša nekoliko nižje v grapi. Skoraj vse stanovanjske hiše imajo tudi gospodarsko poslopje. Tri hiše so zgrajene po drugi svetovni vojni. Področje samo je strmo in primerno za smučišča.

5. Viri preživljanja

Vsem prebivalcem je vir dohodka kmetijstvo. Kmetije so manjše. Ukvarjajo se z živinorejo (govedoreja in prašičereja) ter s poljedelstvom. Pridelujejo predvsem krompir, koruzo, kolerabo... Del tega tudi prodajo. Okrog hiše imajo sadovnjak (jabolka, hruške), da si lahko sami pripravijo pijačo. Nekaj ljudi se poleg tega, da delajo na kmetiji, vozi tudi v službo, kar jim je drugi vir dohodka.

Pri eni od hiš se poleg kmetijstva preživljajo tudi s kmečkim turizmom.

6. Turizem na kmetiji

S kmečkim turizmom so se začeli ukvarjati aktivno in uradno pred približno desetimi leti, in sicer leta 1979. Na vrhu je bila leta 1936 zgrajena Krjavljeva koča (zgradila sta jo Jule Verbič in Lado Ambrožič-Novljan) in ljudje so bili navajeni hoditi v ta konec pozimi in poleti. Tako ne morejo točno določiti, kdaj so se začeli ukvarjati s turizmom, rekli so, da je tu že dolgo in da hočejo ohraniti tradicijo.

Za kmečki turizem se niso posebej pripravljali, kmetijo so ohranili, dogradili so samo novo hišo, v kateri lahko sprejmejo največ 15 ljudi, ki se tu hranijo in spijo ter preživljajo svoje počitnice. Te dozidave in gradnjo so opravili z lastnim denarjem in iz veselja do kmetije ter turizma.

Ne morejo se odločiti, ali je pomembnejše kmetijstvo ali turizem. V bistvu se kmetijstvo in turizem dopolnjujeta. Kmetijstvo so popestrili zaradi turizma. Povečali so pridelavo hrane in število živine, saj turistu nudijo pravo domačo hrano. V preteklosti so imeli kmetijstvo samo za svoj obstoj, toda turist, ki je prišel mimo, nikoli ni od hiše odšel lačen in žejen. Zaradi gostov niso opustili nobene njive ali travnika, ker jim delo olajša novi traktor, ki so ga kupili, da hitreje opravijo delo.

Kraj turistu lahko ponudi mnoge lepote, ki jih je ustvarila narava, samo če jih zna opaziti. Če je vreme lepo, lahko vidi mnogo znanih lepih gora in doline, ki obkrožajo Obolno.

Kmetija omogoča turistu, da spozna kmečka opravila in pokaže, koliko truda je potrebno vložiti, da polja obrodijo. Turist se lahko druži z živalmi, ki jih je okoli hiše mnogo in so željne prijateljstva. Hrana, ki jo lahko turist dobi na kmetiji, je domača, saj vse pridelajo doma, celo kruh pečejo sami.

Največ turistov prihaja iz Slovenije, toda po številu ne zaostajajo dosti Italijani in Nemci. Večina prihaja ob praznikih, sobotah in nedeljah. Med njimi pa lahko najdemo tudi »stalne« stranke, tako med tujimi kot med domačimi turisti. Pozimi so prihajali zaradi smučanja, danes pa tega ni več.

7. Etnografski utrinki iz vasi

V vasi smo vprašali tudi po starih običajih. Ohranili so se le cerkveni prazniki (božič, velika noč...), delovni običaji pa so že zamrli, kajti na vas je prišla mehanizacija in tudi ljudi ni več veliko. Nekateri običaji so se še ohranili v spominu:

- trli so lan in ga doma predli; zbralo se je dosti žensk, ki so ob delu pele;
- ličkanje koruze; tudi takrat se je zbralo dosti ljudi, ki so si pripovedovali zgodbe in peli.

Zelo zanimivo je, kako so se odločali, kdaj bodo opravili kakšno delo:

- mladi mesec (mesec = luna): sadili so fižol, solato;
- stari mesec: sekali so drva (takrat je mozga bolj suha).

Obstajajo tudi dnevi, ko ne smejo delati, da ne bi ranili narave, zemlje:

- na sv. Florjana (4. maja) niso nikoli sekali drv, kruha niso smeli peči, peči niso smeli zakuriti;

— na veliki petek se ne sme orati.

Povezava z naravo je nekaj vsakdanjega zaradi poljedelstva, vendar je pomembno, da imajo ti ljudje do narave spoštljiv odnos. Zavedajo se, da je narava tista, ki jim omogoča obstoj.

8. Debeče in Planina med NOB

Debeče so vasica v gozdovih nad Stično. V oddaljenosti nekaj metrov od vasi je potekala nemško-italijanska meja. Pozimi leta 1942/43 so se v zemljanki nad Debečami združevali kurirji kurirske postaje TV-3. Kurirska postaja TV-3 je bila ustanovljena v pristavskih gozdovih nad Stično septembra 1942. Vodja je bil Franc PLANKAR—ČIČKA, borec II. grupe odredov in nato Vzhodnodolenjskega odreda. Kurirji TV-3 so se najprej utaborili v gozdu nad Pristavo, vendar so se morali že po kakem mesecu dni iz varnostnih razlogov preseliti s Pristave v gozdove na Poljanah. Vendar tudi tam niso mogli ostati, ker so jih belogardisti izsledili. Nasedli so se v majhni grapi nad potočkom, ki se izliva v potok Bukovica, blizu naselja Debeče.

Vrhovno vodstvo osvobodilnega gibanja in glavno poveljstvo partizanskih čet sta čutila potrebo vzpostaviti boljše redne zveze s Štajersko. To nalogo so zaupali kurirjem postaje TV-3. Njihova prva zelo pomembna naloga je bila varno prenesti neko pismo na Moravsko. Nalogo so uspešno opravili. Do spomladi 1943 so vzdrževali zvezo s Štajersko vsakih štirinajst dni, nato vsak teden, poleti istega leta pa že dvakrat tedensko.

Zveza z Ljubljano je potekala preko TV-2, ki se je pozimi 1942/43, tako kot TV-3, zadrževala na območjih Stične in Šentvida. Aprila 1943 se je TV-3 preselila na litijski teren in okoličano Janč, od koder je še vedno vzdrževala zvezo z Ljubljano. TV-3 je s to postajo vzpostavljala zvezo pozimi dvakrat na teden, kasneje pa vsako drugo noč.

Po kurirski zvezi TV-3 so potovali tudi številni funkcionarji, npr. Franc LESKOŠEK-LUKA, Sergej KRAIGHER, Boris KRAIGHER, Dušan KVEDER-OMAŽ, Peter STANTE-SKALA. Ko je bil 15. junija 1943 na Dobravljah ranjen komandant IV. operativne cone Franc ROZMAN-STANE, je dan ali dva potoval tam mimo s svojo zaščito. Na javki ob Savi sta njega in spremljevalce prevzela kurirja TV-3. Postaja TV-3 je bila ena najpomembnejših na Dolenjskem, saj je posredovala pošto med vodstvom na Dolenjskem oziroma v Beli krajini in Štajersko. Januarja 1945 je kurirje TV-3 zapustil Milan Vidic in jih kasneje tudi izdal. Na srečo pa so se kljub izdaji rešili.

Pogovarjali smo se s Pepco Šerek. Pripovedovala nam je o grozni tragediji, ki je doletela njihovo družino med vojno. Pepca je bila takrat stara 17 let. Oskrbovali so partizane s hrano, mlajša brata, ki sta bila še premlada za k partizanom, pa sta zaradi poznavanja terena partizane le vodila po njem. Toda nekega dne jih je izdala sosedka, ki je imela sinove v nemški vojski. Zvečer, ko Pepce ni bilo doma, je k hiši prišla nemška vojska. Brata so odpeljali v zapor, kjer so jima po dolgem mučenju odrezali glave. Očeta so ustrelili in ga zažgali, mama pa je bežala v gozd, med begom pa so jo lažje ranili. Pozneje so jo našli zmrznjeno pod snegom v grapi pri potoku pod vasjo, kamor se je zatekla, da bi se odžejala. Nemci so vedeli, da niso dobili vseh članov družine, iskali so še hčer. Pepca, ki so jo nekaj časa skrivali dobri ljudje, je nekega dne zapustila skrivališče in se približala domačiji. Opazila jo je nemška straža, ki je čakala nanjo. Streljali so za njo, vendar je niso zadeli. Iz maščevanja so požgali hišo, od katere so ostali samo še zidovi.

Vas Planina je od Debečega oddaljena približno kilometer in pol. Tudi čez vas Planina je med NOB tekla italijansko-nemška cona. Ljudje so morali imeti vedno odprta vrata, da so lahko Nemci prihajali in odhajali, kadar se jim je zahotelo. Če je kdo zaprl vrata, so okupatorji smatrali, da nekaj skrivajo in so hišo takoj preiskali. Večkrat se je tudi zgodilo, da so potem tako hišo požgali, prebivalce pa pobili.

II. PLANINA

1. Opis naselja

Planina je majhno naselje pod Osredkom. Spada v KS Metnaja. Nadmorska višina naselja Planine je 580 m. Leži v Posavskem hribovju na pobočju, ki se vzpenja nad dolino potoka Bukovica. Ta potok v zgornjem delu poimenujejo tudi Dévnica. Planina je obrnjena proti Vintarjencu nad Litijo. Dostop do naselja je zelo težaven, mogoč le po zelo slabi, ob deževjih tudi na mnogih mestih zdrti makadamski cesti, ki se kilometer od Planine pred Debečami odcepi od ceste Ivančna Gorica—Debeče. Prometna povezava z ostalimi kraji v dolini je zelo slaba, saj ni nobenega javnega prevoznega sredstva. Od lovske kočje, ki je nekaj kilometrov oddaljena od Planine, vozi šolski avtobus, ki ga uporabljajo tudi ostali vaščani. Dve družini sicer imata osebne avto, vendar je v zimskem času mogoč dostop le peš.

Njive se nahajajo na obeh straneh pobočja in so dokaj rodovitne. Večino površin zavzemajo travniki, pašnikov in sadovnjakov je malo. V sadovnjakih obrodijo predvsem češnje, hruške in jabolane. Pod vasjo so obsežni gozdovi z dosti borovničevja, kostanja in tudi gob.

V samem naselju ni kakega potoka ali mlake, na južnem pobočju pod naseljem pa izvira Končarjev studenec, ki se izliva v potok Bukovico. Prebivalci dobijo pitno vodo iz kapnic, pa tudi iz privatnih zajetij. V vasi imajo tudi telefon, ki je namenjen skupni uporabi. Kmetje so si kupili osnovno kmetijsko mehanizacijo (traktor, kosilnico, traktorske pluge, motokultivator...).

Najbližja šola je v Javorju, oddaljena 6 kilometrov, pošta pa v Šmartnem pri Litiji, ki je oddaljeno 7 kilometrov.

2. Okolje

Okolje je zaradi odmaknjenosti naselja od industrije in tudi zaradi maloštevilnega prebivalstva še zelo čisto.

Prometa imajo malo, drugih onesnaževalcev praktično ni, če odštejemo še dim iz vaških gospodinjstev. Naselje je tudi preveč oddaljeno od industrije, zato ta ne more onesnaževati zraka.

Voda je čista. Zaradi majhne uporabe kemičnih snovi, kot so umetna gnojila in škropiva, tudi ne pride do onesnaženja. Tudi drugi možni dejavniki niso zastopani v taki meri, da bi lahko onesnažili vodo. Čista voda je za prebivalce naselja zelo pomembna, ker jo uporabljajo za pitje, prehrano, napajanje živine. V vasi imajo namreč le kapnice in privatna zajetja. Drugih onesnaževalcev, kot so hrup ali smetišča, zaradi malo prebivalcev ni. Imajo sicer manjše odlagališče smeti, vendar tu ne odlagajo strupenih snovi, ki bi lahko škodovale okolju.

Najpogostejši pojavi, ki ogrožajo pokrajino, so toča, močan veter in zgodnje jesenske in pozne pomladanske pozebe. Kmetje se pritožujejo tudi nad erozijo.

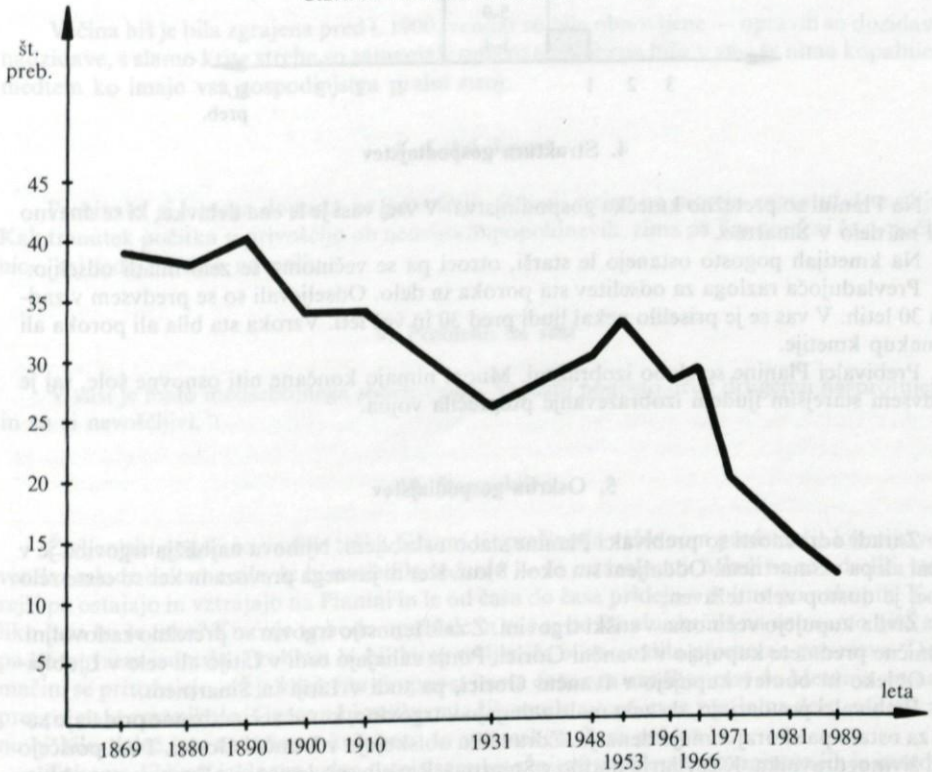
3. Prebivalstvo

V naselju Planina so 4 gospodinjstva. Tu živi le 12 prebivalcev. Starostna sestava je zelo slaba. Povprečna starost prebivalcev je približno 53 let. V vasi živi le en otrok, star 2 leti.

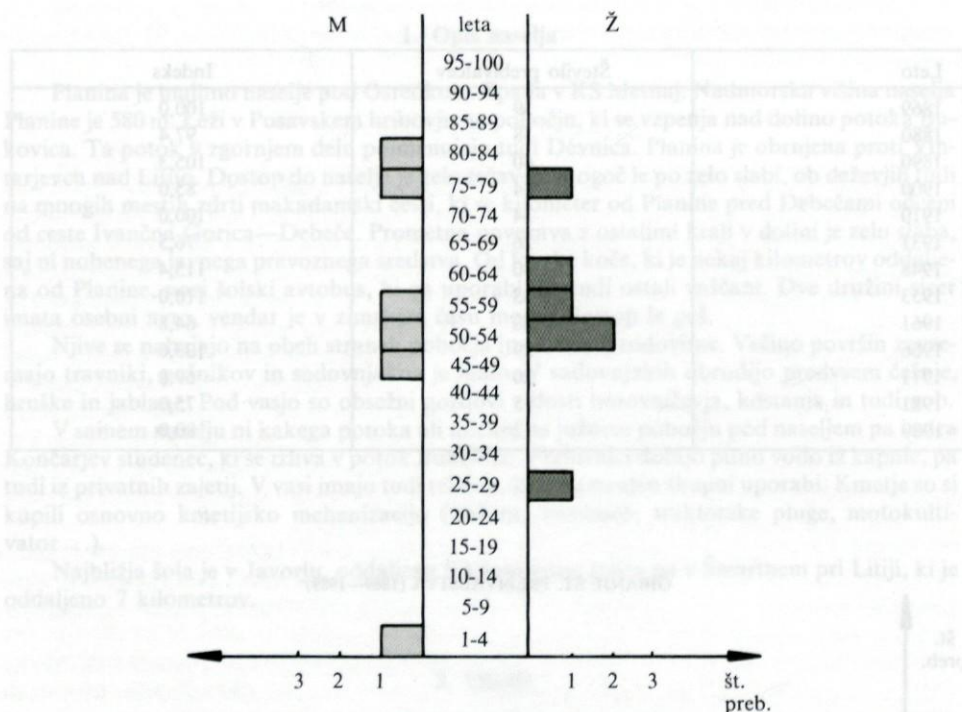
Gibanje števila prebivalstva (1869 do 1989)

Leto	Število prebivalcev	Indeks
1869	39	100,0
1880	38	97,4
1890	40	105,3
1900	34	85,0
1910	34	100,0
1931	26	76,5
1948	30	115,4
1953	33	110,0
1961	28	84,8
1966	29	103,6
1971	20	69,0
1981	15	75,0
1989	12	80,0

GIBANJE ŠT. PREBIVALSTVA (1869—1989)

STAROSTNA PIRAMIDA

4. Struktura gospodinjstev

Na Planini so pretežno kmečka gospodinjstva. V vsej vasi je le ena delavka, ki se dnevno vozi na delo v Šmartno.

Na kmetijah pogosto ostanejo le starši, otroci pa se večinoma še zelo mladi odselijo.

Prevladujoča razloga za odselitev sta poroka in delo. Odseljevali so se predvsem v zadnjih 30 letih. V vas se je priselilo nekaj ljudi pred 30 in več leti. Vzroka sta bila ali poroka ali pa nakup kmetije.

Prebivalci Planine so slabo izobraženi. Mnogi nimajo končane niti osnovne šole, saj je predvsem starejšim ljudem izobraževanje preprečila vojna.

5. Oskrba gospodinjstev

Zaradi odročnosti so prebivalci Planine slabo oskrbljeni. Njihova najbližja trgovina je v Stični ali pa v Šmartnem. Oddaljeni sta okoli 8 km. Ker ni javnega prevoza in ker so ceste zelo slabe, je dostop zelo težaven.

Živila kupujejo večinoma v stiški trgovini. Z založenostjo trgovin so pretežno zadovoljni. Tehnične predmete kupujejo v Ivančni Gorici. Ponje zahajajo tudi v Litijo ali celo v Ljubljano. Obleko in obutev kupujejo v Ivančni Gorici, pa tudi v Litiji in Šmartnem.

Prebivalci poudarjajo, da zelo malo zahajajo v trgovine, ker si večino hrane pridelajo sami, za ostalo pa skoraj nimajo denarja. Zdravnika obiskujejo v Ivančni Gorici. Tu si poiščejo tudi živinozdravnika. K čevljarju hodijo v Šmartno. Raznih servisov največkrat ne potrebujejo, saj nimajo dosti aparatov oziroma mehanizacije.

Z vodo se oskrbujejo iz kapnic ali pa tudi iz privatnih zajetij. Imajo en telefon, ki je v skupni, vaški uporabi.

Raznih kulturno-razvedrilnih prireditev ne obiskujejo.

6. Kmetijstvo

Vsi se ukvarjajo s kmetijstvom. Imajo od 10 do 25 ha zemlje. Večino te zemlje pokrivajo gozdovi. Obdelujejo njive, ki jih je bolj malo. Imajo po tri njive. Vsa ostala zemlja pripada travnikom, ponekod imajo tudi pašnike in sadovnjake. Vinogradov nimajo. Sprememb v izrabi parcel do sedaj ni bilo, radi pa potožijo, da bodo spremembe potrebne, ker primanjkuje delovne sile. S kmetijsko zadrugo ne sodelujejo prav dobro. Šele l. 1988 so prevzeli pitance. Večino živine redijo največkrat za lastne potrebe. V zadnjih 10 letih se je število živine bistveno zmanjšalo. Imajo le nekaj goveda, predvsem krave, teleta, namesto konj še danes uporabljajo vole. Povsod redijo prašiče in perutnino. Drobnice nimajo nikjer več. V zadnjem času so v kmetijstvu začeli uvajati tudi tehniko. V vasi so 3 traktorji. Imajo tudi kosilnice, traktorske pluge, motokultivatorje. Uvajanje sodobne tehnike ovira hribovit svet, ki preprečuje strojno obdelavo, pa tudi pomanjkanje denarja. Od kmetijstva ne iztržijo dosti denarja, saj le malo prodajo. Občasno prodajajo les, pa tudi govedo. Glavne ovire za razvoj kmetijstva so pomanjkanje delovne sile, hribovit svet, slaba starostna sestava.

7. Stavbni fond

Večina hiš je bila zgrajena pred l. 1900, vendar so bile obnovljene — opravili so dozidave, nadzidave, s slamo krite strehe so zamenjale opečnate. Nobena hiša v vasi še nima kopalnice, medtem ko imajo vsa gospodinjstva pralni stroj.

8. Letni dopust

Prebivalci si letnega dopusta ne privoščijo. Zaradi živine ne morejo zapustiti domačije. Kak trenutek počitka si privoščijo ob nedeljskih popoldnevih, zima pa jim pomeni čas »počitnic«, saj tedaj ni dela na polju.

9. Problemi na vasi

V vasi je malo medsebojnega sodelovanja. Vaščani pogosto drug drugemu nasprotujejo in so si nevoščljivi.

10. Perspektive

Življenjski pogoji na vasi so težki. Glavni vir preživetja vaščanom predstavlja kmetijstvo, vendar mlade delovne sile, ki bi nasledila sedanjo — že ostarelo, ni. Mladi so se odselili, starejši pa ostajajo in vztrajajo na Planini in le od časa do časa pridejo v dolino po nakupih. Koliko časa bo še tako? Kmetije se bodo opuščale in vas se bo kmalu skrčila na eno samo hišo ali pa bo povsem izumrla. Problem bi bil hitro rešljiv, če bi se uredila prometna povezava. Domačini se pritožujejo, da je krajevna skupnost imela denar za ureditev cest do Metnaja, za naprej pa ga je zmanjkalo. Gotovo bi veliko mladih ostalo v vasi in se vozilo na delo, saj 10 km ne bi bilo daleč, po navadnem kolovozu in v zimskem času peš pa...

Tako pa 12 ljudi iz dneva v dan ostaja samih s svojimi problemi in ta samota jih je naredila nekoliko čudne, nezaupljive in vase zaprte, da se še med sabo ne razumejo najbolje.

III. OSREDEK

1. Lega naselja

To je majhno naselje z lepim razgledom na golem hrbtu nad povirjem Bukovice. Vas leži vzhodno od Obolnega. Iz Metnaja ali Goričice (4,5 km) je možen dostop v vas. Pod hišami so njive v prisojni legi. Na severu ležijo bukovi gozdovi, na jugu pa mešani.

Bližnji kraji so: Javorje (6,5 km), Šmartno pri Litiji (7,5 km), Stična (8 km), Ivančna Gorica (10 km). Nadmorska višina je približno 650 m. Vas spada v KS Metnaj.

2. Oskrba gospodinjev

Najbližja trgovina — v Stični — je oddaljena približno 8 km, kjer kupujejo v glavnem živila. Približno tri črttine prebivalstva kupuje tukaj, ostali pa v Litiji ali v Ivančni Gorici. Z založenostjo teh trgovin so zadovoljni. Tehnične predmete kupujejo v železnini v Ivančni Gorici, nekateri pa tudi v Ljubljani.

Obleko in obutev najpogosteje kupujejo v Ljubljani ali Ivančni Gorici. Storitve zdravniška iščejo največ v Ivančni Gorici, prav tako živinozdravnika, avtomehanika v Ivančni Gorici ali v Litiji, frizerja pa v Ivančni Gorici, Litiji ali Šentvidu.

Prebivalstvo je enotnega mnenja, da bi bilo za boljšo oskrbo gospodinjev potrebno urediti ceste in vodovod. Vsi so mnenja, da je prometna povezava z drugimi kraji zelo slaba. Z vodo se vsi oskrbujejo kar iz domače kapnice, kamor priteka voda s strehe, kajti vodovod še ni napeljan. V vasi imajo tudi 1 telefon.

3. Okolje

V vasi ni opaziti onesnaženja vode in zraka, ni hrupa niti smetišč. Pokrajino ogrožata najpogosteje toča in veter. Problem so tudi pozebe.

4. Struktura gospodinjev

Gospodinjstva štejejo največ 3 člane. Najmlajši prebivalec v vasi je star 26 let, najstarejši pa 61. Povprečna starost je 48,5 let. Osebe v glavnem niso priseljene, razen ene izjeme (zaradi poroke). Izobrazba je zelo nizka, saj imajo vsi, razen enega, ki ima končano osnovno šolo, manj kot osemletko. V vasi so sami kmetje z nizko (skromno) izobrazbo. Vsi, razen enega, so že upokojeni ali pa delajo na domači kmetiji. Samo en prebivalec se vozi na delo v Šmartno, ki je oddaljeno približno 12 km. Vozi se z avtom ali pa gre peš.

5. Kmečka in mešana gospodinjstva

Površina posesti se giblje od 20 do 53 ha. Izraba zemlje je pri vseh gospodinjstvih enaka. Največji del svojega zemljišča uporabljajo za njive (gospodinjstva v vasi imajo od 2—10 njiv, torej med 1 in 35 hektarji površine na gospodinjstvo), travnike (od 2—3 parcele na gospodinjstvo, kar znese od 2—5 ha), pašnik, ki meri približno 5 ha, imajo samo v enem gospodinjstvu. Tudi sadovnjak je samo eden na kmetijo, meri pa približno 2 ha. Vinogradov tu ni, so pa gozdovi, katerih število parcel se giblje od 1—5, to pa znaša od 10—16 ha (po podatkih iz anke-

te). Spremembe v izrabi parcel so redke. Od vseh anketiranih so samo v enem gospodinjstvu njivo spremenili v košenico, in sicer zaradi kamnite zemlje.

Na polovici vseh kmetij oz. gospodinjstev imajo traktor ali motokultivator, kosilnico pa ima tri četrtine vseh gospodinjstev.

Vrsta in število živine sta se v zadnjih letih nekoliko spremenila. Pred desetimi leti sta bila v vasi dva konja, danes pa ni nobenega več, saj so konje izpodrinili traktorji. Bikov in volov imajo še danes približno enako število kot leta 1979, krav je bilo precej več — vsaj še enkrat toliko kot danes; enako je z junicami in teleti. Število prašičev se je leta 1979 gibalo okoli 4,5 prašičev na vsako kmetijo, danes pa 6. Perutnine je bilo leta 1979 v vasi 65, danes pa samo 21. V polovici gospodinjstev je glavni vir dohodka prodaja krompirja. Prodajajo še les, prašiče, oglje in koruzo. V polovici gospodinjstev ne prodajajo ničesar. Vsi v vasi uporabljajo umetna gnojila, približno 369 kg na leto na vsako gospodinjstvo.

6. Stavbni fond

Tri četrtine vseh stavb, v katerih prebivalstvo stanuje, je bilo zgrajenih po letu 1945, in sicer v letih 1945—1947. Ena stavba pa je bila zgrajena pred drugo svetovno vojno. V polovici stavb so izvedli notranjo adaptacijo (eno v letu 1979, drugo v letu 1989). V glavnem so zamenjali okna in vrata. Kopalnice nima nihče v vasi, tri četrtine gospodinjstev pa ima pralni stroj.

7. Letni dopust

Tri četrtine prebivalstva ne hodi na letni dopust, 1 prebivalka pa hodi na morje.

8. Opažanja, pripombe, problemi v vasi

Opažam, da se prebivalci med seboj ne razumejo najbolje, vendar kakšnih večjih konfliktov ni, če pa so, se vse kaj hitro poleže. Čeprav povezanost prebivalcev v vasi ni največja, si ob večjih opravilih kaj radi priskočijo na pomoč. Edina in hkrati največja želja vseh vaščanov je, da bi jim uredili vodovod in izboljšali cestno povezavo, saj je vas pozimi, ko je visok sneg, popolnoma odrezana od sveta.

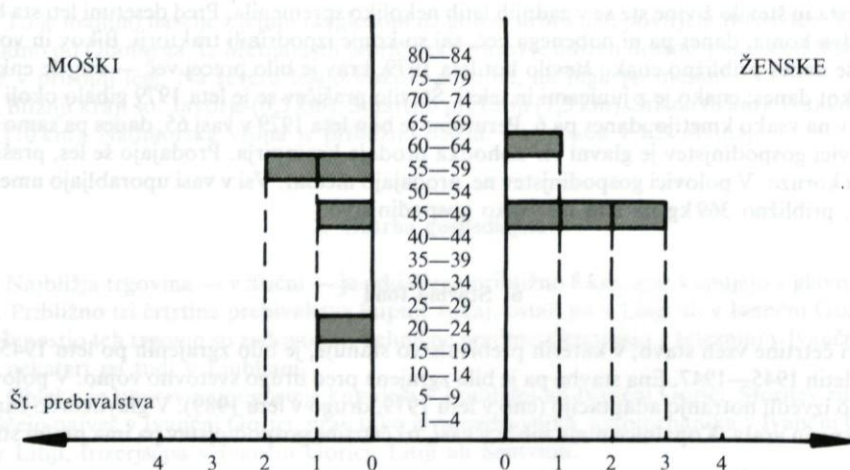
a) Razvoj prebivalstva v Osredku ter indeksi

Leto / Indeks	1869	1880	Ind.	1890	Ind.	1900	Ind.	1910	Ind.
Št. prebiv.	16	39	243.8	37	94.9	30	81.1	26	86.7

Leto / Indeks	1931	Ind.	1948	Ind.	1953	Ind.	1961	Ind.	1966	Ind.
Št. prebiv.	27	103.8	21	77.8	21	100.0	13	61.9	12	92.3

Leto / Indeks	1971	Ind.	1981	Ind.	1989	Ind.
Št. prebiv.	12	100.0	10	83.3	8	80.0

b) Starostna piramida

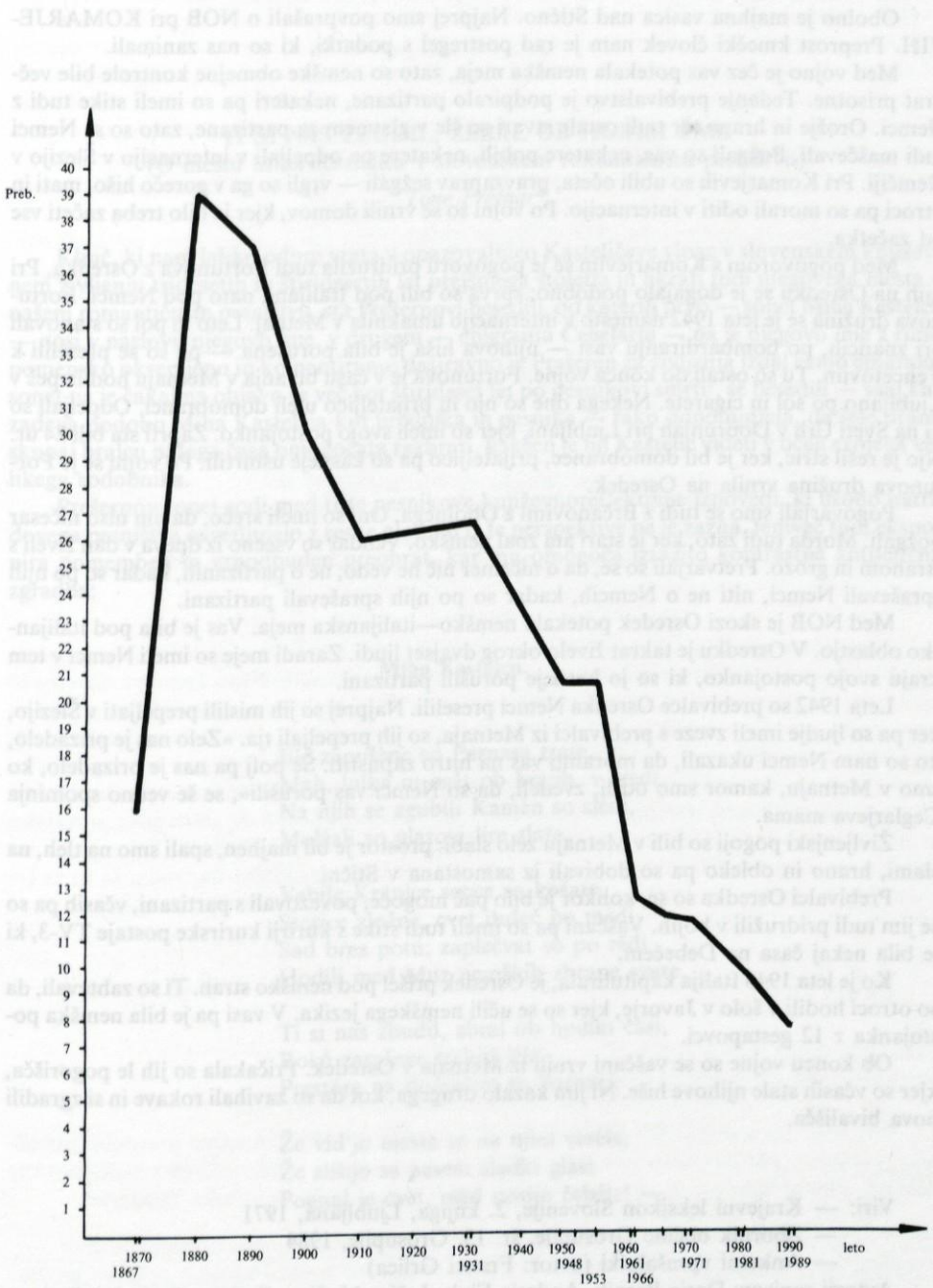

9. Komentar

Naredili smo tabelo o razvoju prebivalstva na tem področju od leta 1869 in te rezultate tudi grafično predstavili. Kaj je vplivalo na tak upad prebivalstva od leta 1869 do zadnjega popisa leta 1981? V teh krajih se industrija ni razvila ne v prejšnjem ne v tem stoletju. V prejšnjem stoletju je bilo prebivalstvo na tem območju kmečko. Ljudje so zelo težko živeli. Do leta 1890 je prebivalstvo naraščalo. Ljudje so ostajali na domačijah. Toda težko življenje in prazni trebuh so gotovo glavni vzrok, da se je po letu 1890 prebivalstvo v teh krajih začelo zmanjševati. Na prelomu stoletja je bilo tudi veliko selitev v Ameriko, pa tudi v kraje zahodne Evrope. V tistem času se je pri nas začela razvijati industrija. Tako je precej prebivalcev, ki so se prej ukvarjali s kmetijstvom, stopilo med delavce, ker pa v teh krajih industrije ni, so se morali seveda preseliti v tiste kraje, kjer je bila. Naslednji popis je bil šele leta 1931. Vmes je preteklo polnih dvajset let. Popis kaže, da se je prebivalstvo v tem času povečalo, čeprav je bila vmes I. svetovna vojna. Vojne žrtve so bili v glavnem vojaki. Vojna ni veliko vplivala na demografski razvoj. No, to velja za civilno prebivalstvo, ki se je do 1931. leta na teh območjih celo rahlo povečalo. Naslednji popis je bil leta 1948. Ta je pokazal zmanjšanje prebivalstva, kar je logično. Po svetu je divjala II. svetovna vojna, ki je terjala veliko število civilnih žrtev. Padeč prebivalstva je bil v KS Metnaja, kamor spada tudi Osredek, zelo velik.

V povojnem času se je začela razvijati Ivančna Gorica in v njej tudi industrija. To je bila nova možnost zaslужka, saj je Ivančna Gorica blizu. Zato so ostajali na tem področju. Nasprotno pa je s KS Metnaja oz. z vasjo Osredek. Prebivalstvo tu upada od leta 1931. Vzrok za to so najbrž težke življenjske razmere na tem hribovskem področju. Kmetijstvo ne daje dovolj dohodka. Temu so krive neugodne zemljiške, vremenske pa še kakšne razmere. Industrije pa seveda tudi ni, zato se ljudje odseljujejo. Prebivalstvo je vse starejše, kar je značilno za celo Slovenijo. V KS Stična je ob naslednjem popisu pričakovati, da bo zaradi novogradenj prebivalstvo celo poraslo. Pravo nasprotje pa je KS Metnaja in z njo tudi Osredek, kjer se je prebivalstvo zelo zmanjšalo in nič ne kaže, da bi se položaj kaj spremenil.

c) Grafikon rasti prebivalstva (1869—1989)

10. Obolno in Osredok med NOB

Obolno je majhna vasica nad Stično. Najprej smo povprašali o NOB pri KOMARJE-VIH. Preprost kmečki človek nam je rad postregel s podatki, ki so nas zanimali.

Med vojno je čez vas potekala nemška meja, zato so nemške obmejne kontrole bile večkrat prisotne. Tedanje prebivalstvo je podpiralo partizane, nekateri pa so imeli stike tudi z Nemci. Orožje in hrano ter tudi ostale stvari so šle v glavnem za partizane, zato so se Nemci tudi maščevali. Požgali so vas, nekatere pobili, nekatere pa odpeljali v internacijo v Šlezijo v Nemčiji. Pri Komarjevih so ubili očeta, pravzaprav sežgali — vrgli so ga v gorečo hišo, mati in otroci pa so morali oditi v internacijo. Po vojni so se vrnil domov, kjer je bilo treba začeti vse od začetka.

Med pogovorom s Komarjevimi se je pogovoru pridružila tudi Fortunova z Osredka. Pri njih na Osredku se je dogajalo podobno; sprva so bili pod Italijani, nato pod Nemci. Fortunova družina se je leta 1942 namesto v internacijo umaknila v Metnaj. Leto in pol so stanovali pri znancih, po bombardiranju vasi — njihova hiša je bila porušena — pa so se preselili k Vencetovim. Tu so ostali do konca vojne. Fortunova je v času bivanja v Metnaju hodila peš v Ljubljano po sol in cigarete. Nekega dne so njo in prijateljico ujeli domobranci. Odpeljali so ju na Sveti Urh v Dobrunjah pri Ljubljani, kjer so imeli svojo postojanko. Zaprti sta bili 24 ur. Njo je rešil stric, ker je bil domobranec, prijateljico pa so kasneje usmrtili. Po vojni se je Fortunova družina vrnila na Osredok.

Pogovarjali smo se tudi z Brčnanovimi z Obolnega. Oni so imeli srečo, da jim niso ničesar požgali. Morda tudi zato, ker je stari ata znal nemško. Vendar so vseeno iz dneva v dan živeli s strahom in grozo. Pretvarjali so se, da o ničemer nič ne vedo; ne o partizanih, kadar so po njih spraševali Nemci, niti ne o Nemcih, kadar so po njih spraševali partizani.

Med NOB je skozi Osredok potekala nemško—italijanska meja. Vas je bila pod italijansko oblastjo. V Osredku je takrat živelo okrog dvajset ljudi. Zaradi meje so imeli Nemci v tem kraju svojo postojanko, ki so jo kasneje porušili partizani.

Leta 1942 so prebivalce Osredka Nemci preselili. Najprej so jih mislili prepeljati v Šlezijo, ker pa so ljudje imeli zveze s prebivalci iz Metnaja, so jih prepeljali tja. »Zelo nas je prizadelo, ko so nam Nemci ukazali, da moramo vas na hitro zapustiti. Še bolj pa nas je prizadelo, ko smo v Metnaju, kamor smo odšli, zvedeli, da so Nemci vas porušili«, se še vedno spominja Ceglarjeva mama.

Življenjski pogoji so bili v Metnaju zelo slabi: prostor je bil majhen, spali smo na tleh, na slami, hrano in obleko pa so dobivali iz samostana v Stični.

Prebivalci Osredka so se, kolikor je bilo pač mogoče, povezovali s partizani, včasih pa so se jim tudi pridružili v bojih. Vaščani pa so imeli tudi stike s kurirji kurirske postaje TV-3, ki je bila nekaj časa na Debečem.

Ko je leta 1943 Italija kapitulirala, je Osredok prišel pod nemško stran. Ti so zahtevali, da so otroci hodili v šolo v Javorje, kjer so se učili nemškega jezika. V vasi pa je bila nemška postojanka z 12 gestapovci.

Ob koncu vojne so se vaščani vrnil iz Metnaja v Osredok. Pričakala so jih le pogorišča, kjer so včasih stale njihove hiše. Ni jim kazalo drugega, kot da so zavihali rokave in si zgradili nova bivališča.

Viri: — Krajevni leksikon Slovenije, 2. knjiga, Ljubljana, 1971

— Zbornik občine Grosuplje, št. 13, Grosuplje, 1984

— Anketni vprašalniki (avtor: Franci Grlica)

Avtorji zapisov: Darja Bernik, Andreja Fink, Jožica Možina, Barbara Poderžaj, Božena Kutnar in Tanja Eržen, učenci 3. razreda družboslovne usmeritve Šolskega centra Josipa Jurčiča Ivančna Gorica.

KULTURA IN KNJIŽEVNOST

TI SI NAS ZBUDIL, ZBRAL OB HUDIM ČASI (O mestu Miha Kastelica v slovenskem romantičnem pesništvu)

Tone Pretnar*

Ključ, ki nam lahko odpre vrata v opazovalnico Kasteličeve vloge v slovenskem književnem življenju tridesetih in štiridesetih let prejšnjega stoletja in hkrati tudi njegovega mesta v našem romantičnem pesništvu, sta Prešernovi besedili, od katerih prvo — sonet **Mihu Kastelcu** — nosi v naslovu njegovo ime, v drugem — epigramu **Čebelarju** — pa je njegovo ime z rimo pomensko okrepjeno in komentirano; dasiravno je Prešeren za življenja izdal samo epigram, sonet pa je čakal na objavo še več kot štirideset let po pesnikovi smrti¹, se besedili — vsaj kar zadeva podobo Miha Kastelica kot urednika in pesnika — tako dopolnjujeta, da šele brana skupaj bralcu našega časa omogočata razbrati, kakšen je bil Kastelic videti v očeh svojega velikega sodobnika.

Prešernov sonet sodi med tiste pesnikove književnorefektivne izpovedi, ki usodo narodovega pesništva osvetljujejo z resne plati, in iz te perspektive ne le zazna, temveč tudi ekspozicira pomemben in vzpodbuden preobrat, kar mu omogoča izrazito kontrastna antitetična zgradba:

Mihu Kastelcu.

Bele zapuščene so Parnasa trate,
Mah, lulka in osát ob krajih, v sredi,
Na njih se zgubili Kamén so slédi,
Molčali so glasovi lire zlate.

Vabile Kranjce sence so košate,
Stezice zložne, cvet dušič po médi
Sad brez potú; zaplečvat so po rédi
Hodili med Muz nemških zbrane svate.

Ti si nas zbudil, zbral ob hudim časi,
Roké zarašene trebiti jéle
Prestóre na domačim so Parnasi.

Že vid'jo mesta se na njim veséle,
Že slišijo se pesem sladki glasi
Pognal je cvet, méd nosijo čebéle! —

* Ljubljana, Yu 61000; dr. sc., docent na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Tako izoblikovani priložnostni sonet je svojevrsten odgovor na Kasteličevi programski oktavi, ki sestavljata uvodno pesem v prve bukvice **Kranjske Čbelice**:

Prijatlam Krajnšine.

Pretêklo dvakrat dvajset' osmo léto,
 Kar združeni so domovini péli;
 Sercé od »Pisaníc« je komej zgréto,
 Slovó od njih so razkropljéni vzéli;
 Prenéha pétje u Emon' začéto —
 Le éden serca vnema po dežéli;
 Iz njega ust nar slaji pésem 'zvira —
 Prehitro take strune glas umira!

Modrica Kranjska dolgo je zdihvala,
 Utíhnili prijétni so glasovi,
 Zastonj ubrane citre prebirala,
 Dremáli, Krajna! tvoji so sinovi:
 K Slovencam drugim reva je zbežala,
 K vam, Poljcov, Serbov, Čehov ljub' rodovi;
 Vi Krajnce znali ste budit', unéti,
 Naródu spét predèrznemo se péti.

Kasteličeva pesniška rekonstrukcija usode narodovega pesništva ne temelji na tako izrazitem kontrastu kot Prešernova, ker želi poudariti izročilo in kontinuiteto lastnega slovstva in opozoriti na njegovo pripadnost slovanskemu besednoumetniškemu snovanju: neposredno torej izreka avtorjevo uredniško ravnanje — ob sočasnem izvirnem slovenskem pesništvu ponatiskovati starejše avtorje ali obelodanjati njihove še nenatisnjene rokopise ter bogatiti slovensko lepo književnost s prevodnimi dejanji, ki segajo tako v slovanske kot neslovanske literature, v njihov sedanji trenutek in njihove vire, pri tem pa dopustiti do glasu nove prevajalce in hkrati priobčevati tudi starejše prevode. Almanah s takim uredniškim konceptom razumljivo ni mogel biti slogovno in zvrstno enoten in hkrati umetniško izravnán. In na ta rezultat Kasteličevega uredniškega obzorja po vsej verjetnosti meri Prešernov epigram:

ČEBELARJU

Zakaj pač muhe moj lovi K****?
 Prodajat' misli jih namesto čbelic. (KČ, III/1832:26)

Posredno pa je morda uperjen tudi zoper Kasteličevo izvirno in redko prevodno pesništvo, ki je stilno, oblikovno in izpovedno precej raznoliko in mu je bilo v **Čbelici** dodeljeno kar opazno, vendar nikakor ne osrednje mesto; o tem govorijo že količinska razmerja²:

Kasteličev delež v Kranjski čbelici:	1830	1831	1832	1833	1848	sk.
število pesmi	11	15	9	8	4	47
delež v odstotkih	28,95	17,05	21,43	20	10,53	19,11

Vrsti pesniškega sporočila ustrezno je izbiral Kastelic tudi verzno in kitično obliko svojih izpovedi: uredniškemu programu ustreza oktava, ki je izoblikovana po enakih principih kot Prešernova v elegiji **Slovo od mladosti**, ki je bila objavljena v istih bukvicah **Kranjske čbelice**: po sonetu je Kastelic segel samo enkrat, in to v četrnih bukvicah v splošno satiričnem besedilu, ki ob uresničevanju preproste metaforično-razlagalne razporeditve pesniškega gradiva nadaljuje Prešernovo sonetistično prakso glede izbora verzne vzorca in razporeditve rim. Od evropskih pesniških oblik je ob ljubezenskem trioletu iz petih bukvič, ki se lahko poigrava s podomačenim poimenovanjem antičnega božanstva (ljubeznik s pšico) in domačijsko pristrčnostjo, treba omeniti še elegična dvostišja, ki jih Kastelic posamezna — podobno kot Prešeren — uporablja v (sicer zelo splošnem) epigramu, v daljša zaporedja pa jih — prav nasprotno kot Prešeren — povezuje v odi splošnega značaja: Kasteličevo elegično dvostišje temelji na naglasnem principu, ki ga je v slovensko pesništvo kot eno izmed možnosti uvedlo že razsvetljenstvo (in se v tem razlikuje od Prešernovega, ki s tem, da je zdaj naglasno, zdaj ponarejeno količinsko, nadaljuje obe pisaniški možnosti), in je ritmično — kot pač zahteva oda — prijetno razgibano:

NATURA

Kamor se koli ozrem, je polna natura veselja,
 Vse poskakuje okrog, pfeše, prepeva sladko.
 Rože cveto ljubeznivo lepe, po dolinah, po gričih
 Lepi razšira se duh, rosa ko demant svitli.
 Pisan'ga cvetja goste se vdajajo vej'ce zelene,
 Čbelice pridno buče, v satje nalivajo med.
 Loge ož'vi zverina, iz germikov pisanih tičov
 Mili razlega se glas, v travi kobilca cvrči.
 Bister tam potok šumlja, rož, travnika žeje gasilo;
 Vetra tu v senco ljubo pihleji vabijo nas.
 Kosec glasan jo per-uka, žvenče po vasi kosice,
 Mlade ženjice pojo, brusijo serpe hitre.
 Pika pok skedni donijo, verše se kopice prosene;
 Vert in vinograd ima toliko lepih darov.
 Kamer se ganem, ozrem, se odpirajo viri veselja;
 Večno prepevaj, moj duh, stvarniku hvalo sveta.

(KČ, IV/1833: 51—52)

Kljub splošnosti je Kasteličev epigram, pisan v elegičnem dvostišju, včasih iskriv:

POVRAČILO

Kdor kruh grudi ovsen, in bližniga pita s' pogačo:
 Smeja dopitan se mu; osle pa kaže mu svet.

(KČ, III/1832:81)

Večina Kasteličevega pesništva pa vendarle nadaljuje razsvetljensko izročilo tako z izbiranjem tem kot s pesniškim oblikovanjem delov ali celote izbrane tematike; prijetneje kot splošno občutenjske ali celo moralistične pesmi zvenijo njegove zdravice, posebno tiste, v katerih se skozi ritmično razgibane strofe pretakajo različno dolgi verzi iste metrične organizacije:

PIVSKA

Kaj sije 'z majolke? 'z kozarčika miga?

Kaj, bratje predragi! oserčje užiga?

Al' mislite, de

Sam vinčik to je?

Aj, motite se!

Vesela nam družba oživlja serce,
Kozarčikam kaplje dotaka sladke.

Kor.

Vesela nam družba oživlja serce,
Kozarčikam kaplje dotaka sladke.

Kdo tako prijetne glasove nam daje?

Kdo serčik u persih o petju omaje?

Verjamete, de

Sam glas nas užge?

Aj, motite se!

U pesmi zamakne nam vinčik uho.
Vzdiguje nam serčik, de skaka tako.

Kor.

U pesmi zamakne nam vinčik uho,
Vzdiguje nam serčik, de skaka tako.

Kaj giblje se v persih premile divce?

Perti kdo 'z očesa? kdo vnema ji lice?

Vi pravite, de

Nas gane dekle;

Al' motite se!

Nedelžnost preljuba da usticam cvet,
Iz punčice kuka, da ni se otet'.

Kor.

Nedolžnost preljuba da usticam cvet,
Iz punčice kuka, de ni se otet'.

Kdo neki sladkobo razsipa per raji?

Nam ure spreminja v' minutice slaji?

Vi terdite, de

Plesavcov verste;

Al' motite se!

Perserčno veselje le tamkej živi,
Kjer Minica v' kroge nožice verti.

Kor.

Perserčno veselje le tamkej živi,
Kjer Minica v' kroge nožice verti.

Čvetero veselje čmo, bratje! zdaj piti,
Se urno leteč'ga terdo okleniti!

Sej čutimo, de
Serce nam odpre:
Zdaj terčite le!

Kozarci žvenkljajo, oživlja serce:
Naj tertia, Mince, tovarši žive!

Kor.

Kozarci žvenkljajo, oživlja serce,
Naj tertia, Mince, tovarši žive!

(KČ, II/1831:92—94)

Kastelic je bil po vsem povedanem toleranten urednik romantičnega pesniškega almanaha, ker je znal prislunhiti novemu in svežemu sočasnemu slovenskemu pesništvu, hkrati pa ni preziral izročila, ki ga je izoblikovalo starejše pesniško snovanje, in sočasnega pesniškega ustvarjanja, ki je nastajalo v njegovem duhu. Kot pesnik je tudi sam nihal med omenjenima možnostma in z njima zaznamoval svoja pesemska besedila; praviloma je segal po krajših pesniških oblikah ne glede na to, kateri vzorec — tradicionalen ali novatorski — je izbral. Kljub nekaterim uspešnim pesniškim poskusom, ki so iz takega izhodišča zrasli, se je Kastelic v zgodovino našega pesništva in narodove duhovne kulture zapisal predvsem kot urednik, ki je uspešnejše (pa ne samo take) pesnike, kot je bil sam, »zbudil, zbral ob hudim časi«.

Opombi:

¹ Prešernov sonet **Mihu Kastelcu** je objavil s kratkim pojasnilom Josip Jaklič v enajstem letniku Ljubljanskega zvana (1891:760).

² V preglednici so upoštevana samo besedila, ki so podpisana s Kasteličevim imenom in priimkom ali označena z inicialkami; pri procentni vrednosti je za osnovo vzeto število pesmi v posameznih bukvicah Kranjske čbelice.

SPOMINI NA DOMAČE NAREČJE IN KRŠKO-MULJAVSKI GOVOR

Lojze Uršič*

V tem sestavku bom obravnaval prijetne in neprijetne dogodke, ki sem jih doživljal zadnjih petinsedemdeset let s svojo govorico. V tej bom pregledoval predvsem besedišče in odkrival vzroke, ki so sprožali v njej spremembe: odmiranje in izmenjavanje besed, nekaj pozornosti bom namenil tudi novim pojavom, arhaizmom, novim odtenkom v naši narečni izreki, besedam in pomenom, ki jih ni najti v Pleteršnikovem slovarju (Pl.), v Slovenskem pravopisu (SP) ali v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). Za nameček bo tudi nekaj besedi o pozitivnem in negativnem vplivu radia in televizije, na koncu, pa ko se mi bo do kraja odvil klobčič spominov, bo sledil obračun o sedanjem stanju našega govora.

Z domačim govorom sem se trdo disciplinirano seznanil v domači hiši že nekaj let pred osnovno šolo, ko sem že kar gladko, kar po svoje čebljaj. Kot je bila takrat v vseh kmečkih družinah navada, sem se moral polagoma, a za otroka kar prenašlo, naučiti na pamet glavnih molitvic, ki sem jih potlej ponavljal zjutraj in zvečer. Seveda je bilo to vsakdanje redno delo zame huda muka, ki se je včasih razbolela do skrajnosti zvečer, če sem se kje kaj zapletel, da nisem znal nadaljevati ali prav končati. Niso me pustili spat, dokler nisem napak popravil. Teh reči in pa branja z abecednikom, ki mi ga je prinesel Miklavž, me je vztrajno učila mati v starinski, rahlo književno pobarvani govorici. Takrat je še sonce zahajalo za božjo gnado in tudi pridevnika žegnan še niso bili zamenjali z blagoslovljen. Moški so že od nekdaj prepuščali ženskam v družinah, nekoč delno dandanes pa popolnoma, težja dela, med katera sodi tudi vzgojno. Naša mati je bila za to sposobna, ker je veliko brala, v svoji stari družini pozimi vsak večer na glas, po osnovni šoli pa je služila pri nekem kmetu za deklo. Gospodinjstva, lepega vedenja in olikane govorice pa se je navadila v službi pri notarju v Litiji.

Za hudo nadlogo in omejevanje otroške prostosti sem imel očetove vaje, ko me je narečno olikano učil, kako naj prosim, se zahvalim ali pozdravim, kadar pridem med ljudi, na primer v trgovino, kamor sem zahajal po tednik. Zanimivo je njegovo že več kot sto let staro pismo iz Celovca materi za god, malone povsem knjižno, a je obiskoval samo krško enorazrednico, pač pa je veliko bral. Ko je leta 1914 nenadoma umrl, sem se oddahnil in po otroško sklenil, da ne bom nikogar več pozdravljal, vendar sem odnehal, ker so se mi ljudje čudili. Ne navadno se mi zdi še zdaj, da se ne spominjam nobene angleške besede iz njegovih ust, znal je ta jezik, saj se je po hlapčevanju doma med petletnim delom v železarni v Pittsburghu tako zgal, da je po vrnitvi v domovino samo še sedem let živel. Sicer so pa moji ožji in širši sorodniki morali takoj po šoli služiti kot sužnji samo za hrano in delovno obleko, skromen denarni znesek so jim pa ob novem letu pri gospodarjih pobrali starši, a se ni nihče upiral. Podjetnejši pa so se raztepli po Severni Ameriki. Eden izmed stricev je živel v Torontu, teta v Clevelandu. Stric Miha, doktor medicine, v Chicagu. Teta se je kot odlična premožna gospodinja pripeljala domov tik pred začetkom prve svetovne vojne, in sicer zaradi ostarelih in bolnih staršev.

*61000 Ljubljana, Tabor 10; prof. slavist

Tedaj nas je presenetila in neznansko osrečila s igračami, mene pa še povrh s svojo sicer narečno, a močno po angleško pobarvano govorico, npr. za hišo, ladjo, hojo, trgovino, ulico. Tačas sem se zavedel čara različnosti ob primerjanju svoje vsakdanjščine z njeno imenitnostjo.

Tudi knjižna slovenščina me je s svojo drugačnostjo v šoli hudo mikala in ker me šola ni ravno preveč bremenila, sem se ji čedalje bolj predajal. Seve doma, saj smo imeli v stari kašči velike kupe časopisov in tudi nekaj knjig. Težka besedila, namenjena odraslim, sem sprva črkoval in zlogoval, potlej sem se lotil mladinskih časopisov iz šolske knjižnice, zatem sem se, že bolj izurjen v branju, zopet vrnil v staro kaščo in se spoprijel z daljšimi besedili, čeprav nisem marsikatero besede razumel, ker ima naš govor drugačen izraz. Omamila me je pa vsebina Haggardovih romanov Salomonovi rudniki in V deveti deželi in pa Zgodbe o odkritjih.

Po vstopu Italije v vojno so se tudi v naši dolini zasilno naselili primorski begunci, otroci in ženske. Otroci smo se največ družili in igrali z begunčki. Še zdaj se spominjam, kako dobro smo se razumeli, kako našemu podobno se nam je zdelo njihovo živahno narečje, saj smo v njem odkrili iste tujke in sposojenke kot v našem. Njihova razgibanost in sproščenost v izgovarjavi in ta skupna last sta nas bolj združevala kot pa usmiljenje in sočutje. Kajpada smo se med seboj obdarovali z jezikovnimi darovi. Še sedaj znam izštevanke in nekaj kletvic iz tistega časa. Po njihovem odhodu sem občutil bridko praznino, potem pa jo je napolnilo toplo čustvo, občutek, da smo odkrili skrito, a trdno vez, ki je ne bo pretrgala nobena sila. Takrat sem si zaželel, da bi kaj bolj poznal to narečje in še italijanščino zraven. Kasneje se mi je to posrečilo.

Neznansko važni smo bili otroci, ko so naš govor in nas razumeli avstroogrski slovanski vojaki rezervisti, ki so se pri nas oddihovali pred odhodom v zadnjo italijansko soško ofenzivo. Najlepše počitnice so bile zame leta 1917, in sicer navzlic domači revščini, ko sem marsikakšno popoldansko uro preživel na koščnem konjskem hrbtu, jahaje na paše v senožeti in proti večeru domov. Prijazen je bil z menoj in večkrat mi je pomagal na konja poljski trener Štefan Sobjema. Bolj ko poljščina je bila našemu govoru blizu češčina, a še bolj mehka srednja slovaščina in njen govorec narednik Šeckojedno; ta pridevek se ga je prijel, ker je oni vzklik čisto ponavljal. Ta nam je dovoljeval obližek, strganje golaževga kotla. Znali smo po njegovo lepo zaprositi in se mu tudi zahvaliti. Tudi od Rusa Nikolaja, ujetniškega tlačana, sem prevzel nekaj stavkov in besed, žal je vse na hitro naučeno kmalu izpuhtelo, ko so vojaki odpeketali v boj, Rus je pa ušel v zeleni kader.

Najbližja pa se mi je zdela poleg hrvaščine, ki sem jo poslušal v pogovorih s krošnjarji, srbščina mladega Šumadinca Jovana, ujetnika na delu pri sosedu. Po več mesecih sem se je kar precej naučil, vabil sem se že tudi v cirilici.

Tako se je naš govor izkazal in obnesel kot most ali vsaj brv do drugih slovanskih jezikov.

V zadnjem vojnem letu 1918 sem iz nekega zgodovinskega priročnika, ki smo ga uporabljali v šoli, in iz pogovorov z domačimi, ki so se udeleževali deklaracijskega gibanja, privzel v svoj govor nove neznane besede deklaracija, avtonomija, samoodločba. Tudi mene je navdušenje tako obsedlo, da sem si po šolskem zemljevidu izrisaval Jugoslavijo, seve z vso Primorsko in Koroško, in sešteval in preračunaval njene prebivalce.

Med zadnjimi učitelji se najraje spominjam Rada Janežiča iz leta 1920, ki nam je najbolj ostril jezikovni čut in prizanesljivo čistil naš govor tujk in sposojenk, najčešče pri popravah vaj in nalog. Pripravil me je tudi za sprejemni izpit na klasični gimnaziji, ki sem ga uspešno opravil, čeprav sem končal samo tri razrede osnovne šole.

V novomeški gimnaziji sem v plebiscitnem letu doživel med sošolci prve gimnazije s svojim petjem in zategnjenim akanjem, ejkanjem in ūkanjem takšen posmeh, da sem se zasramoval svojega govora, se zakrknil in hitro prilagodil novi izreki. Šele prof. Koštial me je v zadnjih treh gimnazijskih razredih s svojimi kritikami in purizmom spet navdušil za književni jezik in narečja, ki sem jih spoznaval na počitniških peš potovanjih po slovenskih krajih.

Ljubezen do domačega govora je oživila med štiriletnim študijem slavistike v Ljubljani, in sicer ob romantiki, in začel sem, še neredno, a pazljivo, prisluškovati materi, sorodnikom in vaščanom pri skupnem delu: pri ličkanju koruze, metju prosa, še posebno vneto na vasovanih pri mrličih, kjer so se zbirali ljudje iz vseh naših vasi. Prvi, zabavni del, naj bi domače raztresel in jih razbremenil v njihovi bolečini, drugi, resni del, je bil namenjen molitvi za rajnega. Ob dedovi smrti v juniju sem zadnjič poslušal otožno ljudsko pesem, ki jo je pela ženska, imenovana Štrama; ker je govorila s stavki brez povedka, so jo imeli po krivici za takšno. Zdaj takšnih sestankov ni več, kropilci le malo posede in odidejo, le redki domači in ta ali oni starejši ostane, da bedi do jutra. Takrat si nisem upal vpričo ljudi zapisovati opomb, to sem počel kasneje doma, pogosto ne natančno in prav, zato sem seveda zapise popravljaj. Drugače je bilo to pri domačih in sovaščanih. Ti so vedeli, zakaj vse to in so mi še nalašč kaj posebnega namenili.

Čudno se mi zdi, da sem samo dvakrat zapisal tako imenovani pripovedni nedoločnik. Tudi nekakšen brezosebni prihodnjik z glagolom premikanja sem zasledil pri starejših: Jutr ba jt kasit (Jutri bo iti kosit). Moderni samoglasniški upad je najmočnejši pri starih ljudeh:

Nkl na ba bul (Nikoli ne bo bolje). Naš govor se od sosednjih, dobrepoljskega in zagraškega, razlikuje ravno po močnejši vokalni redukciji.

Ob materi, iz katere je kar vrelo zanimivo besedje in oblikovje, sem upal, da bom z njeno pomočjo sčasoma sestavil slovar ene osebe, na narečnega nisem več mislil. Ta up mi je skopnel, ko sem bil leta 1947 za 13 let premeščen v Mursko Soboto, od koder sem se le redko, niti ne vsak mesec, za kak dan vračal domov. Preutrujenost (takrat smo morali učiti celo po osem in še več ur na dan) in stalno nadzorstvo na delovnem mestu in pri vsaki šolski uri in tudi doma podnevi in ponoči sta mi vzela vse veselje do dela, zato sem nehal raziskovati tudi zgodovino žebjarstva v naši dolini.

Žal sem se po premestitvi leta 1960 pet let med počitniškima mesecema bolj posvečal dopolnilnemu študiju tujih jezikov (v Londonu dvakrat, Grenoblu trikrat, Dunaju, Bratislavi) tudi 14-dnevna majska potovanja (7) po vsej Evropi in Sovjetski zvezi so bila temu namenjena, zato sem zanimanje za domače zadeve v tem času pomaknil na drugo mesto, na kratke obiske domačije ob koncu delovnega tedna. Ob nedeljah dopoldne se nas je nabralo za polno omizje iz več krških vasi (8) v gostilni pri Rebolju na Gmajni; živahno so razpravljali med seboj, se tudi pripravljali in se spet pomirjali, jaz pa sem si hitel zapisovati kar vpričo njih, brez bojazni, saj so vedeli, čemu to počnem. Leto za letom so umirali najstarejši, a tudi mlajši, ko nas je ostalo samo še peščica, se je družbica razšla. Moral sem spremeniti svoj delovni način in sem ga tako, ker sem imel po upokojitvi več časa, da sem že prej omenjenemu pridružil novega — zapisovanje daljših pripovedi na sprehodih po okolici. Pa tudi s tem sem prenehal nedavno, ker nočem biti nadležen, saj se večina ljudi bolj zanima za tisto, kar je nujno ali še potrebuje, kar se spleča, kar je pred nosom, nikakor pa ne za nekaj tako daljnega, kot je na primer zgodovina domačega kraja.

Kako se je spreminjal naš govor

Pismenost se je tu utrdila z enorazredno ljudsko šolo, tako je ustno izročilo (mati, ded Matija, Malinski Janez), in je morala biti za učiteljevanja Ivana Lobeta kar dobra, o tem pričajo s pisavo, obliko in jezikom ohranjena pisma staršev, pa tudi takele drobtinice, da sem za imena glavnih zvezd, pomembnih za orientacijo, izvedel prej od domačih kakor v šoli. Še bolj pa jo je utrjevalo glasno branje ob zimskih večerih po družinah; čitali so predvsem mohorske knjige, tudi poučne. To je bil prav intimen stik s književnim jezikom. Še bolj je vplival knjižni jezik na živi govor v desetletju pred prvo svetovno vojno, ko je po naših vaseh spet zaživelo razvejeno prosvetno delo (pevski zbori, telovadna društva, predavanja, gledališke predstave, tečajji), ki je kultiviralo narečje, pospeševalo bralne navade in zaviralo samoglasniški upad.

Med prvo svetovno vojno se je naš govor obogatil z vojaškim izrazjem in grdimi kletvicami, ki so se pomladile in utrdile med obema vojnama.

V stari Jugoslaviji se je pred diktaturo in še nekaj let potem spet skromno poživljalo društveno življenje. Igrat smo se vozili po domači premieri v Suho krajino s kmečkim vozom, ob nedeljah sem sodeloval tudi jaz kot igralec v manj zahtevnih vlogah. Tako sem imel lepo priložnost, da sem opazoval, kako deluje odrska govornica na narečje, pa seve tudi nasprotno učinke.

Med drugo svetovno vojno, med NOB, in še desetletje po njej je tudi v našem govoru preglasal vse drugo visoko zaneseni aktivistovski slog in nenavadno novi besedni zaklad. Nagli gospodarski in družbeni razvoj v predkriznih desetletjih je povzročil v družini in družbi velike spremembe (v stanovanjskih razmerah, v oblačilnih, prehranjevalnih, občevalnih navadah) in je z radiom in televizijo, s tema najbolj, neprimerljivo silnje in hitreje spodbujal tudi v tem govoru naraščanje novih in umiranje zastarelih in nepotrebnih besed in oblik. Z novim tipom družine brez starih izumira rodovno izročilo, ki se v drobcih ohranja le v redkih izjemah. Z novim tipom hiš, stanovanj (nekateri vasi so s svojimi vilami že prava predmestja) in opreme izginjajo v ropotarnico nepotrebne reči in tudi imenoslovje: **ujec** in **ujna** sta že zdavnaj neznan, enim celo snaha in tašča, ni več **veže**, **ispe** (podstrešje), **šij**, **predpečja** (ognjišče), **špampeta**, **rajšpetla** (oboje iz nem.) **ješterleha**, **podna** (oboje iz nem.), **zibke**, **ograjice za oprimši hojo**, **mentrge** (koritaste mize), v kuhinji so odveč: **sklednik**, **pomijek** (iz pomijnik), **korc**. Jedilnik in jedilni pribor so poslovenili, a nekdanje glavne dnevne kmečke jedi so nadomestile industrijske, spomin na prejšnje živi v pregovorih in rekih in v literarni rabi, npr. o kaši in še več o kruhu. **Straje** ni v naši dolini, zato le poredkoma slišiš to besedo, a v Avstriji in v prejšnji Jugoslaviji je pa bila po hudi suši ali ujmah in pozebah, pa tudi v Ljubljani smo jo v kriznih tridesetih letih študentje krepko čutili, saj smo revnejši jedli gorko le po enkrat dnevno, zajtrkovati sem se pa takrat sploh odvalil.

Stroji prihranijo dandanes mnogo časa in delavcev, ne pa stroškov, za izgubo pa lahko štejem izginjanje lepih običajev in tudi izrazov. Pa tudi s takšnim veseljem ne delajo več kot včasih, temveč **vudlajo** (hitijo), da bi se kar najhitreje iznebili truda.

Odkar so delovne naprave (kosilnica, obračalnik, trosilnik, nakladalka, kombajn, traktor) za or, brananje in vleko osvobodili goved in konje delovne tlake in olajšali kmetom delo (kmalu bomo ta izraz zamenjali s kmetijskim delavcem), odhaja v pozabo izrazje za koso, košnjo, klepanje, spravlanje sena, za voz, za naklenjanje živine (**v jarmičke**, **telenge**, **jarem**), za poganjanje in ustavljanje, za oranje (**plug: drevo**, **ročici**, **črtalo**, **lemež**, **otka**, **otkati**, **drevariti: drevar**, **kleščariti**, **držati** in **uravnovati plužna kolca**, **voziček pred plugom**, **iti po razboru**, **po jamiču**, **po zarezih**, **za brazdo**, **pobirati**).

S kleščarjenjem sem pri stricu Mencinu, po domače Kadolu, ki me je naučil več kmečkih del, zaslužil kot otrok prve krajcarje. Plug, še sedaj imenovan drevo, z lesenim ogrodjem in železnimi dodatki, smo uporabljali še prvo desetletje v stari Jugoslaviji.

Kombajn nadomešča žanjice, žanjce, mlatiče, pajkelj ali vejalnik in spet je postalo odveč njihovo orodje in navade in poimenovanje.

Naivna bi bila misel, da za stare preproste tehnologije ni bilo potrebno učenje posebnih delovnih gibov in poznavanje gradiva in delovnega orodja. Že pri kurjenju z lesom moraš biti spreten, prav tako pri kuhi, mešenju testa, peki, pinjenju ali umetanju smetane, pri košnji, mlačvi, oranju, obdelovanju lesa. Veliko je že izrabljenih izrazov še v drugih kmečkih opravilih in tudi v raznih vrstah domače obrti, ki so v prvih desetletjih tega stoletja propadle: gojenje konoplje in lanu, tretje, predenje, tkanje, platnarstvo, usnjarstvo, pletarstvo. Čeprav je ta dejavnost na splošno prenehala z vso tehnologijo in imenoslovjem, pa se je izjemoma tu pa tam ohranila in se še ohranja, saj mora biti sposoben gospodar hkrati tudi večstranski obrtnik, rokodelc. Tako se staro izročilo še danes nadaljuje po takšnih nadarjenih posameznikih, na žalost pa so zelo redki.

Nekaj posebnosti

Med 240 besedami, ki sem jih zapisal pred dvajsetimi leti, jih petdeset ni v nobenem slovarju. Razumljivo je, da jih je veliko za razne vrste hojo in so zdaj mrtve, ker se ljudje vsepovsod vozijo tako h krstu in na pogreb in seveda vmes. Za zapis pa sem izbral prgišče zanimivejših v spomin na moje mrtve sodelavce.

Najprej nekaj samostalnikov! Besedo **vek** v pomenu moč je nazadnje uporabljal ded Matija, ki je umrl devetdesetleten, in seveda tudi njegovi vrstniki. Z njim in njegovimi zgodbami je minil čas pravljic in pripovedk v naši dolini.

Sorodnici **hudavejnast** in **hudavejn** (slaboten) sta izumrli z materino smrtjo leta 1963. Namesto potrpljenja ne slišim več **potrprike**, **odrinek** za odlog, **izjetej** za izvzetej, **nehaj** za kocnec. SP ima pri tej besedi pripombo, da je glasbeni izraz za pavzo.

Nekaj pridevnikov se končuje na—šnji (**večerši**, **dopolši**, **popolši**), npr. v vremenskem pravilu o mavrici: **Večerša vedri**, **jutranja deži**. Pohabljen je tu **nadložen**, **reven** slaboten. Tudi prvotni pomen se je tu ohranil, npr. **priden** za koristen (Pl. navaja oba pomena), **vzeten** in **prevzeten** za posestvo. **Jeden** s pomenom, da se da jesti, ima samo Pl. **Užikan** je pri nas trden, udelan, ne pa zdelan. Sprejemljiv je pridevnik **razbežan** za raztresen, tega ni v nobenem slovarju.

Tust (tolst) je samo določilni pridevnik za pustni četrtek in nedeljo. **Zgl** (zgolj) za zgolj žgance, skuhane brez krompirja je morda sposojen iz katekizma. **Dur** pomeni neprijazen, oduren.

Neutrlni vabilni velelnik **balè**, **balte** uporabljam še sam. Čudno starinsko je slišati: **Tu si pazablš nardila**. Ni še odmrli glagol **omecevatí** (obotavljati se). Po SSKJ je zastarel, a je v SP. Glagoli **uprziti se** (ujeziti), **moliti nad kom** (sitnariti), **tekáti** (siliti) pridejo včasih tudi meni na jezik, a jih ni niti v Pl. niti v SP. **Skiriti se** v pomenu spolno se združiti sem pred mnogimi leti samo enkrat slišal. Pri Jurčiču in v Pl. je z drugim pomenom (udobno se namestiti). Bezljajev slovar z obširno razlago zavrača Pleteršnikovo, da je v sorodu z nemškim *einkehren*.

Veznik **ko**, ki je imel некоč več pomenov (ko, če, ako in mogoče tudi da), uporablja zdaj bolj časovno. Prislov **rank(o)** označuje SSKJ z narečno dolenjsko za izraz dozdevne podobnosti, a v Pl. ga ni, v rabi je redek.

Za staro trdilnico **ali** ima zadovoljivo razlago Pl., da je trdilni odgovor na nikalno vprašanje (Ali nisi bil v šoli? Ali, bil sem).

Našo nikalnico **eja** (o ne) pojasnjuje SSKJ kot izraz začudenja, a uporablja se kot potrditev nikalnega vprašanja: Ti nisi bral te knjige? (Eja, nistem je).

Lepa prislova **prevred** (prehitro) in **zavred** (pravočasno) sem nazadnje slišal od pred letom umrle sošolke, govorijo ju še v okolici Muljave. Prvi je v Pl. SP, SSKJ, drugi samo v Pl.

Obdelal sem samo nekoliko drobcev, primerov iz besedišča našega govora za ponazoritev, kako izginjajo iz njega zaradi spreminjajočih se življenjskih razmer. Kako je pa zdaj z njim, ali umira ali se preraja? Vsekakor se zelo spreminja. Najstarejši in stari govore bolj po starem, srednji in mlajši rod, ki je bil večinoma deležen srednje splošne in strokovne izobrazbe, manjšina celo višje in visoke, pa se izražata drugače. Ne opaziš več tistega zoprnega robatega zategovanja naglašanih samoglasnikov, manj je vokalnega upada, akanje ni več tako priskutno izrazito, je nekaj srednjega med a in o, v dvoglasniku ej je drugi glas le rahlo nakan, ū je redek (za c, č, ž, š, j, lj, nj), končni naglas je skoro skopnel in molovska melodija v stavku valuje niže, tako da je še značilno mehka, dolenjska. Moderniziral se je tudi stavek. De-luje pa na to govornico veliko vplivov, najmočnejše in najučinkoviteje pa radio in televizija.

Viri in pripomočki:

avtorjevi zapiski,

Slovenski pravopis, Ljubljana 1962

Maks Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar I, II

Slovar slovenskega knjižnega jezika I—IV

Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika I, II

REKONSTRUIRANE ORGLE NA GROSUPLJEM

Edo Škulj*

V novi župnijski cerkvi sv. Mihaela na Grosupljem stoji na koru rekonstrukcija orgel, ki jih je leta 1787 izdelal Jožef Kučera za župnijsko cerkev sv. Trojice v Šivčah.

O Jožefu Kučeri ne vemo veliko. Verjetno je naredil orgle za župnijsko cerkev v Dobrnič, ki so zdaj na Dobravi, in sicer leta 1783, kot se da razbrati iz kronograma na hrbtni steni omare. Prav tako je zelo verjetno, da je naredil orgle za župnijsko cerkev v Žužemberku, ki so bile pozneje predstavljene v župnijsko cerkev v Šmihelu pri Žužemberku¹. Te orgle so iz leta 1795. Oboje so enomanualne. Glede Kučera samega pa je bolj pomembno dejstvo, da je nasledil orglarsko delavnico Janeza Jurija Eisla, ki je največji predstavnik ljubljanskega orglarstva v 18. stoletju. Skoraj zanesljivo smemo trditi, da je dokončal Eislove orgle v ljubljanski stolnici. Preden so bile orgle dokončno postavljene, je namreč Eisel umrl. Iz vsega tega sledi, da smemo zelo tesno povezati oba mojstra, Eisla in Kučero.

Na ta način je bilo jasno, da smemo vzeti kako Eislovo dispozicijo za rekonstrukcijo Kučerovih orgel. V ta namen je bila sprejeta dispozicija orgel, ki jih je Eisel naredil za cerkev sv. Jakoba v Ljubljani leta 1779, leto dni pred svojo smrtjo. Iz pogodbe, ki jo hrani ŠAL², je razvidna naslednja dispozicija:

I MANUAL

1 Principal	8
2 Vox humana	8
3 Sollicinal	8
4 Gamba	8
5 Copl	8
6 Major Octav	4
7 Flauta	4
8 Quinta	3
9 Minor Octav	2
10 Mixtur III	

II MANUAL

11 Copl	8
12 Flauta	4
13 Principal	4
14 Octav	2
PEDAL	
15 Sub Pass	16
16 Octav Pass	8
17 Quint Pass	6
18 Octav	4

Dispozicija je verno prepisana z vsemi značilnostmi tedanjega nemškega pravopisa, kolikor so se ga držali tudi slovnično manj verzirani obrtniki. Ob tem nekaj opomb k dispoziciji. Prav logična je struktura celotnih orgel s tremi piščali vsak s svojo principalno osnovo: pedal s 16-čveljsko (subbas je v funkciji principala, kot večkrat v baročnih orglah), prvi manual z 8-čveljsko in drugi manual s 4-čveljsko osnovo. Vsak od teh osnovnih principalov ima svoje alikvotne tone, ti so oktava, kvinta in superoktava (razen drugega manuala, kjer se piramida konča na drugem alikvotu, na oktavi). Register vox humana ni jezičnik, ampak ustnični, labialni register, ki je tako uglašen, da niha s principalom. Tak register je Eisel naredil tudi na

*61000 Ljubljana, Dolničarjeva 1; dr. sc.

stolniških orglah. V tem primeru opazimo deloma italijanski vpliv. Ta register je namreč značilen za vse baročne italijanske orgle. Ker je poimenovanje dvoumno, je bolj primerno, da jezičniški imenujemo z latinskim, kot to delajo Nemci, ustični register pa z italijanskim izrazom, kot to delajo Italijani. Ta register pa Nemci včasih imenujejo Schwebung, enostavno: nihanje. Register je samo v diskantnem delu klaviature in gre od malega a. Tudi to je razvidno iz pogodbe za stolnico³. Poleg principalove sta v dispoziciji predstavljeni tudi flavtna in godalna skupina, in sicer pri godalnih tihi in močnejši register, pri flavtnih pa pokriti in odprti register. Prav značilno za slovenske baročne orgle ali bolje za baročne orgle na Slovenskem, da niso imele jezičnikov. Iz razlag na pogodbah je razvidno, da so jih nadomeščali ravno z voce umana in z godalnimi registri. Jezičnike same bodo začeli delati šele na prelomu v 19. stoletje.

Dispozicija je torej iz konca 18. stoletja, ko se je čas nagibal k poznemu baroku. Skoraj bi lahko rekli, da ima nekatere zasnovne klasicizma. Klasicizem sam pa je neprimerno bližje baroku kot poznejši romantiki. Razvoj orglarstva iz zgodnjega v pozni barok in preko klasicizma v romantiko je v tem, da kopicí osnovne 8-čveljske registre, hkrati pa spušča alikvote. Tako opazimo, da manjka v drugem manualu mikstura, ki bi vsebovala omenjeno manjkajočo kvinto s superoktavo. V prvem manualu, kjer so alikvoti do superoktave naštetí, pa neka-ko manjka peti alikvotni ton, terca. Ta register ni pomemben sam na sebi, ker kot tak ni uporaben, pač pa v kombinacijah, ker z njim sestavljamo raznovrstne kornete, predvsem pa seskvialtero, ki je najbolj značilen labialen baročen solističen register. Johann S. Bach ga je na trimanualnih orglah kar trikrat disponiral⁴.

Hkrati bi bilo primerno dodati na vsako piščalje po en jezičnik, in sicer od vsake družine po enega. Na prvi manual trobento, na drugi manual krummhorn, v pedal pa fagot. Zelo ohlapno rečeno, bi mogli reči, da je fagot 16-čveljska oboa, kot je trobenta 8-čveljska pozavna oziroma obratno. Če bi imenovali te jezičnike po družinah, h katerim pripadajo, lahko rečemo, da imamo trobento, oboo in regal.

Če upoštevamo vse te misli in napišemo registre — kolikor se da — po slovensko, dobimo naslednjo dispozicijo:

I MANUAL

1 Principal	8
2 Voce umana	8
3 Salicional	8
4 Gamba	8
5 Kopula	8
6 Oktava	4
7 Flavta	4
8 Kvinta	2 2/3
9 Superoktava	2
10 Terca	1 3/5
11 Mikstura III	
12 Trobenta	8

II MANUAL

13 Kopula	8
14 Flavta	4
15 Principal	4
16 Oktava	2
17 Kvinta	1 1/3
18 Superoktava	1
19 Krummhorn	8

PEDAL

20 Subbas	16
21 Oktavni bas	8
22 Kvintni bas	5 1/3
23 Superoktavni bas	4
24 Fagot	16

Baročne orgle imajo štiri značilnosti: sapnice na poteg, mehansko trakturo, jasno in logično dispozicijo ter razdelitev piščalij.

Samo po sebi umevno je, da imajo orgle na Grosupljem sapnice na poteg in ne sapnic na stožce. Pri sapnicah na poteg, ki ima tonske prekate, je zvok neprimerno bolj jasen in natančen, po drugi strani pa se piščali istega tona in različnih registrov med seboj uglašujejo in dopolnjujejo.

Prav tako je samo po sebi umevno, da imajo orgle mehansko trakturo, in ne električne ne pnevmatske. Električna je namreč prehitra, pnevmatska pa prepočasna. Prava je samo mehanska, s katero organist neposredno vpliva na odpiranje ventila v sapnici. Zvok piščali je posem odvisen od tega, kako piščal zapoje. Pri električnih je zvok grob, ker zrak butne v piščal, pri pnevmatičnih orglah pa zvok zaostaja. Pri mehaničnih orglah pa organist lahko neposredno vpliva na zapetje piščali.

O dispoziciji je bilo rečeno, da je prava baročna dispozicija z vsemi značilnostmi, predvsem z jasno arhitekturo principala tako v celotnih orglah kot v posameznih piščaljih.

Ostaja še jasna razdelitev piščalij. Vsakemu manualu oziroma pedalu ustreza določeno piščalje. Ta razdelitev mora biti vidna že na ohišju. Zgodovina večmanualnosti nam pove, da so v zelo poznem srednjem veku predvsem v samostanskih cerkvah imeli male orgle ali pozitiv (ker se je postavil v koru za spremljavo petja menihov, na velikem koru nad vhodom pa večje orgle). Pozneje so pozitiv prenesli na kor in ga postavili na korno ograjo. Z velikimi orglami so ga povezali tako, da so dodali še eno manualno klaviaturo. Prvi manual je ustrezal pozitivu, drugi pa orglam. Ker takrat igralnik še ni prosto stal, ampak je bil v sprednji steni velikih orgel, je imel organist pozitiv za hrbtom. Zato so ga imenovali hrbtni ali zadajšnji pozitiv. Poleg preproste mehanske trakture je velika prednost hrbtnega pozitivna ta, da je praktično v sredini cerkvenega prostora in se zvok razlega neposredno po vsej ladji. To pride v poštev predvsem pri ljudskem petju. Tako imajo tudi orgle na Grosupljem hrbtni ali zadajšnji pozitiv na korni ograji. Igralnik je pod prospektom. Kot rečeno, se s tem mehanika zelo poenostavi, kar zagotavlja poznejše dobro delovanje.

Orgle je naredil Hubertus von Kerssenbrock iz Münchna, ki je znan po svoji temeljitosti in natančnosti ter ljubezni do starih instrumentov, saj je že restavriral okrog petnajst baročnih orgel in pozitivov. Ker ni uporabil samo stare dispozicije, ampak tudi menzure (mere piščali) in material (kositer), smemo govoriti o pravi rekonstrukciji orgel. Sam je oblikoval tudi orgelsko omaro, ki se čudovito vklaplja v novo grosupeljsko cerkev; izdelal jo je mizarški mojster Anton Tekavčič iz Predstrug. Orgle je predstavil prof. Tone Potočnik iz Rima. Zasluga za nove orgle pa gre grosupeljskemu župniku in dekanu Jožetu Kastelicu, ki je v kratki dobi dveh let uresničil tako velik projekt.

Take novobaročne orgle bodo odlično služile za spremljavo ljudskega in zborovskega petja v župnijski cerkvi sv. Mihaela. Lahko pa bodo tudi samostojno nastopile tako med bogoslužjem kot zunaj njega. S tem pa dobijo orgle popolnoma novo razsežnost in bodo pomenele neprecenljivo kulturno obogatitev mladega mesta.

Dodatek: Nove orgle v Ponikvah. Prav zanimivo je dejstvo, da so v isti občini v istem času postavili dvoje novih orgel: na Grosupljem in v Ponikvah. Če gre na Grosupljem za rekonstrukcijo, pa gre v ponikovskem primeru za pravo restavracijo. Tukaj so postavili 5-registrski pozitiv — tako se imenujejo male orgle — ki izvira zelo verjetno iz prve polovice 18. stoletja. V prejšnjem stoletju ga je uporabil orglar Mandlin, da je naredil večje orgle za cerkev sv. Primoža v Karteljevem.

Na začetku leta 1987 je dobrepoljski župnik Franc Škulj prepeljal te orgle in jih namenil za podružnično cerkev sv. Florijana v Ponikvah. Ob preselitvi in analizi orgel se je ravno izkazalo, da Mandlin pravzaprav ni naredil novih orgel, pač pa je uporabil sapnico starega pozitivna. Poleg sapnice so ohranjeni še potegi in piščalne deske. Iz sapnice je razvidno, da spada v 18. stoletje, ker ima 45 ventilov, to je 4 s spodnjo kratko oktavo. Prav zanimiva je piščalna deska, ki ustreza orgelskemu prospektu ali pročelju. Prospektne piščali so razdeljene na tri polja. Srednje polje je polkrožno, stranski polji pa pravokotni s steno v 45-stopinjskem kotu. Podobno pročelje najdemo le v Fallerjevih orglah iz leta 1699 v župnijski cerkve sv. Magdalene v Sodražici.⁵

Na Slovenskem poznamo dve vrsti pozitivov: korne in salonske. Pri kornih je klaviatura na hrbtni, prospektne piščali pa na sprednji strani pozitivna. Instrumenti so stali na korni ograji.

Organist je stal na koru, pročelje pa je gledalo po cerkvi. Pri salonskih pozitivih pa je klaviatura na isti strani kot pročelje oziroma je pod njim. Tako organist pri igranju deloma zakriva prospektne piščali. V ponikovskem primeru pa je pravzaprav nekaj tretjega. Ventili so pod prospektom, vendar so nižje piščali na desni, in ne na levi strani. Orglar je moral nadomestiti klaviaturo na hrbtni strani s podaljšano mehaniko. Iz tega bi se dalo sklepati, da je bil ta instrument prvotno hrbtni pozitiv na korni ograji nekih večjih orgel. Po vsej verjetnosti je Mandlin dobil pravi Rückpositiv in ga porabil pri svoji predelavi.

Ker Mandlinove orgle ne bi šle na majhen kor cerkve sv. Florijana iz leta 1731, je bilo odločeno, da se naredi pozitiv iz stare baročne sapnice. Iz piščalnih desk je bilo mogoče določiti prvotno dispozicijo:

MANUAL

1 Copula maior	8
2 Copula minor	4
3 Principal	4
4 Octava	2
5 Mixtura	1 1/3 + 1

Pozitiv ima že znano in ustaljeno baročno logiko: večji in manjši lesen pokrit register, nato principalna osnova, v našem primeru 4-čveljska, z njenimi alikvoti, in sicer oktavo, kvinto in superoktavo. Ti zadnji sta združeni v miksturi.

Te orgle je restavriral isti mojster, ki je naredil orgle na Grosupljem, Hubertus von Kerssenbrock. Isti mojster je naredil tudi omaro, Anton Tekavčič iz Predstrug. Pa še nekaj skupnega imajo oboje orgle, čeprav so v zasnovi tako različne. Ponikovski pozitiv točno ustreza hrbtnemu pozitivu na korni ograji na Grosupljem, in sicer tako po funkciji kot po zgodovinski zasnovi.

Iz prospektne piščalne deske in iz logike registrov smemo sklepati, da letnica 1731, ki je napisana na pročelju cerkve, kar nekako ustreza rojstni letnici pozitivu. Po drugi strani pa bi jih zaradi edinstvenega prospekta lahko pripisali Janezu Fallerju. Baročne orgle so se zdaj pridružile slavnim baročnim oltarjem ponikovske cerkve.

¹ Prim. E. Škulj, *Orgle v ljubljanski nadškofiji*, Ljubljana 1987, 58—59.

² ŠAL/ŽA Sv. Nikolaj.

³ Prim. V. Steska, *Važna poprava stolnih orgel v Ljubljani*, v: CG 59 (1936), 49.

⁴ Prim. H. Keller, *Die Orgelwerke Bachs*, Leipzig b.l., 19.

⁵ Prim. E. Škulj, *Najstarejše Fallerjeve orgle*, v: CG 80 (1987), 10.

SLOVENIST MARTIN JEVIKAR

Ob 75-letnici življenja

Ivanka Černelič*

Lani je pranoval 75-letnico naš rojak, profesor Martin Jevnikar. Že nad štirideset let deluje v zamejstvu kot pedagog, znanstvenik, esejist in kulturni delavec. Za njegovo 70-letnico je na univerzi v Vidmu izšla bibliografija njegovih del z življenjepisnimi podatki in kratko predstavitev dela.¹ V Primorskem slovenskem biografskem leksikonu ga je precej izčrpno predstavil A. Kacin², v Leksikonu pisaca Jugoslavije³ pa Fr. Dobrovoljc. V Primorskem dnevniku je ob omenjenem jubileju napravil z njim intervju Ace Mermolja.⁴ V domovini smo njegove jubileje prezrli, kar skušamo zdaj vsaj malo popraviti. Seveda njegovega dela ob tej priložnosti ni mogoče izčrpno prikazati.

Rodil se je 1. maja 1913 v žilavi kmečki družini na Spodnjem Brezovem pri Višnji Gori.⁵ Njegov oče je bil v Ameriki, kjer se je razgledal in si pridobil življenjskih izkušenj. Jevnikar se ga spominja, kako je otrokom pozimi na peči bral knjige, se z njimi pogovarjal in tudi molil. Znal jih je navajati na delo brez prisile. Profesor pravi: »Naš oče je bil zelo dober in moder mož, nikoli nas ni silil k delu, vedno je šel naprej in mi za njim.« Da se je navzel njegove delavnosti in urejenosti, kaže vse profesorjevo življenje. Fantovo veselje do knjig in ne preveč trdno zdravje sta vplivala na očetovo odločitev, da je dal najstarejšega od osmih otrok v škoifijsko gimnazijo v Šentvid nad Ljubljano. Na to odločitev sta vplivala tudi stari župnik Tekstor in takrat še mladi učitelj Turnher. Prebivanja v zavodu se spominja z veseljem. Ker je bil

* 61000 Ljubljana, Šarhova 14, dipl. fil., slavistka

navajen discipliniranega kmečkega življenja in trdega dela, ga zavodska disciplina ni žulila. Vključeval se je v športno življenje, nekaj časa urejal šolski list Domače vaje, napisal kako pesmico ali prozni sestavek⁶ in veliko bral. V profesorju Brezniku ni imel le dobrega učitelja, ampak tudi mentorja, ki ga je usmeril v literarno zgodovino in esejistiko. Odločitev za slavistiko zanj ni bila težka. Diplomiral je februarja 1939 z diplomskim delom Krištof Schmid v slovenski literaturi.

Profesorsko kariero je začel na IV. moški realni gimnaziji za Bežigradom, nato pa so ga predstavili na klasično gimnazijo. 1945. je zapustil domovino in takoj nadaljeval svoje poklicno delo v zamejstvu. Še v taborišču v Monigu so organizirali šolo, da so slovenski dijaki zaključili šolsko leto in so se maturanti lahko vpisali na univerzo. Že v šolskem letu 1945/46 je v Trstu pomagal pri organizaciji srednjega šolstva in pripravi učbenikov. Nastopil je službo na Trgovskem tehničnem zavodu, kjer je služboval do upokojitve, vendar so ga 1972. opustili poučevanja zaradi dela na univerzi v Vidmu. Sprva je živel v negotovosti glede službe, ker ni imel italijanskega državljanstva in potrjene diplome. 1961. leta je nostrificiral diplomu v Rimu z disertacijo *Influsi di Cristoforo Schmid sulla narrativa slovena*. Kmalu potem so ga imenovali za profesorja slovenskega jezika in književnosti na univerzi v Padovi. To imenovanje mu je priskrbel slavist A. Cronia, ki je Jevnikarja spoznal kot predsednik pri maturah na slovenskih srednjih šolah v Trstu. A. Cronia je namreč dosegel, da so v Padovi ustanovili stolico za srbohrvatski jezik in literaturo in v šolskem letu 1963/64 tudi stolico za slovenski jezik⁷. Tako se je slovenščina prvič poučevala na italijanski univerzi kot glavni predmet štiri leta in se je študij zaključil z doktorsko tezo v slovenščini. S tem se je Jevnikar rešil težav zaradi državljanstva, ker na univerzi državljanstvo ne bi moglo biti vzrok za odpustitev. 1972. so ga naprosili, da je prevzel predavanja iz slovenščine, 1975. pa še iz srbohrvaščine na fakulteti za tuje jezike v Vidmu, zaradi česar se je mestu v Padovi odpovedal. 1983. leta se je upokojil. Zdaj se posveča predvsem Primorskemu slovenskemu biografskemu leksikonu, v katerega že vseskozi piše članke, od sedmega zvezka pa ga tudi ureja. In vse brezplačno.

Svojo znanstveno pot je začel s preučevanjem mladinskega slovstva. S tega področja je njegova prva večja razprava Krištof Schmid v slovenskih prevodih⁸. V njej je na kratko predstavil Schmidovo življenje in objavil pregled prevodov njegovih del v slovenščino. Navaja, kako so posamezni prevodi nastali in zakaj je do prevajanja prišlo. Od preučevanja prevodov je prešel na pregled izvornih slovenskih mladinskih besedil. Tako je nastala njegova obsežna razprava Slovenska mladinska igra⁹. V njej najprej na kratko prikaže nastajanje slovenskega gledališča, nato pa kronološko navaja avtorje mladinskih iger in razčleni vsako delo, ki je izšlo samostojno. Zraven obravnava mladinske liste in njihovo usmerjenost, ki se odraža v dramskih besedilih, objavljenih v njih. Pri tem ugotavlja, da v dramskih besedilih in listih dolgo prevladuje Schmidov vpliv v vsebini, črno-beli tehniki in močni moralno-vzgojni tendenci, nimajo pa umetniške vrednosti. Z mladinsko tematiko je povezana njegova razprava O izvornosti Slomškovega Blažeta in Nežice¹⁰. V tem delu je očiten Schmidov vpliv, vendar je ta drugotnega pomena. Slomšku ni šlo za umetniško delo, ampak za praktično šolsko vadnico. Dotedanje ugotovitve o Schmidovem vplivu na slovensko mladinsko slovstvo je razširil in poglobil v svoji disertaciji. Nekatero ugotovitev iz nje je objavil v razpravah: Krištof Schmid in začetki slovenskega pripovedništva¹¹, Vpliv Krištofa Schmida na slovensko pripovedništvo¹², Stritarjevi spisi za slovensko mladino¹³ in Slomškovo leposlovno delo¹⁴. V njih prihaja do enakih ugotovitev kot pri pregledu mladinskih dramskih besedil. Pregled mladinske književnosti do sodobnosti je naredil kot soavtor knjige *La letteratura giovanile jugoslava*¹⁵, za katero je hrvatski in srbski del prispeval A. Cronia. Mladinsko slovstvo razdeli v štiri obdobja: od začetka do moderne, obdobje moderne, obdobje po prvi svetovni vojni in obdobje po drugi svetovni vojni. Predstavljeni so pomembnejši mladinski pisatelji in pokazana je razvojna pot od začetkov do umetniško pomembnih del v moderni, ko se začne mladinsko slovstvo vrednotiti predvsem z umetniškimi merili, in do sodobnosti.

Njegovo raziskovalno zanimanje so pritegovali tudi pisatelji iz okolice njegovega rojstnega kraja. 1944. je napisal uvod v Jurčičevega Sosedovega sina za izdajo v zbirki Cvetje iz do-

mačih in tujih logov. V njem govori o nastanku tega dela, snovi, zgradbi, osebah, miselnih osnovah, jeziku, in to pregledno, v skladu z namenom, ki ga je imela ta zbirka: predstaviti delo in pokazati, kako se k taki predstavitvi pristopi. Drugo Jurčičevo delo, o katerem je pisal, je Jurij Kozjak, najbolj prevajana slovenska povest. Za prevode je poskrbel Ferdinand Kolednik, ki je pobudo za to dobil ob praznovanju 800-letnice ustanovitve stiškega samostana. Takrat ga je tajnik francoske akademije vprašal, če obstaja kako delo o Stični, in Kolednik ga je spomnil na Jurija Kozjaka. Tako se je začela Kozjakova pot v svet. Jevnikar je poročal o prevodih te povesti in napisal obširnejši članek o njej: Jurij Kozjak si osvaja svet¹⁶, kateremu je dodal odlomek iz Jurija Kozjaka v vseh dotedanjih prevodih. O Jurčičevem šolanju je napisal razpravo Jurčičeva dijaška leta¹⁷. Med svojim službovanjem na klasični gimnaziji je pregledal kataloge in rokopisna Izvestja ter odkril zanimive podatke o Jurčičevem šolanju, njegovih uspehih, vedenju in stanovanju. Pri tem je popravil nekatere trditve o njem. Poskuša tudi ugotoviti, kaj je vplivalo na njegove prvence, in prikaže njegov umirjeni značaj.

Drugi pisatelj, katerega rod je bil iz okolice Jevnikarjevega rojstnega kraja, je Fran Erjavec. Erjavčev oče je bil doma iz Kriške vasi pri Višnji Gori. V prvem članku Prispevek za do-ločitev kraja in časa Erjavčevih Huzarjev na Polici¹⁸ poskuša iz skopih krajevnih podatkov odkriti kraj dogajanja in Huzarje postavlja na Polico pri Višnji Gori. Ta prizadevanja je razširil še na druga Erjavčeva dela v razpravi Prizorišče in pomen Erjavčevih leposlovnih del¹⁹. V njej precej podrobno osvetli Erjavčevo mladost, razmere, v katerih je odraščal, in poskuša ugotoviti, katere osebe so bile model za njegove literarne like. Pri tem sklepa, da je bila prav mladost v brezobličnem predmestju verjetno kriva, da je opis krajev v njegovih povestih tako skop in medel.

Tretja oseba iz domačega sveta, ki se ji tudi ni mogel izogniti, je bil J. Cigler, višnjiški župnik. Obravnaval ga je v okviru mladinskega slovstva, mu napisal spominski članek²⁰ in pregledal njegovo rokopisno zapuščino²¹.

Sodelovanje na univerzi v Padovi in Vidmu je pobudilo njegove razprave v italijanščini. V njih prikazuje tiste stvari iz naše književnosti, ki bi utegnile zanimati tudi italijanske bralce. Prvo tako večje delo je pregled in analiza del s snovjo o celjskih grofih: Veronica di Desenice nella letteratura slovena²². Delo je posvetil A. Croniu, ki se je s to snovjo lahko seznanil pri Župančiču. V tej razpravi najprej navaja skope zgodovinske podatke, ki predstavljajo realno osnovo del o celjskih grofih. Nato daje pregled nemških, hrvaških, čeških in italijanskih del s to tematiko in nazadnje preide k tovrstnim domačim delom. Od domačih del natančneje obdela vse štiri drame: Jurčičevo Veroniko Deseniško, Župančičevo dramo z istim naslovom, Novačanovega Hermana Celjskega in Kreftove Celjske grofe. V vseh štirih dramah ugotavlja, katere elemente posamezni avtorji poudarjajo oziroma katere ideje so vnesli v zgodovinsko snov. Delo predstavlja dober pregled obravnavanja te snovi v literaturi.

Italijanom je predstavil tudi tri slovenske avtorje²³, ki so dobili pobudo za svoje delo ob bivanju v Italiji. Ti so S. Sardenko, M. Opeka in Fr. S. Finžgar. Ob koncu prejšnjega in v začetku tega stoletja je več slovenskih duhovnikov študiralo v Rimu, med njimi sta bila tudi S. Sardenko in M. Opeka. Oba sta izdala pesniški zbirki, v katerih izpovedujeta doživljanje tega mesta, njegove kulture, umetnosti, krščanstva ter domovine. Finžgar je bil v Italiji le krajši čas na potovanju in je svoje vtise in razmišljanja popisal v potopisu Oranže in citrone. Jevnikar ugotavlja, kako je vsak avtor doživljal Italijo po svoje v skladu s svojimi nazori in čustvovanjem. Tukaj velja omeniti še razpravo, v kateri obravnava stike med Trubarjem in Bonomom ter Trubarjem in Vergerijem²⁴.

Med pomembne Jevnikarjeve dejavnosti spada tudi izdajanje korespondence. Najpomembnejše tovrstno delo je njegova izdaja Finžgarjevih pisem Ferdinandu Koledniku v posebni knjigi²⁵. Knjiga ima uvod s podatki o obeh dopisovalcih, ki so potrebni za razumevanje pisem. Nato sledijo kronološko urejena pisma pisatelja Finžgarja s komentanjem, na koncu pa je dodana bibliografija Kolednikovih del in prevodov, tej pa sledi nepopoln seznam ocen Kolednikovih del. Pisma Finžgar namerno omejuje le na prevajanje, vendar pa kažejo tudi pisa-

teljevo počutje, doživljanje povojnih razmer in podporo Kolednikovemu prizadevanju za prevajanje slovenskih del v tuje jezike. Iz zapuščine Cronia je objavil pisma, ki sta mu jih pisala Martin Benčina in I. Trinko. Oboja je objavil v Jeziku in slovstvu.²⁶ Benčinova pisma so iz časa, ko je Cronia zbiral gradivo za knjigo o O. Župančiču, Trinkova pa iz časa, ko je sestavljal knjigo *Per la storia della slavistica in Italia* 1933. Obe dopisovanji je izčrpno dokumentiral.

V novem okolju v Trstu je videl veliko potrebo, da bi se Slovenci seznanili s tem, kar je bilo ustvarjenega v slovenski kulturi, in zapisal se je tej nalogi. V Trstu je lahko bral vse, kar je izšlo v domovini, zamejstvu in zdomstvu. In prebral je takorekoč skoraj vse, kar je izšlo, in o tem tudi pisal. Hkrati je poročal tudi o tem, kar je bilo ustvarjenega v preteklosti, da bi bilo Slovincem očitno, da so narod s kulturo. Sam pravi tedaj: »Starim narodom so bili pesniki vodniki in vidci, ki so jim kazali pot v neznano prihodnost. Tudi naši veliki možje so nas vodili, zato jih moramo poznati. Tisti narod, ki svojih velikih mož ne pozna, jih ni vreden, to je že Slomškova misel.« Ta njegova kulturno in narodno izredno pomembna dejavnost se kaže v takorekoč nešteti prispevkih za zamejske revije in Radio Trst A. Glede na to, da je te v posameznih revijah tematsko zaokrožal, bo podan pregled te dejavnosti po revijah. Tu bodo predstavljene le tiste, v katerih ima večje število prispevkov.

Prvi list, v katerem se je oglasil, je bila Mlada setev, glasilo dijaške mladine. V tej reviji so si prizadevali v dijakih vzbujati narodno zavest in pripravljati vzdušje za združitev s Slovenijo. Že v drugi številki je dal dijakom metodična navodila za branje²⁷, nato pa je v enajstih nadaljevanjih predstavil pesnike in pisatelje, ki so bili doma s Primorskega²⁸.

Drugi mladinski list, pri katerem je sodeloval in ga tudi skoraj ves čas urejal, so bile Literarne vaje. List je ustanovil profesor Rudolf Flajs²⁹, ki je v šolskem letu 1948/49 zbral dobre naloge dijakov enega razreda in jih pretipkal. Zaradi zanimanja je drugo leto list izdajal ciklostilno, tretje leto pa že v tiskani obliki. Jevnikar je bil v uredniškem odboru sprva kot blagajnik, po Flajsovem odhodu v domovino 1955 pa je prevzel uredništvo in ga urejal do konca. V sedemdesetih letih je list zaradi finančnih težav in nasprotovanj moral prenehati izhajati³⁰. Jevnikar se je zavedal, kako pomembni so bili dijaški listi v slovenski literarni tradiciji, zato je list podpiral, kolikor je mogel. Ob sedemdesetletnici pravi o njem: »Iz Literarnih vaj je izšel ves tržaški srednji rod pesnikov od Košute do Kravosa in Pangerca. Potem je po svetovnem zgledu zašla v šolo politika in Literarne vaje so nenadoma postale konservativne. Dijaki so jih bojkotirali in tako so morale po tridesetih letih prenehati z izhajanjem, kar je po mnenju sedanjih dijakov škoda.«⁴ V listu je sam redno poročal o knjigah celovške in goriške Mohorjeve družbe, o Jadranskem koledarju in njemu priloženih knjigah Prešernove družbe, kasneje o Trinkovem koledarju in o drugih novostih na Primorskem, Koroškem in v zdomstvu. Sprva je poročal tudi o novih leposlovnih delih v Sloveniji, kasneje pa le o nekaterih za slovenistično stroko pomembnejših delih³¹.

Tretja revija, v kateri sodeluje še zdaj, je Mladika. V njej je sprva poročal o knjižnih novostih v Sloveniji in zamejstvu, nato pa je v razpravah Sodobna slovenska zamejska literatura in Zamejska in zdomska literatura dal sistematičen pregled tega, kar je bilo v slovenskem jeziku ustvarjenega zunaj meja Slovenije³².

Podobno kot v Mladi setvi je razgrinjal našo kulturno preteklost tudi v koledarjih Mohorjeve družbe v Gorici in Celovcu. Pri Koledarju Družbe sv. Mohorja v Celovcu je sodeloval od 1950 do 1960, 1963. pa je začel pisati v Koledar Goriške Mohorjeve družbe. Navadno je prikazoval osebe, ki so v določenem letu imele kak jubilej, kasneje pa še pomembnejše osebe, ki so v prejšnjem letu umrle, kar je pač koledarska praksa. Tretji koledar, pri katerem sodeluje, je Trinkov koledar, ki je namenjen Beneškim Slovincem. Skoraj vsi Jevnikarjevi prispevki v njem govorijo o beneškoslovenskem buditelju in zaščitniku Trinku. Istočasno je objavljala o njem svoje prispevke tudi drugod³³.

Med zdomskimi revijami je največ sodeloval v Meddobju, in sicer med leti 1956 do 1969. V njej je sproti poročal o novih literarnih delih v domovini in tako zdomce povezoval z doga-

janjem v slovenski kulturi. Na koncu je treba omeniti še njegovo sodelovanje pri Izvestju srednjih šol, v katerem je objavljaj obširnejše študije, ki so tu že večinoma prikazane.

Njegove ocene so navadno zgrajene tako, da najprej na kratko predstavi avtorja, nato pove vsebino dela, njegova miselna izhodišča in opiše jezikovne posebnosti, nazadnje pove svoje mnenje. Glavni očitki so neprepričljivost in neizdelanost oseb, neživljenjska zgodba, grob naturalizem in ideološko pristransko podajanje. V oblikovnem pogledu ga moti jezikovna zapletenost in nejasnost zaradi prevelike subjektivnosti podajanja.

Tu je treba omeniti še njegovo delo pri Primorskem slovenskem biografskem leksikonu, ki predstavlja zaokroženo delo o pomembnih Primorcih. Ta je začel izhajati v Gorici pri Mohorjevi družbi za petdesetletnico njenega obstoja. Pri njem sodeluje že od začetka s članki, od sedmega zvezka dalje pa ga tudi ureja. Njegov delež pri Leksikonu naj osvetli podatek, da je npr. v sedmem snopiču od 147 člankov 51 njegovih. Pri tem delu mu pomaga dobro poznavanje primorskega kulturnega in javnega življenja, kateremu je posvetil svoja zrela leta. Tako delo zahteva veliko asketskega garaštva, ki se mu zlepa ne prizna cena.

Ob tej priložnosti ne moremo predstaviti njegovega dela pri radiu. Samo slutimo ga lahko iz podatkov v Petarosovi bibliografiji in publikacije 20 let Radijskega odra. Delo pri radiu obsega številna predavanja, dramatizacije slovenskih proznih del in mnoge prevode iz italijanščine. To dejavnost bi bilo potrebno posebej ovrednotiti.

Nazadnje ostane še kratek pogled v njegovo šolsko dejavnost. Sodeloval je pri začetkih slovenskega šolstva na Svobodnem tržaškem ozemlju. O zmedu takoj po prihodu zaveznikov piše sam v nepodpisanem članku Slovensko šolstvo na Svobodnem tržaškem ozemlju³⁴. Zanimivi so tudi podatki v nekrologu Srečku Baragu³⁵, ki je imel pomembno vlogo pri dogovarjanju z zavezniško vojaško upravo in pri organizaciji poskusnega vpisa v srednje šole, na podlagi katerega so bile te dovoljene. Potrebna je bila politična spretnost in iznajdljivost, da so šole že jeseni 1945. začele delovati. Potrebni so bili ljudje, ki so se znašli brez učbenikov, a so jih bili v kratkem času tudi sposobni napisati. V članku O pouku slovenščine³⁶ se spominja začetkov v šoli: »Ko sem začel govoriti, so me v vseh razredih napeto in presenečeno gledali in poslušali, a takoj so se začeli oglašati, da ne razumejo, oziroma vsaj vsega ne. Prenehal sem razlagati in šel od učenca do učenca in ugotovil njegovo znanje, šele tedaj sem odkril vso lestvico pripravljenosti: v vsakem razredu jih je bilo nekaj, ki niso znali nobene besede, drugi le vsakdanje izraze, več ali manj narečno pobarvane, s tretjimi se je bilo mogoče pogovoriti, končno pa je bilo nekaj tudi takih, s katerimi bi lahko začel obdelovati učno snov... Še nikoli pa se niso učenci tako vneto, navdušeno in z ljubeznijo učili.« V istem članku pravi, kako ni bilo knjig za branje. Zato si je sposodil po deset Erjavčevih in Stritarjevih spisov in jih nato plačal z izposojnino. Ti otroci so po zaslugi takih prizadevnih profesorjev naslednje leto že dobili Zgodovino slovenskega šolstva³⁷, za katero je romantični realizem opisal Jevnikar. Nato je sestavil po literarnih vrsteh urejeno Čitanko za višje razrede srednjih šol³⁸, ki je zanimiva po svoji ureditvi in metodičnem pristopu k literarnim vrstam. V naslednjih letih je sodeloval kot soavtor še pri treh slovenskih čitankah za nižje razrede srednje šole³⁹. Z A. Kacinom sta izdala Slovensko slovnico za srednje šole in nekoliko manj zahtevno Slovensko slovnico za strokovne šole⁴⁰. Kasneje je sestavil z A. Kacinom še Slovensko jezikovno vadnico za srednje šole⁴¹ z bogatimi vajami, kakršnih do tedaj še nismo imeli. Isto leto je sam pripravil še Trgovsko korespondenco⁴². V slovnica sta si s soavtorjem delo razdelila tako, da je Jevnikarjev Uvod z zgodovino jezika in še Glasoslovje ter Oblikoslovje.

Med učbenike delno spadajo Jevnikarjeve Vsebine slovenskih leposlovnih del v štirih knjigah⁴³. Do tedaj takega dela še nismo imeli. Dobra stran Vsebin so pregledno in spretno podane vsebine literarnih del, kar je glavni namen takega dela.

Med zelo pomembno njegovo dejavnost spada tudi poučevanje na obe univerzah. Tu je predaval in sodeloval pri številnih doktorskih tezah svojih študentov s področja slovenistike⁴⁴.

Jevnikar še vedno dela in nobeno opravljeno delo mu ni izgovor za počitek. Še zmeraj je tak kot v šolskih letih, ko je po opravljeni maturi prišel domov in bil čez četrto uro že na travniku pri delu. Njegovo garaštvo pa ni samo sebi namen. Zaveda se zaveze slovenskega izobraženca, da daje ljudem od tega, kar ima. Z razkrivanjem slovenskega literarnega ustvarjanja in naših pomembnih mož dviga svojim rojakom samozavest in nam budi odgovornost, kajti »narod, ki svojih velikih mož ne pozna in ne spoštuje, teh ni vreden«.

Na koncu se želim zahvaliti Mariji Janežičevi in Zvonki Praznikovi, ki sta mi pomagali pri italijanskih besedilih.

Opombe

- ¹ Roberto Petaros, Martin Jevnikar — sedemdesetletnik, *Miscellanea slovenica. Dedicata a Martin Jevnikar in occasione del suo 70° compleanno* (Udine) 1984 (Est Europa)
- ² Primorski slovenski biografski leksikon, Gorica 1974
- ³ Leksikon pisasca Jugoslavije I, Matica srpska 1979
- ⁴ Ace Mermolja, Martin Jevnikar: »Pri vsaki knjigi skušam najti nekaj dobrega, zato mi marsikdaj očitajo, da preveč hvalim«, *Primorski dnevnik* 1988, št. 295, str. 9
- ⁵ Omenjen je v *Krajevnem leksikonu Slovenije II* 1971, str. 149
- ⁶ Objavljeno v *Vigredi in Slovenčevi prilogi*
- ⁷ Cronia je že prej imel občasna predavanja iz slovenščine. Prim. M. Jevnikar, *Umrli je Arturo Cronia, Literarne vaje 1966/67*, str. 217; M. Jevnikar, *Slovenistika v Padovi, Most 1967*, str. 265 (s seznamom tez iz slovenistike, ki jih je dal Cronia) in M. Jevnikar, *Prispevek Martina Benčina za Cronijevo knjigo o Župančiču, Jis 1978/79*, str. 20, 55, 121, 172
- ⁸ M. Jevnikar, *Schmid v slovenskih prevodih, Slovenski jezik 1939*, str. 188
- ⁹ M. Jevnikar, *Slovenska mladinska igra, Prosvetni oder, 1943*, str. 9, 17, 25, 33, 41, in 1944, str. 7, 45, 65, 105, 146, 185, 225
- ¹⁰ M. Jevnikar, *O izvornosti Slomškovega Blažeta in Nežice, Dom in svet 1944*, str. 104
- ¹¹ M. Jevnikar, *Krištof Schmid in začetki slovenskega pripovedništva, Izvestje srednjih šol, Trst 1967*
- ¹² M. Jevnikar, *Vpliv Krištofa Schmidta na slovensko pripovedništvo, Izvestje srednjih šol, Trst 1968*
- ¹³ M. Jevnikar, *Stritarjevi spisi za mladino, Izvestje srednjih šol, Trst 1960*
- ¹⁴ M. Jevnikar, *Slomškovo leposlovno delo, Izvestje srednjih šol, Trst 1963*
- ¹⁵ A. Cronia — M. Jevnikar, *La letteratura giovanile jugoslava, Milano 1968*
- ¹⁶ M. Jevnikar, *Jurij Kozjak si osvaja svet, Izvestje srednjih šol, Trst 1959. O Kolednikovih prevodih je redno poročal v Literarnih vajah. Prim. bibliografske podatke pri Petarosu.*
- ¹⁷ M. Jevnikar, *Jurčičeva dijaška leta, Vrednote I 1961*, str. 173. Prim. še njegovo kritiko M. Jevnikar, *O Pahorjevem romanu iz Jurčičevega življenja, Katoliški glas, Gorica 1951*, št. 51, str. 52
- ¹⁸ M. Jevnikar, *Prispevek za določitev kraja in časa Erjavčevih Huzarjev na Polici, DiS 1944*, str. 157
- ¹⁹ M. Jevnikar, *Prizorišče in pomen Erjavčevih leposlovnih del, Izvestje srednjih šol, Trst 1964*
- ²⁰ M. Jevnikar, *Nekaj obletnic, Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu 1952*, str. 135
- ²¹ M. Jevnikar, *Ciglerjeva rokopisna ostalina v Višnji Gori, Jezik 1939*, str. 232 in *Ostalina pisatelja Janeza Ciglerja, Glasnik Duhovniškega društva XII 1982*, str. 133
- ²² M. Jevnikar, *Veronica di Desence nella letteratura slovena, Padova 1965*
- ²³ M. Jevnikar, *Silvin Sardenko, Roma, Studi in onore di Arturo Cronia, Padova 1967*, str. 247; M. Jevnikar, *Mihael Opeka, I versi romani, Il mondo slavo, Padova 1974*, str. 25; M. Jevnikar, *Impressioni italiane dello scrittore sloveno F. S. Finžgar, Il mondo slavo II 1970*, str. 117
- ²⁴ M. Jevnikar, *Impulsi italiani agli della letteratura slovena, Il mondo slavo I, Padova 1969*, str. 115
- ²⁵ M. Jevnikar, *Finžgarjeva pisma Ferdinandu Koledniku, DSM Celovec 1971*
- ²⁶ M. Jevnikar, *Prispevek Martina Benčina za Cronijevo knjigo o Župančiču, Jis 1978/79*, str. 20, 121, 172; M. Jevnikar, *Dopisovanje med Ivanom Trinkom in Arturo Cronio, Jis 1980/81*, str. 109. Prim. še Trinko o svojih prevodih, *Trinkov koledar 1979*, str. 67
- ²⁷ Ta je izšel pod psevdonomom Majev z naslovom *Kaj mi pomeni knjiga, Mlada setev, Gorica 1946*, št. 2, str. 3
- ²⁸ Članki so šele na koncu podpisani s psevdonomom Tine Majev. Naslov: *Primorska v slovenski kulturi, Mlada setev 1946*, str. 6, 21, 30, 37, 45, 53, 62, 70, 86, 94, 101
- ²⁹ Josip Tavčar, *Rudolf Flajs, ustanovitelj Literarnih vaj, Literarne vaje, 1955*, str. 14; M. Jevnikar, *Petindvajset let, Literarne vaje 1973/74*, str. 1
- ³⁰ Prim. sporočila uredništva na platnicah *Literarnih vaj 1972/73 in 1975/76*
- ³¹ Npr. o novem pravopisu, *Pogačnikovih literarnih zgodovinah, Riglerjevih začetkih knjižnega jezika in drugih*

³² M. Jevnikar, Sodobna slovenska zamejska literatura, Mladika 1967—1971; M. Jevnikar, Zamejska in zdomska literatura, Mladika 1972

³³ Prim. podatke v Petarosoovi razpravi

³⁴ M. Jevnikar, Slovensko šolstvo na Svobodnem tržaškem ozemlju, Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1950, Celovec 1950, str. 97

³⁵ M. Jevnikar, Srečko Baraga, Koledar Goriške Mohorjeve družbe 1978, str. 86

³⁶ M. Jevnikar, O pouku slovenščine, 20 let Trgovskega tehničnega zavoda, Trst 1985, str. 17

³⁷ V. Beličič — M. Jevnikar — A. Geržinič, Zgodovina slovenskega slovstva, Gorica 1946

³⁸ M. Jevnikar, Slovenska čitanka za višje razrede srednje šole I, Gorica 1947

³⁹ M. Blažinič — V. Glavič — M. Jevnikar — A. Kacin, Slovenska čitanka za 2. razred nižjih srednjih šol, Trst 1948, Slovenska čitanka za 1. razred nižjih srednjih šol, Trst 1948 in Slovenska čitanka za tretji razred nižjih srednjih šol, Trst 1949

⁴⁰ M. Jevnikar — A. Kacin, Slovenska slovnica za srednje šole, Trst 1948; ista, Slovenska slovnica za strokovne šole, Trst 1948

⁴¹ M. Jevnikar — A. Kacin, Slovenska jezikovna vadnica za srednje šole, Trst 1957

⁴² M. Jevnikar, Trgovska korespondenca za trgovske akademije, Trst 1967

⁴³ M. Jevnikar, Vsebine slovenskih leposlovnih del, I. del 1953, II. del 1954, III. del 1955 in IV. del 1958

⁴⁴ Prim. seznam v Petarosoovem delu.

delovanje. Okrog table se gibljejo sovražniki ljudstva. Proskajaj me!

«Kdo ste? Predstavite se, zaboga!» je zavpil Majakovski. vendar je slišal le tiho in potem tišino v stiznaki. Potočil jo je, se za hip razli v portret Šušlina, ki je visel na steni, nato je zgrabil klobut in brez pozdrava odšel iz zgradbe na Tverščanski bazarje št. 23.

Prišatelj, ki so bili takrat prijetni in zgradbi, so ga začudeno gledali, kaj nikoli ga niso videli tako potnega. Koga voh je v redni zasliho in je vedno znal tega zboriti s dostopom. To stega duc pa je njegov odvez kavalirski pančevca iner besečnega dvoboga.

Sešel je v rezanost, ki so mu ga pred kratkim dostavili iz Pariza, in se odpravil v svoje stanovanje na Lubarskem prebodu.

Ko je parkiral, je zatisnjal z vesti, da je odmrvalo. Nikoli si naredil česa podobnega, ker je ljubil stroje, posebej avtomobile, o katerih je znal pripovedovati z vso pametno reševanju in predanostjo, tako kot je Jesenin pel o hrupak.

Stopil je v stanovanje in takoj opazil, da nekateri predmeti niso stali na mestih, kot jih je ponavadi puščal. Dokončno je spoznal, da je nekoma v zapoto. Ni se upravljal, kuzera odšla, ali skupina želi njegovo zavrt. Sedel je za mizo, da bi napisal poema.

Zapisal je: Vsem!

Nato je začel korake za sabo. Obrnil se je in se zgrozil. Pred njim je stal Sergej Jesenin, ki se je škodoželjno nasmihal in tiščal roke v žepih.

«Kaj je, bratče? Si izgubil ta puč nogami?» ga je vprašal.

Majakovski je prišel do sapa in komaj razločno rekel:

«Kako ...»

Jesenin se je sprisahnil po sobi in si ogledal predmeta. Urjavil se je ob Majakovskem in pogledal na papir, kjer je stila pravkar zapisana beseda: Vsem!

«Pišeti pesnja, vem. Tudi vem, kakšno pesem ti napisat. Če se jaz da ti prikamti. Nikoli se boš zapisal pesni o svojih preganjajobih. Z nečim prihodom se se vse spreminja.»

Majakovski se je dovolj zbral, da je rekel: «Kaj se nosi okoli proč listi?»

«Sem in kaj potem? Bi sem mrtov, sedaj sem živ, da bi v roki, potem bota spet mrtov. Ne bam dovolj, da se zadržal pred njim, o kateri si pepeval. Kdo bi bo odmrlo. V njegovi si jim. Dokler so ta rebili, si obdržal, sedaj si tabi dremati, tako so potemneje vseh potemneje.»

Majakovskega je izgubila jeza. Hotel je prijeti Jesenina, vendar se mu je vrnil v vso vredno spretnostjo. Čelo smejal se mu je, kar ga je upravljal v bes.

Jesenin ga je skuval pomiriti: «Mrtvih se moreš njem. Tudi, vseh potemneje vseh potemneje govornju. Svetujati ti, da storiš samostoj.»

«Jaz, Majakovski, poet zaprednih množic, ki pra je ...» je skušal odmrlo potemneje, vendar je spoznal, da govori pesnika, ki dobova ve, kdo je Majakovski, onem krog, vse potemneje vseh potemneje sovaj v pisnih Ljubi Reki. Ista svojega najboljšega prijatelja Čupa Čupa, vj potemneje vseh potemneje žensko in si jo zavestno delja. Zato je in vprašal: «So ta uni potemneje?»

SPRETNO SLEPARJENJE

Goran Gluvič

Ko so v Domu Hercena, sedežu Zveze pisateljev, 12. aprila 1930 sporočili Majakovske-mu, da z njim nekdo želi govoriti po telefonu, ga je oblił mrzel pot. Opravičil se je mlademu dramatik, s katerim je razpravljaj o neki praiizvedbi na mali sceni Umetniškega gledališča, in odhitel v sosednjo sobo. Vzdignil je slušalko in rekel: »Majakovski pri telefonu.«

»Poslušaj, kuža,« je zadonel globoki glas, »oblast ni ne igra ne hvalospev. Ne rabimo tvo-je duše, ki jo puščaš kot plašč na obešalniku. Rabimo te za novo sodelovanje. Neposredno so-delovanje. Okrog tebe se gibljejo sovražniki ljudstva. Pričakaj nas.«

»Kdo ste? Predstavite se, zaboga!« je zavpil Majakovski, vendar je slišal le klik in potem tišino v slušalki. Položil jo je, se za hip zazrl v portret Stalina, ki je visel na steni, nato je zgra-bil klobuk in brez pozdrava odhitel iz zgradbe na Tverskem bulevarju št. 25.

Pisatelji, ki so bili takrat prisotni v zgradbi, so ga začudeno gledali, kajti nikoli ga niso videli tako potrtega. Ponavadi se je vedel nasilno in je vedno znal koga zbosti z dovtipom. Ti-stega dne pa je njegov obraz kazal lik poraženca brez besednega dvoboja.

Sedel je v renault, ki so mu ga pred kratkim dostavili iz Pariza, in se odpeljal v svoje sta-novanje na Lublanskem prehodu.

Ko je parkiral, je zaloputnil z vrati, da je odmevalo. Nikoli ni naredil česa podobnega, ker je ljubil stroje, posebej avtomobile, o katerih je znal pripovedovati z vso pesniško nežnost-jo in predanostjo, tako kot je Jesenin, pel o brezah.

Stopil je v stanovanje in takoj opazil, da nekateri predmeti niso stali na mestih, kot jih je ponavadi puščal. Dokončno je spoznal, da je nekomu v napoto. Ni se spraševal, katera oseba ali skupina želi njegovo smrt. Sedel je za mizo, da bi napisal pesem.

Zapisal je: Vsem!!

Nato je zaslišal korake za sabo. Obrnil se je in se zgrozil. Pred njim je stal Sergej Jesenin, ki se je škodoželjno nasmihal in tiščal roke v žepih.

»Kaj je, bratec? Si izgubil tla pod nogami?« ga je vprašal.

Majakovski je prišel do sape in komaj razločno rekel:

»Kako...«

Jesenin se je sprehodil po sobi in si ogledal predmete. Ustavil se je ob Majakovskem in pogledal na papir, kjer je stala pravkar zapisana beseda: Vsem!!

»Pišeš pesem, vem. Tudi vem, kakšno pesem bi napisal, če se jaz ne bi prikazal. Nikoli ne boš zapisal pesmi o svojih preganjalcih. Z mojim prihodom se je vse spremenilo.«

Majakovski se je dovolj zbral, da je rekel: »Kaj se nisi obesil pred leti?«

»Sem in kaj potem? Bil sem mrtev, sedaj sem živ, da bi te rešil, potem bom spet mrtev. Ne bom dovolil, da se zatreš pred idejo, o kateri si prepeval. KGB te bo odstranil. V napoto si jim. Dokler so te rabili, si obstajal, sedaj si začel dvomiti, zato ne potrebujejo tvojih uslug.«

Majakovskega je zgrabila jeza. Hotel je prijeti Jesenina, vendar se mu je izmikal z nena-vadno spretnostjo. Celo smejal se mu je, kar ga je spravilo v bes.

Jesenin ga je skušal pomiriti: »Mrtvih ne moreš ujeti. Torej, nadaljujva s poslovnim go-vorom. Svetujem ti, da storiš samomor.«

»Jaz, Majakovski, poet naprednih množic, ki jim je...« je skušal dokončati misel, vendar je spoznal, da govori pesniku, ki dobro ve, kdo je Majakovski: nežni kuža, kot se je rad podpi-soval v pismih Ljilji Brik, ženi svojega najboljšega prijatelja Osipa Brika, ki sta ljubila isto žensko in si jo zavestno delila. Zato je le vprašal: »So te oni poslali?«

Jesenin ni odgovoril, temveč je strogo rekel: »Piši! Naslov, ki si ga zapisal, je dober. Sedaj pa naprej. Ne krivite nikogar za mojo smrt in, prosim vas, ne spletkarite. Pokojnik tega ne bi maral. Mama, sestre in tovariši, oprostite — to ni način (ne priporočam ga drugim), vendar nisem imel drugega izhoda. Ljilja, ljubi me. Tovarišica oblast — moja družina so: Ljilja Brik, mama, sestre in Veronika Vitoldovna Polonskaja. Če jim boš zagotovila varno življenje —hvala ti. Nedokončane verze dajte Brikovim, oni bodo poskrbeli zanje.«

Jesenin je pobrskal med rokopisi, pokazal na neko pesem in ukazal Majakovskemu, naj jo prepiše. »Odlično!« je rekel. »Opravil sem svojo nalogo. Torej, dragi Volodja, živeti in umreti ni nikakršna novost. Čeprav se strinjam, kar si napisal v pesmi o meni, da ni težko umreti, da je težje zgraditi življenje. Kakor kdaj. Ti, ki si gradil svoje življenje brez omahovanja, spoznaviš, kako težko je umreti.«

»Zavruga!« je Majakovski zavpil in udaril s pestjo ob mizo. »Nihče me ne bo zvelkel v smrt. Niti ti ne, Serjoža!«

Obrnil se je, da bi Jesenin zažugal s prstom, vendar ga ni bilo več. Zamižal je in stresel z glavo, kot da bi se želel strezniti po nočnem pijančevanju. Pogledal je skozi okno. Danilo se je. Zavedal se je, da ga Jesenin spremlja zaradi pesmi, ki jo je napisal o njem, zaradi pesmi, v katero nikoli ni popolnoma verjel.

»Izgnati ga moram iz svojih misli,« je na glas rekel in pogledal na papir, kjer je zapisal poslovilno pismo. Spet ga je obllil mrzel pot. Spoznal je, da je največji greh ocenjevati tujo dušo, ker se slej ali prej vrne in se primerja z ocenjevalcem.

Zazvonil je telefon. S tresočo se roko je dvignil slušalko in rekel: »Da?«

»Majakovski, poslušaj, prišli bomo zvečer. Prepričani smo, da je bil pogovor z Jeseninom koristen in plodovit. Dovolili smo ti, da danes, zadnji dan svojega življenja izkoristiš za osebne zadeve. Stori po navodilih!« In spet klik in tišina.

Po telefonskem klicu se je Majakovski odločil, da se bo uprl ukazu oblasti, ki je zahtevala od njega samomor. Skoval je načrt — povabil bo prijatelje na obisk, ki bodo ostali celo noč (kot ponavadi) — nekateri bodo prespali pri njem — nikakor pa ne bo dovolil, da bi ostal sam.

13. aprila 1930. je telefoniral prijateljem, vendar nikogar ni mogel dobiti. Pomislil je, da se je vse zarotilo proti njemu, ko ga je poklical Katejev in predlagal, da se pridruži zabavi v njegovem stanovanju.

Potem je sedel v renault in se vozil po moskovskih ulicah. Spotoma se je oglasil pri Nori (Veroniki Polonskaji), ki je končala gledališko vajo v Umetniškem gledališču. Skupaj sta se napotila h Katejevu. Pričelo se je temniti.

»Po obisku greva k meni domov. Prosil bi te, da ostaneš nekaj dni pri meni,« ji je rekel.

»Si nor? Dopoldan moram na vajo. Ne bi rada zapravila priložnosti. Glavna vloga se ne dobi vsak dan.«

»K vragu naj gredo vse priložnosti! Vsi mi odgovarjate z ne! Samo: ne! Povsod: ne!« je vpil.

Nora ga je začudeno gledala, vendar ni nič rekla. Bila je navajena vsega, odkar je živela z njim.

Pri Katajevu ni bilo prijetnega vzdušja. Nekaj časa so kartali, vendar so se kmalu naveličali, nato so se dolgočasili ob nepomembnih pogovorih. Majakovski je nestrpnost gledal na uro. Bil je redkobeseden. Z Noro se je obmetaval s strganim kartonom, v katerem je bila zavita čokolada.

Razšli so se okrog treh zjutraj. Nora je šla z Majakovskim v stanovanje na Lubjanskem prehodu, kjer je prespala.

Ko je spala, so Majakovskega zbudili agenti KGB-ja in mu rekli: »Čakali smo te. Nisi se držal dogovora. Ko bo Polonskaja odšla, se bo zgodilo, kar se bo moralo zgoditi. «Ne poskušaj je prepričevati, da ostane. Sedaj pa spi, da boš pred smrtjo spočit.« Potem so izginili. Majakovski je zaspal.

Zaman so bila vsa prepričevanja. Zjutraj okrog desete ure — Nora se je napravila in odšla. Ko je zaprla vrata za sabo, se ji je zdelo, da je zagledala Jesenina.

Tistega 14. aprila, ko je naredila nekaj korakov po stopnicah navzdol, je ob 10.15 zaslišala strel v stanovanju, iz katerega je pravkar odšla. Noge so ji klecnile, komaj se je ujela, potem pa je začela kričati in se opotekati po stopnicah navzgor. Mimo nje so stekli trije moški v kožnih jaknah in Sergej Jesenin.

Ko je stopila v stanovanje, je zagledala okrvavljenega Majakovskega, ki je ležal na tleh. Pozabil je uničiti poslovilno pismo.

OSMRTNICE

Francè Lokar

»Zahvaljujemo se...
osebju ONKOLOŠKEGA inštituta,
vsem zdravnikom ONKOLOŠKEGA...
župniku za lepo opravljen pogreb...«

Ob njivi

Z rakastim črvom v krvi ob njivi
zadnjikrat ogledujem njivo. Siromašno
kot megla v tem poškopljenem dnevu.
Reven v mislih butam v utrujeno prst.

So rekli, da me jutri odpeljejo.
Nečimrnost, vse je nečimrnost.
Prah ali pepel. Ne kakor jaz,
kakor pogrebci odločijo. Žalno
živinsko izkoriščanje pri denarju.

Svoj dar bom daroval
v kremplje sitih in zdravih.

V siromašno sivino njive
s plevelom
pohlevno dežuje.
Vanjo utrnem zadnjo cigareto.

Ob šanku

Zadnji večer ob šanku s poželjivostjo gledam,
kako pijejo vino, kako praznijo polne krožnike
s svinjsko pečenko v gobji omaki z rdečo peso.

Poželjivost s slastjo grize usta in oči.
Od vznemirjenja bi zdrobil šank in stol.

Jutri bom preoblečen angel
na onkološkem gledal telesa
ob sebi
s črvi v krvi.

Nad menoj nevihtna tema.

V bolnici

Telefon na stolu nima zveze z domačimi.
Vse diši po osladnem. Z višin
zvezo imam s Svetim Duhom s passaportom.

Zdravnica Metka me boža po rožasti roki.
Njen nemir v dlaneh prši v moje telo, ki gineva
kot pokošena trava. Rad jo imam. Metko.

Ne bom živel v prihodnjih rodovih. Nečimrnost,
vse je nečimrnost... Naj odmeva Metkino in božje
ime nad mojim grobom vekomaj. Amen.

TRI PESMI

Ivo Ferbežar

Orosilo orosilo božje	Teklo je teklo	Da se vrastem
Orosilo, zažarelo v duši zajutnilo kot davno raz višin	Teklo je teklo na vrhe na vrhe zviralo	Pusti me da se zakoreninim globoko življenje davno
toplota s srcem zažarela zjutraj smeh	teklo je teklo na gluhe na gluhe spevalo	da se zgrabim krepko hrast v rudo
z očmi modrina zabistrila sinočnje solze sled	teklo je teklo na želje na želje snevalo	da se izklijem globoko seme v zemlji
orosilo, orosilo božje kot nekoč z višin	teklo je teklo na rame na rame legalo	da se vrastem globoko v srce

BRATU JANEZU LUŽARJU

Mila Škrabar

Umril je Janez

Mir —
 tišina
 in grozna praznina
 umrl je Janez —
 tišina in mir
 med grobovi
 mir duši njegovi.

Nalahko —
 potihlo,
 ve kaplje deževne
 vetrovi jesenski bolj tiho,
 spi človek utrujen,
 počitek mu nujen
 ne motite.

Večer, doma

Poletna noč —
 pred hišo vsa družina:
 poljub večera preko Žalne lega,
 a iz srca pa do neba
 nam pesem sega.

Poletna noč —
 tu starši so tu brat tu sestre —
 in v ta večer spojijo se glasovi,
 ni več prepek, zastrti so jezovi:
 mi eno smo —
 in pesmi naši so mostovi.

Gozd

Oj hosta domača
 ti naša Dolina
 pogrešam še vedno
 tvoj tihi šepet,
 ko žarki pomladni
 objamejo svet,
 ko hosta Osmukova
 začne zelenet.

Hodila po gozdu
 bi rada kot včasih,
 saj resa in teloh
 me vabita tja
 in šmarnice rosne
 pod grmom cvetijo,
 spomini na to
 neskončno bolijo.

Vrstijo se leta,
 že starost prihaja
 iz moje duše se
 misel poraja,
 da vedno do smrti
 bom zvesta ostala,
 Žalni in domu
 odkoder prišla sem.

KNJIGOLJUBCA

Hinko Wilfan

Jesen se je nehala svetovna morija, pomanjkanje ob tolikih padlih in pohabljenih, lakota, nadloge in strah pred Lahii. Če bi to poslednje topovsko nabijanje poletne ofenzive podrla nevidne planke, bi pomenilo začetek sovražnikovega prodiranja čez Sočo, naprej mimo Idrije, Postojne in Logatca, potem bi bila Ljubljana že zapečatená, saj se je nabijanje slišalo, kot da buta na Vrhnikii. Če bi Lahii zasedli Ljubljano, bi pretíla nevarnost že Dunaju, a Dunaj je srce Avstrije. Kakor se ob pomilostitvi na smrt obsojenemu odvali kamen od srca, tako je bil na mah sklenjen krog ugíbanj, ko je počilo: vojne je konec! Razen vojnih dobičkarjev si je svet končno vendarle oddahnil.

Komaj se je poleglo navdušenje na Kongresnem trgu, stopnjevano z zabavnimi večeri po nešteti trgih in večjih vaseh, in so se ljudje spet lotevali poznojesenskih opravil, je legla zlovesča môra na razdragane in proslavljanj že naveličane ljudi ob vesti, da smo poslej s Hrvati in Srbi združeni v novi državi. V preprostem poštenju niso mogli doumeti, kadar je v zaupni družini padel očitek o Majniški deklaraciji. Takratni SLOVENEK je obešal na veliki zvon vest, da bodo in Slovenci, Hrvatje in Srbi zahtevali združitev pod cesarjem. Ni jim hotelo v glavo, zakaj siliti pod cesarja, če že tam so. Nobena beseda ne teče več o tej deklaraciji, a smo vsi takrat podpisani v zdaj čisto drugačni državi — o kakršni se nam še sanjalo ni — skupaj s tisto, s katero smo se vojskovali. Stari nadučitelj Kavčič je mojstru, h kateremu je prišel 'štetletne' merit, potího rekel: 'Francelj! Veš, je Cankar prav zapisal, da je politika ena kurba', kar je dalo mojstru spet misliti, zakaj ni se maral izdati, da ne vé, katerega Cankarja misli in kaj politika pravzaprav je. Kmetijstvo, gospodarstvo — to razume, ne pa politike. Kot izgleda, bo samo za nekatere, nekaj gibljivega in spreminjajočega se, nekaj najbolj grdega in neznačajnega, nekaj nepoštenega, mar ne? Ali je tam bil Korošec — in tu je bil spet isti Korošec. Kakor maček ... Vržeš ga skozi najvišje okno — in vselej se ujame na vse štiri ... Podpise je po hišah zbiral fajmošter Müller, žegen je dal škof Jeglič — zdaj pa ne ta ne oni o tej zapravljeni deklaraciji nobene ne zine. Ali ni to čudno, kaj!

Otrokom te novice niso pomenile ničesar nenavadnega. Zavedli so se, da cesarja ni več, da ne bodo več prepevali 'Bog obrani nam cesarja, Avstrijo!', a že so se šolarji spomnili naslednjega: kdaj neki bodo poslej prosti dnevi, šolske maše in državni prazniki po novem, zdaj, pod kraljem.

Odraslim ta nenadna otroška skrb ni segla do živega, ker so se imeli otepati s hujšimi. Ljudje so javkali, ker je padla vrednost denarja. Pomislite! Za serbski dinar moramo dati štiri krome. Vidite! Srbi so postali štirikrat bolj bogati, mi pa osemkrat bolj revni. Trpko so se vdajali v božjo voljo, češ: 'Serb Hoče Sve' in se milo spominjali nasilnih odhajanj zdaj osovraženih nemškutarjev iz papirnice, ki so sikali: 'Schweine, Hunde Sammenstelle'. Iz póljske šole so otroci prinašali pomirjenje, češ: ko mi rečemo Srbi, Hrvati in Slovenci, rečejo Srbi prav nasprotno: Slovenci, Hrvati, Srbi. Blagrováli so Hrvate, ki so ostajali v sredini, pa obrni ime nove države tako ali drugače, ga beri naprej ali nazaj... začni odpred ali odzad.

Ljudi je begalo še dvoje, namreč: Srbi so vendar krivoverci ter še bratje da smo. Bratje se vendar ne vojskujejo med seboj in ni se še slišalo, da bi bratje ne bili iste vere. Druženje s Hrvati se jim je zdelo samo po sebi umevno, toda Srbi, Srbi! To bo križ, to! Ko se z njimi nič poznali nismo. Res smo prebirali tisto o serbskem Črnem Juriju, res smo bili na njihovi strani,

ko so se malo pred to vojno vojskovali s Turki. Kaj šele pomeni biti s Črnogorci skupaj, ki jih zdaj še omenjajo ne, kot bi jih sploh ne bilo. Ali ni to več kot čudno? Pa so imeli vendar svojega kralja, ki smo ga poznali po sliki v Mohorjevem koledarju in Kuharjec Janko je strupeno se smehljaje nekaterim čisto potihem pripovedoval, da je kralja Nikolom videl v nekem češkem zdravilišču z barvami naslikanega v skupini evropskih kraljev in cesarjev... Še vseč nam je bil v narodni noši, ki da jo tam doli še nosijo, a pri nas vanjo skočijo komaj o takih slovesnostih, kakršne so se vlekale na Kongresnem trgu. Macedonijo so poznali po tobaku, naslednja leta po komitih in makedonstvujuščih ter kačakah, toda stari niso znali doumeti. V preganjanju teh kot onih so se izkazali orožniki. Zaradi prevladujočega števila slovenskih žandarjev doli v Macedoniji so nas že onstran Kolpe kaj postrani gledali. Če pa bi pobarali novega žandarja, ne! orožnika, o tem, bi nadučitelju ali fajmoštru 'zagvišno' povedal — prej pa bi se previdno ozrl — zakaj slovenski orožniki silijo v Macedonijo. Kazalec bi dvignil in sila potihom rekel, da so prisiljeni. Zakaj? Poslušajte! Skrbno je razgrnil zguljen 'portmoné', posukal obstrižne izrezek iz JUTRA in bral: 'Obup žene orožnike v druge poklice. Med državnimi nameščenci je danes materialno stanje orožnikov najbednejše. Navaden orožnik ima 100 din plače in 400 din draginjske doklade. S to plačo se mora orožnik vzdrževati popolnoma. Čudno zato ni, da je zašlo orožništvo, zlasti zadnje mesece, ko draginja rapidno raste, v nevzdržno stanje, v katerem mu propadajo telesne moči, a tudi duševne sile. Žal, da je začel obup gnati najboljše može tudi iz vrst orožnikov v druge poklice. Zadnji čas hoče zapustiti orožniško službo nad 200 orožnikov.' S petstotimi kroncami se živeti ne da. Mežnar, duhovnik in po deželi še učitelj ima še drugačne dohodke, orožnik pa ne. Zato ledični silijo dôl, koder je brez primere večja plača... In še nekaj je tako vabljivega, ali nočejo tega razbobnati. Eno leto službovanja se jim šteje petkratno. Vzdrži osem let v Macedoniji, pa greš s polnimi leti mlad v pokoj. To je tisto, kar vleče. Ono zgornje o višini plače lahko mirne duše slehernemu človeku pove, kar je bilo tudi v časopisu jasno povedano; tisto o posebnem ugodju pa ni za vsaka ušesa. Pa še nekovo novo vročinsko bolezen prinašajo od zdolaj, kadar prihajajo na dopust ali od vojakov. Menda ji rečejo malarija. Prav zoprna je, pravijo.

Na Slovenskem so predstavljali novo oblast samo slovenski orožniki. Drugi bi se zaradi jezikovnih razlik ne znašli. Kar cela vojska teh orožnikov je bila, čeprav se ni kazala kot tista v vojašnicah. Ti orožniki so bili raztreseni po deželi: dva tu, trije tam. Kar vidna vojska jih je, ker se ne skrivajo, kot trdijo tisti, ki bi imeli radi orožnika pri roki takoj, ko jih kaj prizadene; najsi bo to v družini, ko pijani dedec babo 'pregosla', jo pod noč z rajdo otrok na plano spodi, ko krožnike podrobi, angelne in — v zadnjih letih — še hišne številke prekolne. Tisti pa, ki prečešče rogovilijo podnevi in ponoči ter počenjajo, kar bi radi božjemu očesu umaknili — bilo tisto krog ženskih teles v toplih posteljah ali pa takih gromozanskih dejanj kot, postavim, vdiranje skozi streho k Boštjanovki, ki so ji z balto glavo odprli in se ne brigali več ne za razškrpljene možgane ne za cel dan živečo gospodinjo, ali na primer, ko so v svinjaku zažvepljali najtežjega prašiča, ga omedlelega potihom odpeljali z dvorišča, da kmetici še ščetin za krtače ni ostalo; ali, postavim, vdiranje v zaplombirane vagona na premikalnem kolodvoru pred Zalogom, kjer so se sodov vina od spodaj lotili s svedri, če drugače ni šlo; ali pa oni Cênc, ki je z vojne gredoč kar z motiko Madžara dotolkel, tisti pa... torej, ne obrajtajo kaj prida vevških orožnikov: ne Muka ne Habjana in ne Vida Ambrožiča, ki pa je še pesnik povrhu.

Prav tista prva povojna leta, ko nam hrvatski in srbski jezik še ni zvenel domače, je bilo sporazumevanje bolj po občutku kot znanju. Prejšnjo nemščino je zamenjala slovenščina, uradno tudi srbohrvaščina ali hrvatosrbščina — nam ob strani ni bilo dano razlikovati jezika drugače kot po pisavi. Ali se piše z latinico ali z nerodno, oglato cirilico, ko se nam o ekavščini, je-, ije- in ikavščini še sanjalo ni, ker tako občutljivih, pikolovskih različic na Slovenskem nismo bili vajeni, ker se za materinščino takrat še nismo dajali. Malo kasneje pa smo začeli jako štediti kar pri črkah samih, ko je Župančič spočel boj za opuščanje êla v besedi solnce. Njegovi veliki veljavi je šla zasluga, da poslej pišemo sonce in ne več solnce. Nekateri profesor-

ji so se tej vnemi posmihali in jo primerjali borbi za oslovo senco, o čemer da je ranjki Prešeren napisal žgočo pesemco.

Če to ni pravda za oslovo senco, je menil vevški orožnik Vid Ambrožič, ki je spesnil nekaj ljubkih pesmic, začenši obelodanjati jih v Domoljubu, Bogoljubu in Slovencu, vendar bog obvaruj misliti, da je bil pesnik nekje v bližini Katoliške tiskarne, ki se je novim državnim razmeram kar čez noč prilagodila. Napisa KATOLIŠKA TISKARNA in KATOLIŠKA BUKVARNA so sneli in zamenjali za JUGOSLOVANSKA TISKARNA in JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA.

Ne, po dolgi poti so romali popisani lističi iz Karpatov in pozneje iz Judenburga samega, koder je 'zibcenar' še utekel kroglji in iz bolnišnic, koder je poležaval ranjen ali preganjal pegasti legar. Srborito se je razgovoril, ko se je hudoval nad obliko Gradac v Beli krajini, zgražal se nad črnomálski, obramba in nemogočim poenostavljanjem ob tvorjenju primernikov in presežnikov. Kajpak ni mogel o tem razpravljati kar z vsakim človekom. Za ihanskega Slovenčevega gospoda Antona Breznika, šentviškega profesorja, slovničarja, je izvedel šele, ko je bil premeščen za 'vahtmajstra' v Domžale. Potlej je prihajal v šentjakobsko cerkev njegove lepe, slovenske pridige poslušat. Jakob Sket je bil umrl malo pred vojno, a novi slovničarji se še rodili niso. Ti so skozi stranska vrata vstopili mnogo kasneje. Že so si skočili v lase. Ne le za slaviste, tudi za sloveniste so se izdajali. Teh je nastopilo manj, kot je prstov na eni roki, ko je slavistov že za celo brojanico, ali po domače povedano: za cel 'patanošter'. 'Če pišeš, imej slovnico pred seboj ali vsaj Levca', je pogosto ponavljal šolarju, ki se je pa že bal, da se bo suhi žandar prelevil v pustega slovničarja.

Kadar sta se orožnik Vid Ambrožič in tretješolec Rupert srečavala, sta obstala na mestu in se zagovorila, če je šel žandar ali orožnik, kakor so v letih po vojni začeli lepše, po slovensko govoriti, sramovaje se dosedanjih polomljenih nemčurskih besedi, kot, na primer, krožnik namesto talar, tovarna za fãbriko, vrečica za škrnicelj, stružnica za draksel ali dreponk, skobeljnik namesto pònk, kotnik za vinkel, stranišče za sekret, obleka za gvant ... domov, se reče, jést in spet nazaj na orožniško postajo. Orožnikov glas je vrel iz velikih ust nad koščeno, tudi vodoravno se premikajočo brado, iz suhega, res dolgega človeka, ki se je podzavestno razumevajoče sklonjen nagibal nad spotenim in zlakotenim fantičem, prihajajočim peš iz šole, ali pa, če ga je zasačil na papirniškem svetu pasti tisti ovci in kozo ali poedino od te trojice, zakaj število pasočih se in njegovemu pastirovanju zaupanih živali je bilo odvisno od letnega časa. Na jesen si je z eno ali drugo dajal stari Krivček zamudnega opravka, ko je zaklani tlačil dolge bezgovke za pleča in stegna, mèl in gnèl, tlačil in gnjavil napihnjeno truplo, klečé zaripel pihal vsakič skozi drugo od štirih cevi. Da se mu v buči ne zavrti, so ga pomilovali.

»Iz kože dajati ni nobena 'kunšt', na meh dreti pa,« je prepričujoče razlagal slabotni klavec, ki si na stara leta ni mogel privoščiti brezdelja. Še star je živel iz rok v usta. Ob prvem v mesecu ni dobival papirniškega 'penziona'. To so vedela povedati vsa zgovorna usta. Zakaj se ni mlad vdinjal v papirnici kot večina drugih njegovih let, vsevedne ženske niso vedele raztolmačiti. Pa je tabrhoval, če se je le dalo kod. Še kako rad je prihajal. Vselej točen in vesten pri delu je obdržal pridobljeno zaupanje v zanesljivost. Z leti so odkrili njegovo posebnost, da se je ob prvem napiljal. Rekli so, da iz kesanja, užaljenosti, nevoščljivosti in jeze nase, ker ga je bil v mladosti tako polomil.

Orožnik se je držal ob njegovem zanimivem poslu bolj iz občutljive obzirnosti, zakaj prvič se je namerjal v to hišo in naj prej vidijo, da ne prihaja uradno, službeno, saj vendar tišči pod pazduho par dotrajanih čevljev v viden dokaz svoje zasebnosti.

Slišali sta ga in koj za tem iz veže zagledali mojstrica in zgovorna šetinka, in obe sta se pomirili ob njegovem opaznem namenu. Mojstrici Marici se je vznemirjenje umaknilo ugibanju, naj orožnika osloví z gospodom ali naj dolžno spoštljivost zavije kar v 'vi', ko si je z onikanjem bila ob koncu vojne navzkriž.

»Kar Ambrožič mi recite, Vid mi je pa ime,« je dejal po pozdravu, ko je odkril mojstričino zadrego. »Gospod nisem in nikoli ne bom,« je dejal. »Sem bil vse do vojaščine hlapec tam

okoli Stične. Vedno sem le ukazovanja slišal in izpolnjeval, zlasti, če ne pozabite vseh sedem let vojaščine... Pa še zdaj jih. Je že tako. Če si v revščini — pa še v odmaknjenih hribih — rojen, se ne boš zlepa dvignil, na svoje pa menda sploh ne. Po svojem ne stopam; še toliko svojega nimam, da bi na svoje pljunil; da bi vzravan kot posestnik po svojem hodil; tako pa še na ukaz, na 'befel' pokonci hodim... Leva, leva... desna!... Ja, k mojstru sem s čevlji namenjen,« se je spomnil in še pridedal: »Če mi bo maral popraviti čizme.«

»Bo, bo, zakaj pa ne! Le bolj glasno govorite! Veste, bolj slabo sliši.«

Mojster je zavzeto žvižgnil in tvegal zaupljiv pogled vanj. Orožnik je bil pripravljen nagniti glavo bliže. In je izvedel, da natančno zadaj shojeni peti izdajata trd korak, ki izpričuje njegov poklic, krotasta stopala pa, da je mladost preživel bos. Glej ga, glej, čevljarja dušeslovca! Precej je zrasel v njegovih očeh. »V veži govori z znanko,« je pojasnil na mojstrov klic po njej, ženi.

»Znamko?« se je mojster nenadno začudil in upal vanj vprašujoč, kot radoveden pogled, da se je orožnik Vid Ambrožič zbehal, a prišedša mojstrica je na mah zgladila nespornost. Pojasnila je moževu zamenjavo 'znanka' z 'znamka'; saj ga je opomnila, da mož slabše sliši, odkar je prebolel špansko gripo.

Sin je materi pojasnil, da je orožnik pesnik. Še noben vevški orožnik ni bil pesnik, záloški postajenačelnik Rozman pa. Vsaj slišala je zanj, poznala ga pa ni. To je lepo, je menila, zlasti v teh spremenjenih časih po vojni, ko se je marsikaj zasukalo in še več na glavo postavilo.

Ne, ni vedel, da je šolc Rupert njihov. Poznata se, poznata. Aha! Šele zdaj fanta ume, njo, mater in družino. Vse moraš vedeti, da si o nekom pravilno sodbo ustvariš. Raje bi dostavil: dokončno — ali kaj vse še v življenju na vrsto pride! Kadar leži v trugi, šele takrat si moreš o njem dokončno sodbo ustvariti, prej nikoli; če si jo, je pristranska, nepopolna, ni poštena, če že ni nepoštena. Njegov listek v kartoteki moraš ali radirati ali pripisovati nova odkritja in dognanja ter početja. Kadar napišeš: umrl, šele moreš res presojati in presoditi, kot se človeku spodobi.

Na steno predse je pogledoval, kjer je samevala dvojna knjižna polica. Po hrbitih natančno zloženih, enovito vezanih knjig je sklepal, da niso slovenske in da so bahavo razložene bolj za oči kot za rabo. Povabljen na lipovec, je iz pogovora posnel, da vsi otroci razen tegale najmlajšega nemške knjige beró, da je slovenskih mimo Mohorjevih bore malo, če izvzamemo Prešernove 'poezije' in Gospoda in Franja, Detelovo Malo življenje, Tujski promet, Mohorjeve pa so komaj Večernice, drugače še Umna živinoreja, Umno čebelarstvo, Travníštvo. Te knjige so predvsem za kmete. Oče bi res bil rad kmet, imajo pa ovco zaradi volne, fant pa kunce. Ukvarjal se je z golobi, ali mu je še vsak figo pokazal, kakor hitro je lino odprl. Čudno! To, kar ni, bi rad bil. Mati se je navduševala za čebelorejo. Kaj lepše, kot biti nadučitelj! Čebelarí, točiš strd, ogrebaš roje...

Rupert se je vmešal s svojimi mnenjem o slovenskih knjigah. Za Miklovo Zalo je vedel samo lépo povedati kot o Desetem bratu, da je bržkone prva slovenska knjiga, ki bo navkljub pomanjkljivostim še desetletja najbolj brana slovenska knjiga. Pa Finžgarjeva Pod svobodnim soncem hodi z njim vstríc.

Seveda, šolar je, on pa je bil hlapec. Orožnik se ukvarjal z 'ravbarji in žandarji', menijo predstojniki. Opravljal, za kar si plačevan, kot se spodobi, ostalo je tvojemu osebnemu zanimanju in pobudi prepuščeno. Če pa boš zašel, boš kot sleheren človek romal v luknjo, sojen boš pa huje kot kdo drugi, zakaj od tebe se zahteva več, ker poznaš zakone bolj kot preprost človek.

Mati je menila, da so včasih dekleta prebiralna in posojala Grofíco beračico... Joj, sto zvezkov je bilo. Imeniten je bil tudi roman v nadaljevanjih... Kakšen naslov že ima, a? Aha! Strah na Sokolskem gradu.

Ja, ampak je orožnik Vid Ambrožič jasno ugovarjal. Da so čifutski tiskarnarji izdajali take šund romane, ki nimajo nobene žlahtne vsebine, raztegujejo se pa v nedogled kot gumila-

stika, je dokazoval prepričljivo. Če bi Avstrija ne razpadla, bi bili prav gotovo že pri kakem dvestotem nadaljevanju.

Ker je tako govoril on, ki je pesnik, bo že res, si je dopovedovala mati. Prisloniti se bo treba k bolj naprednemu gledanju. Dedec ima prav. Človek se do smrti uči, pa še neumen umrje, si je dopovedovala. A, tako! Te-le pesmi je spesnil on. Bom jih potlej brala.

Šund. Kaj le je šund, je težko povedati. Brez vsebine in je tako nemogoča kot tista o strahu, ki da je votel, ob kraju ga pa nič ni. Nobeno pisanje norca s Studenca. Vsakdo, ki piše, hoče nekaj povedati. Kako in koliko kaj pove — od tega zavisi, ali je šund ali je krasnoslovje, umetnina, če čete. Rečejo tudi literatura, vendar je ta tuja beseda širjega pomena, ker zajema, postavim, strokovno pisanje, kot je abecednik, berilo... za katerikoli razred katerekoli vrste šol, slovnica, aritmetika za sedmi, osmi razred gimnazij, šesti razred realke, knjiga za babice, knjiga o elektriki, o jezovih, gozdarstvu, na primer, in še kaj, čemur pa on, nekdanji hlapec, ni in nikdar ne bo kos s pičlim, zakrnelim umom. Um se da vežbati, zato so šole, on pa je sedem let mladosti zabil na vojski. Saj je že prestar za uk. Vê, da ni šund samo v leposlovju, ampak se je razlezel v vse stroke — tudi tiste barvaste steklene krogle na kolih, opornikih vrtnicam na žandarskem vrtu, so šund, da ne veš: bi se odločil gledati razcevele vrtnice ali te, v soncu bleščeče bunke. Tisti pobarvani glinasti palčki in srnice ter mušnice... so tudi kič, šund. Ti dve besedi se spopolnjujeta, pomenita pa kar eno ter isto.

»Ja, smo obstali prejle pri knjigah,« je poprijela mojstrica, da se ne izgubi v preučnem govorjenju tega čudnega patrona, ki zabavlja čez tiste prelepe 'glažovnate kugle' ob vrtnicah. Žandar je in hlapec je bil, kar pa ne izgleda. Je odprte glave tudi, če ne zija. Res se v svetu dogajajo nerazumljive krivice: ta je sedem let komis natepaval, se vojskoval, ranjen bil, v Judenburgu je komaj pete odnesel... ko je mlajšim bilo mogoče šolati se; zdaj pa je že prestar.

Vredno bi bilo vzeti fanta za vzgled in ga posnemati. Bi, če bi bil en sam tuj jezik na sporedu; ali on se ubada že s srbohrvaščino. Saj bi šla, ko bi se ne potil s cirilico. Toliko učenja obenem bi ne zmozel. Slišal je, da je papirnica v lastno nemško šolo sprejemala tudi otroke, katerih starši niso delali v papirnici in, torej, niso bili prisiljeni pošiljati jih v nemško šolo. A, da nobeni niso bili prisiljeni! A tako! Kdor od Slovencev je prišel, vsakogar so odprtih rok sprejeli. Dopoldne v slovensko šolo v Polju, popoldne prostovoljno še v to tovarniško nemško. »Ali je bila to ponemčevalnica?« ga je zanimalo, mojstrica pa je menila: »Takrat kaj takega nikomur še na misel ni prišlo,« je zatrjevala.

Mogoče bi se v naslednjem rodu že pokazalo. Vsekakor je bil namen ponemčevalen, ker drugače za tistih nekaj otrok tovarniških uradnikov, obratovodij in mojstrov bi nemške šole prav gotovo ne ustanavljali. Če bi danes Avstrija še bila, bi znal nemško kot vsi starejši.

»Škoda!«

»Zakaj škoda?«

Zakaj, prša ta človek. Kolikor znaš, toliko veljaš, pravijo. Šolsko učenje danes — tisti dve tedenski uri nemščine sta sploh premalo. In vsako leto iz drugačnih knjig, in vedno se vrté okrog samega začetka. Besedni zaklad se ne veča. Sam se mora učiti. Profesorji so včasih sami v škripcih, kako se kaj po slovensko pravilno piše. Tako profesorju zemljepisja ni jasno, ali se piše Predna India ali Prednja Indija; čustvo ali čustvo; pomemben ali pomenben; postrani ali po strani — ločeno torej; potem ali po tem; namah ali na mah — kar je že dvoumno; materialno ali materijalno; dozdej ali do zdaj — in tako naprej. Orožnik se ni izrekel ne za 'n' ne za 'nj', češ: preslab sem v slovnici, dočim se je odločil za pomenben, ker je osnova samostalnik 'pomen' in ne 'pomem', a prav tako za Gradec v Beli krajini, prebivalci Črnomlja pa so vendar Črnomeljčani in ne Črnomáljci, kar je že hrvaška oblika, ko je kraj na Slovenskem... Potlej pa ni treba nobene slovnice, nobenih pravil — pa piši, kakor češ!...

Zdaj se je razgovoril on, češ, da čezdalje bolj mrcvarijo stopnjevanje, ko vendar vnamar puščajo slovnicihna pravila o stopnjevanju pridevnikov. 'Usmiljenejši', 'pobožnejši', 'ustreznejši', 'bogatejši', 'najpreprostejši'... pišejo, a slovnica uči, da se stopnjujejo tisti pridevniki, ki pomenijo barvo, lastnost in duševno razpoloženje in tako dalje z 'bolj' in nič drugače. Izgo-

vor, da tega ni v slovnici tako natančno natisnjeno, ne drži, kajti so se profesorji slovenščine zbirali na sestanke, skupno določali pravila, se po njih v šolah ravnali in pri spraševanjih tako zahtevali. Zmaguje pa neznanje površnih takratnih učencev.

Če ima Grudnovo Zgodovino slovenskega naroda, bi rad vedel. Ima jo, ima. Ampak se je žandar Vid Ambrožič zgrozil nad slabim izgledom vseh šestih zvezkov ob pogledu na preluknjane in z vrvice zavezane broširane knjige. »Ja, kateri teban je to napravil, a? ... Ti!«

»Le kaj naj bi bilo narobe?« se je glasno čudil šolar.

»Je narobe, pa še kako! Knjige so skvarjene,« je pogrjal obmolklega fanta, ki je bil od tega trenutka pa še dolgo v somrak deležen temeljitega pouka o spoštljivem vzdrževanju vsake knjige. »Kam pa pridemo Slovenci, če bomo kar po tvojem 'muštru' bukve 'ferderbàvali',« je ogorčen nadaljeval, se unesel ob zavesti, da stoji pred njim pobič, ki kaže razen zbirateljske ljubezni do knjig že kanec razumevanja zanje in ga zna čez leto in dan prekositi v spoznavanju na knjige in vsakršne bukve. Ker se je še zavedel, da v svetu ni imel kaj prida priložnosti za poznanstva z njemu podobnimi fantiči, se je kar navdušil zanj. Malo manj kot z odraslimi se je spustil v pogovarjanje z njim. Izvedel je, da mu je na Doberdobo padli šolani brat v testametu volil svojo knjižnico. Dvainpetdeset jih je. Večina so nemške; od vseh treh Nibelungov, Goetheja, Schillerja, Lessinga, Nietzschejevega Also sprach Zarathustra, Darwina Die Entstehung der Arten ... in tistihle štirih rdečih, debelih in ilustriranih zbranih Shakespearejevih del do že omenjenih Sienkiewiczjevih, kot — na primer — najbolj znane Mit Feuer und Schwert, najbolj puste Die Familie Polaniecki v pismih, Herr Wolodjowski, Sturmflut, Kreuzritter ... »Če bere, postavim, nemške knjige?«

»Kako ne,« se je čudilo fantè. Česar ne razume, predvsem še nepoznane besede, jih izpiše in potlej moleduje za slovenske prestave to ali ono sestro, ki ga med prebiranjem Courths —Mahlerčinih romanov nevoljno zavračajo. Čim bolj so zaspane, bolj nestrpno pričakujejo, kdaj se bodo mama kot 'Črna žena' iz svoje sobe primajali in matasti na uro pogledali ter brundáje ugasnili petrolejko, proti čemer ni izgovora, čeprav niso več smrkave pod nosom.

»Kar se tega tiče, je vse v najlepšem redu in kot 'arožnik' nikoli ne bom vmes segal,« je veselo po dolensko zavlekel. »Se 'rjače, da maja kamanda' ...«

»Imajo zares.«

S stalaže je snel majhno vezano knjigo in občudujoče vzdiknil:

»Lord George Gordon Byron!« Prebral je po svoje, pobrskal po življenjepisu in navdušeno nadaljeval: »Rojen 22. prosinca 1788. leta, umrl 19. malega travna 1824., bil eden začetnikov evropske romantike. ... Ritter Harold's Pilgerfahrt; potlej Cain, glej no, glej! Pa še Der Korsar, pa Lara ... Mazzeppa vezano v eno knjigo ... Druck und Verlag von Philipp Reclam junior, Leipzig. Glej, glej! Ullstein Bücher! Universal- Bibliothek; jede Nummer Für 20 Pfennig ... Ja, ampak tale Korsar! Mi se močno zdi, da poznam Kobzarje, pesnitev enega ukrajinskih pesnikov — Tarasa Ševčenka. Da ni eno in isto! Pomota? ... E, pozabimo na to; bo najbolje ... Ampak Nemci Šekspirja drugače pišejo, kot bi ga morali. Glej, kar Shaksper ... No, no!«

Še sanjal da ni, da bo kot Pilat v apostolsko vero v tako bralsko hišo padel.

»Ne v hišo, marveč v družino, mar ne? Sem prejle Črno ženo omenil. He, med vojno so jo mama naglas ob večerih pri petrolejki prebirali; vsi smo kot uročeni čepeli, jaz se še mimo postelje k vratom in ven lulat nisem upal, tako me je bilo strah, še zlasti, ko so ata kakorkoli 'tokatok' po nakopitemem čevlju udrihali. Ampak znajo mama brati! Še nisem v šoli slišal vsaj podobnega branja. Tudi jaz ne znam tako lepo, čeprav se trudim, posnemati jih. Vidite, pomislite, pa le dve leti so v šolo hodili. Kadar pa je prišel v knjigi naglušni Štefuc s svojim izmikanjem besedi na plan, sem vselej našega ata dvojno videl ... Ker so naglušni, kakšno besedo kdaj napàk zadenejo. Vsakikrat moramo biti na kaj smešnega pripravljeni. Saj vem, da je grdo, ali se vsi vsaj naskrivaj namuznemo.«

Kadar je prebirala Miklovo Zalo, je vsa dekliška mladež smrkala, a oče jih je narejeno čuteče, že posmehljivo pogovarjal: češ, jim vsaj scat ne bo treba ven iti.

Vid Ambrožič Grudnovne Zgodovine ni mogel preboleti. S pogledi in načenjanjem primernih misli se je je loteval, ali se je fant namerno prezaletaval, da bi z jezikom korak ujel. 'Paúk' se ga je vendarle prijel, ko je pokazoval, da se knjiga ne odpira do kraja, da se je s pestjo ne gladi odprte, ne lomi hrbta, ob branju ne kadí, ne jé, iz nosú ne trebi mačkov, ne viha robov, zakaj spoštovanje moraš imeti do človeka, ki se je dolga leta učil, muke trpel, dokler se ni osposobil sestaviti knjigo, smiselno razporediti vsebino in biti pripravljen na tudi nasprotujočo kritiko, kajti prav tako knjigo bi nekdo čisto drugače zasnoval in sestavil, nekdo tretji spet popolnoma drugače, a nekdo pobija v knjigi vse, samo črk ne... Na vse mora biti pisec pripravljen, na vse nasprotnike že misliti, ko se knjige komaj loteva. In ne pozabljal na spoštovanje do tiskarja. Ni tako enostavno staviti jo. Knjige ne znaša kot sraka gnezdo. Poglej vezavo! Mojstrsko je sestavljena, mojstrsko tiskana, le tale je postrani, grdo vezana in obrezana. Da jo bo prodal, drugih šest zvezkov kupil in poskrbel, da bo z marmornato obrezo kot oltarček izgledala. Takrat občuti vso lepoto in popolno zadovoljstvo. Vse to je 'kunšt', Kunst rečejo Nemci, mi pa umetnost, a če za koga rečemo, da je 'kunšten', ne velja zanj, da je že kar umetnik, marveč bister, brihten, večjih rok človek.

Fanta se je prijemalo bolj kot v šoli. Tam kaj takega ne sliši. Naj bo pri latinščini ali grščini ali zgodovini, ne Grkom ne Rimljanom ne dajo pokoja. Naštevaš, koliko je padlo Kartazanov, koliko porezanih kit so našli, s kolikimi sloni je Hanibal prečkal Alpe in s kolikimi se je prikazal pred Rimom, da so upravičeno prestrašeni zavpili: Hanibal ante portas! Izvem pa ne, zakaj je toliko grških in rimskih kipov brez glav.

Pravi, da tako življenje uči. »Ne, te-le lepe Shakespearejeve knjige — poglej, Hamlet v Cankarjevem prevodu; Gaberščikova, goriška založba! — mi res ne poznamo, ali nekaj o teh žaloigrah sem v galiških 'šicengrabihih' slišal pa v bolnišnici, ko so se šolani med seboj dajali, jaz pa sem na ušesa vlekel. Zapomnil sem si, da je vse drame napisal en njihov modroslovec, dočim je eden zatrjeval, da je Anglež imel v rokah pravo, se reče, da originalno, po latinsko napisano dramo iz še tistih časov, da jo je enostavno prevedel, original uničil, ali pa se je izgubil vedé, da bi mu 'v okom' ne prišli, ker kako naj skoro tisoč let kasneje nekdo tako natančno vé za grške in rimske običaje, šege, navade, oblačila, frizure, obutev, držo... Fant, uči se, pa ti enkrat odkrij, če je v tem kaj resnice.«

»A, bo že kakšen Anglež namesto mene,« ga je Rupert zavrnil. »Jaz nikoli ne bom imel časa.« Že zdaj da ga nima razen pozimi, ko ne pase. Takrat knjige veže. Šele pri Krištofa Šmida 'Čas je zlato' je odkril, kako se posamezne snopiče sešiva in veže.

Ne, Gospoda in Franja so že dobili nepopolnega. Kaj, kakšnega Gospoda in Franja neki? Poglej naslov, he! Pa res! Gospodin Franjo. Da, na dve osebi je mislil, res. Ne, spregledal je naslovno plat brčkone zaradi tega, ker je vedel nekaj o preteklosti te knjige. Teta Anca je tedaj Bonaču znašala komaj stiskane knjige v klet zazidat, pa ji je ostalo nekaj pôl v rokah, ki nikamor niso 'pasale'. No, naša Pavla prepisuje manjkajoče strani. Veste, da si ni upal čez planke v njeno prepisovanje še pogledati ne; slišal pa je o gospodu in nekem Franju, zato je bil do zdajle prepričan, da je naslov tak.

Knjiga pa, fant predragi, je sad in zrcalo vsakega naroda. Če bi mogel s podstrešij pobrati vse tiste Baragove Dušne paše in Tomaža Kempenzarja Hoje za Kristusom! Zvrstil bi jih po letnicah. Ponosen bi bil, čeprav bi manjkal Valvazor. Bi pritaknil Grudnovno Zgodovino, seveda brezhibno vezano — morda še Cilenškove Naše škodljive rastline in prav tako mohorjansko Staretovo Občo zgodovino. Na to moremo biti ponosni.«

Le zakaj iz knjižnice sposojene knjige niso samo z zaporednimi številkami opisane kot njegove, ga je mučilo.

»Bova enkrat v Šentjakobsko knjižnico stopila pogledat si te 'čiri — čare', pa ti bo vse jasno, veš.«

Vzdihnil je, zakaj čakalo ga je prevajanje tistega napisa v Termopilah '... dum sanctis patriae legibus obsequimur', pomagati pa mu ne mati, ne oče, ne ta žandar ni mogel. Kdo sploh na Vevčah?

Po večerji je mojstrica obsedela za mizo, samo pogledala je Suzano, ki je bila ta teden na vrsti za pospravljanje, pritegnila petrolejko nagonso bliže, privila stenj, nataknila tista mala očala in iz sposojenega zvezka brala pesmi Vida Ambrožiča:

Preki sod

Sonce zemljo pomlajeno
boža raz nebesni svod,
a nad našimi glavami
plava preki sod...

Tam pod bregom, pod zelenim,
trava pordečela je;
tam za zidom božje njive
zrasla pa gomila je.

Z omreženih zre celic
mnog prepaden bled obraz;
zunaj pa se v vsej krasoti
smeje maj — najlepši čas...

15. V. 1918. Judenburg

Zima v maju

Maj v prelestnem svojem čaru
bedni zemlji se smehlja;
cvet opojni duh svoj širi,
ptiček poje, gozd šumlja.

Ko vseokrog življenje klije,
dvojno bridka zdi se smrt;
v zlatem soncu ves ožarjen
mračno zije grob odprt.

Ali užaljena pravica
je brez milosti; za greh
tri življenja v spravo hoče
ravno v maju zlatih dneh.

Zbogom, sonce zlatožarno,
zbogom, dom in beli svet!
Zbogom, dragi, za gorami
govorijo brez besed...

Salvi dve — zelena trava
hipoma se pordeči;
troje mladih mož se zgrudi,
krivdo je umila kri.

Naša kri je poškropila
tuje zemlje mladi cvet.
Bog, sodnik jim miljši bodi,
kakor ta jim bil je svet.

V spomin na 18. maj 1918. Judenburg.

Vid Ambrožič iz Velikih Češnjic pri Šentvidu na Dolenjskem, rojen 15. junija 1890., judenburški upornik, orožnik na Vevčah in v Domžalah, umrl v Gorenji vasi pri Mirni 15. decembra 1961.

Pesmi objavljaj v katoliškem dnevnem tisku, se sam učil latinščine iz svojih latinskih vadnic in slovnice direktorja gimnazije na Poljanski cesti: Josipa Pippenbacherja, zavednega sokola iz slehernega slavnostnega sprevoda za vedečo zastavo.

Opogumljen z osnovo latinščine zbiral zdravilna zelišča, določeval še njih latinska imena. Bil pravi knjigoljubeč.

Tolmačenja:

komiti, kačaki, makedonstvujušči — organizacije za odcepitev od Jugoslavije;
planke — ograja; Majniška deklaracija — podpisi Slovencev, Hrvatov in Srbov za trializem pod Habsburžani; besedilo prevzeli Srbi, objavili Krfsko deklaracijo, ki je kopija Majniške, le da pod Karadžordževići,

Sërbi, sërbski — ljudje tako govorili po nemškem vzoru,
kraljevina SHS — domači nasprotniki nove države zajedljivo govorili: Srb Hoće Sve; tuji pa: Schweine, Hunde Sammenstelle = Prašiči, Psi Družčina, — malarija = mrzlica;

Macedonija — šele po 2. svetovni vojni Makedonija,
zibcenaar = vojak 17. avstrijskega pešpolka, zelena legalizacija,
pegasti legar — pegavec, legar, tifus, — šicengrabni = strelski jarki;
vahtmajster — vodnik, komandir orožniške postaje,
tabrhovati, tabrhar — iti na dnino, najeta delovna sila, plačevana ne z denarjem, marveč s pridelki z njiv;

šolc = učenec, šolar; — balta = sekira; — stalaža = polica;
pregoslati — preteptsi; matasa = zmeden; — štefletni = visoki čevlji; Tomaž Kempenzar = Tomaž Kempčan iz nemškega mesta Kempten.

HLAPČEK*Ivan Trošt***Kruh v srcu**

Bilo je lepega poletnega dne leta 1938, ko sem korakal z borno culo na rami k teti za hlapčka.

Nekaj dni poprej je teta prišla k nam prosit mamo in ata, da me dajo k njej služiti. Bila je komaj dobro leto poročena in v maju je dobila sinčka, kmalu potem bi morala spet na delo v tovarno, otroka pa ni mogla pustiti samega, moževa mati pa tudi ni mogla ob vsem kmečkem delu skrbeti še za dojenčka. Zagotavljala nam je, da mi kruha in druge hrane ne bo manjkalo. Povedala je tudi, da bi ji zelo prav prišel še pri drugem delu, kajti pripravljali so se na gradnjo nove hiše. Ko je zaslutila, da moji starši oklevajo, je še obljubila, da mi bosta z možem kupila kako obleko in čevlje, pa še kaj drugega. Ker je videla, da sem zelo suhljat in krhke postave, je staršem obljubila, da bo pazila, da ne bom preveč delal ali kako drugače trpel. Toliko časa jih je nagovarjala, da sta privolila.

No, teta je odšla, potem pa se je začelo. Oče in mama sta bila prepričana, da bom jaz takoj za to, da grem, pa sta se zmotila. Bila sta zelo potrta, kajti vedela sta, da doma ni ne kruha ne druge hrane. Celo od pomladi do jeseni ga ni bilo nikoli dovolj, čeprav sta oba garala od zore do mraka, včasih pa še ponoči. Ata je bil čevljar, toda dela ni imel toliko, da bi zaslužek zadostoval za skromno preživljanje, zato si je iskal tudi drugih zaposlitev. Z mamo in otroki sta hodila na Košakov ali Rusov hrib delat gramoz, v poletnem času pa je hodil tudi krampat na železnico, mama pa tlačanit h kmetom za nekaj dinarjev ali liter moke na dan. V najboljšem primeru je dobila še kak kos kruha za nas otroke. Dobro sta se zavedala, da pozimi še tega ne bo. Pri skromni večerji sta spet napeljala pogovor na to, da bi šel služiti. Nič nisem rekel, samo premišljeval sem. Končno sta zaključila: »Dobro premisli, preden boš zaspal.«

Z bratom sem po večerji odšel spat v seno, kajti postelja je bila samo ena pri hiši, za ata in mamo, za nas otroke je bilo poleti seno, pozimi pa kmečka peč. Ko smo odmolili večerno molitev in pogleli, me je leto dni mlajši brat vprašal, kaj bom naredil in kako se bom odločil. Skomignil sem z rameni, rekel pa nobene. Spet se je oglasil: »Veš kaj, pametno bi bilo, da bi šel za hlapca, boš vsaj kruha sit, pa še drugih stvari ti ne bo manjkalo. Pa več, kaj še: jaz bom včasih prišel k tebi, da boš dal še meni kak kos.«

Nekaj časa sem zijal v tramove in se kmalu odločil: »Prav imaš, šel bom!«

Zjutraj, ko smo vstali in prišli k zajtrku, sem takoj povedal staršem, da grem služiti. Oba sta bila vesela, vendar ju je zbolelo v srcu, da si je mama obrisala solzo, ata pa kot mož tega ni pokazal, toda zdelo se mi je, da ga je moja odločitev tudi prizadela.

Na poti h kruhu

Šele pred slovesom, nekaj dni kasneje, sem spoznal, kako težko nam je vsem. Begal sem po hiši in nisem vedel, komu naj podam roko v slovo. Najtežje je bilo mami. Ko smo se poslavljali, smo stali pred hišo. Tresel sem se po vsem telesu in mrzel pot mi je zdrsel po hrbtu. Hip nato sem že začel podajati roko vsem po vrsti, nazadnje še materi. Močno je zaihtela, ulile so se ji solze žalosti po licu. Odrinila me je in še močneje zajokala. Skoraj zarjula je kot kaka ranjena žival. Da bi skrila objokani obraz, si je vrgla predpasnik čez glavo in odšla v hišo. Oče

in bratje so ostali zunaj in mi mahali v pozdrav. Mama je ostala notri in ko sem bil oddaljen že nekaj korakov od domače hiše, sem se ozrl in videl mater, kako je stala pri oknu in si brisala solze. Vedel sem, da trpi, da se ji krči srce od same žalosti, in tudi sam sem povесil glavo in začel ihteti. Pospešil sem korak in kmalu mi je dom izginil izpred oči. Naš dragi skupni dom je bil za menoj. Težko mi je bilo, otroku, vendar sem nadaljeval svojo pot in jo mahal ves potrt novemu domu naproti.

Kmalu sem bil iz vasi in zakoračil sem na cesto, ki se je vzpela v klanec. Na vrhu sem se ustavil in se še enkrat ozrl proti domu. Ne vem, če je ta že bil kdaj tako lepo od sonca ožarjen, meni se je ta dan zdel lep kot še nikoli. Stal sem tam in dolgo zrl v rodno gnezdo, ki sem ga zapuščal. V spomin sem si priklical vse vesele igre z brati. Vedel sem, da pri teti ne bo nikogar, vsaj sprva ne. Začutil sem bolečino, v prsih me je tiščalo, kakor da mi je nekdo storil nekaj hudega. Noge so mi klecnile, pred očmi se mi je stemnilo, da sem sedel v travo ob cesti in začel klicati mamo in jokati. Ko sem se zjokal, bi jo najraje mahnil nazaj domov, toda spomnil sem se kruha in tetinih obljub. Pa tudi sram bi me bilo, če bi prišel domov že prvi dan. Hitro sem se pobral in zakoračil novi usodi naproti.

Nisem še dolgo hodil, ko sem zagledal prvo in nato še drugo vas. Bil sem že boljše volje. Počasi sem se bližal veliki domačiji, ki je spadala k lepemu posestvu. Tu je živela ena od mojih tet. Nisem se mislil ustavljati, toda od nekom me je poklicala po imenu in zagledal sem jo v gredi. Še preden sem jo utegnil pozdraviti, me je že vprašala, kam sem namenjen. Voščil sem ji najprej dober dan in ji pojasnil svoj namen. Rekla mi je: »Le glej, da boš priden in pošten, tete pa se nikar ne boj. Tudi kruha ti ne bo manjkalo.« Že spet ta kruh! Kakšno moč je imel ta ubogi kruh!

Res, samo želja po kruhu je bila tako močna, da me je kljub vsej žalosti z vso silo vleklo naprej, samo naprej. Naenkrat me je zapustila vsa žalost. Teto sem lepo pozdravil, dobro vedoč, da se bova odslej večkrat srečevala.

Korakal sem še nekaj časa po cesti, potem pa po kolovozu in zamočvirjeni poti, ko se mi je kar naenkrat odkrila majhna, s slamo krita hiša, tako skromna, da sem jo kar težko sprejemal za svoj novi dom. Zastal mi je korak, pri srcu me je stisnilo in po pravici povem, da sem se ustrašil. Malo je manjkalo, da je nisem popihal domov. Mogoče bi to tudi storil, toda tisti hip sem se spet spomnil kruha. Želja po kruhu je bila močnejša od strahu. Kaj sem hotel! Namenil sem korak v klanec, toda noge so postajale vse težje in težje. Misli v glavi so se bliskovito menjavale in premišljeval sem, kako se mi bo godilo. Še nekaj korakov sem bil od hiše, ko me je s praga pozdravila teta. Povabila me je noter in vstopil sem v zakajeno in od saj črno vežo. Kam me je potem peljala, se ne spominjam več, vem samo to, da mi je pokazala sinčka, ki je ležal in lepo spal v zibelki. Povedala mi je, kaj bo moja glavna skrb in odšla sva v kuhinjo, boljše rečeno v neko luknjo, kjer mi je dala jesti. Tu sem se prvič srečal z materjo njenega moža, ki me pa ni nič kaj lepo pogledala in še manj prijazno sprejela. Takrat sem pomislil: »Ta baba mi bo pa delala preglavice.« Najedel sem se, želodeček je bil poln dobrega in počutil sem se srečnega, ker sem bil sit. Šel sem pred hišo in se zagledal v tisto smer, odkoder sem prišel. Postajalo mi je težko, ko sem se spomnil na dom, na brate in njihove prazne trebuhe. Moral bi biti vesel, pa ni bilo tako, ker sem vedel, da doma nimajo vsega tega, kar sem dobil jaz tu. Prav rad bi delil z brati, a ni bilo mogoče. Za menoj sta prišli tudi ženski in slišal sem, kako je mati godrnjala zaradi mene. Mislil sem si: »Če se ne bo obrnilo na bolje in če mati ne bodo bolj prijazni z menoj, bo treba iti in kruh pustiti.«

Ne vem, zakaj so mi ob teh mislih privrele solze v oči. Verjetno od bojznosti za kruh. Potem pa so mati še dodali, da bom teti samo v potuho, se obrnili in odšli. Ko sva ostala sama, mi je teta rekla: »Veš Ivan, saj mati niso tako slabi in hudobni, res pa je, da so malo ljubosumni.« Še nekaj sva se pogovarjala, ko se je oglasil otroški jok. V hiši je teta vzela otroka v naročje, ga previla, si ga pritisnila k sebi in ga podojila. Ko se je napil materinega mleka, ga je izročila meni. Če se prav spominjam, sem ta dan imel na skrbi samo otroka.

Popoldne se je iz tovarne vrnil tetin mož. Vsi smo sedeli v kuhinji pri kosilu. Pestoval sem otroka, teta je postregla, gospodar pa me je pazljivo ogledoval. Opazovanje me je spravilo v zadrego, toda zdelo se mi je, da ne bo slab zame in iz tistih nekaj besed, ki sva jih spregovorila pri jedi, sem razbral, da je dobrega srca. Led je bil prebit.

Po večerji mi je teta pokazala, kje bom ležal. Pripravil sem si ležišče in se ulegel, toda dolgo, dolgo nisem mogel zaspati. Strmel sem v strop, z odprtimi očmi tipal v temo. Obračal sem se levo in desno, zakopal glavo v blazino ter jokal in jokal. Doma smo otroci legli skupaj, se še kaj pogovarjali, tukaj pa sem bil čisto sam.

Garanje za kruh

Minila sta prvi dan in prva noč pri drugih ljudeh. Ko sem se zjutraj prebudil, so mati že rogovilili okoli ognjišča. Štedilnika v tej hiši takrat niso še poznali. Vse se je kuhalo v peči. Sprva sem mislil, da sem doma, toda še prehitro sem se ovedel, da to ni res. Ko sem pa še ugotovil, da tete ni doma in da so pred ognjiščem mati, sem začel plašno gledati okoli sebe. V tem so mati stopili v hišo in takoj opazili mojo zadrego. Lepo so me ogovorili, da je strah izginil. Spoznal sem, da niso tako slabi, kakor sem si predstavljal. Spregovorila sva o marsičem, glavna pa je bila moja skrb za otroka, ki je še zmeraj spal. Kmalu je vstopil še gospodar, ki je bil pri živini v hlevu. Sledilo je vprašanje, zakaj imam tako rdeče oči. Nisem mu odgovoril, saj je malo manjkalo, da nisem spet planil v jok. K sreči je prav to napravil otrok in odhittel sem k njemu. Prišli so še mati in skupaj sva previla nebogljenega dojenca. Ko je bil že spet lepo v suhem, sem ga vzel v naročje in šel z njim v kuhinjo, da je še on dobil svoj obrok. Nekaj časa sem ga pestoval, ga nosil sem in tja, da je spet zaspal. Odneseš sem ga v zibelko, ga lepo pokrili, potem pa vzel posodo in šel v dolino po vodo. To sem ponovil dvakrat ali trikrat. Nanosil sem tudi drv.

Ob vsakdanjih opravkih mi je čas kar hitro mineval. Hudo je bilo le to, da mi je teta iz dneva v dan nalagala več dela. Takrat sem imel še počitnice, toda te so prehitro minile. Ker se mi je zdelo, da imam zmeraj več dela, sem se včasih kujal: »Teta mi je rekla, da bom pazil na otroka, sedaj pa moram delati vse in za vse skrbeti.«

Ob tolikem delu, učenju in skrbi za otroka sem skoraj pozabil na brate in dom. Teta in njen mož sta hodila v službo, jaz v šolo, poleg vsega pa smo trdo delali in pripravljali material za novo hišo. Navozili so veliko lesa, desk, apna, cementa, peska, kamna in še kaj. Hiše pa niso nameravali zidati z opeko, ampak z nekakimi kljukami, narejenimi iz betona. Te je gospodar delal sam s pomočjo ostalih družinskih članov. Še danes se dobro spominjam, kako sem moral obračati beton z lopato, mati, reva starka, pa ga je polivala z vodo. Vsi smo garali, vendar ob delu pozabljali na vse. Tudi mati niso gledali tamlade več tako črno. Delo, trpljenje in večna skrb za novi dom so nas naredili bolj složne. Kako lepo je bilo, ko se teta in mati ni sta grdo gledali. Tudi teta je bila vesela, še bolj pa njen mož, ki sem ga klical stric. Čeprav samo otrok, sem spoznaval, da vlada med njimi boljše sožitje in večje zadovoljstvo. Tu je bil še otrok, na katerega smo se vsi navezali in ga imeli radi. Iz dneva v dan je bil večji in lepši. Nasmihal se je in že spregovoril kakšno besedo, vendar po kitajsko, tako da nismo razumeli, kaj hoče povedati. Ob napornem delu smo kar pozabili, kako dnevi hitro minevajo.

Prišel je dan, ko smo se iz hiše selili na pod. To je bil pravzaprav kozolec topler z dvema štantom. Zgrajen je bil tako, da je imel po sredini pod, ob straneh pa obod, obit z deskami. Na enem koncu je bil tudi nekak gank (hodnik), na katerega so bile prislonjene stopnice. Na podu je stala ročna slamoreznica za slamo, seno in drugo krmo za živino. Prostor so uporabljali tudi za mlačev žita s cepci. Na ta pod smo znosili vse pohištvo, česar pa nismo mogli, smo postavili kar pod kozolec. Preseliti smo se morali, ker sta teta in stric že čakala na zidarje, da bodo postavili novo, lepo in večjo hišo. Mati so morali s posteljo kar pod kozolec, ker so bili stari in bi težko zmogli stopnice. Zidan štedilnik je zdaj stal ob zidu stare hiše. Vse to je bilo urejeno le za čas, dokler se ne bi preselili v novo.

Prišli so zidarji in drugi delavci ter začeli zidati novo hišo, ki je začela objemati staro. Novo obzidje je raslo iz dneva v dan in stara je morala proč. Vse te dneve in mesece smo preživeli na podu in pod kozolcem. Najhuje je bilo za mater in teto. Kadar je bilo lepo vreme in brez vetra, je še kar šlo, toda kadar je deževalo, je bilo hudo. Dež je padal po loncih in štedilniku. Toda nova hiša je hitro rasla, česar smo se vsi zelo veselili in ob tem pozabljali na težave in garanje.

Takrat sem že dobro poznal tudi sosede. Bila so tudi dekleta mojih let in mlajša. Zelo sem bil srečen, kadar smo bili skupaj. Tudi razumeli smo se dobro in se igrali nedolžne otroške igrice. Posebno z eno od deklet sva bila večkrat skupaj. Hodila sva v gozd po drva, spomladi po bukovo zelenje za krave. Ob potokih sva s srpi našla tudi trave in jo nosila domov. O ljubezni nisva še nič vedela, bilo je še prezgodaj. Nikakor pa ne trdim, da se nisva rada videvala.

Z novo hišo je rasel tudi otrok, ki sem ga imel na skrbi. Tudi on je že postal moj prijatelj. Zelo me je imel rad in hudo je bilo, kadar se je zbudil, in me ni bilo zraven. Jokal je in jokal in težko ga je bilo potolažiti. Velikokrat se je dogodilo, da me je v joku zagledal, vztrepetal in stezal ročice proti meni. Se ve, da sem ga moral vzeti v naročje. Ob takih prilikah so padale pripombe: češ, zdaj je pa lahko tiho, ko ima njega pri sebi. Ko je bil star leto dni, me je klical po imenu. Postala sva velika prijateljca. Tako sem ga razvadil, da ob večerih ni hotel zaspiti brez mene. To je vse jezilo, jaz pa sem bil vesel, da ima ravno mene tako rad.

Tako so minevali dnevi, lepi, sončni in deževni, hiša pa je rasla. Toliko je zrasla, da je dobila še streho. Vsak dan sem hodil gledat in spraševat mojstra, kdaj se bomo lahko vselili. Končno je napočil tisti nepopisno veseli dan. Teta in mož sta se z vso skrbjo pripravljala že nekaj dni prej na ta srečni dan. Spet smo se začeli seliti, toda tokrat v novo, lepšo hišo. To je bilo veselja. Dograjena je bila tudi kmečka krušna peč. Mraza sicer ni bilo, vendar sva jo z mojstrom zakurila. Od tega dne je bilo moje ležišče in nova postelja peč, vendar tukaj nisem dolgo ležal. Ni mi bilo po volji. Raje sem se preselil v kuhinjo, samo zato, da sva z materjo bila bolj skupaj. Mati so namreč ležali v kamri, kakor smo rekli tisti sobi. Vanjo se je prišlo iz kuhinje. Povedati moram, da sva bila tedaj že velika prijateljca, zato sem jih ob zimskih večerih zelo pogrešal. Še več! Bila sva tako složna, da sva teto kar naprej in kadar koli se je dalo goljufala. Kadar sta ona in on delala popoldne, sta prišla domov šele ob enajstih zvečer. Ko ju tako ob večerih ni bilo doma, sva z materjo imela zlate ure. Ko je otrok zaspal, sva »španla« s fižolom, včasih sva brala časopise, redno vsak večer pa sem moral pisati domače naloge in se učiti. Tudi v šoli je bilo treba kaj znati. Skratka, bila sva absolutna gospodarja. Bila pa sva tudi previdna, kajti ob tej pozni uri naju nista smela dobiti pri luči. Točno sva vedela, kdaj prideta domov in sva zmeraj pravočasno upihnila petrolejko ter šla spat. Teti se je pa vendar čudno zdelo, zakaj tako hitro zmanjka petroleja. Mnogokrat me je hudo kregala, ker je slutila, da svetiva dolgo v noč, vendar dokazov ni imela. Izgovorov sem imel več kot preveč in jo zmeraj prepričal, da hodiva z materjo zgodaj spat.

Drugače je bilo, kadar je bil kdo od njiju doma. Ob takih večerih sva morala z materjo čim prej v posteljo. Seveda sem moral še prej pomiti vso posodo, pospraviti in pomesti. Teta in mož sta šla v sobo spat, saj sta morala zjutraj zgodaj vstati in iti na delo. Ob takih večerih nisva igrala, ker sva se bala tete. Miroval pa vseeno nisem. Uganjal sem razne norčije z materjo. Hodil sem čisto potihno v sobi, jih strašil, včasih sem jim potegnil vse s postelje, pa tudi skalkal sem po prostoru. Če sva bila preglasna, je prišla v kuhinjo teta, me okregala in mi zažugala, da jih bom dobil po zadnji plati. Stric pa ni rekel nobene, še teto je pokregal. Čudil se je, da se ji ljubi vstajati in me kregati.

Nekega večera sem potem, ko smo se vsi spravili k počitku, spet vstal, prižgal petrolejko in bral neko Finžgarjevo knjigo o živalih. Kot da bi vedela, da berem. Vstala je, prišla čisto potihem do vrat, planila v kuhinjo in zavpila: »A spet žgeš petrolej!« Ves prestrašen sem jo gledal in se čudil, kako to, da nisem slišal, da prihaja. Kaj hujšega kot to, da je gorela petrolejka. Malo je manjkalo, da jih nisem dobil okoli ušes. Razumljivo, da sem bil ob luč. Tako rad bi jo prosil, da mi jo pusti, da bi knjigo prebral do konca, pa se nisem upal. Kaj sedaj?

Spomnil sem se na štedilnik in žerjavico. Čisto tiho, kolikor se je le dalo, sem vstal in hitro določil nekaj polen na žerjavico. Zagorelo je in spet sem lahko bral. Ravno zadnjo stran sem mlel, ko se spet odpro vrata v kuhinjo. Od strahu mi je knjiga padla na tla, toda v trenutku sem jo imel spet v rokah. Tedaj je šele vpila. Prepričan sem bil, da bom katero prestregel, pa tudi zdaj ni bilo nič. Kljub temu sem se hitro zakopal v odeje in se zavaroval pred udarci. Tepsti me ni mogla, saj sem čutil, da me ima rada. Strahu sem se pa le naužil, pa vendar ne toliko, da ne bi knjige prebral do konca. Nisem miroval. Spet sem odprl vratca od štedilnika in pri medli svetlobi prebral še zadnji list. Drugi dan pa pravijo mati: »Sinoči sta pa imela drendaj, kaj?« Nisem odgovoril na bodico, mislil sem si pa: »Bom vam že še nagajal.«

Zjutraj sem zgodaj vstal, malo iz strahu, pa tudi zato, ker sem moral nakrmiti kravo, skidati gnoj, nanositi drva v kuhinjo, prinesiti vode iz doline in še sto drugih stvari. Po delu sem se moral temeljito umiti, se preobleči in se pripraviti za šolo. Preden sem šel v šolo, sem se navedel in pogledal k otroku. Ob slovesu sem zmeraj naročal, kako morajo paziti nanj. Ko sem prihajal iz šole, je bila moja prva pot zmeraj k njemu, če ni bil že kje zunaj.

Zorenje ob delu

Delo na polju, po travnikih, njivah, v gozdu, pri živini, pri otroku, v kuhinji in pri še ne dokončani hiši je vse hudo utrujalo, tako da so mati nekega dne kar vzkipele. Na videz brez vzroka so se začeli razburjati in prerekati s teto. Ni jim bilo zameriti. Reva zgarana, izmučena in stara bi rada imela več počitka. Morda je bil vzrok ravno prenapetost in utrujenost. Kaj je bil povod za prepir, ne vem, spominjam se le tega, da je na to naletel stric, ki sta mu obe hoteli dopovedovati, za kaj je šlo. Seveda pa nobena ni hotela biti kriva. Nekaj časa ju je gledal in poslušal in videl sem, da mu je težko. Bili sta mu mati in žena. Kako se je končalo, ne vem, toda drugi dan matere ni bilo doma in še nekaj naslednjih dni ne.

Pozneje smo zvedeli, da so šli v »tabrh«. Tiste dneve nam je vsem nekaj težkega ležalo na srcu. Tudi materi se ni moglo nič bolje goditi. Prenašali so svojo žalost in trpljenje in ko so prišli domov, so rekli: »Ljubo doma, kdor ga ima.« Od tistega dne niso šli nikdar več od doma v jezi.

Tiste dneve brez matere je življenje potekalo nekoliko drugače. Teta je delala dopoldne, stric pa popoldne. Jaz sem vseeno hodil v šolo. Vsak večer sem se s teto dogovoril, kaj bom drugi dan kupal. Vstajati sem moral še bolj zgodaj, da sem skuhal zajtrk in vse pripravil za kosilo. Pripravljene so morale biti pleničke in vse drugo za otroka. Tudi iz šole sem moral hiteti, ker je moral stric v tovarno. Brž ko sem prišel domov, sem odvrigel nahrbtnik in že pripravljal kosilo. Preden sem šel v šolo, sem naročil stricu, kdaj naj zakuri v štedilniku, da bo do mojega povratka že kuhano. Takrat sem se obnašal, kot da sem jaz gospodar. Moral se je držati mojih navodil, drugače je bilo kaj narobe in je moral le nekaj za silo pojesti in odhiteti.

Veliko sem delal in trpel, zato me je imela teta rada in tudi stric ni godrnjal nad menoj. Nasprotno, cenila sta me in in veliko zaupala. Čedalje več.

Nekega dne, bila je sobota, je stric odšel od doma strič in brit svojo kosmato glavo. Bilo je lepo vreme in sonce je vroče pripekalo. Prav ta dan sta prišla dva delavca montirat žlebove na streho. Povprašala sta po gospodarju in ko sta izvedela, da ga ni doma, sta vseeno pričela z delom. Pred koncem sta me poslala po gospodarja, da bi jima plačal. In sem šel. Stricu sem povedal, kaj sta mi naročila, on pa pravi: »Pojdi domov in jima daj, kar je doma, saj veš, kje je. Ostalo bosta dobila pri meni, ko prideta mimo.« No, pa recite, da mi niso zaupali.

* Konec decembra 1989 je umrl Ivan Trošt, sodelavec ZOG. Rodil se je v kmečko-delavski družini leta 1925 na Perovem pri Grosupljem. Oktobra 1943 je odšel v partizane. Doživel je bitko na Ilovi gori in kot borec-kuhar partizanal po Dolenjskem, zlasti po Suhi krajini. Po vojni je delal kot skladiščnik pri železnici v Ljubljani.

V ZOG 11, 1980, 81—94 in 12, 1982, 35—42 je objavil partizanske spomine, v katerih je odkritosrčno razkril težka vojna leta. Svoj pripovedni dar je potrdil z ljudsko prozo, od katere Hlapčka objavljamo v letošnjem ZOG. V osebni arhivi je — po lastni izjavi — hranil sejne zapisnike vaške OF oz. SZDL.

KRONIKA, JUBILEJI, KULTURNI DOGODKI

NAŠI ZASLUŽNI IN ZNAMENITI OBČANI

Dr. FRAN KOS (1885—1958)

France Adamič *

Na seznamu naših zaslužnih in znamenitih občanov je zapisano tudi ime dr. Frana Kosa, ki je mladost in del aktivnega življenja preživel v Grosupljem, rojen je bil v Ljubljani, umrl pa je na Jesenicah.

Fran Kos se je rodil dne 11. septembra 1885. Njegov oče Franc (1859—1886) je bil doma iz Polhovega Gradca, v Ljubljani pa je imel pekarijo. Mati Marija, rojena Pangerc (1859—1891), je bila Resnikova iz Grosupljega. Njihova kmetija je ležala ob cesti na Krko, kjer so danes obrtne delavnice Alojza Travnika, Slavka Godca in Jakoba Pence ter več stanovanjskih hiš ob Obrtniški cesti. Resnikova kmetija je bila ena največjih posesti v vasi (vpisan je kot Grosshubner), kjer so še med obema vojnama redili 20 goved in dva para konj.

Mladi Fran Kos je osirotel že v nežnem otroštvu: oče Franc mu je umrl, ko je komaj presegel prvo leto življenja, mati Marija pa mu je umrla v šestem letu starosti. Zato je otroka prevzela v rejo materina sestra — teta Ivana, poročena s posestnikom, gostilničarjem in vinskim trgovcem Alojzijem Koprivcem v Grosupljem, na križišču cest na Krko in Turjak. Na tem križišču, v Rogovili imenovanem, je po drugi vojni nastalo podjetje Mizarstvo Grosuplje.

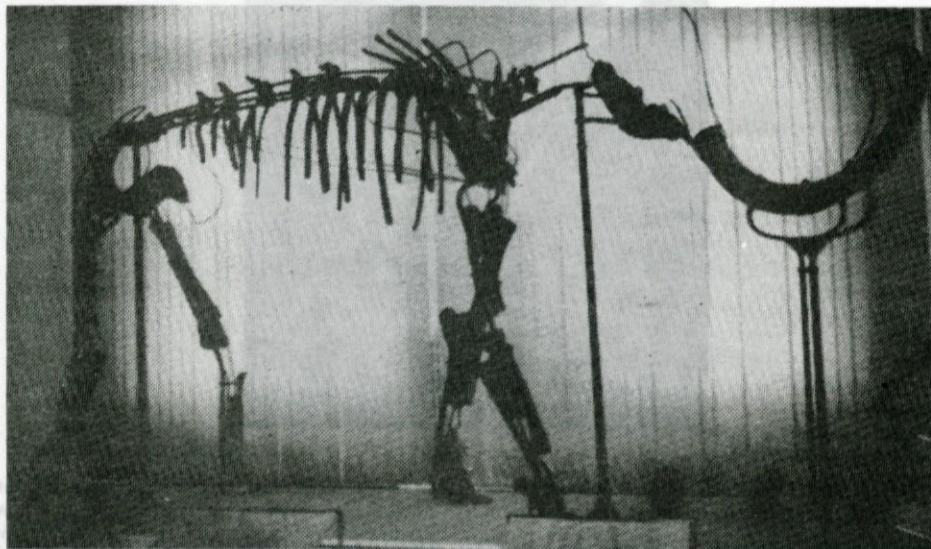
Zakonca Koprivec nista imela svojih otrok, zato sta mladega Frana vzgajala in šolala kot lastnega otroka. Prvi razred ljudske šole je obiskoval v Šmarju (Sap), ostale razrede in nižjo srednjo šolo z učiteljščem in z maturo leta 1908 pa v Ljubljani. Kot začasni učitelj je služboval v Grosupljem (1908—1910), nato pa kot osposobljeni učitelj na cirilmetodijski šoli v Trstu (1910—1914) ter na slovenskem moškem učiteljšču v Gorici, po začetku vojne pa v Trstu (1915—1918). V tem času se je vpisal kot izredni slušatelj na dunajsko univerzo: na filozofski fakulteti je poslušal naravoslovne predmete in filozofijo, na medicinski fakulteti fiziologijo in histologijo, citologijo in embriologijo; na biološkem poskusnem zavodu dunajske akademije znanosti je v vivariju vabil in poskušal s transplantati in interplantati. Potem ko je leta 1918 v Trstu opravil dopolnilni izpit iz programa gimnazijske mature, se je vpisal kot redni slušatelj ter leta 1920 promoviral za doktorja naravoslovnih znanosti.

Čas službovanja v Trstu je temeljito izkoristil za študijsko izpopolnjevanje, za prakso in usmeritev v zoologijo; delal je kot pomožni asistent pri dr. J. C. Coriju na zoološki postaji v Trstu ter se poglobljal v morfološke in fiziološke probleme važnejših skupin in členov jadranske favne. Na Protimalarični postaji v Trstu je raziskoval povzročitelje malarije, občasno pa sodeloval na zoološki postaji v Rovinju in raziskoval ontogenijo tunikatov; na zoološki postaji v Neaplju je študiral primerjalno anatomijo, histologijo in citologijo arhianelidov. Ob proučevanju morske favne je sodeloval na raziskovalnih vožnjah z motorno ladjo *Adria* in z vojno ladjo *Nejada* v skupinah Društva za raziskovanje Jadranskega morja in Akademije znanosti z Dunaja.

Po prvi svetovni vojni so italijanske oblasti premostile dr. Kosa na realko v Idrijo, kjer je poučeval biologijo in kemijo (1919—1921). Zaradi fašističnega nasilja je odpovedal službeno razmerje v Idriji in se prijavil na razpisano mesto kustosa v prirodoslovnem oddelku Narodnega muzeja v Ljubljani; po razdelitvi Narodnega muzeja je bil dr. Fran Kos ravnatelj samostojnega Prirodoslovnega muzeja, v muzeju pa je skoro četrto stoletja urejal, dopolnjeval in obnavljal naravoslovne zbirke. Leta 1933 je sestavil Vodnik po zbirkah prirodoslovnega oddelka Narodnega muzeja v Ljubljani, po ustanovitvi samostojnega muzeja pa je izdelal Delovni poslovnik posvetovalne skupine za varstvo in ohranitev narave in prirodnih spomenikov slovenske zemlje pri Prirodopisnem muzeju v Ljubljani (1944). Za vodjo skupine je bil imenovan dr. Kos, za člane pa dr. Stanko Bevk, ing. Anton Šivic in Alfonz Gspan st.

Med obema vojnama je dr. Kos samostojno raziskoval domačo favno, zlasti favno zahodnih Julijskih Alp, plankton visokogorskih jezer in potokov, visokogorske izotomide; proučeval je morfologijo, fiziologijo in ekologijo divjih vretenčarjev: razširjenost drevesnega polha (*Dyromys nitedula* Pall.), poljsko vrano (*Prypanocorax frugilegus* L.), gnezdenje planinskega orla (*Aquila chrisaetus* L.). Leta 1938 je izkopal in sestavil ostanke neveljskega mamuta, ki je razstavljen v Prirodoslovnem muzeju Slovenije v Ljubljani.

Do druge svetovne vojne je dr. Fran Kos objavil okoli 70 znanstvenih in strokovnih razprav ter več prikazov, poročil in biografij; pisal je na podlagi lastnih raziskav in ugotovitev, npr. o evropskem losu (*Alces alces* L.) iz jame pri Glažuti (1922), o risu (*Lynx lynx* L.) na ozemlju etnografske Slovenije (1929), o

Mamutovo okostje v Prirodoslovnem muzeju

ličinkah (Trichoptera) v Račenskih jamah (1921—22), o škodljivosti kanj (1921), o lobanji človeške ribice (1926), o paleolitskih najdbah v Potočki zijalki (1931) in o najdbah v Nevljici (1939). Objavil je izčrpne biografije: Ob stoletnici rojstva Karla Dežmana (1922), o prirodopiscu Simonu Robiču (1924) in o Carlu Coriju (1924) in njegovem delu pri raziskavah Jadrana.

Med drugo vojno je dr. Kos urejal zbrane podatke iz raziskav triglavske izotomid (odskočnikov), med katerimi je odkril nekaj novih vrst in varietet; obdelal je okostja in zobovja mamut ter izdal prvo knjigo znanstvenih razprav: Prirodoslovna izvestja (1944, 219 str.), kjer sta objavljena njegovi razpravi, skupaj s kroniko, uredbami, odloki in članki oz. razpravami drugih avtorjev-sodelavcev (A. Budnar-Lipoglavšek in A. Šivic). Glavno skrb je posvečal zavarovanju najdragocenejših zbirk in eksponatov pred morebitnim bombardiranjem. Po končani vojni je zbirke preuredil. Njegova večletna prizadevanja za ustanovitev samostojnega prirodoslovnega muzeja so se uresničila leta 1944. Dr. Fran Kos je bil tedaj imenovan za prvega direktorja, toda Narodna vlada Slovenije ga je že jeseni 1945 upokojila s prepovedjo, da ne sme več prestopiti praga muzeja. Istega dne je bila za ravnateljico imenovana dr. Angela Piskernik. Nova oblast je očitala dr. Kosu, da ni upošteval »kulturnega molka OF in da je med okupacijo objavil pomembne znanstvene razprave, ki naj bi koristile okupatorju«. Kosove razprave so pomembne za slovensko znanost pa brez posebne praktične vrednosti, zato niso mogle koristiti okupatorju. Očitek je bil preteveza in izgovor za upokojitev.

Prisilna upokojitev je zelo prizadela dr. Kosa, vendar ta ni prekinil svoje dejavnosti. Nadaljeval je študijsko in raziskovalno delo. Že 8. junija 1946 ga je povabil direktor novoustanovljenega Veterinarskega zavoda Slovenije prof. dr. Fran Zavrnik ter mu sprva zaupal zbiranje mednarodne biološke literature in slovenskih spisov iz veterinarske stroke, nato pa organizacijo in vodstvo parasitološkega oddelka. Čeprav je dr. Kos že dopolnil 60 let življenja, se je naloge lotil z razumevanjem in zagonom; začel je proučevati najnevarnejše parazite v slovenski živinoreji, posebno pa si je prizadeval, da bi odkril glavna žarišča metiljavosti goveda. Zato je raziskal vse ozemlje Slovenije. Plod njegovega desetletnega terenskega raziskovanja so štiri obsežne razprave: o biotopu velikega metilja (*Fasciola hepatica* L.); o posredniku fascioleze galba (*Limnea truncatula* Müller); o razprostranjenosti fascioleze in njenega posrednika na nekaterih področjih Slovenije; o gospodarski škodi, nastali pri govedu, zaradi metiljavosti (Zbornik Veterinarskega zavoda Slovenije 1960). Ugotovitve so prikazane v besedilu in na 12 kartah; 10. in 11. karta prikazujeta razširjenost metiljavosti v severnem delu občine Grosuplje, od Šmarja do Temenice. V tem času je objavil še izčrpen prikaz raziskovanja Jadrana z biografijo Carla Corija (Proteus 17).

Dr. Fran Kos je največ razprav, poročil in prikazov objavil v Glasniku Muzejskega društva Slovenije (GMDS), v časopisih, glasilih in revijah, kot so Popotnik, Prirodoslovne razprave, Planinski vestnik, Zbornik za umetnostno zgodovino in v Jutru. Objavljal pa je tudi v avstrijskih, italijanskih, nemških in švicarskih znanstvenih publikacijah. Bil je predsednik odbora/odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov Slovenije, član odbora pobudnikov za zavarovanje favne in Triglavskega narodnega parka in zelo delaven član Društva za raziskovanje jam v Sloveniji. Od leta 1921 do 1930 je urejal prirodoslovni del Glasnika Muzejskega društva Slovenije.

Po smrti tete Ivane in Alojzija Koprivca je dr. Kos podedoval vse njuno premoženje v Grosupljem: posestvo, gostilno, vinsko klet, gospodarsko dvorišče z industrijsko lopo, kjer je v letih 1926—32 Anton Sinkovec izdeloval konjske kočice in ponjave. Koprivec je že pred prvo vojno zgradil nad vinsko kletjo za tedaj sodobno stanovanje («vilo» imenovano), kjer je dr. Kos s soprogo Danom (roj. Cvenkel) stalno prebival do leta 1931. Leta 1945 je okrajni ljudski odbor Grosuplje začasno zasegel vso posest in premoženje, kasneje je občina objekt dodelila sedanjemu podjetju Mizarstvo Grosuplje, ki je po Kosovi smrti vdovi Dani z odkupom poravnala protivednost.

Dr. Fran Kos je kot znanstveni sodelavec honorarno delal na Veznavodu do leta 1956, ko je na pornem terenskem delu obolel na Dravskem polju blizu Ormoža, nato je kot srčni bolnik bolehal ter v 73. letu življenja, dne 20. marca 1958, umrl v jeseniški bolnišnici. Počiva na viškem pokopališču v Ljubljani.

Dr. Fran Kos je bil med obema vojnama med vodilnimi slovenskimi biologi ter evropsko priznanimi zoologi, v svojih delih pa ga navajajo znanstveniki po vsem svetu. Z življenjem in delom je bil tesno povezan z našimi kraji in nekaterimi našimi občani-sodobniki.

VIRI:

Slovenski biografski leksikon I, 524—525;

Kadrovski arhiv Veznavoda, fasc. 59;

Arhiv Rep. zavoda za socialno zavarovanje Slovenije;

Biografski list dr. Frana Kosa v družinskem arhivu gospe Dane Kosove, Ljubljana, Pleteršnikova 3;

Spomini avtorja.

Pripomba: Dr. F. Kosa je upokojilo Ministrstvo prosvete in kulture Slovenije, dne 2. oktobra 1945, razrešen pa je bil dne 31. oktobra 1945.

PAVEL PERKO, SLOVENSKI PISATELJ IN NAŠ NEKDANJI OBČAN

Jože Gregorič *

Življenjska pot

Med velikimi pesniki in pisatelji, ki jih je Slovincem dalo osmo desetletje 19. stoletja, je tudi nekaj manjših, pa vendar spomina vrednih mož, ki so s svojim peresom prispevali dostojen delež v slovensko kulturno zakladnico. Mednje štejemo tudi pisatelja Pavla Perka, čigar stoletnico rojstva letos obhajamo.

Pavel Perko se je rodil 25. jan. 1877 v Poljanah nad Škofjo Loko, po domače pri Francinu. Imel je še brata Franceta. Oče je bil v daljnem sorodstvu s pisateljem dr. Ivanom Tavčarjem, imel pa je le srednje veliko posestvo, zato je skušal še kaj zaslužiti s prevozništvom v Škofjo Loko in nazaj v Poljane. Pisatelj ga je lepo opisal v črtici Mrakov Tomaž (1906), ki spada med njegove najboljše spise.

Perkovi sošolci v Ljubljani so bili naši znani literarni in znanstveni delavci: slovstveni in kulturni zgodovinar dr. Ivan Prijatelj; pesnik Josip Murn-Aleksandrov, ki je vedno nosil s seboj Heinejeve Pesmi (Buch der Lieder) in jih prebiral na svojih samotnih potih; in dr. Fr. Grivec, pozneje bogoslovni profesor in znanstvenik. Tako je njihov razred že v gimnaziji veljal za »literarni razred« in leta 1898 so izdali almanah Na razstanku, v katerem pa Perko ni sodeloval.

Na stanovanju v Florijanski ul. 14 je s Perkom stanoval pesnik in pisatelj Cvetko Golar, pozneje pa še jezikoslovec dr. Anton Breznik. Izdajali so celo svoj leposlovni list, ki ga je urejal in pisal Golar. V tem listu je Perko poleg drugega objavil črtico Gad, ki je 1899 izšla tudi v Domu in svetu. Perkov sošolec v gimnaziji — samo v drugem oddelku — je bil tudi dr. Alojzij Merhar, ki je bolj znan pod pesniškim imenom Silvin Sardenko.

Po maturi 1898 je Perko stopil v ljubljansko bogoslovje, ga končal 1902 in nato odšel za kaplana v Škocjan pri Novem mestu (1902—1904). Tu je bil njegov župnik pisatelj Peter Bohinjec, s katerim pa o pisateljskem delu nista menda nikoli razpravljala. Potem je dobro leto dni kaplanoval na Raki (1904—1905), deset mesecev v Kranjski gori (1905—1906) in slednjič štiri leta v Žireh (1906—1910).

* prof. sl. jezika in duhovnik, † 1989 v Stični

Z velike župnije v Žireh je Perko 1910 odšel za župnika na majhno župnijo v samotne Češnjice nad Moravčami. Tam se je v miru lahko nemoteno posvečal literarnemu delu. Leta 1935 je stopil v pokoj in se odpravil k Veliki Nedelji v mariborski škofiji, kjer pa ni dolgo vzdržal. V avgustu 1936 se je naselil na Muljavi, ki je podružnica šentiviške župnije pri Stični. Tu je v zadovoljstvu preživljal večer svojega življenja, ki ga je sklenil 10. marca 1970. Ob lepi gotski cerkvi na Muljavi je tudi pokopan.

Pisateljsko delo

Perko je začel pisati že zgodaj. Kot nižjegimnazijec je poslal povestico Mohorjevi družbi, humoresko pa uredništvu Doma in sveta. Nobena ni zagledala belega dne, kar pa mladega literata ni odvrnilo od nadaljnega dela. Zelo veliko je bral, naj bo v slovenskem ali nemškem jeziku. Z Ivanom Cankarjem sta kupovala znane Reclamove univerzalkle in jih drug drugemu posojala. Pri tem pa je učenje tako trpelo, da je moral Perko III. razred ponavljati.

Vedeti pa moramo, da je bila v Perku miselna plat vedno močnejša od čustvene. Še leta 1918 je v ocnini Lovrenčičeve pesniške zbirke Deveta dežela zapisal, da mu je Lovrenčič zelo simpatičen, ker je pesnik-mislec, ki pesni ne le s srcem, ampak tudi z umom. Tudi tam, kjer čustvo prihaja do popolne veljave, se vidi, da je le um tisti, ki gospoduje in daje direktivo. (Čas 1918, 86).

Tako je Perko v višjih razredih gimnazije prišel pod močan idejni vpliv dr. Antona Mahničiča, ki je prav tedaj razvijal svoje kulturnopolitične in družbene nazore v reviji Rimski katolik. Četudi Perko po značaju ni bil podoben Mahničiču, mu je predvsem ugajala Mahničičeva miselna jasnost in pogum. Z umetniškega stališča pa mu je bil mnogo bolj všeč Ljubljanski zvon kakor Dom in svet, pri katerem so mladi pogrešali zlasti prikupne oblike in gladkega, mikavnega sloga. Tako se je zgodilo, da so tudi prve Perkove črtice izšle v liberalnem Slovenskem narodu, kjer je takrat kulturni del urejal mladi naturalistični pisatelj Franc Govekar. Dne 16. jun. 1897 je Perko pod psevdonimom Ivan Orlič objavil v Slovenskem narodu daljši feljton Naš prater. S krepkimi potezami je orisal vrvenje in hrupne, a plehke zabave ob nedeljskih popoldnevih v Lattermanovem drevoledu v Ljubljani (sedaj park Tivoli). Tako dobro je označil mišljenje in čutenje, duha in srce trgovskih pomočnikov ter drugih srednjih in nižjih plasti našega glavnega mesta, da so se nekateri čutili osebno prizadete in so se prišli pritožiti v uredništvo Slovenskega naroda.

Leta 1898 sta izšli v istem dnevniku Perkovi črtici Nad prepadom (26. — 27. maja, psevdonim Ivan Gol) in Oglar Miha (24. jun., isti psevdonim). V prvi opisuje duševno otopenost starega Uljčarja, ki ga tarejo hude družinske nesreče; v drugi pa slika životarjenje oglarja na Rakitovcu, ki se ob slabi hrani tolaži z žganjem, da čisto opeša in slednjič ob kopi zgori. Največji uspeh pa je dosegel z idilično zasnovano novelo Piščalka, ki jo je prav tako izročil Govekarju, Govekar pa v Bežku, uredniku Ljubljanskega zvona, kjer je izšla na čelu majske številke 1898 (psevdonim Ivan Gol). V noveli je nakazana prebujajoča se erotika petnajstletne pastirice Lenice in dvajsetletnega hlapca Lovra, stari Krč pa jima kali mladostno srečo.

V bogoslovju se je Perko rešil morehiti gmotnih skrbi in našel prijetno družbo, v kateri je bil tudi pesnik Silvin Sardenko. Čeprav semeniški predstojniki (dr. Franc Ušeničnik) niso bili naklonjeni literarnemu delu mladih gojencev, češ da je njihova glavna naloga študij in priprava na poklic, je Perko v letih izredno mnogo napisal. Z novelami in črticami je zalagal predvsem Dom in svet in Mohorjevo družbo. V Domu in svetu je objavil leta 1899: črtici Ni kazalo in Gad (psevdonim Fr. Kočan); leta 1900: Prijazna, Puci, Gospa Marija, v Pomladnih glasih (almanah bogoslovcev) pa črtico Jeseni je bilo ...; leta 1901 v Domu in svetu: Usmiljenka, Carletto, l. 1902 pa Tinčka. Pri Mohorjevi družbi 1900: Slepca (Koledar MD) in povest iz Poljanskih hribov Rotijin Blaže (SV 55, 1903), l. 1904: Umrli (Koledar MD). V Slovencu (1899, št. 141—44) je izšla Perkova idila Polžar, v kateri slika skromne ljudi in njihovo »malo življenje«. V Vrtnu je 1900 izšla avtobiografska črtica Korošica, slika iz otroškega življenja, v zborniku Marjetice, ki jih je uredil Silvin Sardenko, pa 1902 Zibelka, »miložna dogodbica o veneči deklici Tinici«. V tedniku Slovenski list, ki ga je izdajal Anton Koblar, je bila 28. apr. 1900 objavljena Perkova črtica Na razstavo (psevdonim Fr. Kočan).

V osmih letih svoje kaplanske službe (1902—1910) je Perko napisal zelo malo; razloge za to smo slišali. V Domu in svetu 1906 je objavil črtico Mrakov Tomaž, 1907 pa kratko psihološko črtico Pismo; v Koledarju MD 1907 črtici Pastir Cene in Divji lovec.

Novo obdobje intenzivnega literarnega ustvarjanja se je za Perka začelo na Češnjicah, kjer je dosegel svoj življenjski vzor: »Življenje duhovnika na deželi, med preprostimi ljudmi, to je bil moj ideal.« Želel si je srečnega miru in tihe zadovoljnosti, da bi utešil svoje čudno srce in bil vesel sebe, ljudi in življenja, kot je zapisal v noveli Doktor Lovro. Na Češnjicah so nastala njegova najzrelejša dela. Leta 1912 je objavil v Domu in svetu črtice: Klekljarica, motiv iz Žirov, kjer je bilo klekljanje zelo razvito, Na planinah in Odama hči; l. 1913 svoje najboljšo novelo Doktor Lovro, l. 1914 pa črtico Moško in odločno.

Tedaj pa je pri Domu in svetu prišlo do pomembnega premika. Uredništvo revije je 1914 prevzel dr. Izidor Cankar, umetniško občutljiv in moderno usmerjen esteta, ki je prinesel naprednejše poglede na umetnost, sodelavcem pa je postavil tudi visoke zahteve. Toda medtem ko je Fr. S. Finžgar sprejel Cankarjeve umetnostne nazore, ob katerih je naglo napredoval in napisal svoja najboljša dela (Dekla Ančka, Prerokovana), se Perko ni dal prepričati. Ostal je pri svojem nekoliko zastarelem in preprostem realizmu,

JUBILEJ METODA DULARJA Ob 90-letnici življenja

France Adamič*

Profesor Metod Dular, dipl. ing. oec., je 12. junija 1989 dopolnil 90 let življenja. Visoki jubilej so počastili njegovi najožji sorodniki, kolegi na Ekonomski fakulteti univerze v Ljubljani ter posebej vodstvo tovarne Motvoz in platno, ki jo je jubilar upravljal 17 let v tovarni (1925—42) in dve leti iz ilegale (1942—44). Po ogledu tovarne dne 21. junija je direktor Andrej Struna v navzočnosti predsednika občine Ivana Ahlina in nekaterih prijateljev priredil tovariško srečanje in pogovor z jubilentom pri Šereku v Višnji Gori. Duhovno in intelektualno sveže je jubilar nanizal razne dogodke, podobe, težave in dosežke v obdobju med obema vojnama, ki so bili značilni za razvoj tovarne in njenega okolja.

Po maturi leta 1917 na novomeški gimnaziji je Dular opravil abiturientski tečaj in študiral ekonomske vede na Visoki trgovski in prometni šoli v Zagrebu. Že med študijem je služboval v raznih podjetjih in bankah; še pred diplomom je predaval na dveletni trgovski šoli v Novem mestu (1924—25), po končanem študiju pa je bil dne 8. oktobra 1925 sprejet za knjigovodjo in šefa pisarne v Mehanični vrvarni, terilnici lanu in konoplje, d. d. na Grosupljem. Tovarno je leta 1919—20 zgradil Anton Šinkovec (1886—1944); izdelovala je vrvarsko vprežno opremo za prevoznike, kmete in vojsko ter vrvi za mornarico. Zaradi sovjetskega dumpinga se je zmanjšala prodaja in tovarna je prišla v težave: banka je omejila in nato zaprla kredite, delničarji pa so zahtevali poravnavo. Stečajna masa je ostala Kreditni banki, ki je Metoda Dularja imenovala za upravitelja, po uspešni sanaciji pa za ravnatelja, saj je s spretnim nakupom konoplje v Bački in obračanjem kapitala izkoristil mednarodne sankcije proti Italiji, ki je zasedla Abesinijo. Ker je bila s tem preprečena italijanska konkurenca, so cene konopenih izdelkov hitro naraščale. Z dobro prodajo je bila tovarna rešena stečaja; akumulacija ter ugodni bančni krediti so omogočili modernizacijo opreme. V tridesetih letih so zgradili mokro predilnico, tkalnico in belilnico za laneno platno. Z novimi angleškimi stroji so povečali storilnost, sortiment in kakovost izdelkov. Tako je Dular z osebnim prizadevanjem in znanjem rešil prvo tovarno, ki je omogočila splošen razvoj širše okolice. Število zaposlenih delavcev se je gibalo pod vplivom krize in konjunkturo: leta 1921—22 jih je bilo 152, leta 1925—27 okoli 100, leta 1940 pa 48! S presežkom dohodka je tovarna, preimenovana okoli leta 1931 v Motvoz in platno, d. d., srečno preživela svetovno krizo 1930—35 ter kasneje pokrivala večji del občinskih upravnih in poslovnih stroškov. Na tem pomembnem mestu je Metod Dular oblikoval napredna družbena gibanja; vseskozi je iskal možnosti, da bi v tedanjih razmerah zagotovil delavcem lepše življenje, širši okolici pa

gospodarski napredek. Pod njegovim vplivom so delovale različne dejavnosti v sindikatu, kasneje pa v tovarniški Osvobodilni fronti, zato je bila mlada generacija leta 1941 organizirana in politično pripravljena, da se je v odločilnem trenutku v usodnih dneh vključila v vseljuski odpor. Zaradi sodelovanja z OF je bil Metod Dular leta 1942 in 1943 zaprt v Ljubljani, Novem mestu in Zagrebu, leta 1944 pa je vstopil v NOV.

Kot direktor se je v tovarni intenzivno zanimal za sodobno podjetništvo, za računovodstvo in kalkulacijo v industrijskih podjetjih; postopoma je začel uvajati prvine enakoličnega knjigovodstva, ki je mnogo doprineslo k razvoju in uspehu tovarne Motvoz in platno, zlasti pa so bile izkušnje na Grosupljem osnova in vzor za izdajo predpisov o obveznem enakoličnem računovodstvu in obveznem kontnem planu v vsej Jugoslaviji. Leta 1944 je Komisija Avnoja za obnovo države v Beogradu zadolžila Metoda Dularja, da izdela predlog predpisov za enotno ali enakolično računovodstvo. Zato je v slovenski in jugoslovanski ekonomski literaturi zapisano Grosuplje in tovarna Motvoz in platno kot rojstno mesto sodobnega računovodstva in kontnega plana, profesor Metod Dular pa njegov priznani ustvarjalec.

Po vrnitvi v Ljubljano je bil jeseni leta 1948 izvoljen za izrednega, leta 1969 pa za rednega profesorja ekonomske fakultete za ekonomiko in organizacijo podjetij. Medtem se je kljub ugledni univerzni karieri, in čeprav preobremenjen s pedagoškim, vzgojnim in izobraževalnim delom, povezoval s prakso, s podjetji in gospodarskimi združenji. Njegove zamisli, posegi in izvedbe so bile vedno realne in usmerjene v podjetništvo; boril se je za racionalno investiranje, večjo storilnost, za nagrajevanje po učinku, za sprotno odpravljanje napak, za realne cene in kalkulacije. Tudi tovarne Motvoz in platno ni pozabil; zato je izdelal tehnični, ekonomski in investicijski elaborat za njeno modernizacijo. Bil je svetovalec, sodelavec ali nosilec številnih projektov za druga podjetja. O tem pričajo številne publikacije, skripta, študije, razprave, elaborati in drugi prispevki. Naše občane zanimajo predvsem poročila, ki se nanašajo na naše razmere, zato naj navedemo podatke o člankih, objavljenih v Zborniku občine Grosuplje:

1. Revolucionar Franc Vidmar. ZOG 6, 1974, 89—91
2. Motvoz in platno med NOV. ZOG 7, 1975, 79—91
3. Motvoz in platno — rojstno mesto sodobnega računovodstva in kontnega plana v Jugoslaviji. ZOB 8, 1976, 215—220
4. Lan in konoplja (tovarniško glasilo). ZOG 9, 1977, 303—307
5. Kako so delavke tovarne Motvoz in platno sodelovale z NOV. ZOG 10, 1978, 51—66 s slikami.

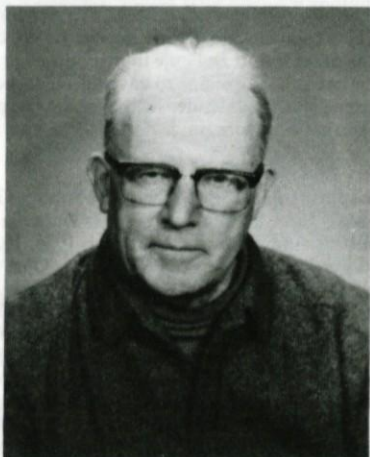
Razen tega ima pripravljenih več rokopisov, ki zadevajo širša področja njegovega skoro 70-letnega delovanja v ekonomskih in družbenih vedah. Ob jubileju mu želimo trdnega zdravja in mnogo ustvarjalnih dosežkov!

PROFESOR LOJZE URŠIČ — OSEMDESETLETNIK

Janez Šeme*

Tilnik: naloži mu breme nasilnik,
nosil ga bo in ne bo se krivil (Žup.)

Lojze Uršič se je rodil 20. okt. 1908 v Krški vasi pri Stični, nedaleč od Muljave. Po osnovni šoli na Krki in 8-letni gimnaziji z maturo v Novem mestu je na filozofski fakulteti v Ljubljani študiral slavistiko in diplomiral l. 1932. Zatem je delal v uredništvu Slovenskega jezika, 1932/33 študiral slovaški jezik in literaturo v Bratislavi, kjer je začel pisati in objavljati članke o takratnem kulturnem, kulturno-političnem in slovstvenem dogajanju na Slovaškem, s čimer je našo javnost informiral o malo znanih razmerah v bratski deželi. Okoli 15 jih je objavil v Slovincu: Slovaško književno pismo (S, št. 98), Slovaški film (št. 103, 173), Slovaško gledališko pismo (št. 108), Pripombe k slovaškemu prevodu Meškovega Volka sporkornika (št. 162) in Slovaško gledališče (št. 173). Isto leto, 1933, je objavil prevod novele: Milo Urban, O človeku, ki je iskal srečo (S, 1933, št. 54, 60).

Po odsluženju vojaškega roka 1933/34, med katerim je prebolel malarijo, se je zaposlil na gimnaziji: od 1934 do 1937 je učil na I. drž. gimnaziji v Ljubljani — v istem letu se je v Bratislavi udeležil poglobljenega tečaja Studia academica slovaca — od 1937 do 1940 na gimn. v Ptuj, od 1940 do 1945 na III. in IV. gimn. ter učiteljišču v Ljubljani (vmes je bil 6 mesecev na prisilnem delu), krajši čas pa na gimn. v Stični.

Leta 1946—47 je spet učil na IV. gimn. v Ljubljani (obenem tudi na ljublj. gost. in ekonom. sred. šoli), od 1947 do 1960 na ekonom. sred. šoli v Murski Soboti, honorarno pa še na 3-letni vaj. šoli, ki jo je tudi vodil, 1960—65 na osn. šoli Ljubljana Vič, od 1965 do 1974 (do upokojitve) pa v ljubljanskem šol. centru za blagovni promet.

Učil in vzgajal je torej polnih 40 let, in to vestno, prizadevno, uspešno. Svoje učence je temeljito podkopal v znanju materinščine kakor tudi naše in svetovne literature. Bil je pedagog v pravem pomenu besede: strog, kadar je tako naneslo, sicer pa dober, vzoren v svetovanju in podajanju snovi. Od mladih let vaje ubogati in delati ter pametno ravnati z mladino kot z ljudmi sploh, je bil in je spoštovan v vsaki družbi. Številne generacije njegovih dijakov se s spoštovanjem in hvaležnostjo spominjajo njegovih predavanj.

Profesor Uršič obvlada več jezikov; poleg slovenskega, srbohrvatskega, latinskega, nemškega in francoskega, ki se jih je učil na gimnaziji, se je namreč sam seznanjal s slovaščino in češčino, ki ju je posevem osvojil med bivanjem v Bratislavi, domala enako pa tudi z angleščino, ki se je za svoje potrebe in

*64000 Kranj, Koroška 1b; prof., romanist

zanimanje učil že v nižji gimnaziji. Učil se je tudi grščine, ruščine in še kakšnega jezika. Prevaja verno po originalu, razmeroma hitro, a kljub temu skrbno, vsebinskim, stilističnim in slovničnim pravilom ustrežno.

Prevedel je tele leposlovne in poljudno-strokovne knjige: iz slovaščine E. Maróthy-Šoltesova, Moja otroka, 1944; iz češč. F. Skacelik, Podeželski zdravnik, 1944; M. Machovec, Smisel človeškega življenja, 1967; iz franc. Vercors, Sprijene živali, 1969; iz angl. Dorothy Gies Mc Guigan, Habsburžani privatno 1970; iz nem. B. Grzimek, Med afriškimi živalmi, 1971 (s T. Glavanom); G. Voss in G. Reese, Naredi sam, 1971 (sodeloval pri prevajanju in strok. prirejanju); J. Kolar, Ulenspiegel, 1977; iz nem. še M. Ende, Momo, 1978; iz angl. D. Gies Mc Guigan, Metternich in vojvodinja, 1980; Antologija evropskega odpora, 1980 (z drugimi), in iz franc. Fernand Lot, Povej, kako deluje, 1986 (sodeloval pri prevajanju in strok. prirejanju).

Prijatelj Lojze Uršič se je že od nekdaj zanimal za literaturo in jezik, gospodarsko in kulturno življenje našega in drugih narodov in ljudstev, študiral človeške usode, pronical v značaje posameznika in družbe ter skušal priti do določenih zaključkov. Tako so ga od časa do časa povsem okupirali lepa domača dolina in njeni prebivalci. Med temi se je kajpada posebno zavzemal za svojo izmučeno, osamelo mater, vdovo, za katero je vzorno skrbel do njenega konca. Čeprav zaposlen v Murski Soboti, se je za vsak vikend vračal v domačo Krško vas, da vidi, kako živita mati in teta na propadajoči domačiji, da ju oskrbi z vsem potrebnim, pripravi kurjavo... Ni ga bilo sram DELATI, se preobleči v umazano delovno obleko, opravljati dela, kakršnih se toliko naših ljudi sramuje in beži od njih v nevarno brezdelje. Profesor, kmet, delavec, vse je znal in hotel biti: materi v pomoč, sebi v uteho, vaščanom v lep zgled. Malokatera slovenska mati bi se mogla pohvaliti s sinom, kakršen je bil on, ki mu ni bilo nobeno opravilo pretežko. S tem je dokazoval svojo srčno kulturo kakor tudi ljubezen do matere in zemlje, ki nam daje kruh, kar je bila tudi nekašna nagrada za življenjsko delo kmetice mučenice, posredno pa za vse kmečke ljudi, garaške poštenjake, v naši povojni družbi tako absurdno, najbrž nepopravljivo osvoražene, domala — izničene.

Ljubiti in obdelovati zemljo, se pravi ljubiti življenje in prihodnost je rezervirana samo za tiste, ki se zavedajo svojih korenin. Tega se je prijatelj Lojze dobro zavedal, se zaveda in se bo. Zato tudi tako rad brska po arhivalijah, posluša izkušene stare sovaščane, sklepa, sestavlja, piše, objavlja članke s področja besedne oz. miselne kakor tudi materialne kulture, saj je dovolj seznanjen z mestnim, delavskim in kmečkim življenjem.

Dosedanji njegovi članki so:

Prispevek soboškega dijaka k splošni gledališki dejavnosti v Soboti, GL Murska Sobota 1954/55, 19, 23; O Cankarjevi dramatik, GL Mur. Sob. 1955/56, 2, 1—6; Iz življenja domačega govora, Obz. 1984, 7/8, 560—564; 11, 813—818; Podobe doline ob izviru Krke, Obz. 1985, 10, 726—731; Manija v potrošništvu. Malo več o spremembah v domačem govoru ob gornji Krki, Obz. 1986, 5, 376—381.

Desetletja sem videl v prijatelju neutrudnega, vsestranskega fizičnega in psihičnega delavca, ki ne pozna pravega oddiha, kot da mu je ves življenjski smisel DELAJ, TRPI, UMRI! In potem, ko se je po dramati in tragediji, ki sta jo ljubljene materi, njemu in nekdanjemu skromnemu, a dragemu domu povzročila čas in vojna, ta nenasitni moloh človeštva, dalj časa izogibal družbi, prijateljem, gledališču, se umikal v samoto in premišljevanje, je končno le spet zmogala njegova zdrava narava in pesnikovo naročilo ŽIV-LJENJE NAJ BODE TI DELAVEN DAN je ponovno zablestelo v njegovi zavesti. Leta prebolevanja in iskanja so nekako minila, čeprav vse rane ne bodo zaceljene.

Odkar se, upošteva je pomen staroveškega PRIMUM VIVERE, zateka ne le v domače dobrave, pač pa tudi v tujino dopolnjevati svoje znanje jezikov in svetovnih kultur, v Anglijo, Francijo, Avstrijo... se mi zdi, da se je po vsem življenjskem delu, poučevanju in vzgajanju, pisanju in prevajanju, kakor tudi skoraj 20-letnem sodelovanju v SAZU (Inšt. za slov. jezik) in še čem, pomlajen spet dvignil. K življenjskemu jubileju in delu mu iskreno čestitam, z željo, da bi bila nadaljnja pot čim lepša in da bi nas presenetil še s kakšno noviteto.

GRADIVO

SEDEMDESET LET CVETKA BUDKOVIČA

Tine Kurent*

Član uredniškega odbora našega Zbornika, tovariš Cvetko Budkovič, obhaja sedemdesetletnico svojega življenja. Okrogle obletnice so ponavadi prilika, ko se ozremo nazaj, da bi pregledali dosežke doseданjega delovanja.

Cvetko Budkovič se je rodil leta 1920. Končal je realko, diplomiral na učiteljskišči, začel s študijem violine, a je diplomiral na Akademiji za glasbo šele po vojni, leta 1953. Vmes je bil interniran v Gonarsu, Viscu in Trevisu, učil kot partizanski učitelj na Muljavi in vodil pevski zbor oficirske šole GŠ NOV in POS v Metliki. Po vojni je delal kot načelnik personalnega štaba na enem in kot referent za glasbene šole na drugem ministrstvu, poučeval violino na številnih šolah, opravil strokovni izpit za profesorja, bil ravnatelj glasbene šole in postal predsednik Glasbene mladine Ljubljana. Kaj bi še našteval njegove častne funkcije, odlikovanja, nagrade in priznanja, saj mi je še vedno v spominu kot kratkohačnik, s katerim sem, skupaj z bratrancom Janezom, podil po Kamni Gorici veverice in nabiral gobe ali v potoku pod Praročami lovil ribe.

Prostor ne dopušča, da bi, pa čeprav še tako bežno, naštel njegove nastope na glasbenih kongresih po svetu, od Dunaja do Moskve, ali celo poskusil napisati bibliografijo njegovih razprav, študij, recenzij, referatov in tako naprej. Za nas je še vedno isti Cvet, kot vedno.

Če sem pisal o prehojeni poti, še ni rečeno, da je bilanca zaključena. Ravno zdaj pripravlja za mariborska Obzorja svojo knjigo Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem. Cvet še vedno dela, in upamo lahko, da bo še dolgo prispeval k vsebini Zbornika občine Grosuplje.

GRADIVO

DELA LOUISA ADAMIČA MED
VIRI ZA AMERIŠKO ZGODOVINO

Tine Kurent*

Harvardov vodnik v ameriško zgodovino¹ znanstveniku, študentu in sploh izobraženemu bralcu nudi dvoje. V prvih petih poglavjih obravnava metode, vire in gradivo za ameriško zgodovino, nato pa do tridesetega poglavja navaja literaturo z referencami za posamezna zgodovinska obdobja s stališča najrazličnejših vidikov. Med knjižnimi naslovi so naštet tudi dela Louisa Adamiča.

V 5. poglavju (**Historical Sources**) je v 54. kapitlu (**Personal Records**) na str. 178 tudi Adamičeva knjiga **Laughing in the Jungle**, N. Y., 1932.²

V istem poglavju 61. kapitel (**Works on Special Subjects**) navaja v odstavku **Immigration** Adamičevo edicijo **The Peoples of America Series**, Philadelphia, 1947 — ... Ta zbirka obsega dela o priseljenicah iz Holandije (ki jo je napisal Arnold Mulder), iz Madžarske (Emil Lengyel), iz Norveške (L. N. Bergmann), iz Švedske (A. B. Benson in Neboth Hedin), iz Anglije (G. W. Johnson), iz Mehike (Cerey McWilliams) in iz Japonske (Bradford Smith); posebno zbirko imajo Indijanci (D'Arcy McNickle) in črnci (J. S. Redding).

V 21. poglavju (**National Politics, Economical Trends 1800—1892**) v 205. kapitlu (**Labor Movements 1865—1892**) na str. 424 je citirana knjiga Louisa Adamiča **Dynamite** iz leta 1931, zlasti poglavja I—IX.³

V 29. poglavju (**Great Depression 1930—1941**) sta v 264. kapitlu (**Minorities under New Deal 1933—1940**) na str. 517 naštet Adamičevi knjigi **Nation of Nations** iz leta 1945 in pa **From Many Lands** iz leta 1940.⁴

Louis Adamič je v vsej obsežni knjigi virov za ameriško zgodovino edino slovensko ime. Poleg njega je od Jugoslovancev naštet samo še Mihajlo Pupin.⁵

Opombe

¹ **Harvard Guide to American History**, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts. Prvi izdaji iz leta 1954 sledijo redno nove dopolnjene naklade. Delo so kompilirali Oscar Handlin in drugi na 681 straneh drobnega tiska.

² **Smeh v džungli**. Avtobiografija ameriškega priseljenca je v prevodu Stanka Lebna izhajala v nadaljevanjih od septembra 1933 do marca 1935 v **Prosveti**. V prevodu Rape Šuklje pa je izšel **Smeh v džungli** tudi v knjižni obliki pri Založbi Borec v Ljubljani leta 1983.

³ **Dinamit** je prevedel Bogdan Gradišnik. Delo je izšlo v knjižni obliki pri Založbi Borec, 1983.

⁴ Ti dve knjigi še nista prevedeni v slovenščino.

⁵ Poleg Adamičevih del je jugoslovanski doprinos k virom za ameriško zgodovino še Mihajla Pupina prigodnica **In Memoriam of Peter Cooper Hewitt**, N. Y., 1921, in knjiga **From Immigrant to Inventor**, N. Y., 1933; prvo v 54. kapitlu (**Personal Records**) na str. 182, drugo pa v 56. kapitlu (**Biographies**) na str. 196; oboje v 5. poglavju (**Historical Sources**).

LOUIS ADAMIČ V JAPONŠČINI

Tine Kurent

Sredi decembra 1989 mi je Mr. Kazuhisa Imai, PMC publications Inc., poslal iz Tokia svojo revijo **Pan**, v kateri je objavljen japonski prevod Adamičeve zgodbe **A Young American with a Japanese Face**. Zgodba je iz Adamičeve knjige **From Many Lands**, prevedel pa jo je Mr. Shozo Tahara. Pismo, ki je prišlo k nam z Daljnega Vzhoda v šestih dneh, objavlja še druge prevode Adamičevih del v japonščino.

特集☆アメリカ・エスニック小説

A YOUNG AMERICAN WITH
A JAPANESE FACE

日本人の顔をした
若いアメリカ人

ルイス・アダミック

田原 正三訳

季刊 汎 PAN-

14

1989年9月

Louis Adamic

目次

| 汎—Pansophy |

秋刀魚の食べ方——マイク・宝道人 4

| 特集 |

アメリカ・エスニック小説

日本人の顔をした若いアメリカ人

A Young American with a Japanese Face

——ルイス・アダミック 7

田原正三訳

■ルイス・アダミックについて

——H. A. クリスチャン 70

UTRINKI IZ STARE VIŠNJE GORE

Mihaela Zajc*

1

Gostilna Pri Kraljci

Nekako sredi Višnje Gore stoji še danes poslopje, kjer je imela nekdanja gostilna Ana Kralj-Julnikova (1854—1938). Še danes je na pročelju znamenje-krona. Starejši Višnjani se še dobro spominjajo gostilne Pri Kraljci, tako jo še sedaj imenujejo, kajti Kraljeva je bila vdova in v ljudskem spominu ni ostala gostilna Pri Kralju.

Mati Julnikova je vedno vse prav obrnila, kar je storila. Če se je kakšen Višnjani napil čez mero in je hotel še piti, je brž pristopila z besedami: »Sedaj pa nesi drugo polovico vina še mami domov!« Včasih so se fantje ob žeganju razgrel, že je kazalo, da bo velik tepež, a šla je brž mednje in jih je vselej pomirila. Kljub nenehnemu garanju in preobilici dela je vsako soboto napekla hlebčke za bližnje stare ljudi, pa še četrta vina jim je poslala. Ob nedeljah je imela za oddaljene revne ženice vedno juho pripravljeno.

Gostilniško ledenico in veliko drevo ob njej je uničilo bombardiranje Višnje Gore med zadnjo vojno. Še eno zanimivost skriva ta domačija.

V Julnikovi — Kraljevi hiši je stanoval pisatelj Josip Jurčič, ko je bil še Jožek in je nekaj časa obiskoval višenjsko šolo. Bil je z lastniki hiše nekako v sorodu. (Upokojena učiteljica Slava Fatur, vnukinja Ane Kraljeve, hrani o tej zadevi neko pismo. Hvaležni smo ji za opozorilo.)

2

Graščina Codelli

Med Višnjo Goro in spodnjim pobočjem Peščenika leži danes pod gozdom skrito cigansko naselje prav na mestu, kjer je bila med zadnjo vojno v letu 1943 požgana Codellijeva graščina. Že pred novim vekom so tu prebivali plemiči Galli — njihove grobnice bi bilo kaj vredno raziskati — prvotno pa je bila ta graščina zgrajena na mestu, kjer je bil ob stari rimski cesti skozi Višnjo Goro postavljen še v rimskih časih obrambni stolp. — Za to poslopje najdemo več imen: najstarejše je najbrž Thurn, nekateri popisovalci zmotno pripisujejo ime Thurn Staremu gradu nad Višnjo Goro. Dalje Weichselbach (glej Valvazor, ribnik), pa tudi Višenjski grad, grad Višnje in nazadnje graščina Codelli. Graščina je v letu 1645 prešla v last plemičev Tauffererjev, najprej Mihaela. Spomnimo se, da je bil tudi eden izmed stiških opatov iz tega rodu, F. K. baron Taufferer (glej M. Zadnikar, Stiški samostan). 21. 1. 1938 je umrla v tej graščini stara baronica Rozalija Taufferer, vdova Codelli, mati tedanjega barona na Kodeljevem pri Ljubljani, zadnja potomka rodbine Taufferer. Bila je zelo izobražena, govorila je več jezikov, spisala je mnogo pesmi in prepotovala je Evropo in Afriko. Mrtva je bila prepeljana v Codellijevo grobnico v Štepanji vasi.

V kletnem hodniku nekdanje Codellijeve graščine v Višnji Gori je bil vzdani relief boga Mitre, toda naš kraj je izgubil to slavno starino. (Poročilo o reliefu je dal zdravnik dr. Gregor Fedran, 12. 3. 1969. Za zadevo se je nekdanj zanimal prof. dr. Saria.)

3

Baron in tlačan

Frančiška Ahlin-Šklopova (roj. 1883 Zupančič, Selanova s Kalc), Dedni dol 13, Višnja Gora, pripoveduje:

Ko so Dednidolci v starih časih delali tlako graščini, so nekoč tudi krompir kopali. Eden izmed revnih tlačanov, ki je imel dosti otrok, si je skrivaj nosil krompirčke na kup in jih je zakopaval. Iz graščine je

* 61294 Višnja Gora, Ciglerjeva 18

to opazil baron z daljnogledom, sklenil je kmeta po svoje kaznovati. Poklical je grešnika zvečer k sebi in mu je dejal: »Jutri bodi zopet tukajle, pa ne smeš biti ne razoglav ne pokrit ne oblečen ne slečen ne obut ne bos, pa ne smeš priti peš ne pripeljati se ne po 'štokrljah' priti, tudi prinesiti te ne smejo.«

Nesrečni kmet in žena sta vso noč preplašena premišljevala, kako naj naredita. Uganila sta. Tlačan si je jutraj dal na glavo samo krajevce klobuka, srajci je odrezal rokave in čez pol jo je pretrgal, tudi pol spodnjice si je odrezal, »čižme« je tudi do polovice porezal. Prijel se je za roge kozla, eno nogo je dal na kozla, po prstih druge noge se je malo tal dotikal. — Baron se je grozno smejal, ko je videl, kaj prihaja proti graščini. Gospa baronica je gledala skozi okno in gospoda barona hudo karala: »Zakaj se mu tako smeješ, saj vidiš, da je zmešan!«

PREGOVORI IZ OKOLICE VIŠNJE GORE

Bog »lonaj«, saj noben berač več ne da.

Cigana in dežja ni treba nikoli prositi.

Če baba šestdeset let dočaka, ji kar streho popravi.

Če bi moški že šest ženskih kož čez ramo nesel, pa bi še vseeno ta sedmo babo lahko dobil.

Če boš jedel kraj'c, boš tekel kot zaj'c.

Če je svete Uršlje jasn', dobi listje vsak takasn'.

Če sovražniku storiš dobro, mu žerjavico nakopavaš na glavo.

Čez sedem let vse prav pride.

Dan gor', sneg pa dol'.

Delaj, kakor da bi večno živel, moli, kakor da bi danes umrl.

Enako se »vaga« »brihtna« baba in dedec baraba.

Govori tako, kakor bi imel žgance v ustih.

Kadar prosí, zlata usta nosi, ko vrača, hrbet obrača.

Kadar se ženi, ga grajajo, kadar umre, ga hvalijo.

Kaša otročja paša, leča pa otroke meče.

Katarinin sneg ima železna rebra.

Katera moka se prime lonca, se tudi želodca.

Kdor nima v glavi, ima pa v petah.

Kdor v petek zbolí, mu rado zvoní.

Kjer češplja cvete, se tudi sad ospe.

Ko bi bil vsaj svet' Jakob dvakrat (mlačev), pa še enkrat ga težko prenašamo.

Ko prideš do Višnje Gore, si privihaj kožuh (star sejmarski pregovor).

Kolikor dni ostane zapadli sneg v rogovili, toliko tednov v dolini.

Komur se ne da svetovati, se ne da pomagati.

Koruza iz ognja raste.

Koruzo seje najbolje tista ženska, ki ima strgan predpasnik.

Kratka je zmota, a dolgo kesanje.

Lačen človek je Bogu podoben, sit pa prašiču.

Mačka dobro gospodinjo stori.

Mož, ki pride s poda, vsako stvar ogloda.

Negotovost je hujša kot bridka resnica.

O velk' maš', so še v haš' o mal'maš' so pa naš' (lešniki).

O svetih treh kraljih se dan toliko podaljša, kolikor petelin čez prag stopi.

Poje tako kakor razdražena čebela.

Prej sem s cekarjem hodila, ko sem se možila, pa s košem.

S »ta slabim« se »ta bulj« »špara«.

Seno je o kresu, otava je med mašami, kar je čez, je pa »šenkanjo«.

Sveti Jakob je zato tako vroč, ker ima dve ženi (v pratiki).

Svet' Lovrenc v rokavicah mašuje, svet' Jernej pa v kožuh'.

Svet' Matevž — orehov klatež.

Sveti Pav (Pavel) pol zimé »odvav«.

Syeti trije kralji so tisti dan v tednu, ko se je za božično potico kvas postavil.

»Šenk« je umrl, »nekdaj« ga je pa pokopal.

Tak je, kakor bi ga cigani z »lojter« stresli.

Tako gre kakor pes z ohceti.

Tako je mrzlo, da bo zajec svojo mater po hosti iskal.

Tako je pameten, da bi pratiko naredil.

Tako je pameten, da sam sebi škoduje.

Tako je stekljiv kakor vižlevski (lovski) pes.

Tako se pripravlja kakor bolni umreti.

Trikrat seliti ali enkrat pogoreti.

BIBLIOGRAFIJA OBČINE GROSUPLJE

France Adamič*

Občina in združeno delo

1. Obrt in drobno gospodarstvo v občini Grosuplje. Izdalo Obrtno združenje Grosuplje ob otvoritvi DOMA OBRTRNIKOV in razvitju prapora, 29. oktobra 1988. Grosuplje 1988, 114 str., s slikami (16 soavtorjev, uredil uredniški odbor, glavni in odgovorni urednik Jože Intihar).
2. Marko Bulc med gospodarstveniki občine Grosuplje. Prepričevanje z zgledi. Dnevnik, 10. 12. 88, 3 (Ivo Brečič).
3. Odcepitev od matične DO Unis—Elkosa ni pokopala. Delo, 31. 01. 89, 9 (Mojca Kaučič); —Uspех po odcepitvi od Unis—Elkosa; večina prerokovala neuspešno delo. Delo, 31. 01. 89, 1 (K. M.).
4. Peskokop v Šmarju-Sap Joj, kam bi (pesek) del?. Dnevnik, 29. 07. 89.
5. Novi programi poudarjajo kakovost. Gradnja grosupeljskih »Dvorov«. Dnevnik, 20. 11. 86, 6 (Foto: Marjan Ciglič).
6. Razširitev grosupeljske železniške tovarne postaje. Železnica naj se prilagodi kraju. Dnevnik, 20. 07. 88, 6 (Ivo Brečič).
7. Gradnje GPG na razstavi v Ljubljani. V Grosupljem pripravljena in opremljena hiša v Dvorih. Naša skupnost, januar 1988, 4 (Alenka Adamič). Pogled na Dvore z že urejeno okolico.
8. Ustanovni občni zbor SKZ, podružnice Grosuplje, dne 20. 11. 88: Odprto pismo javnosti z dne 19. 12. 88, vrniti 2000 ha odvzete zemlje. KmgI. 28. 12. 88 (Odbor); — Odvzeto zemljo vrniti kmetom. Odprto pismo javnosti, podružnice SKZ Grosuplje. Dol. list, 1-2, 1989, 12. 01. 89, 2 (Odbor); — Občni zbor grosupeljske podružnice KZS bo 12. 02. 89 (K. M.).
9. Stavka v GP Grosuplje. Delo, 17. 02. 88, 2 s sliko pred Skuščino SRS, dne 16. 02. 88 (Veso Stojanov); — »Meka« sredi Ljubljane. Pred slovensko skupščino se je zbralo okoli 1000 delavcev GP Grosuplje. Dnevnik, 29. 02. 88, 4 s sliko pohoda proti Tivoliju (Foto: Tomaž Skale, besedilo Danilo Hinič, Meta Roglič); Prvi vlak v Beograd?
- Delavci GP Grosuplje nadaljujejo stavko. Dnevnik, 18. 02. 88, 3 (Meta Roglič); — Po treh dneh končana stavka v Gradbenem podjetju Grosuplje. Delo, 19. 02. 88, 2 (Veso Stojanov); — Gradbinci GP Grosuplje prenehali stavkati. Pristali na 20-odstotno namesto zahtevanega 50-odstotnega povečanja plač. Dnevnik, 19. 02. 88, 1.
10. Asfalt in kanalizacija v Jerovi vasi. Dnevnik, 30. 03. 88, 6 s sliko jarka (Foto: Ivo Brečič).
11. Drago ogrevanje v Grosupljem. Kotlarna je prevelika ... Delo, 11. 11. 88, 7 (Marko Pečauer); —Prejeli smo: »Drago ogrevanje v Grosupljem«. Za komisijo stanovalcev Anton Pogačar, Delo, 15. 11. 88, 9.
12. Kakšno bo novo, razširjeno pokopališče v Šmarju-Sapu. Delo, 15. 12. 88, 7 (Marko Pečauer).
13. Grosupeljska gospodinjstva začasno brez Naše skupnosti. Delo, 25. 01. 89, 11 (Mojca Kaučič).
14. Bavconovemu odboru. PP 007. Mladina 44, 03. 10. 88, 4 (za EGZ Avguštin Jakoš, Zagradec).
15. Od Metnaja do Debeč. Silvestrska pot. Pogovor s predstavniki KS Metnaj. Kmečki glas, 11. 01. 89, 9 s slikami (Marinka Marinčič).
16. Tudi na smetišču mora vladati red. Težave z odpadki. Dnevnik, 07. 07. 88, 6 (Ivo Brečič).
17. Zmaga najboljši od dveh dobrih. Dva kandidata za predsednika občinske skupščine. Delo, 18. 03. 88, 7 (Mojca Kaučič).
18. Odprto pismo tov. Francu Grudnu, predsedniku SO Grosuplje. Delo, 08. 04. 88, 7 (Predsedstvo OK ZSMS Grosuplje).
19. V Grosupljem že iščejo predsednika. Delo, 19. 04. 88, 9 (K. M.); — Pripravljen program dela. Kandidat za predsednika SO pripravil delovni program. Delo, 26. 05. 88, 10 (K. M.).
20. Dobili kandidata za novega župana. Kot edini kandidat je izbran Ivan Ahlin. Dnevnik, 21. 06. 88, 7 (Ivo Brečič); — Novi predsednik grosupeljske skupščine je Ivan Ahlin. Dnevnik, 07. 07. 88, 2 (M. P.); —Odgovornost vseh in vsakega. Dnevnik, 25. 08. 88, 7 s sliko; — Poudarek dajem odgovornosti. Naša skupnost, oktober 1988, 1 in 4 s sliko; — Dosežki med dvema občinskima praznikoma. Ravnotam, 4 in 5.
21. Odprto pismo direktorju Medexa II. Delo, 31. 03. 89, 7 (IO OZČD Grosuplje); — Katere čebele so »pojedle« denar. Delo, 18. 04. 89 (Stane Mihelič).
22. Novo središče Grosupljega bodo začeli graditi s postajo. Delo, 10. 03. 89, 7 (Mojca Kaučič).
23. Grosuplje: višje prispevne stopnje za družbene dejavnosti. Delo, 13. 06. 89, 9 (Mojca Kaučič).

24. V Grosupljem pripravljajo nov odlok o poslovnem času. Delo, 14. 06. 89, 12 (Moja Kaučič).
25. V Grosupljem malo ponudb za študentsko delo med počitnicami. Delo, 28. 06. 89, 11 (Moja Kaučič).
26. Livar iz Ivančne Gorice pol prihodka zasluži na tujem. Delo, 13. 04. 89, 11 (Moja Kaučič).
27. Stiški mlin v zasebne roke. Pekarna bo dobila novo proizvodno halo. — Naložba v dveh etapah. — Povečana peka kruha. — Dober obisk trgovine v Stični. Delo, 14. 04. 89, 7 (Moja Kaučič).
28. Bob v Višnji Gori. Gradnja avtoceste, asfalt v mestu, delavci z juga, nasilje nad naravo. Delo, 21. 04. 89, 11 (Mihaela Jarc-Zajc).
29. Trubarjeva Rašica s pomočjo vaščanov do asfaltiranja cest. Delo, 09. 05. 89, 9 (Moja Kaučič).
30. Nova tržnica na Grosupljem. Dnevnik, 01. 06. 89, 6; Vlomil v biljardni bar. Dnevnik, 23. 07. 89, 17.

Avtocesta Šmarje-Sap—Višnja Gora

1. Avtocesta in pieteta do mrtvih. Dnevnik, 23. 12. 87, 6 (Darinka Kladnik).
2. Več denarja za uporabo zemljišča. Dnevnik, 05. 01. 88, 7 (Ivo Brečič).
3. Kmet Kramar išče pravico. Arondacije in zgodovinski spomin. Km. glas, 03. 02. 88, 6 (Marinka Marinčič).
4. Avtocesta prestavlja grobove. 400 grobov. Mrtvi se selijo. Dol. list, 28. 04. 88, 24 s sliko (T. Jakše).
5. Pokopališče so začeli prestavljati. Dnevnik, 20. 04. 88, 7 s sliko (Ivo Brečič).
6. Avtocesto do Višnje Gore še lahko zgradijo do roka. Delo, 12. 07. 88, 8 (Franci Dovč).
7. Padel prvi nadvoz pri Motelu Turist Grosuplje. Dnevnik, 28. 09. 88, 20 (Foto: Lado Čuk).
8. Zaprta cesta za avtocesto. Na trasi 12,5 km 20 objektov. Dnevnik, 13. 08. 88, 1 (Foto: Lado Čuk).
9. Obvozi zaradi avtoceste. Dnevnik, 19. 09. 88, 3 (Ivo Brečič).
10. Južna obvoznica je odprta. Dnevnik, 23. 11. 88, 5.
11. Avtocesta pred rokom, do 30. junija letos. Dnevnik, 28. 01. 89, 24 (Ivo Brečič).
12. Nova avtocesta do Višnje Gore dobiva končno podobo. Vreme kot naročeno. Delo, 08. 02. 89, 7 (Franci Dovč).
13. Sramota ob cesti. Smetišče ob cesti Zdenska vas—Krka. Dnevnik, 12. 07. 88, 6 (Foto: Ivo Brečič).

Kultura in prosveta

1. RES. Literarna revija 1/1988. Literarni klub Grosuplje. Ureja uredniški odbor, glavni urednik Ivo Frbežar, 16 prispevkov, 59. str. Prikaz F. A. glej Delo—KL, 28. 07. 88, 8.
2. Tone Potokar podaril svojo knjižnico Kostanjevici na Krki. Delo, 02. 09. 88, 6 (V. P.); — Prevaljeva zapuščina pride v Kostanjevico. Knjižnica z več tisoč enotami. Dol. list, 08. 09. 88, 7; Toneta Potokarja podarjena zapuščina. Kmg. l. 21. 09. 88, 15 (S. D.)
3. Dvajseto leto izhajanja Zbornika občine Grosuplje. Ob dvojnem jubileju. Prikaz. Delo, KL, 30. 06. 88, 8 (France Adamič); — Predstavitev jubilejnega 15. zvezka Zbornika občine Grosuplje. Naša skupnost, julij 1988, 3 (France Adamič); — Jubilejni Zbornik občine Grosuplje. Naša skupnost, oktober 1988, 8 (Mihael Glavan). Zbornik občine Grosuplje. Predstavitev 15. zvezka. Dnevnik, 07. 07. 88, 6.
4. Veselo v Grosupljem. 500 radovednežev obiskalo Osino podoknico. Dnevnik, 22. 03. 88, 18 (Bogomir Šefic, foto: Marjan Ciglič).
5. Odvetnikova poklicna neodvisnost. Razgovor z dr. Petrom Čeferinom ob 120. letnici odvetniške zbornice Slovenije. Dnevnik, 28. 10. 88, 18 (Miča Vipotnik); — Pravo je zaradi ljudi. Odvetniki Ingo Paš, dr. Peter Čeferin... ne priznavajo sodbe, ki jo je izreklo vojaško sodišče. Dnevnik, 17. 11. 88, 15 (Miča Vipotnik).
6. Informburo in težave Primorskega dnevnika. Titova izjava Louisa Adamiču. Primorski dnevnik, 30. 06. 1988, 12 s slikami (Stanislav Renko).
7. Gradivo za Dolenjski biografski leksikon. Imena, ki so pomembna tudi za našo občino. **22. zvezek:** Lah Ivan, pisatelj (r. 09. 12. 1881, živel v Šmarju-Sap, u. 18. 05. 1938); — Lah Valentin, nabožni pisec (r. 09. 02. 1833, kaplanoval v Šmarju, u. 24/25. 05. 1886 v Dubici v Bosni); — Lajovic Albin, šolnik (r. 15. 02. 1880 v Ribčah, učitelj na Krki, na Vrhu in v Ambrusu, glej SBL I, 607). — **23. zvezek:** Leban Anton, pedagoški pisec (r. 30. 11. 1849 v Kanalu, u. 12. 03. 1925 v Stični); — Legat Ksaver Franc, zdravnik in zgodovinar (bil je v letih 1839—1859 ranocelnik v Višnji Gori); — Lesjak Anton, zgodovinar (r. 17. 01. 1857 v Stični, u. 11. 04. 1942 v Šentjerneju); — Lesjak Janez, družbenopolitični delavec, župan občine Grosuplje, direktor tovarne Motvoz & platno (r. 1915); — Levstik Vinko, glasbenik (r. 24. 02. 1844 v Sodražici, učitelj v Dobrepoljah, u. 17. 08. 1925 na Vrhniki); — Lichtenberg-Rothschütz Antonija, grofica in strok. pisateljica (r. 05. 05. 1841 v Prapročah pri Grosupljem). — **24. zvezek:** Ljubič Tone, šolnik, lutkar in etnograf (r. 25. 06. 1908 v Trstu, učitelj v Dobrepoljah in Zagradcu pri Žužemberku); — Koporc Leon, akademski slikar (r. 29. 06. 1926 v Ljubljani, mladost je preživel v Višnji gori).

8. Nov radijski glas. Sašo HRIBAR se vse bolj uveljavlja tudi na televiziji. Dnevnik, 10. 11. 88, 11 s sliko.
9. Kako bomo živeli jutri. Mala anketa; kaj pretresa Jugoslavijo. Nedeljski dnevnik, 23. 10. 88, 18 (Jože Gregorič, s sliko); — Vračanje dolga svojemu narodu. Nedeljski dnevnik, 27. 11. 1988, 5 (Z Jožetom Gregoričem razgovarjal Ladislav Lesar, slika).
10. 90 let pokojnega Louisa Adamiča. Delo—KL, 17. 03. 88, 3 s sliko (Bogdan Pogačnik); — Chicago's Contribution to Adamic's Symposium. Prosveta, 31. 08. 88, 27 s sliko skupine v Prapročah 1981 (Louise Hegner, editor).
11. Nekaj ščepecv nezadovoljnega avtorja (knjiga Zgodbe iz novinarskega pisalnega stroja). O sebi govori avtor. Naša skupnost, avgust—september 1985 (Ivo Brečič s sliko).
12. Priznanje p. Simonu Ašiču za podelila MD, dne 5. aprila 1988 za knjigo Pomoč iz domače lekarne; izšla je v nakladi 106.000 izvodov. Družina, 19, 1988, 4, 08. 05. 88 (Jože Čampa).
13. O »Bronastem vijaku« — o Reslu. Prizor Reslove smrti je bil posnet pri Grosupljem. Dol. list, 29. 12. 88, 7 (I. Zoran)
14. Iosephi Kastelic: Opera selecta. Representativni teksti ob 75-letnici. Dnevnik, 11. 01. 88, 12; — Kastelic omnia sua secum portat. Predstavitve v KIC, 12. januarja 1989. Delo, 14. 01. 89, 2 (M. C.).
15. Openski osnovnošolci so bili aprila na izletu v Ljubljani in po Dolenjski. Obiskali so Turjak, Rašco, Muljavo, Stično in osnovno šolo Grosuplje (O. š. F. Bevč Opčine je pobratena z o. š. L. Adamič Grosuplje). Primorski dnevnik, 09. 06. 89, 6 s sliko (Robert Cossutta).
16. Tampon med močno državo in šibkim državljanom. Doktorska disertacija dr. Petra Čeferina O odvetniku in njegovi neodvisnosti od leta 1968 do 1988. Teleks, 4. maja 1989, 33 s sliko (Marjan Raztresen). Delo je izdala Odvetniška zbornica Slovenije, 350 str.
17. Dobitniki nagrad Josipa Jurčiča v letu 1988. Nagrade so dobili: Božidar Gabrijel, Renata Kisovar, Draga Štritof. Naša skupnost, marec 1989, 2.
18. Alternativne predstave tudi v ljubiteljskem gledališču. Delo, 17. 05. 89, 10 (Vlado Podgoršek); — Slovenski teater v Grosupljem. Petkov teden od 20. do 26. 05. 89, 10.
19. Vrnitev v rodni kraj (Louis Adamič, The Native Return, 1934) v japonščini, prevaja Shozo Tahara. N R. — Mala kulturna panorama, 12. 05. 89, 267.
20. Nagrajenci Louisa Adamiča za leto 1988: France Adamič, Vera Podkoritnik, Mercator Pekarna Grosuplje. Naša skupnost, nov. 1988, 2; Delo, 31. 10. 89, 2 (K. M.); — Naša skupnost, marec 1989, 2 s sliko.
21. Koncert dobrepoljskih zborov. Podelitev znakov OF in drugih odličij dne 22. aprila 1989 v Jakličevem domu. Delo, 21. 04. 89, 11 (K. M.)
22. V spomin. Radko Polič. V Vojni vasi pri Črnomlju je usekala strela in ubila Radka Poliča. Dnevnik, 23. 07. 88, 7 s sliko (Jože Humar); — Umrli je Radko Polič na Stražnjem vrhu pri Črnomlju, 14. julija 1988. Dolenjski list, 21. 07. 88, 1.
23. Metod Dular 90-letnik. Od 1925 do 1944 je upravljal in dograjeval tovarno Motvoz in platno. Delo, 20. 06. 89, 2 s sliko (France Adamič).
24. Roka piše, srce ustvarja. Bialno srečanje mladih literarnih ustvarjalcev občine Grosuplje. Nastopale so vse osnovne šole in srednja šola družboslovne, ekonomske in strojne usmeritve ter Literarni klub Grosuplje, dne 23. marca 1989. Izdala ZKD Grosuplje.
25. RES. Literarna revija, 2—3, 1989, 68 str., glavni urednik Ivo Frbežar, 20 sodelavcev; — Nova revija RES. Dolenjski list, 28. 04. 89, 7 (S. Dokl); — Res — nova literarna revija. Delo—KL, 4. 05. 89 (Slavko Dokl); — Svež duh v periodiki. Literarni klub Grosuplje. Dnevnik, 5. 05. 89 (Po sestanku pri Lojzetu Kovačiču v Selu pri Radohovi vasi); — Res 2—3. Periodika v KL—Delu, 22. 06. 89, 6 (France Adamič).
26. Louis Adamič in ameriška književnost. Res 2—3, 1989, 54—58 (Majda Klemenčič).
27. Kamnaj kameno kamen besedo. Pesniška zbirka. Založba Emonica 1989 (Ivo Frbežar); — Sproti o novih tiskih. Delo—KL, 15. 06. 89, 8 (F. K.); — »Radikalni« posegi v jezik »kujejo nov pesniški denar«. Ocena prve pesniške zbirke Iva Frbežarja, izšla pri Emonici z naslovom Kamnaj kameno kamen besedo. Delo—KL, 29. 06. 89, 4 (Tugo Zaletel).

Pevski tabor '88

1. Pojo naj ljudje. XIX. tabor slovenskih pevskih zborov. Izdal Tabor pevskih zborov Šentvid pri Stični, založil ČZP Kmečki glas, uredil uredniški odbor. Odgovorni urednik Ilija Bregar. 1988, 29 str. z oglasi in slikami.
2. Pojo naj ljudje. Pred zborovskim srečanjem v Šentvidu pri Stični. Dnevnik, 14. 06. 88, 16 (Ladislav Lesar).
3. XIX. tabor pevskih zborov. Nastopilo bo 297 zborov z 8.000 pevci. Dol. list, 16. 06. 88, 1 (S. P.)
4. Zapelo bo osem tisoč pevcev. Petkov teden — Delo, od 18. 06. do 24. 06. 1988, 1 s sliko (Ilija Bregar).

5. V Šentvidu je zapelo osem tisoč pevcev. Delo, 20. junija 1988, 1 in 2 s slikami (Ilija Bregar). Kučanov govor!
6. Tudi s pesmijo se potrjujemo. Do zaupanja z zakonitim ravnanjem (Kučan). Dnevnik, 20. 06. 88, 1 in 2 (Foto: Marjan Ciglič).
7. Kučan na taboru slovenskih pevskih zborov. Primorski dnevnik, 21. 06. 88, 1 (dd).
8. Praznik slovenske pesmi. Kmečki glas, 22. 06. 88, 1 s sliko, fotoreportaža na 5. strani (T. J.).
9. Šentvid ostaja v srcih. Dolenjski list, 23. 06. 88, 1 s sliko (M. Luzar).
10. Velika tovarišija ubranih grl. Nedeljski dnevnik, 26. 06. 88, 18 s slikami.
11. Pevska predstava na čast Trubarju. Dol. list, 27. 06. 87, 7 (I. Z.).
12. Jubilejni šentviški Tabor — s pomočjo pevcev samih. Delo, 13. 06. 89, 6 (Bogdan Pogačnik).
13. Med slovenskimi pevci v Šentvidu bom z Vami vsemi čutil, da smo narod. Govori Jože Čuješ iz Šmarja pri Jelšah. Delo, 13. 06. 89, 12 s sliko (Bogdan Pogačnik).
14. Letos se jih bo zbralo devet tisoč. Po dvajsetem pride enaindvajseti. Jubilanti na XX. Taboru. Kmečki glas, 14. 06. 89, 8 s sliko (Ilija Bregar).
15. Ne bo še konec slovenske pesmi; prepevalo je več kot osem tisoč pevcev in pevk iz 300 pevskih zborov. Delo, 19. 06. 89, 2 (Bogdan Pogačnik).
16. Na svidenje, Šentvid! Šentviški tabor pod dežnikom. Delo, 19. 06. 89, 1 s sliko (Ilija Bregar, Foto: Aleš Černivec).
17. Jubilejni tabor slovenskih pevcev. Dnevnik, 19. 06. 89, 1 s sliko (Foto: Marjan Ciglič).
18. Živo taborsko izročilo. Sodelovalo je 305 pevskih zborov. Iz govora Cirila Zlobca: Za skladje med kruhom in duhom. Dnevnik, 19. 06. 89, 3 (Mitja Košir).
19. Člani zbora Oton Župančič na taboru v Šentvidu. Primorski dnevnik Trst, 21. 06. 89, 8 s sliko (Foto: Pavšič).
20. Naša suverenost na preizkušnji. Iz govora Cirila Zlobca ... Dolenjski list, 22. 06. 89, 1 s sliko (M. Legan).
21. Zadnje priprave na tabor. V Šentvidu so se zbrali pevovodje zborov za 20 tabor pevskih zborov. Delo, 09. 05. 89, 9 (Ilija Bregar).

Šport in turizem

1. Gostilna Grosupeljčan se bo odslej imenovala **Pri Rusu**. V posodobljeni kuhinji bodo lahko pripravili po 1.000 obrokov hkrati. Delo, 16. 03. 88, 9 (Mojca Kaučič).
2. V Grosupljem spečejo v novi peči polovico več kruha. 18 ton na dan. Delo, 14. 03. 88, 7 (Mojca Kaučič).
3. S konji po Dolenjskem. Delo, 04. 08. 88, 6 s sliko (Mojca Kaučič).
4. Ponoven poskus za oživitve turizma v okolici Ljubljane. Na konjskih hrbtih do Taborske jame in Rašice. Delo, 18. 10. 88, 9 s sliko (Mojca Kaučič).
5. Na boštanjski grad pri Žalni. Izlet tedna. Delo—Petkov teden od 7. do 13. januarja 1989, predzadnja stran, s slikama (Vojko Zakrajšek).
6. Yu šampionat psov-jamarjev v Sloveniji. Tekmovanje jazbečarjev v Grosupljem, 24. 09. 88. Lovec 1929, 2, 43—44 s sliko vodnikov (Vinko Foršček, foto: B. Habjan).
7. Odlikovanje dobrotniku Stične. Hubertu Patzeltu iz Hirschaida (ZRN) podelili odličje Sv. Cirila in Metoda. Družina, 30, 1988, 5 (D. K.).
8. Pronicanje v skrivnosti stiškega samostana. Monografija Marijana Zadnikarja o Stični: Križni hodnik pripoveduje. Primorski dnevnik, 08. 11. 88, 10 (Igor Škamperle); — Samostan Stična, spomenik Dolenjske (Ravnotam). S sliko.
9. Umgestaltung eines Klosterhofes in Slowenien. Das Garten Amt. Hannover—Berlin 36. 01. 87, 11, 702—705, s skicami (Jože Strgar).

Razni dogodki in podobe

1. Majski slavospevi. Nastop pevskih zborov v Šmarju. Družina 23, 1988, 13 (Jože Kastelic).
2. Sedem let za poskus umora. Obsojen Miloš Avdič iz Grosupljega, Dnevnik, 23. 03. 88, 14.
3. Krvava daritev. Noč, izpisana s kalvarijsko dramo. Družina 17. 04. 88, 1 in 5 s slikami (jz). — Tri zgodbe o umoru župnika. Dnevnik, 16. 11. 88, 14 (Bojan Grom); — Napadalca na šmarsko župnišče bodo pregledali tudi psihiatri. Delo, 17. 11. 88, 8 (Ksaver Dolenc); — Pištola z dušilcem. Dnevnik, 17. 11. 88, 17 (Bojan Grom); — Poceni prodana zgodba. Nedeljski dnevnik, 27. 11. 88, 4 s sliko župnišča (Bojan Grom, Foto: Lado Čuk); — Dvakrat po 15 let za umor v župnišču. Dnevnik, 20. 01. 89, 14 s sliko (Bojan Grom); — Obsodili morilca župnika Levstika. Družina, 29. jan. 88, 8.
4. Vsi Prešernovi družabniki. Ivan Kramberger in Avguštin Knafelj. Delo, 28. 12. 88, 14 s sliko (Ivan Koren).

Starejši viri

1. Poročilo kranjskega deželnega odbora o deželnih zgradbah in pospeševanju gospodarstva na Kranjskem v dobi 1908—1913 (Ljubljana 1913, 114 str.) navaja, da so v petih letih z državo in deželno podporo zgradili 31 vodovodov, 36 vodnjakov, kapnic in napajališč, 13 odvodnikov vode, 41 cest in mostov, 113 manjših cestnih odsekov ter meliorirali 24 planinskih in kraških pašnikov. Nekaj od navedenih posegov je bila deležna tudi naša občina. Iz omenjene knjižice navajamo originalna besedila po vrstnem redu:

(Okraj Ljubljana)

Vodovod Grosuplje

V občini Grosuplje se bo z vodovodom preskrbelo 6 vasi, in sicer: Grosuplje, Stranska vas, Perovo, Brvače, Jerova vas in Potok, ki imajo skupno 570 prebivalcev. Za ta vodovod se je po projektu deželnega stavbnega urada zajel studenec pod Gorenjo Slivnico, ki daje ob suši na sekundo 1,5 litra vode. Tik zajetja je zgrajen rezervar z vsebino 30 m³, drugi rezervar z vsebino 60 m³ je sezidan nad Stransko vasjo. Vodovod je pričela graditi lanskega leta ter ga nadaljuje letos tvrdka Ing. Hans Dirnböck iz Gradca. Skupna dolžina cevi, ki imajo 60 do 80 mm premera, znaša 7.200 m. V posameznih vaseh je postavljenih 16 izlisk in 15 nadtalnih hidrantov. Korita za napajanje živine, 6 na številu, so dolga po tri do štiri metre.

Vodovod je proračunjen na 98.000 K. K tem stroškom je obljubila prispevati država 40 %, dežela pa 30 %. Prošnjam vasi Dolenje Blato in Gatine za priklopitev k vodovodu se bo za slučaj zadostne jakosti zajetega studenca ugodilo.

(Občina Lipljenje, politični okraj Ljubljana)

Vodnjak Veliko Lipljenje

Veliko Lipljenje, ki šteje 114 prebivalcev, nima nobene žive vode. Zato se je tik pod vasjo, kjer se je domnevala živa voda, izkopala poskusna jama. Ker se je poskus obnesel, se je napravil 73 m globok vodnjak iz betona. Iz vodnjaka se dobiva voda s črpalko na korce, za napajanje živine je pa napravljeno 4 m dolgo korito. Vodnjak je leta 1909. zgradil podjetnik Lončarič iz Ljubljane, in sicer po načrtu deželnega stavbnega urada. K istinitim stroškom, ki so znašali 1840 K 16 h, so prispevali država 40 %, dežela 25 % in udeleženci 35 %.

S preložitvijo in korekturo cestne proge Šmartno — Črni potok — Bogenšperk in preložitvijo Markotovega klanca pri Temenici se je uredila važna dež. cesta Litija—Pljuska, na kateri so se odpravili zelo strmi klanci, da je postala primerno zložna in pripravna za težji promet. Dolžina vseh preložitvev znaša 4015 m, s 5 m širokim cestiščem. Največji padec ima 7 %. Skupni gradbeni stroški za preložitve, ki niso še natanko dognani, bodo dosegli vsoto 55.900 K, h katerim prispeva dežela 50 %, to je 27.950 K, na cestni odbor v Litiji odpade 20.000 K in na cestni odbor v Višnji gori 7.950 K. Priložilo se je c. kr. deželno vladno za izposlovanje državne podpore. Preložitve in korekturo Šmartno—Črni potok—Bogenšperk je zgradila leta 1912. tvrdka Rudolf Fischer in Komp. v Ljubljani, preložitve Markotovega klanca pri Temenici pa je izvršil Franc Bitenc iz Št. Vida pri Ljubljani leta 1911. in 1912.

V cestnem okraju Višnjagora so se preložili 15 %ni klanci na okrajni cesti Zatičina—Krka pri Muljavi in Gabrovšici in na deželni cesti Grosuplje—Žužemberk pri Gabrovšici. S tem so se odpravile hude cestne ovire proti postaji Zatičina, kamor gravitira glavni promet iz cele krške in žužemberške okolice. Skupna dolžina preloženih prog znaša 2.640 m, širina cestišča na okrajni cesti 5 m, na deželni cesti 6 m, največji strmec 55 %. Gradbena dela so izvršili po načrtih Josipa Žužeka podjetniki Anton Perko, Anton Jaklič in Anton Zavodnik iz Višnjegore leta 1908. Stroški zgradb so narasli na 37.724 K 11 h, h katerim je prispevala država 16.211 K 50 h, ostalo potreščino sta pokrila dežela in cestni odbor v Višnjigori.

Okrajna cesta v Strugah v cestnem okraju Velike Lašče, ki je sicer na celi črti položna, je imela v kraški udrtni, takozvanem Bliskovem dolu pri Vidmu, dva kratka, toda občutna klanca; ker je bila cesta na tem mestu vsled posedanja in podsipanja cestišča v udrtno tudi nevarna, se je primerno korigirala z odpravo vseh nedostatkov. Uravnana 220 m dolga in 6 m široka proga je sedaj vodoravna, stroški korekture pa bodo po zaključku računov znašali okrog 7.400 K. K tem stroškom je dovolila dežela 33 %no podporo, to je znesek 2.442 K, ostalih 67 %, to je 4.958 K, pokrije cestni odbor v Velikih Laščah. C. kr. deželna vlada se je naprosila za izposlovanje državne podpore. Gradbena dela je izvršil Franc Klinc iz Zdenke vasi leta 1912. po načrtih deželnega stavbnega urada.

Znižanje klanca na občinski cesti Stranska vas — Perovo — Polica, občina Grosuplje. K proračunjenim stroškom 3.300 K prispevek dežele 837 K 87 h.

Občinska pot Dolenja vas—Stara Vas—Troščina, občina Polica. Deželni prispevek 3.000 K.

Zgradba mostu čez Št. Jurski potok na občinski cesti Št. Jurje—Udinje, občina Št. Jurij. Obljubljena deželna podpora 200 K.

Zgradba mostu čez Gradiški potok, občina Št. Jurij. Obljubljena deželna podpora 725 K.

Poprava občinske ceste in mostu v Farjevcu, občina Št. Jurij. Obljubljena deželna podpora 650 K.

Poprava občinske ceste Grosuplje—Sp. Slivnica, občina Slivnica. Obljubljena.

Razširjatev okrajne ceste Ivančna gorica—Muljava, cestni okraj Višnja gora. Proračun 50.000 K.

Odvajanje vode iz Račne

Že v letih 1887. in 1888. so se vršila v Račni dela za hitrejši odtok voda, vsled ponovnih prošnja je izdelal c. kr. oddelek za zagradbo hudournikov projekt za razširjenje sifona jame Završnice, ki veže dolino z notranjo obsežno jamo. Proračun je znašal 8.000 K, od katerega je pokrila država 5.600 K, dežela pa 2.400 K. Navedeni oddelek izvršuje dela v lastni režiji, pričel je z njimi leta 1911., razširjenje sifona je končano, utrditev bregov potoka v dolini se ima še izvršiti. Ta dela so pa le poskusna dela, ker imajo šele dokazati, če se je dosegel z njimi kak uspeh ali ne.

Navedeni objekti so bili zgrajeni v času županovanja Franca Košaka (1847—1914), ki je bil neprenehoma 37 let župan občine Grosuplje in poslanec v Kranjskem deželnem zboru, izvoljen v trebanjskem volilnem okraju na listi Vseslovenske ljudske stranke, prvič leta 1895 in ponovno na vseh volitvah do smrti. Košak si je prizadeval za gradnjo Dolenjske železnice in za železniško križišče na sedanjem mestu. Po prvotnem načrtu naj bi bila železniška postaja Grosuplje s križiščem za Kočevje oz. Novo mesto več kot en km nižje, vzhodnjeje. Takrat je bila zgrajena tudi sedanja Kolodvorska cesta.

2. Ustanovni občni zbor podružnice Sadjarskega in vrtnarskega društva.

Grosuplje, 13. dec. 1925. Pred ustanovitvijo je bilo predavanje o važnosti sadjarstva. Predaval je srez. šol. referent g. Andr. Skulj. Priglasilo se je 10 članov. V odbor so bili izvoljeni g.: za predsednika in tajnika Gustav Ferjan, za podpredsednika Anton Adamič, za blagajnika Anton Gale, za odbornika pa gg.: Fran Gale in Fr. Novljan. Sadjar in vrtnar 1926, 12.

3. Proces proti vojnim zločincem in izdajalcem Rupniku, Rösenerju, Rožmanu, Kreku, Hacinu in Vizjaku. Slovenski knjižni zavod. Ljubljana 1946, 53:

Četa MVAC iz Boštanja pri Grosupljem je dne 11. 3. 1943 s pomočjo izdaje izsledila skupino partizanov pri Ponovi vasi v bližini Grosuplja. Dva od skupine zajetih partizanov sta bila takoj ustreljena, ranjenega partizana Štrublja Antona pa so peljali do cerkve, kjer mu je nek duhovnik odklonil vsako pomoč. Belogardisti so ranjenca izročili Italijanom, ki so ga na bližnji njivi ustrelili. Na istem kraju sta bila drugi dan ustreljena še dva partizana, ki sta bila zajeta v tej akciji belogardistov.

BIBLIOGRAFSKO KAZALO ZBORNIKA OBČINE GROSUPLJE

1—15

*Mihael Glavan****UREDNIŠKA SPOROČILA**

Zakaj in kako je nastal zbornik, I, 7	1
Naš prvi jubilej, X, 7	2
Ob dvojnem jubileju, XV, 7	3
Založniški svet, XV, 171	4
PEROVŠEK, France: Tito in Kardeļ, XI, 7	5

DOGODKI IN PODOBE IZ NOB

ADAMIČ, France: Padel je med prvimi talci, I, 37	6
ADAMIČ, Louis: Iz Titove mladosti, XI, 13	7
AMBROŽIČ, Lado: Podoba Edija Turnherja, II, 19	8
BOLE, Tone: Jubilej Metoda Dularja, XI, 101	9
BOR, Matej: V partizanskem taboru, III, 7	10
Dolfu Jakhelu, IV, 23	11
Nekje v gozdovih, IV, 24	12
BUDKOVIČ, Cvetko: Sveto Marolt-Špik, življenje in delo, VI, 71	13
Kultura v NOB — leto 1943, XV, 21	14
DOLGAN, Milan: Pesniška osebnost Ane Galetove, I, 39	15
DULAR, Metod: Revolucionar Franc Vidmar, VI, 89	16
Motvoz in platno med NOV, VII, 79	17
Kako so delavke tovarne Motvoz in platno sodelovale v NOV, X, 51	18
FERLEŽ, Ivan: Stiška partizanska četa, IV, 13	19
FILIPič, France: Prispevki k osvetlitvi političnega delovanja Lovra Klemenčiča, XIV, 27	20
GALE, Jože: Iz mojega dnevnika, V, 19	21
Iz mojega dnevnika, VII, 51	22
GOLC Švigelj, Edvard: Kurirska postaja TV 3 na Debečem, IX, 29	23
GORJAN, Bogo: Znojile' 87, XV, 11	24
GUČEK, Milan: Bitka za Škocjan, VI, 13	25
Namesto praznika — pekel na binkošti, VII, 43	26
Vrnitev med ljudi, VIII, 15	27
HREŠČAK Bebler, Vera: Sveto Marolt-Špik, podoba borca, VI, 85	28
JURČIČ, Ciril: Ob obletnici srečanja IO OF z drugo grupo odredov na Polici, II, 41	29
KIMOVEC Žiga, Franc: Zbor aktivistov dolenjskega odreda 1973, VI, 7	30
Srečanje partizanov in aktivistov NOB v Račni, X, 67	31
KLOPČIČ, France: Za svobodo in zedinjeno Slovenijo, III, 25	32
KOLAR Domen, Vilko: Beseda o muljavskem učitelju, VII, 67	33
KRAMAR, Janez: Rajon Slivnica-Žalna, X, 41	34
KREVS, Ive: Spomeniki iz narodnoosvobodilne vojne, II, 29	35
Narodni heroji z območja naše občine, III, 41	36
Ob 30. obletnici zbora odposlancev slovenskega naroda, V, 11	37
Spominska obeležja (II), VI, 19	38
LAH, Avguštin: V kroniki Čejščanov piše, XIII, 7	39
LESJAK, Janez: Odkritje spominske plošče OF na gradu Brinje, VI, 41	40
Osvoboditev naše občine, XIV, 7	41
LUŽAR, Janez: Spomin na padle tovariše in tovariše, XIV, 23	42
Pesem Cankarjeve brigade na Muljavi 1985, XIV, 25	43

*prof. sl. in ang. jezika, NUK v Ljubljani

MIKUŽ, Metod: Dvakratni napad 18. divizije na šmarska tunela, I, 29	44
Grosupeljsko okrožje, II, 7	45
Ilova gora 1943, III, 35	46
Grosuplje v prvi polovici 1942, IV, 7	47
Nepraznovana obletnica, V, 7	48
Trideset let svobode, VII, 7	49
1941—1976, VIII, 7	50
Tri obletnice, IX, 7	51
OSOLNIK Rupena, Mara: Revolucionar Viktor Koleša, XII, 29	52
OSOLNIK, Bogdan: Obujanje tradicij NOV v Dobropoljah, VII, 31	53
Odkritje spomenika na Kravjeku, XI, 51	54
PEROVŠEK, France: Današnji pogled na lik Stojana Šuligoja, II, 21	55
Vojna, razpad stare Jugoslavije in okupacija, III, 15	56
Nekaj misli ob spominu na Ivana Erjavca-Ceneta, IV, 63	57
Pomlad 1942 in prvo osvobojeno ozemlje. Spomini in sedanost, IV, 71	58
Nekaj misli o revolucionarnem poslanstvu Adolfa Jakhla-Dolfeta v grosupeljskem okrožju, X, 9	59
PEROVŠEK Pelko, Janez: Mučenje, IX, 33	60
Rušenje tunelov v juliju 1944, XI, 55	61
General Lühr je ušel, VII, 73	62
Nemška ofenziva leta 1943, XII, 7	63
Nepozabni krajevni praznik v Šmarju-Sap, XIII, 13	64
Italijanski bataljon na Korinju, XIV, 9	65
Na fronto!, XV, 15	66
POLIČ, Radko: Grosupeljska četa, I, 17	67
SELIŠKAR, Tone: Ilova gora, II, 27	68
SEMIČ Daki, Stane: Tiger vodi napad na Višnjo goro, IV, 17	69
STANTE Skala, Peter: Nastanek in borbe II. grupe odredov, I, 9	70
Na Krki po tridesetih letih, VII, 37	71
STRLE, Franci: Tomšičevci v grosupeljski občini, VII, 11	72
ŠEME, Jože: Nekatera zgodovinska vprašanja in povojni razvoj KZ Stična, XI, 103	73
TRONTELJ, Alenka: O herojstvu in žrtvah Rodetove družine, V, 27	74
TROŠT, Ivan: Spomini partizanskega kuharja, XI, 81	75
VALENTINČIČ, Stane: V spomin na Martina Zupančiča, I, 47	76
Prvi okrožni odbor OF v Grosupljem, II, 11	77
Doktor Franjo Podkoritnik, II, 15	78
Okrožje OF Grosuplje in ljudska vstaja na njegovem območju, IV, 29	79
Okrožje Grosuplje in ljudska vstaja na njegovem območju Šentjurski rajon, VI, 45	80
Moja srečanja s komandantom Francom Rozmanom Stanetom, VIII, 11	81
Rajon OF Slivnica-Žalna, IX, 11	82
Spomini na tiste težke, burne in prelomne čase, X, 15	83
Lik Lade Potokarja, XI, 95	84
VIDIČ, Jože: Črna roka v občini Grosuplje, X, 71	85
WINKLER, Venčeslav: Spomini na leto 1941 na Krki, IV, 47	86
Drobci iz leta 1942 na Krki, V, 35	87
ZGONC, Edo: Pomniki NOB, XV, 9	88

NAŠA OBČINA IN OBČANI

ADAMIČ, France: Anton Šinkovec in začetek grosupeljske industrije, I, 115	89
Dolharjev obrst iz Gatine, II, 73	90
Naši velečebeljarji, III, 129	91
ADAMIČ, Miha: Evropska pešpot od Drave do Jadrana skozi grosupeljsko občino, VIII, 75	92
AHLIN, Ivan: Razvoj občine Grosuplje v letu 1968, I, 49	93
Naše šole v starih in novih prostorih, III, 49	94
Gibanje števila prebivalstva, hiš in stanovanj od leta 1910 do 1971 v 213 naseljih občine Grosuplje, V, 55	95
Stanovanjska izgradnja, VI, 93	96
Gibanje prebivalstva, hiš in stanovanj od leta 1910 do 1981 v 210 naseljih občine Grosuplje, XIII, 43	97
ANDOLJŠEK, Ludvik: Nagrajenci z Jurčičevo plaketo, VII, 119	98

BOHINEC, Valter: Josip Perme in njegova jama, X, 117	99
BOLE, Jože: Taborska jama, II, 65	100
BOLE, Tone: 55 let tovarne Motvoz in platno, X, 91	101
BORISOV, Peter: Dr. Marko Gerbec in njegov čas, III, 77	102
BREGAR, Ilija: Varstvo okolja, IX, 103	103
BUDKOVIČ, Cvetko: Učitelj, ljudski pesnik in skladatelj Matevž Kračman, I, 101	104
Učitelj in zborovodja Avgust Šuligoj, I, 119	105
Osnovna šola v Šmarju od leta 1793 do 1925, III, 65	106
Matevž Kračman — šmarski šolmašter, III, 85	107
Sto let poliške osnovne šole, IV, 123	108
ERŠTE, Julijana: Uveljavljanje skupščinskega delegatskega sistema v občini Grosuplje, IX, 45	109
FRAS, Stanislav: Petdeset let elektrarne Zagradec in njen pomen za splošno elektrifikacijo grosupeljskega območja, IV, 105	110
GRADIŠNIK, Fedor: Kovačeva pevka — Helena Rajhova, II, 77	111
GREGORIČ, Jože: Ljudski pesnik Andrej Kančnik, I, 81	112
GRUDEN, Franc: Razvoj občine v letu 1986, XV, 27	113
JENKO, Darka: Ljubljanske mlekarne, VIII, 55	114
JURCA, Stane: Deset let tovarne Black & Decker, XIV, 109	115
KALAR, Franc: Ustanovitev in delovanje seškolskega društva v Ivančni gorici od leta 1925 do 1941, XIII, 69	116
KASTELIC, Jože: Pogled v preteklost, I, 71	117
KOŠAK, Grega: Motel Turist Grosuplje, IV, 101	118
KOŠČAK, Janez: Srednjeročni načrt razvoja občine Grosuplje za obdobje 1976—1980, IX, 37	119
Razvoj občine v letih 1978 in 1979, XI, 113	120
Razvoj občine Grosuplje v letih 1980 do 1983, XIII, 21	121
Razvoj občine Grosuplje v letih 1984—1985, XIV, 69	122
KOZLEVČAR, Tone: Kronika slovenskega okteta, III, 109	123
KRAŠOVEC, Anton: Komunalno podjetje Grosuplje, XIV, 113	124
LESJAK, Janez: Investicijska vlaganja v občini Grosuplje v 1973—75, VII, 93	125
30 let po svobodi, VIII, 21	126
Turizem v občini Grosuplje, IX, 99	127
Samoupravna organiziranost združenega dela v letu 1978, X, 97	128
Podelitev priznanj in nagrad Louisa Adamiča za leto 1979, XI, 141	129
LIKOVIČ, Angelca: Velik premik v naši osnovni šoli, VI, 115	130
LJUBIČ, Lojze: 60-letnica Gasilskega društva Grosuplje, V, 105	131
30-letnica delovanja Občinske gasilske zveze, XV, 43	132
LOVŠIN, Nace: Razvoj govedoreje na ožjem območju občine Grosuplje, V, 111	133
LUČOVNIK, Hilda: Kulturna dejavnost nekaj in danes pri nas, VI, 111	134
Družbeno varstvo predšolskih otrok, VIII, 87	135
Družbeno varstvo predšolskih otrok, IX, 63	136
Razvoj otroškega varstva v občini Grosuplje, X, 109	137
MAROLT, Anton: Izgradnja in program obrata Agrostroj v Ivančni gorici, VIII, 41	138
MAROLT, Janko: Pri tabor dolenskih čebelarjev, III, 133	139
Razvoj in delo Čebelarskega društva Grosuplje, VI, 127	140
Ustanovitev in razvoj KZ Stična, VII, 107	141
Ustanovitev in razvoj današnje Kmetijske zadruge Stična, IX, 91	142
Prispevek k zgodovini vodovoda Stična—Trebnje—Dobrnich, XII, 51	143
MAROLT, Jože: Nastanek in razvoj občine, II, 45	144
Urbanizacija v grosupeljski občini, VII, 89	145
MENDIŽEVEC, Valentin: Nova livarna IMP Ivančna gorica, VII, 111	146
Obrazložitev predlogov Jurčičevih nagradencev za leto 1979, XI, 137	147
MIKLIČ, Marjan: Dobropoljski vodovod — sedem desetletij stara želja uresničena (1), IX, 85	148
Dobropoljski vodovod, sedem desetletij stara želja uresničena (2), X, 103	149
MIKUŽ, Stane: Slikar France Kralj, III, 99	150
MÜLLER, Jakob: Kovačije in kovači (III), XIII, 63	151
Kovačnice in kovači, XIV, 117	152
Kovači in kovačnice od Stične do Šentvida, XV, 47	153
PEROVŠEK Pelko, Janez: Ljubljanske mlekarne, VIII, 55	154
PETRIČ, Vinko: Pomen urbane dokumentacije za občino Grosuplje, IV, 81	155
Problemi razvoja Višnje gore, IV, 85	156
PIRKOVIČ Kocbek, Jelka: Grosuplje in njegov oblikovni značaj, XIV, 95	157
PLANINC, Marjan: Novi mizarski obrat Lesnine Sinoles v Ivančni gorici, VIII, 37	158
PODKORITNIK, Dobruša: Gibanje prebivalstva v naselju Grosuplje, I, 65	159

POVŠE, Rudi: Mizarstvo Sinoles v Ivančni gorici, VIII, 27	160
SIMONČIČ, Anton: Razvoj govedoreje na ožjem območju občine Grosuplje, V, 111	161
SKUPINA avtorjev: Varstvo okolja v občini Grosuplje, XI, 129	162
SOJAR, Mile: Naravne razmere in stanje zasebnega kmetijstva, VIII, 45	163
STANIČ, Ciril: Reke, potoki, studenci, ponikalnice, ribniki, močvirja, mlake in mokrice, XIII, 53	164
STRGAR, Jože: Pejsažna ureditev središča v naselju Grosuplje, V, 97	165
Urejanje okolice, IX, 65	166
ŠKRABAR, Stane: V spomin Jožetu Zupančiču, II, 69	167
ŠKRJANC, Alojz: Splošno gradbeno podjetje Grosuplje, VII, 99	168
30 let Splošnega gradbenega podjetja Grosuplje, IX, 69	169
ŠLEBINGER, Ciril: Grosupeljska kotlina in njena geologija, I, 53	170
Grosupeljska kotlina in njena geologija, II, 57	171
ŠONC, Lojze: Dvajset let Gimnazije Josipa Jurčiča v Stični, III, 57	172
TANCIK, Rudi: Talne značilnosti grosupeljske kotline, I, 59	173
TRONTELJ, Alenka: Delo občinskega odbora RK Grosuplje, X, 125	174
TRONTELJ, Alojz: Družbena posestva v občini Grosuplje od 1971. do 1975. leta, VIII, 53	175
TRONTELJ, Franc: Splošno mizarstvo Grosuplje v novih prostorih, VIII, 33	176
TROŠT, Ivan: Spomini partizanskega kuharja, XII, 35	177
VALENTINČIČ, Stane: Prizadevanja župana Jožeta Permeta, I, 111	178
40 let Lovske družine Grosuplje, XV, 59	179
VATOVEC, Fran: Prva poklicna slovenska časnika — sinova Dolenjske, III, 89	180
ZUPANČIČ, Slavko: Zdravstveno stanje prebivalstva v občini Grosuplje, V, 67	181
Družbene dejavnosti v letu 1972, V, 81	182
Družbene dejavnosti v letu 1973, VI, 103	183
Družbene dejavnosti v letu 1974, VII, 131	184
Zdravstveno varstvo v občini v letih 1976—80, VIII, 63	185
Umrli je častni občan Tone Kralj, VIII, 73	186
Nova zdravstvena postaja v Dobrepoljah, VIII, 83	187
Srednjeročni razvoj socialnega skrbstva v občini Grosuplje, IX, 55	188
Priznanje in nagrade Louisa Adamiča, IX, 109	189
Zdravstveno varstvo v občini Grosuplje v letu 1976, X, 111	190
Zdravstveno varstvo občanov, XI, 147	191
Zdravstveno varstvo občanov, XII, 55	192
ŽAGAR, Cilka: Gimnazija Josipa Jurčiča Stična od 1970—1975, VII, 127	193
Pot in pomen tiške gimnazije, XII, 43	194
ŽITNIK, Olga: Izvenšolsko delo na osnovni šoli Louisa Adamiča na Grosupljem, IV, 143	195
Motnje v začetnem branju in pisanju — legastenija, VI, 121	196

KULTURA IN KNJIŽEVNOST

ADAMIČ, France: Bibliografija, III, 179	197
Oton Župančič med nami, X, 205	198
Stiki Juša Kozaka in Louisa Adamiča, XIII, 99	199
Stiki Juša Kozaka z Louisem Adamičem, XV, 111	200
ADAMIČ, Louis: Večerja v Beli Hiši (Prevedla Zarja Perovšek), I, 121	201
Zapisek Louisa Adamiča o vasi Dražgoše in o dražgoški bitki v delu Moja rodna dežela.	
Prevedel in predgovor napisal Janez Tomšič, X, 247	202
AJLEC, Rafael: Dr. Stanko Vurnik (1898—1932), V, 189	203
ANDERSON, David: Spominske slovesnosti ob 30-letnici smrti Louisa Adamiča, XII, 103	204
BABARIČ, Štefan: Razstava o Jurčiču v Slovanski knjižnici, XII, 95	205
Jurčičeva odločitev za časnikarstvo, XIII, 75	206
Jurčičeva Muljava, XIV, 135	207
Ljudski pripovednik France Jaklič-Podgoričan, XV, 71	208
BASSIN, Aleksander: Viktor Magyar 1934—1981, XIII, 119	209
BATTELLINO Baranovičeva, Balbina: Spomin na sodelovanje z igralcem Lojzetom Potokarjem, XI, 205	210
BOJC, Etbini: Fran Jaklič-Podgoričan kot pripovednik, III, 151	211
Manj znana pesnika. Pesnik Stane Novak, IV, 147	212
Lirične simfonije Poldeta Oblaka, IV, 161	213
ladost v Dobrepoljah, V, 193	214
Mladost v Dobrepoljah, VI, 163	215

Internirani na Rabu, VI, 181	216
Mladost v Dobrepoljah III, VII, 231	217
BRATKO, Ivan: Orel in korenine, IX, 233	218
Ob drugi izdaji Orel in korenine, XII, 119	219
BREGAR, Darja: Pesmi, XIII, 193	220
Pesmi '85, XIV, 175	221
Pesmi III, XV, 128	222
BUČAR, Simon: Akva, XIV, 177	223
BUDKOVIČ, Cvetko: Šmarski šolmašter Matevž Kračman kot pesnik, II, 119	224
Osnovna šola v Šentjurju (Podtabor), V, 137	225
Sveto Marolt, leta šolanja, VII, 189	226
Janez Skerbinc, učitelj in skladatelj, VII, 209	227
Osnovna šola v Višnji gori, VIII, 147	228
Prvi utripi kulturnega delovanja v Grosupljem (1909—1920), IX, 141	229
Godbe v občini Grosuplje, IX, 147	230
Kulturno in prosvetno prizadevanje v Grosupljem od 1918 do 1941, X, 171	231
Govor, XII, 99	232
Našel sem svoj poklic, XIV, 179	233
CEVC, Emilijan: Štukature v stiškem vhodnem stolpu iz leta 1620, XIII, 161	234
CHRISTIAN A., Henry: Iz dveh domovin do enega sveta, VIII, 99	235
Adamičevi prevodi in izbor jugoslovanskih zgodb, X, 215	236
CIGLENEČKI, Slavko: Utrdba Korinjski hrib v arheoloških obdobjih, XIII, 145	237
DOBROVOLJC, Breda: Hodila je, X, 234	238
DOLANC Marolt, Marija: Razvoj splošnoizobraževalne knjižnice Grosuplje, VIII, 199	239
DOLENC, Milan: Prispevek dr. Marka Gerbca o goveji kugi, VI, 151	240
Kozmijana s Krke, patrona živine, VII, 173	241
Stiška okolica je bila središče ljudske medicine, VII, 179	242
DUŠA, Vida: Ko pride večer, X, 237	243
ERJAVEC, Mira: Ljudsko življenje v delih Josipa Jurčiča, VIII, 171	244
Ljudsko življenje v delih Josipa Jurčiča, IX, 213	245
FISTER, Peter: Tabor nad Cerovim, VII, 155	246
FRBEŽAR, Ivo: V tovarni z Miguelom Martijem, Pripoved prijatelja, XIV, 177	247
Črtica, XV, 124	248
GABROVEC, Stane: Trideset let arheološkega izkopavanja v Stični, VII, 143	249
Virsko mesto, IX, 111	250
Dolga pota stiških izkopanin, X, 127	251
Slovenska arheologija v ameriški publicistiki, XI, 179	252
GALE, Ana: Prvi izbor pesmi Ane Galetove (Uredil M. Dolgan), I, 125	253
GLAVAN, Mihael: Adamičeva zapuščina v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, XIII, 109	254
Korespondenca Louisa Adamiča v NUK, XV, 101	255
GLUVIČ, Goran: Tri pesmi, XV, 126	256
GOBEC, Edvard: Ivan Zorman (1889—1957), XIV, 155	257
GREGORIČ, Jože: Pesmi Andreja Kančnika, II, 85	258
Ivan Cankar in Franja Opeka, III, 139	259
Še ena Kančnikova pesem, X, 243	260
GRIL, Vatroslav: Spomini na Louisa Adamiča, IV, 237	261
GROM, Meta: Tri črtice, VII, 261	262
JARC, Mihaela: Pesmi, VI, 231	263
KASTELIC, Franc: Hrepenenje, VII, 251	264
KASTELIC, Jože: Arheološka najdišča v občini Grosuplje, V, 119	265
Jurčičevo zanimanje za prazgodovinske gomile v Stični, XI, 175	266
KMECL, Matjaž: Jurčičevo uveljavljanje slovenskega romana, XI, 151	267
KLEMENČIČ, Matjaž: Ob osemdesetletnici rojstva Louisa Adamiča, XI, 197	268
KNAFELJ, Avguštin: Postani osebnost, Poti, Zakaj, XIV, 176	269
Izpovedi, XV, 127	270
KOCIJAN, Gregor: Iz referatov na simpoziju ob 100-letnici Jurčičeve smrti, XII, 77	271
KOZLEVČAR, Tone: Četrti kulturni teden v Šentvidu pri Stični, VI, 199	272
KOZLEVČAR Černelič, Ivana: Meta, VI, 223	273
Ivan Zorc (1880—1952), XIV, 165	274
Literarno delo pisatelja Ivana Zorca, XV, 79	275
KRALJ, Mateja: Moji najdražji spomini, XIV, 181	276
KRAŠOVEC, Stane: Louis Adamič pri delu, XV, 119	277

KRIŽMAN, Bojana: Slutila sem te v vetru, X, 235	278
KRIŽMAN, Mirjana: Na pečini preloma, X, 235	279
KURENT, Andrej: Igralska družina Potokarjev, VIII, 139	280
KURENT, Tine: Kulturna karta občine Grosuplje, V, 125	281
LAH, Ivan: Brambovci, VI, 159	282
LAVRIČ, Brigita: Kaj je resnično prijateljstvo, X, 238	283
LAVRIČ, Mateja: Zima, X, 234	284
Moja najljubša žival, X, 241	285
LJUBIČ, Franc: Rimske ceste na območju sosednje občine Grosuplje z aplikacijo na prazgodovino in srednji vek, IX, 123	286
LOGAR, Janez: Ob izidu Jurčičevih člankov in pisem, XIV, 145	287
LOKAR, France: Štiri pesmice, VI, 227	288
Štiri pesmi, XV, 129	289
LUČOVNIK, Hilda: Čas in želje, ki postajajo potreba in zahteva, V, 209	290
Prvo leto dela in življenja v novi šoli v Grosupljem, V, 211	291
Prvo srečanje mladih literatov — sodelavcev šolskih in mladinskih glasil v občini Grosuplje, IX, 273	292
Utrinki iz življenja v kulturnih društvih občine Grosuplje, X, 231	293
Mladi pesniki in pisatelj, X, 233	294
Drugo srečanje mladih literatov, XI, 211	295
Kulturne dejavnosti s prispevki mladih piscev, XIII, 173	296
MAHNIČ, Jože: Oton Župančič in Louis Adamič, XIII, 85	297
Človeška in ustvarjalna podoba Staneta Novaka, XIV, 149	298
MAŠTRUKO, Tomo: Ob 25-letnici smrti Louisa Adamiča, VIII, 107	299
MIHELIC, Mira: Podoba Louisa Adamiča, III, 169	300
MIKUŽ, Jure: Freske iz 16. stoletja v cerkvi na Taboru pri Grosupljem, IV, 181	301
Prvi »portret« krajin v slovenskem slikarstvu, V, 127	302
Župna cerkev v Šmarju in njeno umetnostno bogastvo, VI, 131	303
Rastlinstvo kot likovni motiv, VII, 165	304
Nova dognanja o slikarstvu hrvaške skupine, X, 163	305
MIKUŽ, Stane: Kipar Stane Keržič, IV, 191	306
Slikar Tone Kralj, V, 177	307
Slikar Ferdo Vesel, VI, 209	308
Slikar France Zupan, VIII, 207	309
Konrad Črnologar, IX, 229	310
Zanimiva pravda iz 17. stoletja, X, 155	311
MODER, Janko: O prispevku Ferdinanda Kolednika k Jurčičevi poti po svetu, XII, 59	312
MURKO, Vladimir: Univerzitetni profesor Janez Kopač, IX, 223	313
MÜLLER, Jakob: Slovnica krajevnih imen grosupeljske občine, XIII, 123	314
Semenje Literarnega kluba, XV, 123	315
NOVAK, Anka: Vzemna pomoč na vasi — na primeru Zdenska vas, VIII, 185	316
Kmečka naselja in stavbarstvo v Dobropoljski dolini, IX, 165	317
NOVAK, Jože: Balada o velikih številkah, VII, 251	318
PEJOVIČ, Ksenija: V borbi se je kalila naša vojska, X, 239	319
PERME, Gale, Frančiška: Puščava pod Taborom, XIII, 189	320
PEROVŠEK Pelko, Janez: Moj oče, I, 131	321
Kozolci, II, 81	322
Osem pesmi, V, 213	323
Kapelica svetega Antona, V, 221	324
Partizanska poroka, VI, 203	325
Kam ste skrili boga, VIII, 121	326
Stanovanjska stiska 1951, X, 251	327
Tihi gozd, XII, 123	328
POTOKAR, Tone: Bosno gremo obiskat, VI, 205	329
Cankar in Župančič v beograjski izdaji (1933 do 1934), VIII, 89	330
Josip Jurčič in jugoslovanski svet, XI, 161	331
POTRČ, Ivan: Igralčeva hvala, XI, 203	332
PRAČEK Krasna, Anna: Spomini na Louisa Adamiča, IX, 239	333
Spominske slovesnosti ob 30-letnici smrti Louisa Adamiča, XII, 105	334
RAJHMAN, Jože: Primož Trubar in njegov pomen za slovensko kulturo, XIV, 127	335
REISP, Branko: Stara pravda, VII, 139	336
SCHILER, Snežana: »Čunk«, X, 236	337
SIMONITI, Primož: Humanist Luka iz Dobropolj, VI, 141	338

ŠTRIKCIJ, Janez: Verzi naših občanov, III, 177	339
ŠARF, Fañci: Narodopisci na Grosupeljskem, XIII, 133	340
ŠOŠTARIČ, Peter: Razmah Kulturnih tednov v Šentvidu pri Stični, VIII, 167	341
TOMŠIČ, Janez: Spominske slovesnosti ob 30-letnici smrti Louisa Adamiča, XII, 103	342
Pesem v spomin Louisa Adamiča, XII, 117	343
Adamičeva dela o Jugoslaviji, IX, 251	344
TRONTELJ, Alenka: Kaj smo delali in kaj se dogaja okrog nas, VI, 193	345
Življenje ni nikjer tako črno, VII, 253	346
Veselili smo se pred letom dni, VIII, 125	347
UČENEC 2. razreda: Naša vas, X, 240	348
Referendum na Grosupljem, X, 240	349
UČENKA 1. razreda: Tita imam rada, X, 241	350
VALENTINČIČ, Stane: Kozja Mica, XV, 131	351
VATOVEC, Franc: Primož Trubar, prvi slovenski urednik, dopisnik in novičar, IV, 169	352
Levstikova pomembna vloga v slovenskem časnikarstvu, V, 161	353
VECOLI, Rudolph: Louis Adamič in sodobno iskanje korenin, XI, 187	354
VILFAN, Joža: Spominske slovesnosti ob 30-letnici smrti Louisa Adamiča, XII, 107	355
VUKELIČ, Katka: Tebi v zahvalo in spomin, X, 237	356
ZADNIKAR, Marijan: Stična v luči novih odkritij, VIII, 129	357
Zgornja Draga pri Stični, X, 147	358
ZAJC, Maja: Moja vojna, X, 234	359
ZAJC, Mihaela: Bobnarjevi spomini, VI, 157	360
ŽITNIK, Janja: Stiki Louisa Adamiča z Edvardom Kardeljem, XV, 91	361

KRONIKA IN RAZGLEDI

(A): Stoletnica ceste Grosuplje—Novo mesto, I, 177	362
Taborsko gibanje na Dolenjskem, I, 177	363
ADAMIČ, France: Spominski muzej Louisa Adamiča, I, 175	364
Razvoj in gospodarska vloga zadrugištva v Dobrepoljah, II, 167	365
Vodna kolesa, mlini, stope in žage, IV, 295	366
Naši kraji in ljudje, IV, 309	367
Naši kraji in ljudje, V, 259	368
Mlinska kolesa, stope in žage, V, 275	369
Naši kraji in ljudje, VI, 289	370
Mlinska kolesa, mlini, stope in žage, VI, 305	371
Naši kraji in ljudje, VII, 319	272
Vodna kolesa, mlini, stope in žage, VIII, 223	373
Naši kraji in ljudje, VIII, 265	374
Naši kraji in ljudje, IX, 323	375
Naši kraji in ljudje, X, 335	376
Naši kraji in ljudje, XI, 261	377
Bibliografija občine Grosuplje, XII, 209	378
Naši kraji in ljudje, bibliografija občine in občanov, XIII, 217	379
Bibliografija občine Grosuplje, XIV, 207	380
Črtomir Zorec, XV, 155	381
Bibliografija občine Grosuplje, XV, 163	382
AHLIN, Ivan: Vodovodni sistemi in lokalni vodovodi, III, 201	383
BENKO, Ivan: Mlekarna Kmetijskega društva v Dobrepoljah, II, 181	384
BITENC, Ani: Iz osmrtnic za Tonetom Potokarjem, XIV, 195	385
BOJC, Etbin: Predstoletne šole v grosupeljski občini, I, 155	386
Šole v grosupeljski občini, II, 127	387
BRAS, Ljudmila: Lončarska zbirka v gradu Podsmreka, IX, 309	388
BUDKOVIČ, Cvetko: Šolsko in kulturnoprosvetno delo, II, 151	389
Osnovna šola na Kopanju, VI, 245	390
Osnovna šola na Ilovi Gori, VI, 267	391
Glasbena šola v Grosupljem, VI, 269	392
Iz Višnjegorske mestne in šolske kronike, VII, 287	393
Pet let delovanja Glasbene šole v Grosupljem, XI, 229	394
Prostokulturno življenje v Žalni med obema vojnama, XII, 143	395
CHRISTIAN A., Henry: Ponovno predstavljamo Louisa Adamiča, V, 273	396
DOLENC, Anton: II. kulturni teden v Šentvidu pri Stični, IV, 219	397

DULAR, Metod: Motvoz in platno — rojstno mesto sodobnega računovodstva in kontnega plana v Jugoslaviji, VIII, 215	398
Lan in konoplja, IX, 303	399
Alojzij Mihevec, XII, 229	400
GABROVEC, Stane: Nova ameriška knjiga o Stični, XII, 129	401
GALE, Edo: Deset let glasbene šole na Grosupljem, XIII, 213	402
GALE, Jože: Trije filmi o Kekcu, I, 151	403
GLAVAN, Mihael: Osemdeset let profesorja Jožeta Gregoriča, XV, 153	404
GOBEC, Radovan: II. kulturni teden v Šentvidu pri Stični, IV, 219	405
GOLIČNIK, Just: Dobro gospodinjstvo je pogoj za uspešno gospodarjenje na kmetiji, VI, 321	406
JARC, Mihaela: Pregovori iz okolice Višnje gore, VII, 295	407
Iz dedove knjige, VII, 296	408
Iz dedove knjige, VIII, 245	409
JENKO, Andrej: Prispevek k zgodovini zdravstvene službe v občini Grosuplje, II, 165	410
KALAR, Franc: Začetek in razvoj mehanične in šoferske dejavnosti v Ivančni gorici z okolico, XI, 293	411
KASTELIC, Jože: Stane Mikuž (1913—1985), XIV, 197	412
KIKELJ, Lojze: Ob izidu knjige POMNIKI NOB občine Grosuplje, XV, 151	413
KOORDINACIJSKI odbor: Samostan Stična — kulturni in zgodovinski spomenik, XIII, 199	414
KOTAR, Marjan: Začetek VII. Kulturnega tedna v Šentvidu pri Stični, dne 26. junija 1976, VIII, 289	415
KOZLEVČAR, Tone: II. kulturni teden v Šentvidu pri Stični, IV, 219	416
Tretji kulturni teden v Šentvidu pri Stični, V, 257	417
KURENT, Andrej: Italijanski prevod knjige Kozmogram stiške bazilike, XII, 141	418
Maske Maksa Furijana, XIV, 201	419
KURENT, Tine: Valvazorjeve Praproče in njihove poznejše prezidave, I, 167	420
Bibliografija Louisa Adamiča, IV, 259	421
Litoželezni polfabrikati in drugi izdelki dvorske železarne v grosupeljski krajini, XIII, 203	422
Delineacija graščine Brinje pred Grosupljem, XIII, 209	423
Slovinci v Harvardski enciklopediji ameriških etničnih skupin, XV, 139	424
Rimski nagrobnik iz Stare vasi pri Grosupljem, XV, 149	425
LENIČ, Pavla: Zavrh in njegovi ljudje, VII, 297	426
LESJAK, Janez: 50 let (odkritja) Taborske jame, VIII, 221	427
LUČOVNIK, Hilda: Poimenovanje osnovne šole po Louisu Adamiču in otvoritev, IV, 227	428
22. december — praznik JLA, IX, 301	429
Tretje srečanje urednikov mladinskih glasil, XII, 159	430
MAROLT, Janko: Moje prigode pri prevozihi čebel na pašo, XI, 251	431
Čebelar Anton Žitnik, XI, 251	432
MAROLT, Jože: Poimenovanje cest in ulic v naselju Grosuplje, II, 185	433
Občinska kronika 1969—70, III, 221	434
Občinska kronika, IV, 287	435
Kronika občine Grosuplje v letih 1971—73, V, 245	436
Občinska kronika 1973—74, VI, 271	437
Kronika občine Grosuplje, VII, 305	438
Kronika občine Grosuplje, VIII, 255	439
Kronika občine Grosuplje od leta 1976 do 1977, IX, 281	440
Občinska kronika 1977—78, X, 313	441
MELIK, Vasilij: Deželnozborovske volitve 1861—1895 na današnjem grosupeljskem ozemlju, V, 225	442
Volitve od leta 1907 do 1927 na današnjem grosupeljskem ozemlju, VI, 235	443
Nekdanje občine v občini Grosuplje, VII, 273	444
MIKUŽ, Stane: Jakopičeve pečine, VII, 283	445
MODER, Janko: Umrl je Tone Potokar (1907—1985), XIV, 183	446
Nekaj spominov na Toneta Potokarja, XIV, 185	447
Potokarjev zbornik in Potokarjeva listina, XV, 135	448
MOHORIČ, Ivan: Boj za Dolenjske železnice, X, 295	449
MURKO, Vladimir: Višnjanka Terezija Kastelic — druga žena Josipa Resslera, XII, 169	450
MÜLLER, Jakob: Grosupeljske kovačnice, X, 305	451
Kovačnice in kovači na Spodnji Slivnici, XI, 241	452
Antologija slovenske ameriške literature, XII, 157	453
Kovači in kovačije v Šmarju-Sap, Ponovi vasi in Podtaboru, XII, 197	454
Jubilej pesnika Franceta Lokarja, XV, 159	455
OTOREPEC, Božo: Ob 500-letnici mesta Višnja gora, X, 277	456

PAJNIČ, Franc: Jurčičeva domačija — muzej na prostem, XIII, 197	457
PEROVŠEK Pelko, Janez: Bolničarka, IV, 245	458
PERTL, Eman: Zdravstvena služba v zdravstveni zadrugi Ponikve — Dobrepolje, VIII, 237	459
PERVANJA, Mirko: Višnja gora in njena okolica, II, 199	460
POTOKAR, Tone: Variacije na temo prevajanja, I, 135	461
RODE, Matej: Tone Potokar in bolgarska književnost, XIV, 188	462
RODELJ N., Janko: Spominska ustanova Louisa Adamiča v Clevelandu, II, 195	463
SEDEJ, Ivan: 80-letnica slikarja Gabriela Humeka, XV, 157	464
SELIGER, Drago: Spomini na Louisa Adamiča, IV, 227	465
SMOLEJ, Viktor: Za Tonetom Potokarjem, XIV, 192	466
SPOMENICA o nadaljnjem delu za spominski muzej Louisa Adamiča in pripravah za ustanovitev Slovenskega izseljenskega muzeja, III, 231	467
STRGAR, Jože: Preureditev velikega dvorišča, XV, 143	468
ŠKERL, France: Bibliografija o narodnoosvobodilnem boju na ozemlju občine Grosuplje, IV, 201	469
ŠKRJANC, Alojz: Splošno gradbeno podjetje Grosuplje — od ustanovitve do danes, II, 187	470
ŠLEBINGER, Ciril: Geološke razmere Dobrepolja, III, 191	471
ŠOŠTARIČ, Peter: Od letos Tabor slovenskih pevskih zborov v Šentvidu pri Stični, IX, 317	472
ŠPOLAR, Ivan: 30 let Lovske družine Grosuplje, VIII, 279	473
ŠUMRADA, Janez: Trgovina s turjaškim železom na Reki sredi 15. stoletja, XI, 221	474
TRENC Frelih, Irena: Predlog za Potokarjevo listino, XIV, 194	475
TRŠAR, Marijan: Prva umetnostna galerija v občini Grosuplje, XIII, 201	476
VALENTINČIČ, Stane: Lov na območju sedanje občine Grosuplje po drugi svetovni vojni, III, 211	477
30 let Lovske družine Grosuplje, VIII, 279	478
VOVKO, Andrej: Podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda na območju občine Grosuplje, XII, 179	479
ZADNIKAR, Marijan: Tuji odmevi na knjigo o Stični, XII, 137	480
ZUPANČIČ, Beno: Spomini na Louisa Adamiča, IV, 227	481
ZUPANČIČ, Slavko: Družbene službe in dejavnosti, IV, 261	482
Razvoj in organizacija zdravstvene službe, IV, 271	483
ŽGANJER, Branimir: Zmeraj delaven in na tekočem, XIV, 191	484
ŽITNIK, Alojz: 700-letnica Višnje Gore, I, 178	485
Stoletnica gospodarske vezi Dolenjske s Trstom, I, 178	486

IMENSKO KAZALO AVTORJEV

(A) 363—364
ADAMIČ France 7, 90—92, 198—201, 365—383
ADAMIČ Louis 8, 202—203
ADAMIČ Miha 93
AHLIN Ivan 94—98, 384
AJLEC Rafael 204
AMBROŽIČ Lado 9
ANDERSON David 205
ANDOLJŠEK Ludvik 99
BABARIČ Štefan 206—209
BASSIN Aleksander 210
BATTELINO Baranovičeva Balbina 211
BENKO Ivan 385
BITENC Ani 386
BOHINEC Valter 100
BOJC Etbin 212—218, 387—388
BOLE Jože 101
BOLE Tone 10, 102
BOR MATEJ 11—13
BORISOV Peter 103
BRAS Ljudmila 389
BRATKO Ivan 219—220
BREGAR Darja 221—223
BREGAR Ilija 104

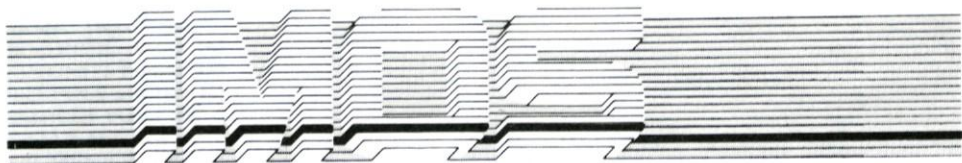
- BUČAR Simon 224
 BUDKOVIČ Cvetko 14—15, 105—109, 225—234, 390—396
 CEVC Emilijan 235
 CHRISTIAN A. Henry 236—237, 397
 CIGLENEČKI Slavko 238
 DOBROVOLJC Breda 239
 DOLANC Marolt Marija 240
 DOLENC Anton 398
 DOLENC Milan 241—243
 DOLGAN Milan 16
 DULAR Metod 17—19, 399—401
 DUŠA Vida 244
 ERJAVEC Mira 245—246
 ERŠTE Julijana 110
 FERLEŽ Ivan 20
 FILIPIČ France 21
 FISTER Peter 247
 FRAS Stanislav 111
 FRBEŽAR Ivo 248—249
 GABROVEC Stane 250—253, 402
 GALE Ana 254
 GALE Edo 403
 GALE Jože 22—23, 404
 GLAVAN Mihael 255—256, 405
 GLUVIČ Goran 257
 GOBEC Edvard 258
 GOBEC Radovan 406
 GOLC Švigelj Edvard 24
 GOLIČNIK Justi 407
 GORJAN Bogo 25
 GRADIŠNIK Fedor 112
 GREGORIČ Jože 113, 259—261
 GRIL Vatroslav 262
 GROM Meta 263
 GRUDEN Franc 114
 GUČEK Milan 26—28
 HREŠČAK Bebler Vera 29
 JARC Mihaela 264, 408—410
 JENKO Andrej 411
 JENKO Darka 115
 JURCA Stane 116
 JURČIČ Ciril 30
 KALAR Franc 117, 412
 KASTELIC Franc 265
 KASTELIC Jože 118, 266—267, 413
 KMECL Matjaž 268
 KIKELJ Lojze 414
 KIMOVEC Žiga Franc 31—32
 KLEMENČIČ Matjaž 269
 KLOPČIČ France 33
 KNAFELJ Avguštin 270—271
 KOCIJAN Gregor 272
 KOLAR Domen Vilko 34
 KOORDINACIJSKI odbor 415
 KOŠAK Grega 119
 KOŠČAK Janez 120—123
 KOTAR Marjan 416
 KOZLEVČAR Tone 124, 273, 417—418
 KOZLEVČAR Černelič Ivana 274—276
 KRALJ Mateja 277
 KRAMAR Janez 35
 KRAŠOVEC Anton 125
 KRAŠOVEC Stane 278

KREVS Ive 36—39
 KRIŽMAN Bojana 279
 KRIŽMAN Mirjana 280
 KURENT Andrej 281, 419—420
 KURENT Tine 282, 421—426
 LAH Avguštin 40
 LAH Ivan 283
 LAVRIČ Brigita 284
 LAVRIČ Mateja 285—286
 LENIČ Pavla 427
 LESJAK Janez 41—42, 126—130, 428
 LIKOVIČ Angelca 134
 LJUBIČ Franc 287
 LJUBIČ Lojze 131—132
 LOGAR Janez 288
 LOKAR France 289—290
 LOVŠIN Nace 133
 LUČOVNIK Hilda 135—138, 291—297, 429—431
 LUŽAR Janez 43—44
 MAHNIČ Joža 298—299
 MAROLT Anton 139
 MAROLT Janko 140—144, 432—433
 MAROLT Jože 145—146, 434—442
 MAŠTRUKO Tomo 300
 MELIK Vasilij 443—445
 MENDIŽEVEC Valentin 147, 148
 MIHELJČ Mira 301
 MIKLIČ Marjan 149—150
 MIKUŽ Jure 302—306
 MIKUŽ Metod 45—52
 MIKUŽ Stane 151, 307—312, 446
 MODER Janko 313, 447—449
 MOHORIC Ivan 450
 MURKO Vladimir 314, 451
 MÜLLER Jakob 152—154, 315—316, 452—456
 NOVAK Anka 317—318
 NOVAK Jože 319
 OSOLNIK Rupena Mara 53
 OSOLNIK Bogdan 54—55
 OTOREPEC Božo 457
 PAJNIČ Franc 458
 PEJOVIČ Ksenija 320
 PERME Gale Frančiška 321
 PEROVŠEK France 6, 56—60
 PEROVŠEK Pelko Janez 61—67, 155, 322—329, 459
 PERTL Eman 460
 PERVANJA Mirko 461
 PETRIČ Vinko 156—157
 PIRKOVIČ Kocbek Jelka 158
 PLANINC Marjan 159
 PODKORITNIK Dobruška 160
 POLIČ Radko 68
 POKOKAR Tone 330—332, 462
 POTRČ Ivan 333
 POVŠE Rudi 161
 PRAČEK Krasna Anna 334—335
 RAJHMAN Jože 336
 REISP Branko 337
 RODE Matej 463
 ROGELJ N. Janko 464
 SCHILER Snežana 338
 SEDEJ Ivan 465
 SELIGER Drago 466

SELIŠKAR Tone 69
 SEMIČ Đaki Stane 70
 SIMONČIĆ Anton 162
 SIMONITI Primož 339
 SKUPINA avtorjev 163
 SMOLEJ Viktor 467
 SOJAR Mile 164
 SPOMENICA 468
 STANIČ Ciril 165
 STANTE Skala Peter 71—72
 STRGAR Jože 166—167, 469
 STRIKLIJ Janez 340
 STRLE Franci 73
 ŠARF Franči 341
 ŠEME Jože 74
 ŠKERL France 470
 ŠKRABAR Stane 168
 ŠKRJANC Alojz 169—170, 471
 ŠLEBINGER Ciril 171—172, 472
 ŠONC Lojze 173
 ŠOŠTARIČ Peter 342, 473
 ŠPOLAR Ivan 474
 ŠUMRADA Janez 475
 TANCIK Rudi 174
 TOMŠIČ Janez 343—345
 TRENČ Frelih Irena 476
 TRONTELJ Alenka 75, 175, 346—348
 TRONTELJ Alojz 176
 TRONTELJ Franc 177
 TROŠT Ivan 76, 178
 TRŠAR Marijan 477
 UČENEC 2. razreda 349—350
 UČENKA 1. razreda 351
 VALENTINČIĆ Stane 77—85, 179—180, 352, 478—479
 VATOVEC Fran 181, 353—354
 VECOLI Rudolph 355
 VIDIC Jože 86
 VILFAN Joža 356
 VOVKO Andrej 480
 VUKELIČ Katka 357
 WINKLER Venčeslav 87—88
 ZADNIKAR Marijan 358—359, 481
 ZAJC Maja 360
 ZAJC Mihaela 361
 ZGONC Edo 89
 ZUPANČIČ Beno 482
 ZUPANČIČ Slavko 182—193, 483—484
 ŽAGAR Cilka 194—195
 ŽGANJER Branimir 485
 ŽITNIK Alojz 486—487
 ŽITNIK Janja 362
 ŽITNIK Olga 196—197

ŽITNIK Olga 196—197
 ŽITNIK Janja 362
 ŽITNIK Alojz 486—487
 ŽGANJER Branimir 485
 ŽAGAR Cilka 194—195
 ZUPANČIČ Slavko 182—193, 483—484
 ZUPANČIČ Beno 482
 ZGONC Edo 89
 ZAJC Mihaela 361
 ZAJC Maja 360
 ZADNIKAR Marijan 358—359, 481
 WINKLER Venčeslav 87—88
 VUKELIČ Katka 357
 VOVKO Andrej 480
 VILFAN Joža 356
 VIDIC Jože 86
 VECOLI Rudolph 355
 VALENTINČIĆ Stane 77—85, 179—180, 352, 478—479
 VATOVEC Fran 181, 353—354
 UČENEC 2. razreda 349—350
 UČENKA 1. razreda 351
 TRŠAR Marijan 477
 TROŠT Ivan 76, 178
 TRONTELJ Franc 177
 TRONTELJ Alojz 176
 TRONTELJ Alenka 75, 175, 346—348
 TRENČ Frelih Irena 476
 TOMŠIČ Janez 343—345
 TANCIC Rudi 174
 ŠUMRADA Janez 475
 ŠPOLAR Ivan 474
 ŠOŠTARIČ Peter 342, 473
 ŠONC Lojze 173
 ŠLEBINGER Ciril 171—172, 472
 ŠKRJANC Alojz 169—170, 471
 ŠKRABAR Stane 168
 ŠKERL France 470
 ŠEME Jože 74
 ŠARF Franči 341
 STRLE Franci 73
 STRIKLIJ Janez 340
 STRGAR Jože 166—167, 469
 STANTE Skala Peter 71—72
 STANIČ Ciril 165
 SPOMENICA 468
 SOJAR Mile 164
 SMOLEJ Viktor 467
 SKUPINA avtorjev 163
 SIMONITI Primož 339
 SIMONČIĆ Anton 162
 SEMIČ Đaki Stane 70
 SELIŠKAR Tone 69

DELNIŠKA DRUŽBA

61000 Ljubljana, Linhartova 11 a, p.p. 99, Jugoslavija

Telefon: 312-067, tajništvo
Telex: 31880 IMOS ZP YU
Telefax: 325-962

324-145 domači trg
320-946 tuji trg
316-663 finance

V okviru naše dejavnosti
na domačem in tujem trgu
vam nudimo:

- inženiring,
svetovalni, organizacijski,
finančni, izvedbeni
- projektiranje
vseh vrst objektov, instalacij
in opreme
- vodenje izgradnje
kompleksnih stanovanjskih,
industrijskih, turističnih,
javnih, poslovnih objektov
in infrastrukture

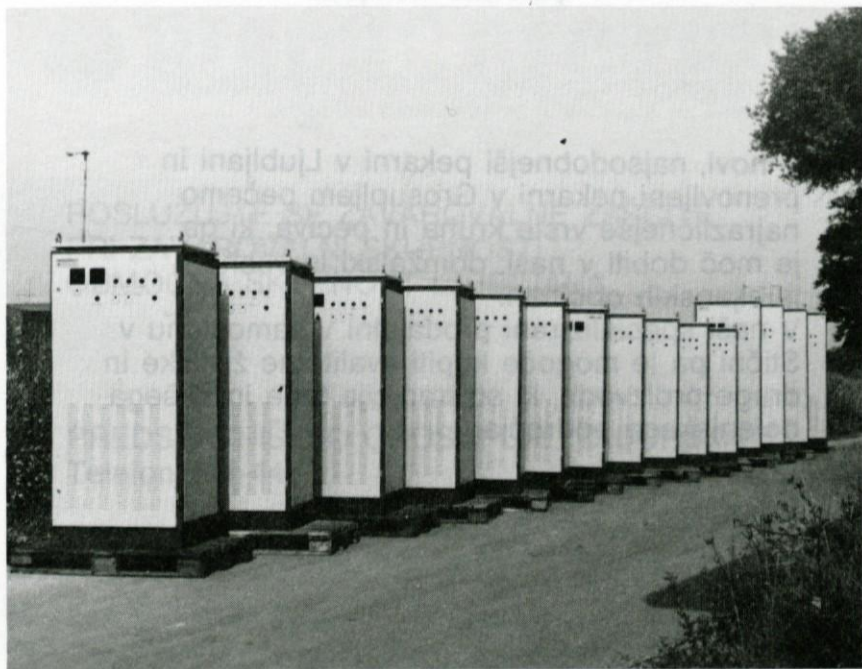
Ko boste razmišljali o investiranju,
se posvetujte z Imosom — pričakujemo vas!

ELEKTROTEHNIŠKO PODJETJE GROSUPLJE ELEKTROSERVICE p.p.

61290 Grosuplje, Cesta na Krko 9
Telefoni: 772-622, 772-015

- ELEKTROINSTALACIJE — PROJEKTIVA IN IZVEDBA
- NIZKONAPETOSTNE RAZDELILNE OMARE IN NAPRAVE
- INDUSTRIJSKA ELEKTRONIKA IN AVTOMATIKA
- KLJUČAVNIČARSTVO IN KOVINSKA GALANTERIJA

Proizvodnja kruha in peciva, d.o.o.

61290 Grosuplje, Gasilska 2

telefon: n. c. (061) 772-422

ekspedit pekarne 771-143

žiro račun: 50130-601-31091

pri SDK Grosuplje

V novi, najsodobnejši pekarni v Ljubljani in prenovljeni pekarni v Grosupljem pečemo najrazličnejše vrste kruha in peciva, ki ga je moč dobiti v naši, domžalski in vseh ljubljanskih občinah.

V naši specializirani prodajalni v samostanu v Stični pa je mogoče kupiti kvalitetne živilske in druge proizvode, ki so tradicija tega in širšega dolenskega področja.

zavarovalna skupnost triglav n.s.o.
Ljubljana

OBMOČNA SKUPNOST LJUBLJANA, Miklošičeva 10

Vam nudi vse vrste

- premoženjskih
- življenjskih
- nezgodnih
- kmetijskih in
- transportnih zavarovanj

**POSLUŽUJTE SE ZAVAROVALNE ZAŠČITE
PRI ZAVAROVALNI SKUPNOSTI
OBMOČNA SKUPNOST LJUBLJANA**

**PREDSTAVNIŠTVO GROSUPLJE, TABORSKA 3
Telefon 771-441**

TEKSTILNA TOVARNA

Motvoz in platno

p.o. GROSUPLJE
61290 GROSUPLJE —TABORSKA 34

TELEFON: (061) 771-311
TELEX: 31498 YU MOTVOZ
TELEFAX: (061) 771-096
TELEGRAM: MOTVOZ GROSUPLJE
ŽELEZNIŠKA POSTAJA: GROSUPLJE
TEKOČI RAČUN: SDK 50130-601-31002

V tovarni izdelujemo:

- kvalitetne polipropilenske tkanine za embalaranje izdelkov tekstilne, kemične in prehranske industrije;
- polipropilenske vreče za moko, sladkor, pšenico in razna semena;
- ventil vreče za polnjenje na avtomatskih polnilnicah za sladkor, gnojila in podobno;
- kontejner vreče za 1000 do 1500 kg cementa ali drugega granuliranega materiala;
- motvoze in vrvi iz konoplje ali polipropilena, polipropilenska vodila za hmelj ali stročnice, veziva za kmetijstvo in druge podobne namene.

V proizvodnem programu imamo kvalitetno polipropilensko štapel vlakno od 6,7 dtex do najbolj grobega 110 dtex — v različnih barvah.

Se priporočamo!

BLACK & DECKER VEČNAMENSKA ŽAGA ALLIGATOR P 41-11

REZ ZA REZOM DO USPEHA; HITRO, ČISTO IN VARNO

BLACK & DECKER, ZANESLJIVO ORODJE ZA ZAHTEVNA DELA

Vrhunska kakovost, najmodernejša tehnologija in inovativnost so odlike orodja vodilnega proizvajalca električnega ročnega orodja na svetu. Black & Decker nudi bogato izbiro električnega orodja za vsakogar: za delo v industriji, obrtnih delavnicah, doma in na vrtu.

Večnamenska žaga Alligator P 41-11 z močjo 1100 W in dolžino reza 295 mm resnično »grize«. Odlikuje jo sistem žaganja z dvema listoma, ki se premikata drug ob drugem. Elektronska nastavitev hitrosti omogoča hitro in

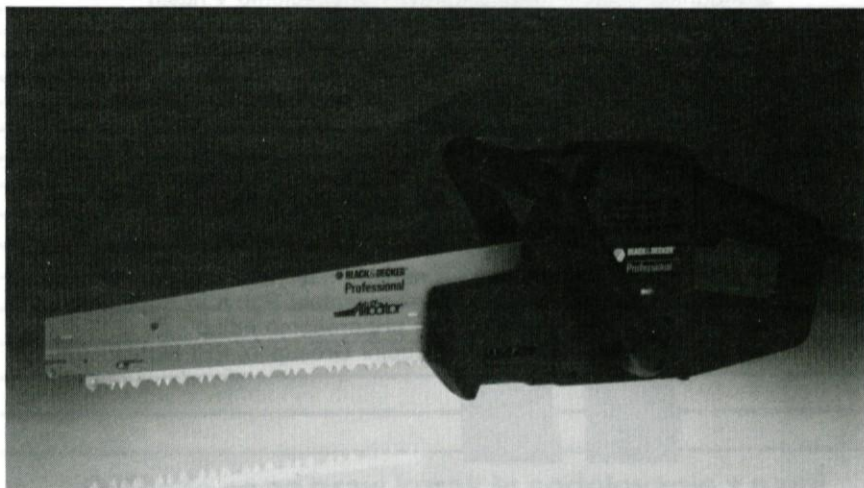
varno žaganje vseh vrst lesa, vezanih plošč, plastike in plinobetona. Žaga brez tresljajev in povratnih udarcev. Z blokiranim gumbom ustavimo delovanje v treh sekundah.

Za lažje delo je žaga opremljena z dodatnim ročajem, ki ga lahko hitro in enostavno namestimo. Z njegovo pomočjo lahko natančno in brez napak žagamo tudi na težko dostopnih mestih. Oprema: komplet žaginih listov, varovalo listov, šestrobni ključ.

Dodatne informacije o proizvodnem programu vam bomo z veseljem posredovali na naslovu:

 BLACK & DECKER™

Black & Decker, 61290 Grosuplje, Brvace 11, tel. 061/773-511.

350-članski kolektiv vam nudi v svojih 38 trgovskih in 17 gostinskih poslovnih enotah v občinah Grosuplje, Kočevje in Ljubljana Vič-Rudnik vse trgovske in gostinske usluge. Posebej vas vabimo v naše oskrbovalne centre v Grosupljem, Škofljici, Ivančni Gorici, Šentvidu, Višnji Gori, Dobrem polju in v novi center v Stični. S pohištvom vas oskrbimo v Grosupljem, Ivančni Gorici in Škofljici.

Z železnino in gradbenimi materiali v Grosupljem, Ivančni Gorici in Dobrem polju.

Z modnimi oblačili in tekstilom vas pričakujemo v naših poslovalnicah v Šentvidu, Dobrem polju, Ivančni Gorici, Škofljici in na novo preurejeni »Modi« v Grosupljem.

Iz grosističnega centra v Grosupljem oskrbujemo družbena in privatna podjetja ter zasebnike.

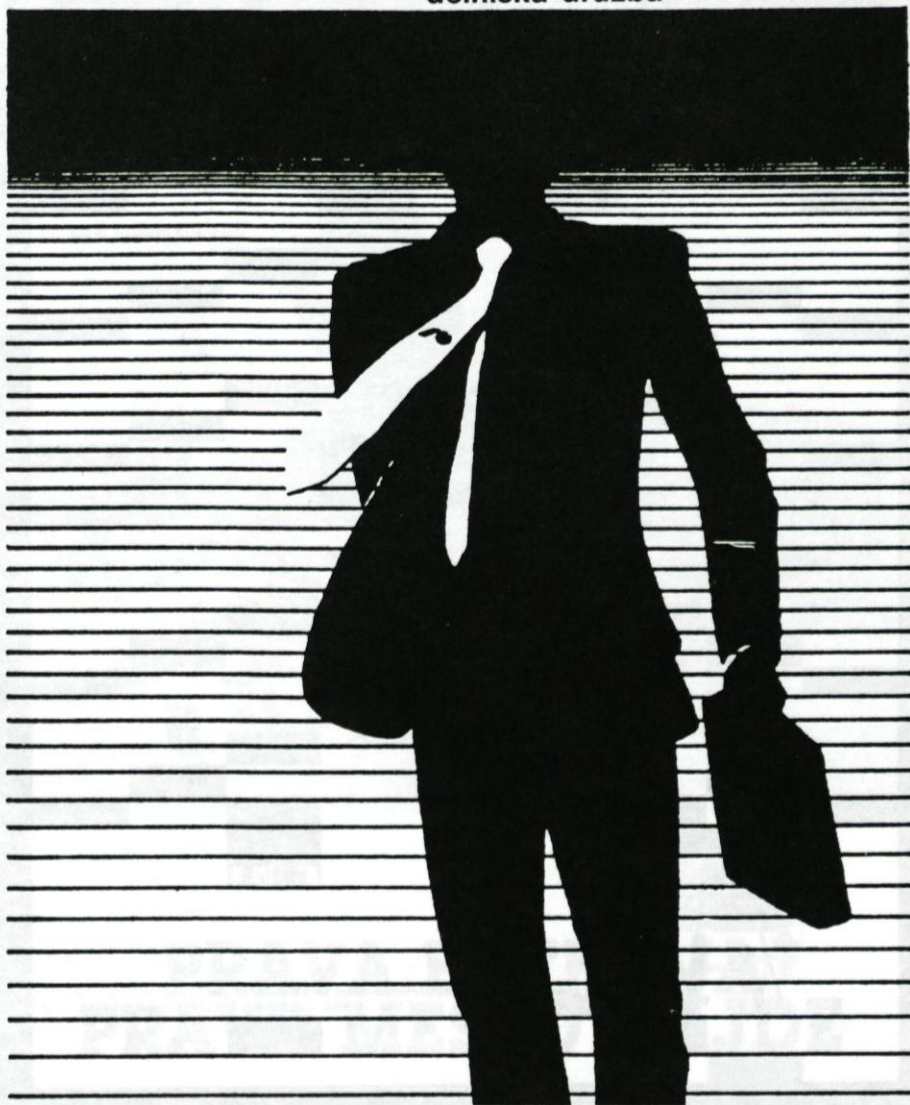
Iz tega centra opravljamo tudi konsignacijo za Podravko Koprivnica, Jadranka Vela Luka, Papir Videm Krško in Titov Drvar ter Incel Banja Luka.

V vseh gostinskih lokalih vam nudimo gostinske usluge, prenočišča pa še v Hotelu Polževo, motelu Rubin in gostišču Pri Rusu. Posebej vam priporočamo edino samopostrežno restavracijo (v občini Grosuplje) PRI RUSU.

Priporočamo se za obisk s svojo enoto v Grosupljem,
agencijami v Domu starejših občanov,
v Ivančni Gorici in Dobropolju

Ljubljanska banka

**Gospodarska banka Ljubljana
delniška družba**

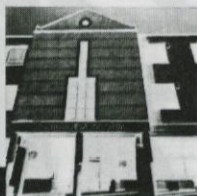

Odločite se za pravi korak in sodelovanje z nami

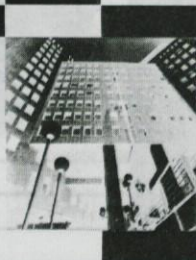
Priporočamo se za obisk s svojo enoto v Grosupljam.

grosuplje

gradbeno podjetje grosuplje

gradbeno podjetje grosuplje
gradnje-proizvodnja-inženiring

Gradbeno podjetje Grosuplje, 61290 Grosuplje, Taborska 13
DSSS Inženiring, 61000 Ljubljana, Emonska 8

Opombe so za privatne in poslovne uporabnike.

© 1998 Grosuplje

ZMAJ

Iskra

ISKRA — Baterije Zmaj, p. o.
61001 Ljubljana, Stegne 31

Telefon: h. c. 571-511
Telegram: Zmaj Ljubljana
Telex: 31178 yu Zmaj Lj
Telefax: 559-380

PROIZVODNI PROGRAM

**PRAVA BATERIJA
PRAVO MESTO NAJDE**

Iskra

Mercator — Rožnik

SOZD Mercator, n.sub.o.

trgovina na debelo in drobno
ter gostinstvo, n.sub.o.

TOZD

Dolomiti

trgovina na drobno
61000 Ljubljana, Trnovski pristan 2

telefon h.c. 271-061
direktor 222-166, 216-350
komercialni oddelek 222-714
kadrov. spl. služba 271-061
likvidatura 216-459
tekoči račun 50101-601-17590

Mercator — Trgoavto

SOZD MERCATOR — KIT, n.sub.o.

Trgovina, Servis p.o. 66000 Koper, JLA 25A
Prodajalna 234 Grosuplje
Adamičeva 39
tel. n.c. (066) 25-271, telex 342-42, p.p. 139
žiro račun: 51400-601-13789

OP »UNIVERZAL«

IVANČNA GORICA p. o.
Malo Hudo 4a

telefon (061)
783-043 uprava
784-002 peskokop

se ukvarja:

- s pridobivanjem gramoza in peska,
- opravlja prevoze,
- nudi strojne storitve,
- izvaja novogradnje
in adaptacije makadamskih vozišč

KOMUNALNO PODJETJE
GROSUPLJE

Cesta na Krko 7
61290 GROSUPLJE
telefon 771-037, 772-311
direktor-telefaks 771-389

- gradnja vodovodov, kanalizacije, cest
- komunalno opremljanje zemljišč
- vzdrževanje komunalnih naprav
- strojne in prevozniške storitve
- izvajanje zidarskih, pleskarskih in soboslikarskih del

KOVINASTROJ
Grosuplje Jugoslavija

tovarna gostinske opreme

61290 Grosuplje, Adamičeva 36
telefon (061) 771-411, telex 31552 yu kogro
telex 771-435, 773-588

Izdelujemo, montiramo in projektiramo opremo za vse tipe kuhinj, slaščičarn, samopostrežnih restavracij in drugih gostinskih ali sorodnih obratov.

Izdelujemo pomivalne stroje, toplotne, hlajene, nevtralne in kombinirane elemente, točilnice in druge pulte, samopostrežne in ostale linije.

Opravljamo razne storitve.

Lastni projektivni biro.

Servisna služba v vseh večjih krajih v Jugoslaviji.

Predstavništva: Beograd, Niš, Sarajevo in Opatija.

zavod za prostorsko, komunalno
in stanovanjsko urejanje grosuplje, p.o.
taborska 3, 61290 grosuplje, tel. 772-038

Dejavnost:

- investicijski posli in inženiring za samoupravne interesne skupnosti in druge naročnike;
- ekonomski posli, raziskave, analize, planiranje in svetovanje s področja urbanizma, komunalnega in stanovanjskega gospodarstva ter drugih družbenih dejavnosti;
- komunalno opremljanje stavbnih zemljišč;
- investitorstvo, organiziranje in opravljanje investicijskega in drugega vzdrževanja stanovanjskih hiš, poslovnih stavb in lokalov v družbeni in zasebni lasti;
- nadzor nad gradnjo objektov v občini Grosuplje;
- vsa strokovna dela za samoupravno komunalno skupnost, samoupravno stanovanjsko skupnost in skupnost za ceste občine Grosuplje

cestno podjetje ljubljana

Naslov: Stolpniška 10, 61112 Ljubljana
Telefon: (061) 321-473
Telefax: 328-653

Žiro račun: 50105-601-21462
pri SDK Ljubljana

Dejavnosti:

- vzdrževanje in varstvo cest,
- gradnja, rekonstrukcija in popravilo cest,
- proizvodnja in prodaja bitumenskih materialov za ceste
- postavljanje in vzdrževanje prometne in neprometne signalizacije in druge cestne opreme,
- izdelava investicijsko-tehnične dokumentacije za nizke gradnje

lesnina sinoles

Lesna proizvodnja Sinoles, p. o.
61295 Ivančna Gorica, Stantetova 9
telefon (061) 783-147
telefax (061) 783-066

Izdelujemo stavbno pohištvo in notranjo opremo za stanovanjske objekte, hotele, šole, vzgojnovarstvene ustanove in druge družbene objekte po individualnem naročilu.

Poleg žagarske proizvodnje nudimo tudi druge obrtniške storitve.

tovarna pletenin ljubljana

RASICA

61211 ljubljana šmartno
telefon: (061) 554-342
telex: 31496 yu rašica
telegram: rašica ljubljana

Mercator — Kmetijska zadruga Stična

Ul. II. grupe odredov 17, 61295 **IVANČNA GORICA**
Tel.: 061 783-045, 783-022

Oskrbuje kmetijstvo z vsemi vrstami reprodukcijskih sredstev in kmetijsko mehanizacijo, organizira proizvodnjo in promet s kmetijskimi pridelki in živino, ter prideluje seme priznanih domačih in tujih sort krompirja.

Na zalogi ima tudi prehrabeno blago, vse vrste gradbenega materiala in stavbnega pohištva.

Ima lastno hranilno kreditno službo in lastno kmetijsko pospeševalno službo.

GROSUPLJE, Adamičeva 51
TELEFON: 772-233
TELEX: 32114 YU INSTGR,
TELEFAX 771-031
TEKOČI RAČUN: 50130-601-31182

IZVAJAMO INSTALACIJE:
CENTRALNIH KURJAV, VODOVODA,
PLINA, PREZRAČEVANJA.
STAVBNO KLEPARSTVO IN IZOLACIJE!

PARTNER

TISKARNA IN
POSLOVNE STORITVE
61290 GROSUPLJE, ADAMIČEVA 15.

V naši tiskarni tiskamo obrazce, memorandume, vizitke, tabele, plakate, prospekte, kataloge oziroma vse po vaših željah in potrebah.

V Knjigovodskem biroju vodimo knjigovodstva za krajevne skupnosti, družbenopolitične organizacije, podjetja in obrtnike.

LESNINA MIZARSTVO GROSUPLJE

Podjetje za izdelavo notranje opreme p. o.
61290 Grosuplje, Cesta na Krko 38

Telefon: 771-155, 771-233, 711-507 — Telex: 32154 MIGRO YU —
Telefax: 772-418 — Žiro račun: pri SDK Grosuplje 50130-601-31070

Izdelujemo opremo za hotele, gostinske obrate, trgovine, upravne zgradbe.
Režemo hlodovino za podjetja in zasebnike.

GUMA

Podjetje »Guma«, p. o.
Brezje pri Grosupljem 1 c
61290 GROSUPLJE

VELETRGOVINA-PROIZVODNJA-KOOPERACIJE

Telefonske številke:

direktor: 772-200

vodja frs.: 773-302

finančno računovodski sektor: 771-163

komercialni sektor: 772-360, 772-363, 772-163, 773-403

skladišče: 772-166

GOZDNO GOSPODARSTVO LJUBLJANA Obrat za kooperacijo GOZDARSTVO ŠKOFLJICA — PE Grosuplje

Gospodari z zasebnimi gozdovi s svojimi dejavnostmi:

- gojitev gozdov
- varstvo gozdov
- izkoriščanje gozdov
- dajanje lesa in drugih gozdnih proizvodov v promet
- maloprodaja gozdnih sortimentov
- gradnja gozdnih cest in poti ter drugih ustreznih objektov
- izvrševanje storitev gozdarske službe za lastne in tuje potrebe

Mercator-Farma Stična

Stična 1, 61295 Ivančna gorica

telefon: 061 783-017

telefaks: 061 783-280

- vzrejamo odojke, bekone, plemenske svinje
- pridelujemo pšenico, koruzo, oljno repico, seno
- pridobivamo organsko gnojilo Biorast z delovanjem deževnikov

SLOVENIJALES

stolarna
Dobropolje

**STOLARNA
DOBREPOLJE**

TELEFON: 782 008
TELEGRAM: STOLARNA DOBREPOLJE
61312 VIDEM-DOBREPOLJE

MOTEL GROSUPLJE, Ljubljanska 65
Grosuplje

restavracija — sauna — bazen — trgovina

**VETERINARSKI ZAVOD »ljublanske regije«
p.o. GROSUPLJE**

TELEFON: (061) 772-817, 771-170
ŽIRO RAČUN: 50130-601-31530 pri SDK GROSUPLJE

- opravlja neprekinjeno dežurno službo zdravstvenega varstva živali
- odkriva in zatira kužne bolezni živali
- opravlja umetno osemenjevanje govejih plemen, odkriva in odpravlja plodnostne motnje
- opravlja veterinarski sanitarni nadzor v proizvodnji in prometu živali, živalskih proizvodov in živil živalskega izvora
- neškodljivo odstranjuje poginule živali, ugotavlja vzrok pogina in skrbi za varstvo okolja
- skrbi za izobraževanje posestnikov živali

TRAIG

**TRAIG, TRANSPORTNO PODJETJE, P. O.
CESTA 2. GRUPE ODREDOV 17
61295 IVANČNA GORICA, JUGOSLAVIJA**

Opravlja in organizira prevoze s cestno motornimi
vozili doma in v inozemstvu

Mercator — Dolomiti

Poslovni sistem MERCATOR, d.d.

d.d. Ljubljana

61111 Ljubljana, Trnovski pristan 2

Tel. H.C.: 271-061

direktor: 222-166

računovodstvo: 216-361, 222-847

likvidatura: 216-459

V svojih poslovalnicah na območju občine Ljubljana-Vič-Rudnik, Grosuplje, Vrhnika in Logatec nudimo našim potrošnikom vse vrste živil, gospodinjske potrebščine, gradbeni material, tekstilno blago, kozmetično blago, pohištvo in gostinske storitve; odobravamo tudi potrošniška posojila.

Magro

OBRTNA ZADRUGA

61290 GROSUPLJE, OB GROSUPELJŠČICI 1/B

telefon: 061/772-050, 772-876, 771-582

telefax: 771-579

